

**200 лет Национально-Освободительной Революции
Греческого Народа 1821г.**
**200 χρόνια της Εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης των
Ελλήνων του 1821.**

www.hecucenter.ru

**200 лет Национально-Освободительной Революции
Греческого Народа 1821г.**

**200 χρόνια της Εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης των
Ελλήνων του 1821**

Москва, ΡΟΟ «Γреческий Культурный Центр», 2021

200 лет Национально-Освободительной Революции Греческого Народа 1821г. __200 χρόνια της Εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης των Ελλήνων του 1821.

Сост.: Θεοφάνης Μαλκιδίς, Йοργος Παναγοπουλος, Теодора Янници. Москва, 2021. 224 с. __ Θεοδώρα Γιαννίτση, Θεοφάνης Μαλκίδης, Γιώργος Παναγόπουλος.

ISBN 978-5-6045800-1-1

В данном сборнике, к 200-летию Национально-Освободительной Революции Греческого Народа 1821 года, которое отмечаем в текущем 2021 году, опубликованы статьи о самых значимых моментах и событиях борьбы греков 1821 года, вошедшей в историю как период национального Возрождения, а также материалы о роли России, о взаимовосприятии российского и греческого народов в столь судьбоносный для становления современной греческой нации период в истории. Сборник рассчитан на широкий круг читателей, эллинов и филэллинов, интересующихся новой историей Греции и российско-греческими отношениями. Сборник специально издан билингвой, на 2-х языках, на русском и на греческом, что соответствует и педагогическим задачам Греческого Культурного Центра – ГКЦ в Москве.

Στο συλλογικό αυτό τόμο, που εκδίδεται με την ευκαιρία της Επετείου των 200 ετών της Εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης των Ελλήνων του 1821, την οποία τιμούμε το τρέχον έτος 2021, δημοσιεύονται άρθρα σχετικά με τις πιο σημαντικές στιγμές και γεγονότα του Αγώνα των Ελλήνων το 1821, που ξεχωρίζει στην ιστορία ως περίοδος της Εθνικής Παλιγγενεσίας, καθώς και υλικό για το ρόλο της Ρωσίας, για την αμοιβαία αντιμετώπιση Ελλήνων και Ρώσων σε μια τόσο σημαντική περίοδο της διαμόρφωσης του σύγχρονου ελληνικού έθνους. Το παρόν εκδοτικό εγχείρημα προορίζεται για ένα ευρύ φάσμα αναγνωστών, Ελλήνων και Φιλελλήνων, οι οποίοι ενδιαφέρονται για τη νέα ιστορία της Ελλάδας και τα ελληνο-ρωσικές σχέσεις. Η παρούσα έκδοση είναι σκόπιμα δίγλωσση, σε ελληνική και ρωσική γλώσσα, γεγονός που ανταποκρίνεται, μεταξύ άλλων, και στους γλωσσικούς-παιδαγωγικούς στόχους του Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού – Κ.Ε.Π.

ISBN 978-5-6045800-1-1

Дорогие читатели,

Мы особо рады представить Вашему вниманию, к юбилейному году 200-летия Национально-Освободительной Революции Греческого Народа 1821 года и к Перекрестному 2021 году России – Греции по истории, данную публикацию – сборник научных статей о самых значимых моментах и событиях борьбы греков 1821 года и о ее главных героях, о роли России в обретении греками независимости, и реакции русского общества на события на Балканах, о взаимовосприятии российского и греческого народов в столь судьбоносный для становления современной греческой нации период в истории.

Сборник рассчитан на широкий круг читателей, эллинов и филэллинов, интересующихся новой историей Греции и российско-греческими отношениями. Сборник специально издан билингвой, на 2-х языках, на русском и на греческом, что соответствует и педагогическим задачам Греческого Культурного Центра – ГКЦ в Москве.

Интерес научного сообщества и широкой общественности к данной проблематике, наглядно в очередной раз демонстрируют глубину и значимость в истории общих страниц российского и греческого народов, демонстрируют масштаб нашей историко-духовно-культурно-цивилизационной общности.

Искренне надеюсь, что читателю удастся почерпнуть для себя много интересного и значимого материала.

Теодора Янници, кандидат исторических наук-к.и.н.,

директор Греческого Культурного Центра – ГКЦ (www.hecucenter.ru)

Αγαπητοί αναγνώστες,

Με ιδιαίτερη χαρά σας παρουσιάζουμε, με την ευκαιρία του επετειακού έτους των 200 ετών της Εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης του Ελληνικού Λαού το 1821 και του Αφιερωματικού Έτους Ελλάδας - Ρωσίας στην ιστορία, αυτήν την συλλογική έκδοση επιστημονικών άρθρων, που αναφέρονται στα σημαντικότερα γεγονότα και φυσιογνωμίες του Αγώνα, στο ρόλο της Ρωσίας στην απελευθέρωση των Ελλήνων, στην αντίδραση της ρωσικής κοινωνίας στα δρώμενα στα Βαλκάνια, στην αμοιβαία αντιμετώπιση Ελλήνων και Ρώσων σε μια τόσο σημαντική περίοδο της διαμόρφωσης του σύγχρονου ελληνικού έθνους. Το παρόν εκδοτικό εγχείρημα προορίζεται για ένα ευρύ φάσμα αναγνωστών, Ελλήνων και Φιλελλήνων, οι οποίοι ενδιαφέρονται για τη νέα ιστορία της Ελλάδας και τα ελληνο-ρωσικές σχέσεις. Η παρούσα έκδοση είναι σκόπιμα δίγλωσση, σε ελληνική και ρωσική γλώσσα, γεγονός που ανταποκρίνεται, μεταξύ άλλων, και στους γλωσσικούς-παιδαγωγικούς στόχους του Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού – Κ.Ε.Π. Το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας, αλλά και του ευρύτερου κοινού, στη συγκεκριμένη θεματική, καταδεικνύει, για άλλη μια φορά, το βάθος και τη σημασία των κοινών σελίδων ιστορίας του ελληνικού και του ρωσικού λαού, καταδεικνύει το μέγεθος της ιστορικής, πνευματικής, πολιτισμικής μας κοινότητας.

Ελπίζουμε, ειλικρινά, ότι ο αναγνώστης θα αντλήσει από την παρούσα προσπάθεια ενδιαφέρον και ουσιαστικό υλικό.

Δρ. Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορικών επιστημών,
διευθύντρια Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού – Κ.Ε.Π. (www.hecucenter.ru)

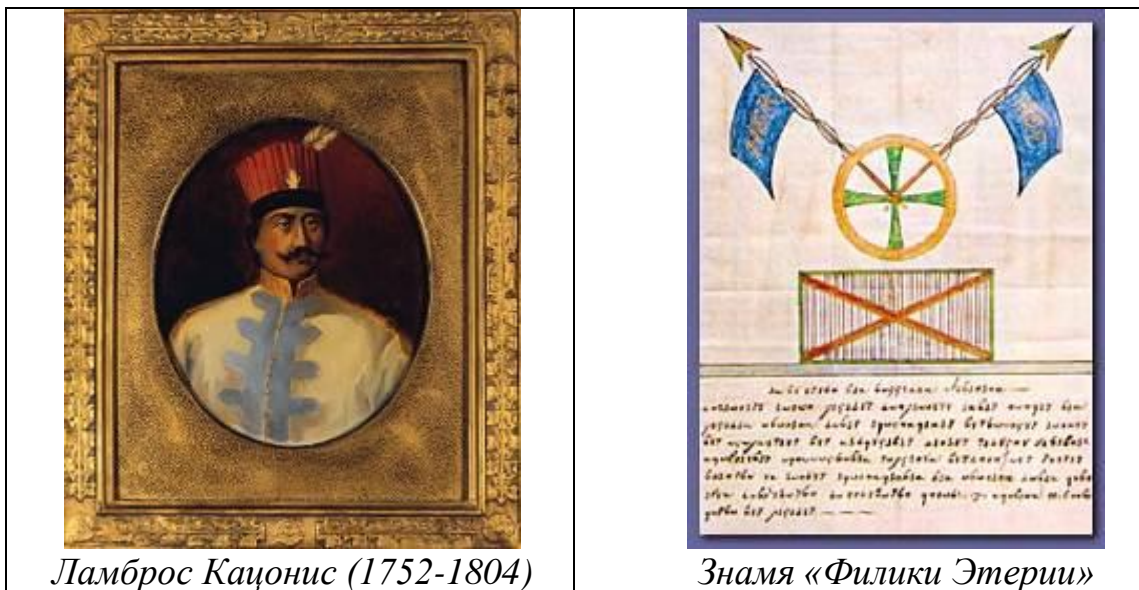

*Теодора Янници,
кандидат исторических наук*

ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР ГРЕЧЕСКОЙ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ РЕВОЛЮЦИИ 1821г.

Захват Константинополя турками-османами в 1453 г. и падение Византийской империи привели к установлению векового иноверного ига над христианским населением Восточной Римской империи. Полностью все греческое население бывшей империи было порабощено Османам в 1669 г., когда был захвачен остров Крит.

Для православного населения Восточного Средиземноморья иноверное иго означало экономическую и духовную дискриминацию, тяжелейшее налоговое бремя, религиозные притеснения, в том числе запрет на строительство новых церквей, обращение в рабство, насильственное обращение в ислам (в частности маленьких детей), запрет на ношение оружия и прочие формы физического, морального и духовного унижения и уничтожение греческого христианского населения.

Ламброс Кацонис (1752-1804)

Знамя «Филики Этери»

В условиях Османского владычества очагом сосредоточения греческого населения, а также его административной ячейкой-единицей, становится

местная община, предводители которой выступают в роли посредников между населением и властями, что облегчает решение ряда административных вопросов, таких как сбор налогов и пр. В этих условиях образовывается новая прослойка греческого общества в лице предводителей местных общин, которые в силу своего положения (контакты с османскими властями, сбор дани) в глазах простого населения больше ассоциируются с угнетателями, нежели с угнетенными.

При этом следует обратить внимание на значительную разобщенность греческого общества, практически неизбежную в условиях общинно-кланового жизненного уклада. Греки, по крайней мере в первые столетия после их порабощения, далеко не всегда и не везде осознают потребность к освобождению. Такая потребность постепенно охватывает греческое население по мере проникновения в греческое общество передовых идей европейского Просвещения. Это происходит не сразу. Процесс протекает параллельно с изменением социальной структуры греческого общества. На протяжении 18 века в связи с определенными изменениями в экономической структуре Османской империи (развитие торговли, судоходства, мануфактурного производства) наблюдается постепенное сокращение крестьянского населения и формирование буржуазии, представители которой нередко получают образование в Западной Европе, знакомятся с передовыми идеями французского Просвещения и готовят идейную почву для восстания. Именно из этой среды вышли и Греческие Просветители.

Именно в 18 веке в результате русско-турецких войн 1768-1774 и 1787-1791 гг., когда многие жители материковой Греции и островов Архипелага поддерживают Россию, в греческом обществе зарождается сильное стремление к освобождению. Россия, единственная православная держава в Европе, все в большей мере воспринимается в качестве защитника всего православного населения христианского Востока. В 1770 г., во время первой русско-турецкой войны, на Пелопоннесе (юг Греции) была предпринята попытка организовать массовое восстание, которая была жестоко пресечена. По завершении победоносной для Российской Империи войны был подписан Кучук-Кайнарджийский мирный договор, по которому греческое население получало право беспрепятственно проводить свои суда через проливы под российским флагом.

Таким образом, в 18 – начале 19 вв. духовное и национальное возрождение постепенно охватывает широкие массы, вызывая в них осознанное желание свергнуть иноземное иго. Труды греческого духовенства и греческих просветителей способствовали идейному созреванию населения, осознанию стоящих перед обществом национальных и социальных проблем. При этом все острее встает вопрос о выборе времени для восстания и устройстве будущего государства.

Peter von Hess/Питер вон Хесс: Александр Ипсиланти переходит Проифос

Военачальник Афанасий Карпенисиотис (1780-1821)

Подготовку к восстанию против османского владычества взяло на себя Дружественное общество (Φιλική Εταιρεία), основанное в 1814 г. в Одессе тремя греческими купцами – Николаосом Скуфасом, Эммануилом Ксантосом и Атанасиосом Цакаловым. О целях Филики Этерии не должны были знать ни Османские власти, ни европейские державы, которые относились с осторожностью к различным повстанческим движениям, поэтому членство в Обществе оставалось тайным, а в его работе сохранялся конспиративный режим, что, безусловно, осложняло его деятельность. Дружественному обществу, вдохновленному идеями французской революции и организованному именно представителями буржуазии, предстояло преодолеть противодействие высшего духовенства и предводителей местных общин. Деятельности и реализации целей Дружественного Общества способствовала плохая организация османских секретных служб, а также общее разложение империи (внутренние конфликты с местными пашами и пр.) на фоне распространения либерального и революционного духа в Европе и на Балканах и созревания национально-освободительных идей в самом греческом обществе.

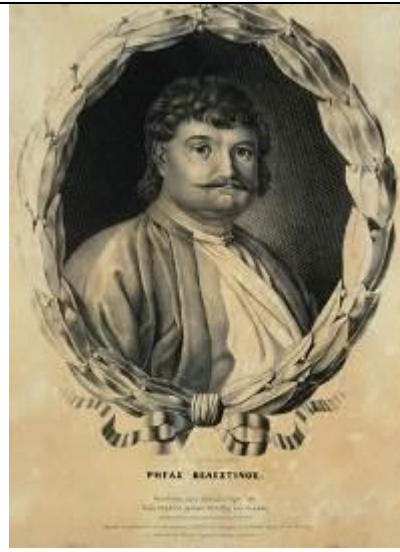
К 1818 г. число членов Филики Этерии значительно возросло, а ее основатели, осознавая необходимость поставить во главе организации харизматическую личность, обратились с соответствующим предложением к греку Иоаннису Каподистриасу, министру иностранных дел Российской Империи и одному из лучших дипломатов своего времени. Последний, правда, отказался, и в итоге руководство организации взял на себя Александр Ипсиланти, в прошлом офицер царской армии, участвовавший в 1813 г. в битве против Наполеона и потерявший в ней руку. После этого предстояло определиться с организационными вопросами, связанными с подготовкой к восстанию, такими как поиск и сбор финансовых средств, выработка плана

восстания, а также формулировка идеологии, целей и задач освободительной борьбы.

Иоаннис Каподистрия

*Андреас Криезис. Ригас
Велестинос-Фереос*

С точки зрения возможностей и ресурсов сторон безоговорочное превосходство оставалось за Османской империей, которая обладала многочисленной и хорошо подготовленной армией и значительными финансовыми средствами. В то же время империю раздирали внутренние противоречия и центробежные тенденции, исходившие от пашей-наместников. Греки же обладали опытом ведения партизанской борьбы и хорошо знали свою местность, преимущественно гористую. Кроме того, эллинами двигало внутреннее убеждение в правоте своих целей, в своем праве на свободу от многовекового ига и рабства, на самоопределение, на национальное возрождение.

ХОД ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ:

Борьба за освобождение, которую в исторической науке принято называть Греческой Революцией 1821 года, вспыхнула 22 февраля 1821 года в дунайских княжествах (Молдавия и Румыния), находящихся в то время в вассальной зависимости от Османской империи. Лидер Филики Этерии Александр Ипсиланти распространил призывы к освобождению от Османской империи, в которых недвусмысленно давалось понять, что движение пользуется поддержкой кабинета российского императора (на самом деле это не соответствовало действительности). Он попытался воспользоваться восстанием местного населения и увязать его с борьбой греческого народа за независимость. Произошло несколько сражений, но в итоге Ипсиланти потерпел поражение. Причиной поражения стала плохая подготовка и организация восстания (Ипсиланти рассчитывал на сильную поддержку местного населения, к которому присоединится и греческий

народ, однако предварительно никакой идейной подготовки проведено не было).

На территории самой Греции восстание вспыхнуло через месяц, в марте, причем практически одновременно в нескольких районах Пелопоннеса на юге Греции. 23 марта – в городе Каламата, 24 марта – в городе Патра, в которых сразу же установилась власть греческих борцов за освобождение. Именно это восстание, вспыхнувшее на территории уже самой Греции, увенчалось успехом, поскольку в нем участвовали компактно проживающие греки, люди с многолетним военным опытом (некоторые служили в английской армии в Республике семи островов на Адриатическом море), а также с опытом ведения партизанской войны. Поначалу казалось, что восстание увенчается успехом на территории всей Греции, в том числе на Крите, в Македонии, во Фракии. Однако такие надежды не оправдались, поскольку и сил было недостаточно, и население не всегда и не везде было готово к таким переменам и жертвам. В итоге эпицентром революции стал юг Греции (Пелопоннес), некоторые регионы средней Греции (Стереа Эллада) и некоторые острова Архипелага, т.е. Эгейского моря.

Дионисиос Тсокос (1820-1862). Греческая лодка.

3, 10 и 16 апреля 1821 года революция вспыхнула на островах Спецес, Псара и Идра соответственно.

Турецкие власти ответили насилием и подвергли греческое население репрессиям. В частности, 10 апреля 1821 г. был повешен Вселенский Патриарх Григорий V.

12-13 мая 1821 г. греческие войска под предводительством великого борца за освобождение, великолепного военного стратега и горячего патриота Теодороса Колокотрониса одержали победу в районе Валтеци (Пелопоннес). Перед этим греческие войска осадили город Триполица, административную и военную столицу турков на Пелопоннесе, который смогли захватить к сентябрю (23.09.1821). При этом греки воспользовались

моментом, поскольку в этот период основные силы турецкой армии были направлены на север, чтобы подавить восстание Али Паши, правившего в Янине. В средней Греции греки разгромили османские войска в сражениях под Аламаной (апрель 1821 года), Гравя (май 1821 года) и Врисакя (июль 1821 года).

В мае 1821 г. в борьбу за освобождение вступает западная часть материковой Греции, Халкидики и Крит, а в порту острова Митилини греки взрывают большое турецкое военное судно.

К апрелю 1822 г. восстали северные города Греции Науса и Вериа. В Наусе восстание было подавлено. В это время Константин Канарис, другой великий борец за освобождение, действовавший на море, подорвал турецкий флот, дислоцировавшийся на острове Хиос, на что турки ответили массовой резней: было убито 23 тыс. греков, а еще 47 тыс. – попали в плен (и впоследствии были проданы в рабство).

В июле 1822 г. из-за плохой подготовки греки терпят первое серьезное поражение в Эпире (сражение в районе Пета), что позволило турецкой армии продвинуться на юг и осадить город Месолонги, хотя и безуспешно.

В это же время 25-28 июля 1822 года военный гений Теодороса Колокотрониса обеспечил победу в сражении в районе Дервенакя (Пелопоннес). Это свидетельствовало о необратимости национально-освободительной борьбы, которая должна была обязательно увенчаться успехом.

В августе 1823 года в сражении при Карпениси (средняя Греция) погиб великий борец Маркос Боцарис.

В 1824 году Султан и Паша Египта договорились о совместных действиях против греков, в результате чего египетской армией было подавлено восстание на Крите и вырезано население близлежащего острова Касос, а турецкой армией – стерты с лица земли все поселения на острове Псара, а 22 тыс. местных жителей были убиты или проданы в рабство.

После этих поражений греки мобилизовали свои силы и в период с июля по август 1824 года провели несколько очень удачных морских сражений (в которых проявили себя такие предводители восставших масс, как Канарис, Мьяулис, Сахтурис). Кульминацией стало состоявшееся 28 августа 1824 года сражение у мыса Герондас в восточной части Эгейского моря, в котором объединенный турецко-египетский флот потерпел серьезное поражение и понес большие потери, в результате чего военные действия были приостановлены на целый год. **На этом завершается первый этап Национально-Освободительной революции.**

Ласкарина Бубулина

*Карл Кразейсен (1794-1878).
Феодор Колокотронис.*

Здесь позвольте сделать небольшое отступление:

Следует отметить, что в период с 1823 по 1825 год, параллельно с Освободительной революцией, между различными группировками в самом греческом обществе идет борьба за власть в будущем государстве, т.е. по сути гражданская война. Естественно, различные круги имели свое видение будущего государственного устройства и своей роли в нем. Разделение проходило как по географическому, так и по социальному признаку. **На первом этапе** гражданской войны враждовали две группировки: **военные** во главе с Теодоросом Колокотронисом с одной стороны (эта группировка больше ассоциируется с крестьянским населением) и **политики** во главе с Георгиосом Кундуриотисом с другой (представители местной аристократии, владельцы крупных земель, представлявшие греческие общины перед оттоманскими властями). В итоге Колокотронис потерпел поражение и ему пришлось признать правительство Кундуриотиса. **На втором этапе** произошел раскол внутри каждой из этих двух группировок, в результате чего представители средней части материка воевали против южан – выходцев из Пелопоннеса. В этот момент вчерашние враги Колокотрониса были вынуждены обратиться к нему за помощью, однако в итоге созданная коалиция потерпела поражение. При этом один из ближайших соратников Колокотрониса и видный борец за независимость Одиссеас Андруцос был убит греками в 1825 г., а сам Колокотронис – посажен в тюрьму своими политическими противниками.

Вернемся к освободительной революции. **На втором этапе** в феврале 1825 г. египетское войско под руководством Ибрагима, сына египетского Паши, высадилось на Пелопоннесе и, не встретив особого сопротивления, захватило большую часть полуострова. Греки, истощенные внутренними междоусобицами, оказались не в состоянии оказать серьезного сопротивления, а мирное население, также утомленное внутренними распрями, покорилось захватчикам. В тот момент стало ясно, что без вмешательства Колокотрониса не обойтись, поэтому правительству

Кундуриотиса пришлось освободить его из тюрьмы. Постепенно греки стали вытеснять захватчиков.

генерал Иоаннис Макрияннис

В средней-материковой Греции началась вторая осада города Месолонги, которая длилась целый год – с 15 апреля 1825 по 11 апреля 1826 года и завершилась героическим выходом из осады мирного населения и массовой резней, которая потрясла всю Европу. В Месолонги умер от лихорадки и известный английский поэт, горячий филэллин Байрон.

Лорд Байрон

В 1827 году военные действия продолжаются в Афинах. Греческие бойцы под командованием Георгиоса Караискакиса еще раз доказывают, что дело революции живет. Именно в Афинах фактически завершается вооруженная борьба, после чего революция вступает в новую фазу – дипломатическую. К этому времени на международном уровне уже принято решение о создании греческого государства.

Георгиос Караускакис

На этом завершается военная борьба греков. 8 октября 1827 года великие европейские державы того времени (Россия, Франция и Великобритания), у каждой из которых были собственные интересы, участвуют в Наваринском морском сражении против объединенных турецко-египетских сил и одерживают блестящую победу.

Османская Порта отказывалась от переговорного процесса, характеризуя Наваринское сражение иностранным вмешательством во внутренние дела Империи. В начале декабря 1827 года посланники России, Франции и Великобритании покидают Константинополь. Спустя несколько месяцев вспыхивает новая русско-турецкая война (26 апреля 1828 г. – 14 сентября 1829 г.). Российская армия проехала восточные Балканы и заняла город Андрианополь.

По итогам русско-турецкой войны 1828-29 гг. был подписан Андрианопольский мирный договор (14.09.1829 г.), по условиям которого Османская империя обязалась предоставить Греции независимость. Теперь авторитет и влияние России на Балканах были непререкаемы, что заставило Англию и Францию попытаться перехватить инициативу. Согласно Лондонскому протоколу от 22 января 1830 года, на территории Греции создается независимое государство во главе с наследственным монархом-королем.

С 6 января 1828 года Иоаннис КАПОДИСТРИАС, первый правитель Греции, находится в Греции. Он приложил максимум усилий, чтобы как

можно большее количество территорий было включено в состав греческого государства, включая остров Крит.

Подытоживая можно сказать, что образование независимого греческого государства представляет из себя весьма существенный исторический факт, значение которого затрагивает не только узко греческие интересы. Для греков обретение независимости стало вознаграждением после тяжелой и кровопролитной семилетней борьбы. При этом национально-освободительная революция народа со столь древней историей, на протяжении веков порабощенного, явилась примером для других народов Европы, в частности на Балканах. Революция дала возможность выразиться либеральным и свободолобивым идеям, в то время, когда множество народов Европы еще не обрели свою национальную независимость или были притеснены тоталитарными режимами. При этом, греческая революция со своим победоносным исходом и вмешательством европейских держав ознаменовала начало процесса крушения Османской империи. Этот процесс растянется почти на целое столетие, на протяжении которого весь Балканский полуостров превратится в вулкан, вокруг которого кипят национальные движения и международные интересы.

Карта с границами Греции и Оттоманской державы. 1832 г.

Подбор материала, автор: к.и.н. Теодора Янници

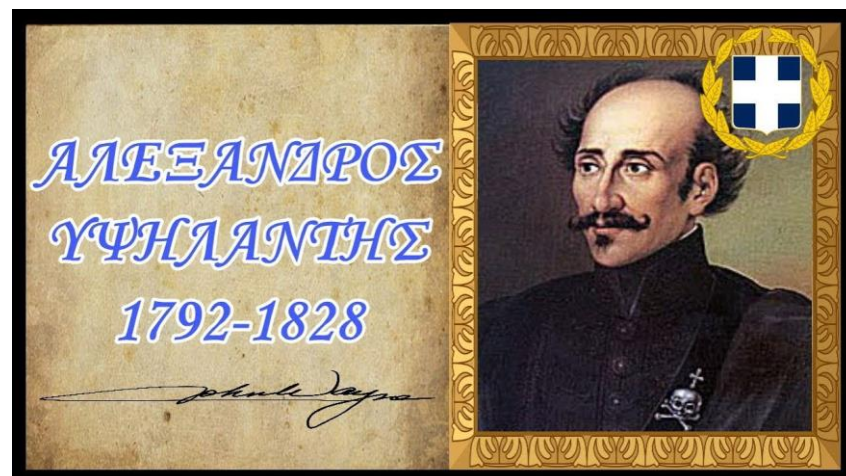
Теодора Янници, кандидат исторических наук

НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ 1821 ГОДА

Важнейшие события греческой революции

1814-1820 В Одессе Николаосом Скуфасом, Афанасиосом Цакаловым и Эммануилом Ксантосом создается Дружественное общество (Φιλική Εταιρεία), единственной целью которого становится подготовка революции. В 1820 году возглавил организацию Александр Ипсиланти, офицер российской армии.

Февраль-Март 1821 Александр Ипсиланти в Молдавии, в **Яссах** – духовном центре эллинизма, - объявляет официальное начало восстания в Придунайских княжествах одновременно с созданием **Священного отряда**. Он подготовил революционную листовку под заголовком «**Сражайся за веру и Родину**». После первых успехов царь официально осудил Александра Ипсиланти, а Священный отряд в июне 1821 года потерпел поражение в сражении с превосходящими турецкими силами при **Драгацани**. Таким образом, восстанию в Придунайских княжествах был положен конец.

25 марта 1821 Условная дата начала греческой революции. Епископ Старых Патр Герман привел к присяге восставших в монастыре **святой Лавры**. 23 марта восставшие вошли в Патры и на площади Святого Георгия провозгласили начало революции. До этого, Теодорос Колокотронис, Папафлессас и Петробей Мавромихалис освободили город Каламата от турок.

10 апреля 1821 Порта предпринимает ответные действия. В Константинополе казнен патриарх Григорий V. Позже его тело будет перевезено в Одессу.

23-24 апреля 1821 Афанасий Дьяк героически сражается под **Аламаной**, захваченный превосходящими силами, он находит героическую, но мученическую смерть. Позже Одиссеас Андруцос в сражении у **Хани Гравийской** не допускает вторжения турецких войск на Пелопоннес.

12-13 мая 1821 Победа греков у **Валтеци** открывает путь к захвату Триполица, военного и культурного центра Пелопоннеса.

26 мая 1821 Вместе с Советом в Кальтетзонах (монастырь в Аркадии) создается Сенат Пелопоннеса, возглавляемый Петробеем Мавромихалисом.

14 июня 1821 Восстание на Крите.

9 июля 1821 В Левкосии турки казнят архиепископа Кипра Киприаноса и митрополитов Пафоса, Китио и Киринии.

23 сентября 1821 После взятия Триполица (резиденции паши Мореи) восстание на Пелопоннесе упрочивает свои позиции. Спустя два месяца в Масолонгах будет создана «Организация Западной материковой Греции» под руководством Александра Маврокордатоса.

13 ноября 1821 Освободили Арту военачальники Сулиотов Маркос и Нотис Боцарис, братья Тзавелас и другие.

1 января 1822 На Первом Национальном собрании в Эпидавре была принята первая Конституция Революции, известная как «Временное Правление Греции». Председателем Исполнительного комитета был избран Александр Маврокордатос.

30 марта 1822 Разорение Хиоса войсками Капудан Кара Али Паши. Масовость жертв резни будет вдохновлять представителей европейского искусства и культуры, таких как Делакруа и Виктора Гюго, и тронет всю Европу, которая станет уделять больше внимания греческой Борьбе за независимость. Спустя три месяца Константин Канарис уничтожит турецкий флот.

6 июня 1822 Хурсит Паша и Омер Врионис занимают Сули.

29 июня 1822 Теодорос Колокотронис в сражении в районе Дервенакья уничтожает войска Махмуд Паши, нарушая его честолюбивые планы. Спустя несколько дней греки и филэллины терпят поражение у Петы (недалеко от Арты).

Август 1822 Назначение Джорджа Канинга министром иностранных дел Англии придает значительный сдвиг английской политике в отношении Греческого вопроса.

Декабрь 1822 Конгресс представителей мировых держав в Вероне, несмотря на усилия представителей Греции, не признает греческую революцию.

Январь 1823 Победа греков в Навплионе, который становится местом расположения революционного правительства.

Март 1823 Англия признает греков как воюющую сторону, признавая де-факто и греческую революцию.

Март-апрель 1823 В Астрофе создано Второе Национальное греческое Собрание.

12 июля 1823 Филэллин лорд Байрон прибывает в Аргостоли. Он будет поддерживать революцию и умрет в Месолонги в апреле 1824 года. В Месолонги будет похоронен и Маркос Боцари, который погиб в сражении при Карпениси.

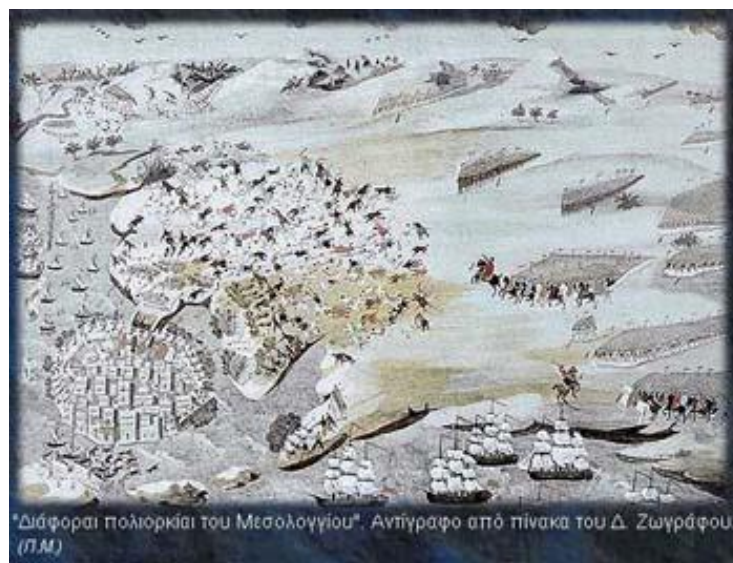
Осень 1823 – лето 1824 Возникают первые конфликты между представителями исполнительной власти Т.Колокотронисом и Петробеем и представителем законодательной власти Кундуриотисом, которые формируют два независимых правительства. Это начало первого этапа гражданской войны, который завершится в июне победой Кундуриотиса.

7-8 июня 1824 Разорение острова **Касос** турецко-египетскими силами, которые спустя несколько дней сотрут с лица земли все поселения на острове **Псара**.

29 августа 1824 Морское сражение у мыса **Герондас** и уничтожение турецкого флота.

15 апреля 1825 Начинается вторая осада города **Месолонги**, возглавляемая Кютахисом, а затем Ибрагимом. 10 апреля 1826 года произойдет героическое снятие осады и падение Месолонги. Жертва жителей Месолонги способствовала продвижению греческого вопроса, как и любая победа греков и отклик на эти события, возродила дух филэллинизма в Европе.

5 июня 1825 Одиссеас Андруцос был убит на Акрополе в Афинах, пав жертвой гражданской войны.

3 августа 1826 Гурас со своими сторонниками запирается на Акрополе. Город сдается Кютахису.

11 ноября 1827 Правительство Заимиса переезжает в Эгину.

19 марта 1827 По предложению Колокотрониса командование армией передается британскому генералу, Филэллину Church, а флотом – британцу, лорду Cochrane.

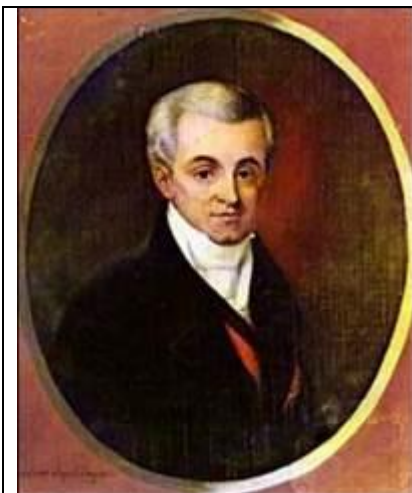
30 марта 1827 Национальное собрание выбирает **Иоанна Каподистрия** «правителем Греции» на семь лет.

22 апреля 1827 В сражении в Фалире смертельно ранен Георгий Караискакис.

8 октября 1827 **Наваринское морское сражение.** Объединенный флот Англии, Франции и России уничтожает турецко-египетский флот, стоявший на якоре в заливе Наварин. Это событие имело важнейшее значение для развития Греческого вопроса. Три державы-защитницы также сыграют огромную роль в создании независимого греческого государства.

8 января 1828 Каподистрия прибывает в Навплион. Ученый Теофил Каирис обращается к нему с приветствием:

«Приветствую тебя, Правитель Греции, после столь долгих скитаний ты возвращаешься на родину, ты видишь и приветствуешь ее не порабощенную и стенающую под игом, но свободную, обретишую Правителя и ожидающую, когда ты приведешь ее детей к истинному процветанию и славе. Здравствуй! Но почитай слова, что «Бог и справедливость правят Грецией». Здравствуй! Но правь так, чтобы и родина почувствовала, и мы поняли, и беспристрастная история повторила, и века отражали, что не ты, и не твой сын, и не близкий твой, и не друг твой, и не

политическое объединение, но сам Закон божий, сама справедливость, сами законы Греции управляют Грецией через тебя».

Теофил Каирис

3 февраля 1830 Великими державами подписан лондонский протокол, по которому создается независимое греческое государство с демаркационными линиями Амвракикос-Пагаситикос. В новое государство по протоколу Лондонской конференции от 30го августа 1832 года вошли территории Пелопоннеса, Средней Греции, Эвбеи, а также Спорады, Киклады и острова Саронического залива.

27 сентября 1831 В Навплионе убит правитель Иоанн Каподистрия.

25 апреля 1832 Отон, второй сын короля Баварии Людвига избран наследным монархом Греции. Он прибывает в Навплион 25го января 1833 года.

Карта с границами Греции и Османской державы. 1832 г.

Подытоживая можно сказать, что образование независимого греческого государства представляет из себя весьма существенный исторический факт, значение которого затрагивает не только узко греческие интересы. Для греков обретение независимости стало вознаграждением после тяжелой и кровопролитной семилетней борьбы. При этом национально-освободительная революция народа со столь древней историей, на протяжении веков поработанного, явилась примером для других народов Европы, в частности на Балканах. Революция дала возможность выразиться либеральным и свободолобивым идеям, в то время, когда множество народов Европы еще не обрели свою национальную независимость или были притеснены тоталитарными режимами. При этом, греческая революция со своим победоносным исходом и вмешательством европейских держав ознаменовала начало процесса крушения Османской империи. Этот процесс растянется почти на целое столетие, на протяжении которого весь Балканский полуостров превратится в вулкан, вокруг которого кипят национальные движения и международные интересы.

Подбор материала: к.и.н. Теодора Янници

Источники-Πηγές: «История греческой нации» [«Ιστορία του Ελληνικού Έθνους»]

[-http://www.rhodeslibrary.gr/info/2006_1/A1.html](http://www.rhodeslibrary.gr/info/2006_1/A1.html)

[-http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/Epikaira/1821/index.html](http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/Epikaira/1821/index.html)

Теодора Янници, к.и.н.

НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ ГРЕЧЕСКОГО НАРОДА ГЛАЗАМИ РУССКИХ ПУТЕШЕСТВЕННИКОВ.

Потомки мудрой и дружно относящейся к человеку нации греков, современники просвещенных и законопослушных народов Европы и зрители того благополучия, которым они пользуются, мы больше не в состоянии терпеть то столь болезненное и жестокое иго Османского государства, которое на протяжении четырех столетий подавляет наши головы и вместо разума в качестве закона подавляло и подавляет все своим тоталитаризмом и произволом.

После долголетнего рабства мы были вынуждены взять оружие и отвоевать у них как самих себя, так и нашу родину и освободиться от столь ужасной и несправедливой тирании, с которой не сравниться ни одному другому тоталитарному режиму.

Наша война с Турками далека от того, чтобы строиться на принципах демагогии, бунта и отстаивания корыстных интересов греческой нации в мире. Это война национальная, священная, война, единственной целью которой является законное обретение нашей национальной независимости, собственности и чести – прав, которыми по закону пользуются соседние народы Европы и которые силой пыталась отнять и подавить в нашей душе беспримерная по своей жестокости Османская тирания.

Из Декларации Национального Собрании греческого народа в Эпидавре, 22 января 1822 г.

В конце 1821 г. вблизи развалин древнего Эпидавра открылось Национальное собрание, которое приняло первую в новой истории Греции конституцию. В Греции была провозглашена республика, основанная на таких демократических принципах, как разделение властей, проведение

свободных выборов, свобода вероисповедания, гарантии собственности и безопасности граждан.

Уже самые ранние описания путешествий в Грецию достаточно четко определяли то общее начало - православную веру, - которая неизбежно обуславливала изначально благожелательное общее отношение русских и греков по отношению друг к другу. Эти черты греческого народа достаточно характерно отмечает в своих описаниях киевский монах Василий Барский, который в 1723-1747 гг. предпринимает путешествие по святым местам, в число которых, естественно, попадают и греческие христианские церкви и монастыри. Барского поражает тот чрезвычайно теплый прием, который русским путешественникам оказывает греческое население практически везде, видя в них прежде всего своих единоверцев. Так, когда он со своими попутчиками оказался на острове Корфу практически без средств к существованию, местные церковные деятели помогли оформить разрешение, чтобы «эти странные путники из стран Российских» собирали на острове милостыню и даже дали им в сопровождение греческого иеромонаха Афанасия. Когда же русские странники «собрали немалую милостыню», весть об их прибытии уже разнеслась по всему городу и греки даже соперничали, кто из них первый пригласит русских странников к себе домой.¹ Барский, однако, отмечает, что подобное отношение распространялось далеко не на всех, а лишь на представителей православной веры. Характерным примером может служить описанная им больница на острове Хиос, где бесплатно принимали, лечили и кормили людей, но исключительно православной веры.² Характерно, что именно в церквях и монастырях, которые посещали русские паломники, и происходило их знакомство с греческим населением.

Воспоминания путешественников изобилуют свидетельствами того, что греки именно в русских зачастую видели возможность избавления от религиозных притеснений со стороны турок. Уже упоминавшийся выше Хметевский, например, описывает, как группа представителей высшего духовенства ряда греческих островов Эгейского моря направила в феврале 1771 года послание на имя императрицы Екатерины II и графа Алексея Григорьевича Орлова, командовавшего русской эскадрой, с просьбой взять под опеку и покровительство «всех греческого исповедания благочестивых христиан».³ Однако более важным представляется то, что сходные настроения были распространены не только среди высшего духовенства,

---

¹ Путешествие Василия Григоровича Барского к святым местам в Европе, Азии, Африке. Ч. 1. Спб., 1778. С. 118-119.

² Там же. С. 131.

³ Журнал Степана Хметевского о военных действиях русского флота в Архипелаге и у берегов Малой Азии. Современник. Т. 49. № 1. Спб., 1855. С. 63-64.

которое, несомненно, было более искушенным в делах политических, но и среди простых верующих. Броневский описывает несколько случаев, когда простые греки при встрече с русскими просили помочь избавиться от религиозного притеснения турок. Приведем лишь одно характерное описание из его воспоминаний о посещении российскими кораблями острова Имврос:

Каждый турок-начальник селения требует подарок. За свободу богослужения начальник острова иногда требует произвольную подать. Если тотчас не внесут ее, приказывает сломать церковь. Это несчастье случилось и со здешними жителями. Не знаю, почему думал священник, будто бы я имею право позволить жителям восстановить церковь. Он в длинной речи изъясил свое прошение. ...Я удивился, но имея в мысли внушения начальства - «сколько можно снисходительно обходится с греками» - и при том полагая, что отказ мой не будет им понятен (ибо не только офицера, но и простого солдата почитают они существом гораздо их превосходнейшим), я дал мое согласие и вынужден был идти с народом туда, куда меня повели.⁴

Практически в каждом воспоминании русских путешественников, участвовавших в военных действиях против турок, содержится немало примеров, когда греки помогали в борьбе с турками. Приведем лишь одно из таких описаний о событиях русско-турецкой войны 1768-1774 гг., принадлежащее офицеру российского флота Матвею Коковцеву и достаточно характерно отражающее мнение российских путешественников о греках:

Во время пребывания российского флота в архипелаге, ободряемые российским оружием, явили они знаки отличной храбрости. Самые малые их суда при нападении турецких галер лучше жглись, нежели соглашались отдаться в плен неприятелю. Нерегулярные войска из них набранные ... при высаживании их на берег показывали всегда отличное мужество, их оживляющее. Инсариоты, Миконцы и прочие островитяне вооружали небольшие суда ..., которые при помощи российского флота не только множество турецких купеческих кораблей пленили, но, выходя часто на берег, опустошали селенья.⁵

Однако даже если греки не могли непосредственно помочь русским и принять участие в боевых действиях, они нередко радовались успехам русских войск и поражениям турок. Лейтенант русского флота Сергей Плещеев описывает, как во время его поездки на Ближний Восток в 1772 году было получено известие о начале новых боевых действий российского

---

⁴ Броневский В.Б. Записки морского офицера в продолжении кампании на Средиземном море под начальством Вице-Адмирала Д.Н.Сенявина с 1805 по 1810 год. Ч. 3. Спб, 1819. С. 36. Также см.: С.48.

⁵ Там же. С. 71-72.

флота против турок. По его словам, это известие вызвало взрыв восторга у греческого населения: «Народ весьма радовался, ибо они все считают себя счастливыми, что помогают россиянам против турок».⁶

Плещеев пишет, как был немало удивлен, когда во время его пребывания на Ближнем Востоке, «одетая по-турецки» представительница богатой семьи, общаясь с ним, вдруг выразила восторг по поводу успехов российского флота в Средиземном море. Однако, на его удивление, девушка, несмотря на свою внешность и свободное владение турецким языком, оказалась гречанкой, ненавидевшей турок. «Дай бог им (русскому флоту - Т.Я.) столь благополучно продолжить удачные доселе свои завоевания, освободить из жестокого плена единоверных, а паче наших сестер, хуже скотов гнусными турками содержимых», - так гречанка реагировала на известия о русских победах.⁷

25 марта 1821 Условная дата начала греческой революции. Епископ Патр Герман привел к присяге восставших в монастыре **святой Лавры**. Начальной датой освободительного восстания на материке считается 17 марта в Ареополи, столице Мани, а спустя неделю, 23 марта, когда в городе Каламата, на южном побережье Пелопоннеса, борцы за освобождение помолились в крошечной живописной церквушке византийского стиля (10 в. н.э.) и, взяв оружие в руки, пронеслись по всему Пелопоннесу. Пламя восстания вскоре захватило весь полуостров. 25 марта восставшие вошли в Патры и на площади Святого Георгия провозгласили начало революции.

Вскоре к ним присоединились греческие острова, Спецес, Идра и Псара, а также некоторые районы центральной Греции. На борьбу греков за свободу турецкие власти ответили насилием и репрессиями. 10 апреля был повешен Вселенский Патриарх Григорий V.

Когда в 1821 году в Греции началась революция, греки все в большей мере обращают взоры к России и видят в ее поддержке залог достижения успеха в борьбе с османским игом. Причем никогда до начала вооруженного восстания вопрос жизни и смерти не стоял так остро для греков. Оказавшийся почти в центре вооруженного противостояния русский паломник Кир Бронников, крепостной графов Шереметьевых, так описывает общественные настроения, царившие на острове Скопелос, находившемся недалеко от Афонской горы: «Жители все в великой находились печали, а особенно женский пол. Встречаясь с нами на улицах и не разумея русского

---

⁶ Плещеев С.И. Дневные записки путешествия из архипелажского, России принадлежащего острова Пароса в Сирию и к достопамятным местам в пределах Иерусалима находящихся. Спб, 1773. С. 69.

⁷ Плещеев С.И. Дневные записки путешествия из архипелажского, России принадлежащего острова Пароса в Сирию и к достопамятным местам в пределах Иерусалима находящихся. Спб., 1773. С. 75.

языка, со вздохом сквозь слезы они нам говорили, о чем узнали мы через переводчика: *если не поможет нам Россия, то мы греки все пропали*». Правда, при этом он добавляет, что оставалась часть жителей острова, которые не разделяли такой точки зрения: «А иные и при таких тесных обстоятельствах не покидали своей гордости».⁸

В течение последующих семи лет после начала освободительной борьбы греки с оружием в руках отстаивали эти принципы. Оправившись от первых поражений, турецкий султан собрал новые войска и одновременно начал наступление с севера и юга. Трагическими страницами греческой истории стали резня на острове Хиос (30 марта 1822г.), убийство и увод в рабство 22 тысяч жителей острова Псара (июнь 1824г.) и варварская расправа над жителями города Миссолонги (10 апреля 1826г.), которая потрясла всю Европу и вызвала бурную волну филэллинизма в Европе.

8 октября 1827 года Россия, Франция и Великобритания участвуют в Наваринском морском сражении против объединенных турецко-египетских сил и одерживают блестящую победу. Спустя несколько месяцев вспыхивает новая русско-турецкая война 1828–1829 гг. Итогом этой войны стала победа России и подписание Адрианопольского мира, по условиям которого Османская империя обязалась предоставить Греции независимость. Теперь авторитет и влияние России на Балканах были непререкаемы, что заставило Англию и Францию попытаться перехватить инициативу. Согласно Лондонскому протоколу от 22 января 1830 года, на территории Греции создается независимое государство.

Постоянные контакты между двумя народами обусловили и определенное культурное влияние России на Грецию. Так, пребывание русского флота на Поросе, где в первые годы после освободительной революции находилась российская морская база и оказывала содействие в расправе с антиправительственными мятежами, в значительной мере трансформировало жизненный уклад острова. Описывая свои впечатления от посещения Пороса, российский дипломат с греческими корнями Базили отмечал:

... Можно счесть Порос русским городком, а Морейский берег – цветущею деревнею полуденной России. Жители почти все понимают наш язык, и много молодых пориотов свободно говорят по-русски. Их дружеские связи с нашими матросами начались с того дня, когда первые русские, прибывшие в Порос, вместо дальних предисловий и рассказов с пориотами,

---

⁸ Бронников К.И. Путешествие к святым местам, находящимся в Европе, Азии и Африке, совершенное в 1820 и 1821 годах. М., 1824. С. 239.

снимали фуражку, крестились приговаривая: «Грек – христианин, русский – христианин» - и дружески обнимались, как дети одной церкви, и пенный кубок красн (вина – Т.Я.) запечатлевал братский союз.⁹

В данный период для греков чрезвычайно важно мнение россиян о происходящем в молодом греческом государстве. Константин Базили пишет, что когда на Поросе произошел антиправительственный мятеж, присутствовавший на русском корабле греческий офицер, «объясняясь простым языком чувства, он заклинал адмирала не относить к бесчестию греческого народа безумной шалости толпы бунтовщиков. Притом, задумавшись, приговаривал: что скажут в России?»¹⁰

Территория Греции ограничивалась Афинами с прилегающими областями, Пелопоннесом и рядом островов Эгейского моря, где проживало менее трети греческого населения. Греции потребовалось более ста лет для того, чтобы в результате тяжелых войн и ценой многочисленных человеческих жертв объединить греческие земли в рамках единого государства (Ионические острова были присоединены к Греции в 1864 году, Фессалия в 1881, а Македония, Западная Фракия и Крит в 1912 году, Додеканесские острова лишь только в 1947 году).

Еще больше времени понадобилось, чтобы Греция, по праву считающаяся родиной демократии, стала подлинно демократическим государством. В 1831 г. в результате заговора был убит первый президент Греции, великий реформатор Иоаннис Каподистрия.

После этого великие державы навязали Греции монархию с иностранными королевскими династиями, которые правили страной вплоть до 1973 г. Но в то же время, Революция 1821 г. стала первым и главным шагом на пути к свободе и демократии, к независимости, к физической целостности и духовной самодостаточности греческого народа, величайшим событием в истории Греков, предопределившим дальнейшее развитие греческой нации.

Путешественники отмечают, что в первые годы после революции греки, в том числе и самые низы общества, проявляли огромный интерес к России, хотя зачастую у них были довольно-таки своеобразные представления об этой далекой стране.

Дипломат-путешественник Орлов-Давыдов вспоминает, как по его прибытии в Навплию в июне 1835 года, «печать с двуглавым орлом,

⁹ Базили К.М. Архипелаг и Греция в 1830-1831 годах. Ч. 1. Спб., 1834. С. 79.

¹⁰ Базили К.М. Архипелаг и Греция в 1830-1831 годах. Ч. 2. Спб., 1834. С. 84.

приложенная к моему паспорту, доставила мне всевозможное уважение со стороны городского начальства, и оно откомандировало нарочного чиновника для нужных приготовлений к моему дальнейшему путешествию».¹¹

И он же продолжает, что во время его пребывания в небольшом городке Андрицена в Аркадии, на русского гостя пришли посмотреть толпы любопытных греков, «расспрашивавших меня о России, например, родятся ли в ней двуглавые орлы».¹²

Эллинизм и филэллизм в России исконно являлись огромным потенциалом, способствующим процветанию, сплочению греческой общины в России, с одной стороны, сохранению ее идентичности и самосознания, а также процветанию греческого государства и развитию двусторонних российско-греческих отношений, как на официальном, межгосударственном уровне, так и на уровне межличностных отношений, отношений простых людей. Эллинизм и филэллизм в России являются залогом преемственности в отношениях двух близких, единовременных, связанных историко-культурно-духовной, цивилизационной общностью, ментальностью народов.

В этом контексте кажется уместным привлечь небольшой отрывок из воспоминаний российского путешественника Александра Милюкова, посетившего Афины в 1857 году, который, на мой взгляд, очень удачно отражает отношение греков к России и к россиянам. При этом следует отметить, что 1857 год – это время после окончания Крымской войны, когда греческая политическая элита все сильнее ориентируется на запад, а влияние России на Балканах ослабло.

Милюков описывает, как, прогуливаясь недалеко от Акрополя и разговаривая со своим греческим собеседником по-французски, ему довелось встретить старого пастуха. Старик сначала подумал, что путешественник был из Германии, однако после того как пастух узнал, что Милюков приехал из России, «нахмуренное лицо старика прояснилось». Далее автор пишет: «Россос!- проговорил старик, прикладывая руку к сердцу, - садись, садись! Русские - наши гости! Русские - наши братья!»¹³ Аналогичную сцену своей встречи с греческими крестьянами описывает и некий русский путешественник Л.А.Бенике, посетивший Грецию более чем полвека спустя:

¹¹ Орлов-Давыдов В. Путевые записки. Часть 1. Спб., 1839. С. 58.

¹² Орлов-Давыдов В. Путевые записки. Ч. 1. Спб., 1839. С. 58.

¹³ Милюков А.П. Афины и Константинополь. Путевые записки А. Милюкова 1857 года. Ч. 1. Спб., 1859. С. 53.

«Узнав, что я русский, они обрадовались и заявили, что они русских считают братьями».¹⁴

Эти слова греческого пастуха 1857 года характеризуют отношения двух наших народов, в первую очередь на межличностном уровне, на уровне простых людей, вне зависимости от политической конъюнктуры и целесообразности.

Подытоживая, хотелось привлечь отрывок из «Путевых записок» Владимира Петровича Орлова-Давыдова, которые завершаются следующими словами: «Как ни глубока будущность Севера, не менее глубоко прошедшее Греции, и когда паровая сила сблизит на всем земном шаре расстояния и заменит труды тысячей народа, и тогда ум человеческий не создаст ничего совершеннее Илиады и Парфенона»¹⁵.

Теодора Янници, кандидат исторических наук.

---

¹⁴ Милюков А.П. Афины и Константинополь. Путевые записки А. Милюкова 1857 года. Ч. 1. Спб., 1859. С. 53.

**Дохнуть и час свободы,
Отрадней, чем в тюрьме
Прожить хоть полстолетья
В невольничьем ярме.**

Теодора Янници, кандидат исторических наук

«НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ ГРЕЧЕСКОГО НАРОДА 1821г. в ЗЕРКАЛЕ РУССКОЙ ПОЭЗИИ»

Прекрасный климат, богатство произведений, выгодное положение для торговли и знаменитые происшествия Древней Греции всегда будут привлекать на острова Архипелага любопытных путешественников и обращать внимание политиков.

В.Б.Броневский, офицер российского Флота, участвующий в 3-й Средиземноморской экспедиции российского флота под руководством Д.Н. Сенявина в период с 1805-1807гг.

ДЖОРДЖ ГОРДОН БАЙРОН (1788-1824)

ПОЭМА «ГЯУР»

Фрагменты.

Все тихо... Не шумит прибой
Там, где над грозною скалой
Вознесся памятник герою
Афин прекрасных. Над страной
Надгробный камень тот царит,
О славных битвах говорит
И издалека парус белый
Приветом радостным дарит.
Родится ль вновь защитник смелый?..
О дивный край, где круглый год
Весна природе ласку шлет.

Чуть-чуть волнуясь, гладь морская
 Вершины отражает гор.
 И прихотливый их убор,
 И переливы красок чудных
 В струях дробятся изумрудных,
 Что омывают этот край —
 Востока благодатный рай.

Не странно ли, что в этом рае,
 Где, все приманки собирая,
 Природа создала дворец,
 Творенья мудрого венец,
 Богов достойное жилище, —
 Влюбленный в смуту род людской,
 Ее цветы поправ ногой,
 Рай превращает в пепелище...

О край героев вдохновенных,
 Досель веками незабвенных,
 Страна, где всюду, от долин
 До гротов и крутых вершин,
 Приют свобода находила!
 О славы пышная могила!
 Геройства храм! Иль от него
 Уж не осталось ничего?
 Рабы с позорными цепями!
 Ведь Фермопилы перед вами!
 Потомки доблестных отцов!
 Иль вы забыли очертанья
 Вольнолюбивых берегов
 И вод лазоревых названье?
 Ведь это славный Саламин!
 Воспоминанья тех картин
 Пускай пред вами вновь восстанут
 И вновь душе родными станут.
 Пускай отцов священный прах
 Огонь зажжет у вас в сердцах.
 Пусть увеличит вождь бесстрашный
 Имен великих ряд прекрасный, —
 В борьбе неравной поражен,
 Бессмертье их разделит он.

Восторженные благородной борьбой Греческого Народа за свободу, целая плеяда русских поэтов-романтиков того времени не могла остаться равнодушным к общей филеллинско-либеральной тенденции, ко всей этой художественной волне, которая окружает Европу. Вдохновленные непреодолимой потребностью потомков «*Миноса, Ликурга, Солона, Мильтиада, Фемистокла, Аристиды*» в физической свободе, духовной самодостаточности, национальном суверенитете, они бросаются в творческую борьбу и своим пером, своей речью они увековечивают общее чувство того времени за свободу народов и создание национальных государств.

АЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ ПУШКИН (1799-1837)

Гречанка верная! не плачь,- он пал героем!..

Свинец врага в его вонзился грудь.
 Не плачь — не ты ль ему сама пред первым боем
 Назначила кровавый Чести путь?
 Тогда, тяжелую предчувствуя разлуку,
 Супруг тебе простер торжественную руку,
 Младенца своего в слезах благословил,
 Но знамя черное Свободой восшумело.
 Как Аристокитон, он миртом меч обвил,
 Он в сечу ринулся — и падши совершил
 Великое, святое дело.

Эллеферия, пред тобой
 Затмились прелести другие,
 Горю тобой, я вечно твой.
 Я твой на век, Эллеферия!
 Тебя пугает света шум,
 Придворный блеск неприятен;
 Люблю твой пылкий, правый ум,
 И сердцу голос твой понятен.
 На юге, в мирной темноте
 Живи со мной, Эллеферия,
 Твоей красоте
 Вредна холодная Россия.

ГРЕЧАНКЕ

Ты рождена воспламенять
 Воображение поэтов,
 Его тревожить и пленять
 Любезной живостью приветов,
 Восточной странностью речей,
 Блистаньем зеркальных очей
 И этой ножкою нескромной...
 Ты рождена для неги томной,
 Для упоения страстей.
 Скажи — когда певец Леилы
 В мечтах небесных рисовал
 Свой неизменный идеал,
 Уж не тебя ль изображал
 Поэт мучительный и милый?
 Быть может, в дальней стороне,
 Под небом Греции священной,
 Тебя страдалец вдохновенный
 Узнал, иль видел, как во сне,
 И скрылся образ незабвенный
 В его сердечной глубине?
 Быть может, лирою счастливой
 Тебя волшебник искушал;
 Невольный трепет возникал
 В твоей груди самолюбивой,
 И ты, склонясь к его плечу...
 Нет, нет, мой друг, мечты ревнивой
 Питать я пламя не хочу;
 Мне долго счастье чуждо было,
 Мне ново наслаждаться им,
 И, тайной грустию томим,
 Боюсь: неверно все, что мило

Восстань, о Греция

Восстань, о Греция, восстань.
 Недаром напрягала силы,
 Недаром потрясала брань
 Олимп и Пинд и Фермопилы.
 Под сенью ветхой их вершин
 Свобода юная возникла,
 На гробах... Перикла,
 На... мраморных Афин.

Страна героев и богов
 Расторгла рабские вериги
 При пенье пламенных стихов
 Тиртея, Байрона и Риги.

Остров Скопелос, неподалеку от Афинской Горы. Русский паломник Кир Бронников, крепостной графов Шереметьевых, так описывает общественные настроения летом 1821 года, после того, как вспыхнула Революция, царившие на острове Скопелос, находившемся недалеко от Афонской горы:

«Жители все в великой находились печали, а особенно женский пол. Встречаясь с нами на улицах и не разумея русского языка, со вздохом сквозь слезы они нам говорили, о чем узнали мы через переводчика: если не поможет нам Россия, то мы греки все пропали».

ВИЛЬГЕЛЬМ К. КЮХЕЛЬБЕКЕР (1797-1846)

Греческая песнь

Века шагают к славной цели;
 Я вижу их: они идут!
 Уставы власти устарели;
 Проснулись, смотрят и встают
 Доселе спавшие народы.
 О радость! грянул час, веселый час Свободы!
 Друзья! нас ждут сыны Эллады!
 Кто даст нам крылья? полетим!
 Сокройтесь горы, реки, грады!
 Они нас ждут: скорее к ним!
 Судьба, услышь мои молитвы,
 Пошли, пошли и мне минутой первой битвы!
 И пусть я, первую стрелюю
 Сражен, всю кровь свою пролью:
 Счастлив, кто с жизнью молодою
 Простился в пламенном бою,
 Кто убежал от уз и скуки
 И славу мог купить за миг короткий муки!
 Ничто, ничто не утопает
 В реке катящихся веков:
 Душа героев вылетает
 Из позабытых их гробов

И наполняет бардов струны
И на тиранов шлет народные перуны!
Свернуть

ВАСИЛИЙ КАПНИСТ (1758-1823)

К ВОССТАВШЕМУ ГРЕЧЕСКОМУ НАРОДУ

Неведомо, куда идут
Полки, испытанны во брани,
Против кого огонь несут
И меч прияли в мощи длани.

Не снова ль пленник средь зыбей
Европе рабством угрожает,
Не снова ль луч свободных дней,
Блеснув спартанцам, угасает.

Коль так, благословляю вас!
Тень Леонида, Мильтиада!
Возрадуйтесь, ударит час
И в прах падёт деспот Царьграда.

Какой тиран возможет стать
Против стремления народа.
Так можно ль цепи налагать,
Где рабство – смерть, где жизнь – свобода.

Друзья, пускай наш острый меч
Тиранов кровью обAGRится.
Тому отрадно в землю лечь,
Кто за свободу ополчится.

ФЕДОР НИКОЛАЕВИЧ ГЛИНКА (1786-1880)

ВОЕННАЯ ПЕСНЬ ГРЕКОВ

Доколь нам, други, в тяжком рабстве
Стонать под игом агарян!
Тиранов милой нам Эллады
Настал желанный мести час!
Внемлите голосу отчизны,
Она, рыдая, кличет вас:
«Ко мне, сыны мои, о греки,

И за меня и стар и млад!»
 Друзья! рука с рукой — и в сечу!
 С кипящей радостью глася:
 «Восстань гроза и честь народа,
 Свобода Греции, свобода!»

Где наши памятники славы,
 Ваяний, зодчества краса?
 Где свет наук? Всего лишились
 Под тяжким игом агарян!
 Рабы в невежестве позорном,
 Мы терпим лютой пытки срам
 И поруганье пьем как воду!..
 Всё нам: угрозы, бой и смерть,
 И с милой родиной разлука,
 И в родине — позор и стыд.
 Чего ж еще? Но вы, о греки!
 Взывайте, дружно отличась:
 «Воскресни счастье народа,
 Свобода Греции, свобода!»

Где вы, сыны Эллады пышной,
 Где славный Греции народ?
 О нем и юг, и запад дальний
 Молвой гремели... А теперь
 Его забыл и юг и север,
 Нигде о нем не говорят,
 Нигде как будто и не знают,
 Что Греция на свете есть.
 Вот до чего доводит рабство
 И тяжкий у османов плен!
 Но други! Братья! Нам за муки
 Приспел желанный мести час.
 И греки в радости кипящей
 Гласят: *«Настал наш светлый день!»*
 Сбылось спасение народа:
 Свобода Греции, свобода!

Погибнут гордые тираны!
 Уже со всех, со всех сторон
 Друзья и братья к нашим грекам
 Бегут, — как будто все спешат
 На шумный торг, на пышный праздник,
 Как гости на венчальный пир!

И кто отстанет от героев?
 И стар и млад бежит *к своим!*
 «Отстать позорно, дети, стыдно!» —
 Так говорят своим сынам
 Отцы и матери в Элладе,
 Благословляя их на бой.
 И всем твердят: «До смерти бейтесь,
 Кто раб — не приходи домой».
 Не надо рабства для народа,
 Свобода Греции, свобода!

Сошлись и с громкою молитвой —
 Сердца и длани к небесам:
 И меч об меч — *крестообразно*
 Острят. И от мечей кругом,
 Как дождь кипящий, брызжут искры,
 И пышет светлых молний блеск,
 А там приветствие брат брату,
 Булат сверкает по булату, —
 И клятву — не вложить мечей,
 Доколь враги свободы живы.
 За свой народ, за свой закон,
 Друзья, нет, предки, биться будем
 И славу древнюю добудем
 Бесстрашным сердцем и мечом.
 О бог! К тебе мольбы народа:
 Прочь рабство, будь у нас свобода!

Еще горит над Саламином
 Побед и славы светлый луч;
 Еще трофеев Марафона
 Не стерла времени рука,
 Еще нам памятно *былое!*
 И мы беседуем о нем
 В беседах тайных — и в восторге
 Мы предков видим, как себя!
 А наши предки были — Минос,
 Ликург спартанский и Солон;
 Мы помним твердость Леонида
 И честь и доблесть Аристида;
 Наш Мильтиад, наш Фемистокл;
 Он незабвен — наш беспримерный!
 И вот их глас из-за гробов:
 «Не нужно рабства для народа —

Свобода Греции, свобода!»

Каких примеров не имеем?
 И нам ли не сломать оков?
 Мы кровь — до капли за свободу!
 И жизнь — отчизне на алтарь!
 Далекий путь, кипяща сеча,
 Тревоги жизни боевой —
 Для пылких греков всё услада;
 Труды и бой — им ничего;
 Лишь только б рабство уничтожить,
 Лишь только б славу возвратить,
 Сольем в одну все храбрых души,
 Составим тело все одно.
 Тогда кого мы убоимся?
 И кто отважится на нас,
 Когда мы все единым гласом
 Воскликнем с клятвой и мольбой:
 «Восстань краса и честь народа,
 Свобода Греции, свобода!»

ВАСИЛИЙ ИВАНОВИЧ ТУМАНСКИЙ (1800-1860)

ГРЕЦИЯ (ДВА СОНЕТА)

Давно ль твой плач, как жалкий плач вдовицы,
 Твоим сынам был праведный упрек?
 О Греция, казалось Бог обрек
 Тебя мечу карательной десницы!
 Бесплодной скал, мрачнее стен темницы,
 Казалось, ты погибнула навек,
 И прозябал на славном прахе Грек,
 Как вялый мох на мраморе гробницы.
 Узрев тебя, мы восклицали: Нет!
 Угасло там мужей великих племя!
 Там край рабов: им груз цепей не бремя;
 Наследных прав для них не свят завет.
 Но дивный нам ты берегла ответ,
 И грозное приготавлила время.

II.

Внемли! Чей зов потряс пещер сих своды,
 Глубокий мир сих вековых дубрав? *)
 Дрожат сердца, знакомый глас узнав,

Как чуткие перед грозою воды.
 Восстал, восстал великий дух свободы!
 Воздвигнув крест, булат препоясав,
 Как ангел битв на выкуп славных прав
 Он вас зовет, гонимые народы!
 И се кругом звук брани пробежал;
 Как ратный стан Эллада возшумела;
 Сомкнулись в ряд бойцы святого дела
 Грозней твердынь, непоколебимей скал—
 Как Божий гром их меч врага попрал,
 И слава их по миру загремела!

*) Западная сторона Альбании и Мореи.
 Одесса. 1825 г.

В конце XVIII - начале XIX вв., во время русско-турецких войн и боевых действий русского флота в Эгейском и Ионическом морях, межличностные контакты русских военных и греческого населения укрепляются. Народная дипломатия российских военных, их контакты с греческим населением, находящимся под османским игом, приносят свои плоды, свои результаты. В результате греки стали во многом отождествлять себя с Россией, а свою борьбу за независимость тесно связывать с походом Сенявина и присутствием российской эскадры в Средиземноморье. Свиньин так описывает реакцию жителей Идра на прибытие российского флота: *«Тотчас же присланы из города депутаты поздравить Адмирала с благополучным прибытием; между прочим они сказали: «все греки, в коих еще тлеется искра чести – готовы умереть за свободу и любовь к России»¹⁶*. Немало сходных описаний можно найти и у Броневского: *«В пылом усердии преданности своей к России, Греки снова и торжественно заклились, пролить за Русских последнюю каплю крови»¹⁷*. Часть греков даже начинают воспринимать Россию как свою вторую родину. Так, по воспоминаниям Броневского, по завершении Афонского сражения во время переговоров о мире с турками и подготовки возвращения российской эскадры на Корфу, греческое население Тенедоса разъехалось по островам, где нет турок (поскольку после осады турки порубили фруктовые деревья и истребили большую часть виноградников). Многие греки, при этом, *«вступили в верноподданство и отправились в Корфу в ожидании удобного случая для переезда в Россию»¹⁸*.

¹⁶ Павел П. Свиньин: «Воспоминания на флоте». Ч. 2. СПб, 1819г., стр. 8.

¹⁷ Владимир Б. Броневский «Записки морского офицера в продолжении кампании на Средиземном море под начальством Вице-Адмирала Дмитрия Сенявина от 1805 по 1810 год», Ч. 3, СПб., 1819г., стр. 124

¹⁸ Там же, стр. 168-169.

Однако наиболее ярким описанием итогов экспедиции в плане установления межличностных контактов между греческим и русским народами в ходе российской военной экспедиции Сенявина и роли самого адмирала в укреплении этих связей могут служить сцены прощания с русской эскадрой на острове Корфу. Вот как описывает происходившее офицер Павел Свиньин:

Нельзя было без умиления взирать на трогательное зрелище, поразившее нас, когда ... Адмирал пошел поклониться в последний раз благодетельствовавшим нам мощам Св. Спиридона. Не только улицы, но все окна, крыши домов покрыты были народом, кланяющимся и всеми образами приветствующим Сенявина. Толпа шла по следам нашим и дожидалась во все время прощального обеда нашего... Она провожала нас до самой пристани, которую нашли мы также покрытою народом. Все хотели проститься с Сенявиным, обнять его. Добрые, признательные греки на сию минуту забыли горячую им опасность и в излиянии сердец своих показали, сколь они почитают обязанными Адмиралу за счастье и свободу, коими они наслаждались во все время его начальствования. Сенявин не мог быть равнодушен, слезы покрыли гордые ланиты его – я плакал как ребенок. В первый раз полюбил я всюю душою Корфиотов; в первый раз почувствовал, что мне жаль расстаться с ними, как с ближними родственниками. С немалым также удовольствием видел я печаль жителей при расставании с солдатами нашими. Они прощались как друзья, плакали, уверяли друг друга в дружбе, в признательности и несмотря на то, что объяснялись на едва понятном диалекте, наши на худом итальянском и греческом, а корфиоты - на плохом русском, но разговоры их право были красноречивы. Не делает ли сие большой чести нашим воинам? Покорять сердца важнее и славнее, чем покорять государства.¹⁹

Весьма сходное описание, полное самых теплых чувств и эмоций, мы находим и у Броневского:

Прощанье жителей с нашими солдатами, искреннее свидетельствовало народной к нам любви, ни какое перо описать не может. Когда войска остановились у церкви Св. Спиридония для принятия благословения в путь, духовенство от всех церквей в черном облачении вышло с крестами и святою водою. Протопоп подав хлеб и соль Генералу Низтмову, начал речь, но зарыдал, залился слезами и не мог продолжать. Ударили в барабаны, войска тронулись и пошли к пристани. Не только улицы, площадь, но все окна, крыши домов покрыты были народом, который в излиянии признательности своей забыл на сию минуту, что он такую откровенностью раздражает новых своих властителей (т.е. французов). С балконов сыпались на солдат цветы, иногда печальное молчание

¹⁹ Павел П. Свиньин: «Воспоминания на флоте». Ч. 2. СПб, 1819г. , стр, 233-235.

*прерывалось гласом признательности и благодарности. У пристани, когда солдаты садились на гребные суда, каждый прощался со своим знакомым, просили не забывать друг друга, обнимались и плакали. <...>Я в первый раз увидел и поверил, что Корфиоты имели причину любить Русских, они подлинно без нас остались сиротами. Можно сказать, что Корфиоты и Катарцы были любимыми чадами России, которых мы покоили, берегли и ласкали, ни требуя от них никакого пожертвования.*²⁰

ДМИТРИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ ВЕНЕВИТИНОВ (1805-1827)

Песнь грека

Под небом Аттики богатой
Цвела счастливая семья.
Как мой отец, простой оратай,
За плугом пел свободу я.
Но турков злые ополченья
На наши хлынули владенья...
Погибла мать, отец убит,
Со мной спаслась сестра младая,
Я с нею скрылся, повторяя:
"За всё мой меч вам отомстит!"

Не лил я слез в жестоком горе,
Но грудь стеснило и свело;
Наш легкий челн помчал нас в море,
Пылало бедное село,
И дым столбом чернел над валом.
Сестра рыдала - покрывалом
Печальный взор полужакрыт;
Но, слыша тихое моление,
Я припевал ей в утешенье:
"За всё мой меч им отомстит!"

Плывем - и при луне сребристой
Мы видим крепость над скалой.
Вверху, как тень, на башне мшистой
Шагал турецкий часовой;
Чалма склонилась к пиццали -
Внезапно волны засверкали,

²⁰ Владимир Броневский «Записки морского офицера в продолжении кампании на Средиземном море под начальством Вице-Адмирала Дмитрия Сенявина», Спб, стр. 185-186.

И вот - в руках моих лежит
 Без жизни дева молодая.
 Я обнял тело, повторяя:
 "За всё мой меч вам отомстит!"

Восток румянился зарею,
 Пристала к берегу ладья,
 И над шумящею волною
 Сестре могилу вырыл я.
 Не мрамор с надписью унылой
 Скрывает тело девы милой,-
 Нет, под скалою труп зарыт;
 Но на скале сей неизменной
 Я начертал обет священный:
 "За всё вам меч мой отомстит!"

С тех пор меня магометане
 Узнали в стычке боевой,
 С тех пор, как часто в шуме браней
 Обет я повторяю свой!
 Отчизны гибель, смерть прекрасной,
 Всё, всё припомню в час ужасный;
 И всякий раз, как меч блестит
 И падает глава с чалмою,
 Я говорю с улыбкой злою:
 "За всё мой меч вам отомстит!"
<http://ruspoeti.ru/aut/venevitinov/3583/>

Константин Базили, российский дипломат, греческого происхождения,

1831 год

... Можно счесть Порос русским городком, а Морейский берег – цветущею деревнею полуденной России. Жители почти все понимают наш язык, и много молодых пориотов свободно говорят по-русски. Их дружеские связи с нашими матросами начались с того дня, когда первые русские, прибывшие в Порос, вместо дальних предисловий и рассказов с пориотами, снимали фуражку, крестились приговаривая: «Грек – христианин, русский –

христианин» - и дружески обнимались, как дети одной церкви, и пенный кубок краси (вина – Т.Я.) запечатлевал братский союз.²¹

ОРЕСТ СОМОВ (1793-1833)

Греция.

Подражание Ардану (*)

Plectuntur Achiv. Horat.

Куда меня влечет воображенье?
 Я чувствую в душе восторг и умиление!
 Не на твоих ли я, о Илис берегах?
 Не твой ли попираю прах,
 Страна, любимая когда по небесами
 И населенная полу-богами?
 Когда - то... но теперь безмолвна и хладна,
 Невольным ужасом мне грудь теснит она!
 Где ряд Героев тех, которых мощны длани,
 Гроза врагов на поле брани,
 Святой свободе храм воздвигли в сих местах?
 О тени славные, услышьте глас мой слезный!
 Взгляните: ныне Грек, потомок ваш, в цепях!
 В поносном рабстве век влачит он бесполезный!
 И мать искусств, сия страна,
 На жертву варварам, невеждам отдана!
 Взгляните, как она стенает,
 Согбенная под тяжестью оков;
 Взгляните, как она слезами омывает
 Гробницы доблестных сынов!
 И в сем обширном заустенье,
 От рабства впадшие в презренье...
 Возможно ль?... Греки духом спят!
 Периклов робкие потомки
 Холодными очами зрят
 Красноречивые отчизны их обломки!
 Для них ничто великих предков ряд,
 Ни славные в веках святилища познаний:
 В них скорби нет о том, и нет воспоминаний;
 Мечи их ржавеют — лишь цепи их звучат:
 Увы, вся Греция — лишь памятник надгробный!

---

²¹ Базили К.М. Архипелаг и Греция в 1830-1831 годах. Ч. 1. Спб., 1834. С. 79.

Она живет в одних развалинах своих;
 И странник, вокруг себя бросая взор прискорбный,
 Повсюду зрит следы ее тираннов злых.
 Он видит мхом седым обросшие могилы,
 Героев памятник — здесь были Фермопилы!
 И Грек склонил хребет, на прахе сих мужей
 Стеня под тяжкими ударами бичей!...
 Проснитесь, грозные питомцы Славы!
 Проснись, полубогов бесстрашный сонм!
 Да воспылает брань кругом
 И вновь за родину текут ручьи кровавы!
 Явись — и снова Грек в знакомый след пойдет!
 Сдружась с победою и честью,
 В свирепых варваров свирепой грянет мстью
 И за моря их проженет!
 Увы, все глухо здесь на голос мой призывный,
 И сонм полубогов уже навеки мертв!
 Плутон в сей мир своих не возвращает жертв!
 И здесь разносится лишь рабства стон унывный!
 И в час, когда язык благоговейный мой
 Героев имена велики повторяет, —
 Здесь храмы древности безбожно разрушает
 Невежда дерзкою рукой!...
 Услышано мое моление!
 Грек за свободу спал: в тиранов сеет страх!
 И тени предков, в восхищенье,
 Зрят дух великий свой, оживший в их сынах!
 Разите — и во гневе яром
 Удары сыпьте за ударом!
 Мужайтесь — мести грозный час!
 Омойте кровью стыд свой прежний,
 Мечем купите мир надежный!...
 Вы за свободу... Бог за вас!...

(*) Ардан (Ardan t) написал свою Элегию еще 1812 года и заслужил первую награду от Тулузской Академии Словесности (Académie des Jeux Et or aue

1857 год, российский путешественник Александр Милюков описывает, как, прогуливаясь недалеко от Акрополя и разговаривая со своим греческим собеседником по-французски, ему довелось встретить старого пастуха. Старик сначала подумал, что путешественник был из Германии, однако после того как пастух узнал, что Милюков приехал из

России, «нахмуренное лицо старика прояснилось». Далее автор пишет: «Россос!- проговорил старик, прикладывая руку к сердцу, - садись, садись! Русские наши гости! Русские наши братья!»²² Аналогичную сцену своей встречи с греческими крестьянами описывает и некий русский путешественник Л.А.Бенике, посетивший Грецию более чем полвека спустя: «Узнав, что я русский, они обрадовались и заявили, что они русских считают братьями».²³

ВАСИЛИЙ ГРИГОРЬЕВ (1803-1876)

ГРЕЧАНКА

Зачем в руке твоей кинжал,
 Дочь вдохновенного Востока?
 Младые перси панцирь сжал
 И кудри девы черноокой
 Шелом безжалостно измял?

Тебе ли свой воздушный стан
 Обременять таким нарядом?
 Тебе удел природой дан —
 Влечь юношей волшебным взглядом,
 Их жизни прояснять туман.

Скажи: не родственная ль месть
 Тебе кинжал вложила в длани?
 Или твоя страдает честь,
 Или ты мыслишь в бурях брани
 Любви измену перенести?

«Не изменяла мне любовь;
 Ах, тяжелы судьбы удары!
 Чем я жила — не придет вновь:
 Там, над обломками Ипсары,
 Дымится греческая кровь!..

Не спрашивай, где мой отец,
 Где в муках мать моя изныла,
 Где сердца верный первенец, _

²² Миллюков А.П. Афины и Константинополь. Путевые записки А. Миллюкова 1857 года. Ч. 1. Спб., 1859. С. 53.

²³ Бенике Л.А. Поездка в Грецию. Харьков, 1915. С. 28.

Там, там надежд моих могила,
Ипсара — терновый венец!

Но среди бед не пал мой дух:
Мне внятен стон моей отчизны.
Он в полночь мой тревожит слух
Сквозь краткий сон печальной жизни
Как при последнем часе друг!

Хлад северный не леденит
Утес срывающие воды —
Так цепи звук не заглушит
Не спящий в сердце глас свободы:
Мечь варварам — мой твердый щит!

Прости!» Зачем слеза в очах?
Тяжка кровавая обида?
Не унывай: на небесах
Не гаснет солнце Леонида'
И не остыл Эллады прах!

Пусть нежатся среди пиров
Похвал изысканных кумиры!
Лесть ляжет с ними в мрак гробов;
Но ты... ты достоянье лиры,
Живой посредницы веков!

Подытоживая, хотелось привести следующие отрывки: Русские путешественники отмечают, что в первые годы после революции греки, в том числе и самые низы общества, проявляли огромный интерес к России, хотя зачастую у них были довольно-таки своеобразные представления об этой далекой стране. Дипломат Владимир Петрович Орлов-Давыдов пишет, что во время его пребывания в 1835 году в небольшом городке *Андрицена* в Аркадии (Пелопоннес, Греция), на русского гостя пришли посмотреть толпы любопытных греков, «расспрашивавших меня о России, например, рождаются ли в ней двуглавые орлы», и он же продолжает «печать с двуглавым орлом, приложенная к моему паспорту, доставила мне всевозможное уважение со стороны городского начальства, и оно откомандировало нарочного чиновника для нужных приготовлений к моему дальнейшему путешествию». ²⁴ И завершает свои путевые заметки Владимир

²⁴ Орлов-Давыдов В. Путевые записки. Часть 1. Спб., 1839. С. 58.

Петрович Орлов-Давыдов следующими словами: «Как ни глубока будущность Севера, не менее глубоко прошедшее Греции, и когда паровая сила сблизит на всем земном шаре расстояния и заменит труды тысячей народа, и тогда ум человеческий не создаст ничего совершеннее Илиады и Парфенона». 25

Теодора Янници, кандидат исторических наук

Теодора Янници, к.и.н.

ФИЛЭЛЛИНИЗМ

*За Грецию, друзья! на помощь к ней! вперед!
Довольно пролил крови мученик-народ:
Кровь палачей пускай польется!*

Туда! скорей туда! отмстить! освободить!...

*Где каска? где мой меч? нам надобно спешить.
Седлать коня!... Как сердце бьется!...
(Виктор Гюго: «Энтузиазм»)*

В Средние века филэллинами называли всех тех, кто восхищался античностью. Но позднее, с наступлением Возрождения, - той эпохи, когда основой искусства стал повышенный интерес к человеку и его проблемам, понятие филэллинизма получило более широкую трактовку. Распространение наук о человеке и классических исследований, идей Просвещения и гуманизма, либеральной мысли в сочетании с философией романтизма подготовили благодатную почву для распространения и перехода к практической деятельности движения филэллинов.

Явление филэллинизма, окончательно оформившееся в первые десятилетия 19 в., с наибольшей полнотой выразилось после начала борьбы греков за ликвидацию османского ига, за национальную независимость. На данном этапе филэллинизм – это уже не просто восхищение и преклонение перед античным миром или романтическая героизация греческой тематики. **Это общий протест самых разных людей против репрессивных режимов, за право народов на самоопределение, национальный суверенитет, свободу, независимость от всех видов тирании и угнетения.**

Оставаясь преимущественно европейским движением, филэллинизм распространился и на другие континенты (например, организации филэллинов действовали в Северной Америке). Главными его центрами стали страны Центральной и Западной Европы, такие как Англия, Франция, Германия, Италия, и, конечно, Россия. Филэллинизм приобретал самые разные формы: это и экономическая помощь (отправка денег, оружия и

снаряжения), и моральная поддержка в прессе и через художественные средства (поэзию, театр, изобразительное искусство и т.д.), и личное участие в борьбе, а в некоторых случаях - самопожертвование.

Хотя в научных исследованиях нет точных данных об общей численности добровольцев, по некоторым оценкам их было около тысячи двухсот. В большинстве своем это были немцы, прибывшие на греческую землю в первые два года освободительной борьбы. За ними последовали французы и итальянцы. Весьма представительным было участие поляков, швейцарцев, британцев и американцев.

Первые клубы филэллинов появились в августе 1821 г. в швейцарской городе Берне и немецком Штутгарте. Деятельность разрозненных организаций удалось скоординировать в декабре 1822 г., когда в Цюрихе был создан центральный комитет по главе с университетским профессором Иоганном Генрихом Бреми. Но в 1825 г., с созданием комитета в Женеве, его деятельность отошла на второй план. Говоря о филэллинском движении тех лет, особо следует отметить вклад швейцарского банкира Жана Габриеля Эйнарда (1775-1863), который стал главным инициатором создания филэллинских организаций в Женеве и Париже.

Во Франции и в Англии создание аналогичных комитетов затянулось до 1823 г. Первая французская организация филэллинов, осуществлявшая благотворительную деятельность, в основном, путем сбора пожертвований, была создана в лоне Общества христианской морали. Ее участниками стали такие известные французы, как Ларошфуко-Лианкур, де Броли, де Ластерье, де Лаборд, банкир Делассер и де Ремусат, а также Адамантиос Кораис, Афанасиос Вогоридис, Димитриос Фотилас, Михаил Схинас и другие достойные греки. Движение филэллинов оформилось в 1825 г., когда был создан Парижский комитет, Благотворительное общество в помощь грекам и Марсельский комитет. Несмотря на сложную расстановку сил, вызванную тесными связями между Францией и Египтом, репрессий в отношении филэллинов не последовало. Напротив, Греция нашла поддержку французского парламента в лице Франсуа Рене де Шатобриана. Со временем Парижский комитет возглавил и стал осуществлять общую координацию филэллинского движения в остальных городах Франции, Германии, Швейцарии, Нидерландов и Швеции. В 1825 г. офицер наполеоновской армии Карл Фавье взял на себя координацию отправки в Грецию новой волны добровольцев, в том числе итальянских карбонариев и французских бонапартистов, к которым он сам относился.

В Англии поддержка греческого движения была весьма умеренной, в особенности в первые годы, когда английское правительство относилось к нему враждебно. Расправа османов над греками острова Хиос в 1822 г. глубоко повлияла на общественное мнение и способствовала

распространению филэллинских настроений. Руководителями и основоположниками Греческого комитета в Лондоне стали Джон Боуринг, друг и последователь учения Джереми Бентама, и Эдвард Блэкер. Большинство членов комитета пришли из рядов английской оппозиции. Комитет развернул ширококомасштабную деятельность и стал добиваться выделения английского займа греческому правительству.

Движение филэллинизма, поддержка или даже участие филэллинов в греческой национально-освободительной войне началось с самых первых дней Греческой революции и продолжалось еще в течение нескольких лет после ее победы. В России ближайшими сподвижниками предводителя революции Александра Ипсиланти, действовавшего в Кишиневе (современная Молдова), стали антимонархически настроенные офицеры-декабристы, а именно, генералы Пущин и Орлов, которые согласились обеспечить сформированному им войску военное укрытие. Однако вездесущие агенты Миттерниха выявили эти приготовления, и свободолюбивые офицеры вынуждены были провести реорганизацию. Движение декабристов увенчалось созданием революционной организации и ее руководителем, поэт и филэллин Кондратий Рылеев, взойдет на царский эшафот со стихами Байрона в кармане.

В Кишиневе Ипсиланти также встретится со знаменитым русским поэтом Александром Пушкиным, который восславит греческую революцию в начальной ее стадии:

Страна героев и богов

Расторгла рабские вериги

При пеньи пламенных стихов

Тиртея, Байрона и Риги.

(А.С.Пушкин «Восстань, о Греция, восстань!»)

Это войско пополнили тысячи балканских жителей, увидевшие в революционном призыве Ипсиланти возможность для осуществления собственной мечты о национальной независимости. Помимо албанцев, болгар, сербов, черногорцев и молдаван, на призыв откликнулись избежавшие ареста члены «Филики Этерии» и небольшое число революционеров из более отдаленных стран, которым после поражения повстанческой армии при Драгацани удалось перебраться в Россию: Франческо Саволи из Испании, французский матрос Жан Плосье, итальянец Иосиф Спелди, неаполитанец Анджело Пинатело и выходец из Пруссии Фридрих Генц. Сербы и болгары вошли в состав полков Георгаки Олимпиу и

Иоанниса Фармакиса, которые продолжили сопротивление вплоть до битвы за монастырь Секу, а также войска Афанасиоса Карпенисиотиса, в котором сражался болгарский арматол Анджей Воевода с верными ему соратниками.

В первые два года войны главным портом, откуда отплывали в Грецию группы добровольцев, стал Марсель. Однако первая отправка добровольцев была осуществлена в июне 1821 г., когда из Триеста отчалил добровольческий отряд во главе с опытным офицером французской армии, филэллином Балестрой, а также началась экспедиция Дмитрия Ипсиланти. Вторая группа филэллинов в сопровождении греческих студентов в июне 1821 г. отплыла из Марселя. Корабль «Барон Строганов», на котором они отправились в Грецию, был специально отправлен с острова Идра на средства Александра Маврокордатоса. Среди них был и французский офицер Максим Рибо, прославившийся своей дальнейшей деятельностью на благо Греции. В августе 1821 г. по инициативе богатого шотландского офицера Томаса Гордона из Марселя в сторону Греции отчалил еще один корабль, наполненный оружием и боеприпасами. В этой экспедиции его сопровождали секретарь Джеймс Робертсон, молодой офицер военно-морского флота У.Х. Хамфри и польский врач Куцовский. Также Гордон организовал переезд восьмерых греков и нескольких французских филэллинов, среди которых были Оливер Вотье и Морис Перса, которые впоследствии написали воспоминания о своем путешествии в Грецию.

Здесь необходимо заметить, что прибытие в Грецию вооруженных сил филэллинов не всеми и далеко не всегда воспринималось положительно: для многих это было неприемлемо. Зачастую иностранцы сталкивались с весьма скептическим отношением и настороженностью, в особенности со стороны местных политиков военных кругов, которые были вовлечены во внутренние споры, конфликты и столкновения. Кроме того, жестокость греческих воинов (например, при взятии города Триполица) нередко вызывала в иностранцах чувства ужаса и разочарованности, и многие из них покинули Грецию. Но это, конечно, не могло затушить общего энтузиазма в отношении освободительной борьбы, и в Грецию направлялись все новые волны филэллинов.

Так, прославившийся на всю Грецию корсиканец Валест принял предложение критян возглавить борьбу на этом острове и вместе с несколькими офицерами отправился на Крит, где встретил героическую смерть, защищая греческое дело. После его гибели командование этим регулярным войском взял на себе офицер Сорелла, выходец из Пьемонта.

Суровая греческая реальность, однако, не оказала негативного влияния на филэллинское движение, охватившее всю Европу. И в сторону Марселя направлялись все новые и новые люди, для которых были характерны

любовь к свободе, оптимизм и энтузиазм, сочетавшиеся с изрядным авантюризмом. Новые добровольческие экспедиции, финансируемые за счет средств филэллинских организаций Швейцарии и Германии, приходили на место предыдущих. В 1822 г. среди добровольцев особенно много было немцев. Бок о бок с офицерами самоотверженно служили греческому делу ученые, служащие, купцы, студенты и даже школьники. Для лучшей координации добровольческих миссий (в период с октября 1821 по конец 1822 гг. из Марсея их направилось 9) комитеты посчитали необходимым назначить ответственного лидера. В конце концов, в январе 1822 г. на этот пост выбран вюртембергский генерал Норман Эренфельс. Возглавив четвертую миссию, он в феврале 1822 г. достиг Наварина, где вместе с другими добровольцами без особого труда отражал турецкие атаки. В июле 1822 г. он примет участие в легендарном сражении у села Пета, которое для добровольцев-филэллинов окончилось катастрофой. Из ста человек, составлявших Полк филэллинов, только 30 пережили эту бойню. 34 немца, 12 итальянцев, 9 поляков, 6 французов, 3 швейцарца, 1 голландец, 1 венгр и 1 мамелюк нашли смерть в бою, сражаясь за греческое дело. Норман отделался легким ранением в грудь, чтобы спустя несколько месяцев встретить свою смерть в Миссолонги.

Другой морской офицер, Фрэнк Абни Гастингс вначале встретивший весьма настороженное к себе отношение со стороны греков (Гастингса даже приняли за шпиона, и ему с трудом удалось завоевать доверие главнокомандующего Маврокордатоса), активно проявил свою искреннюю приверженность идее национального освобождения греческого народа. Гастингс, также как и Гордон несколькими месяцами ранее, принял решение отправиться в Грецию, находясь во Франции. Вместе с ним на о. Идра в апреле 1822 г. приехал Джордж Джарвис, сын американского консула в Гамбурге. Гастингс оказал щедрую поддержку освободительной борьбе из личных средств и своими прекрасными навыками мореплавания способствовал более эффективной борьбе с врагом. В мае 1822 г. Гастингс, Джарвис и еще несколько добровольцев, среди которых был французский морской офицер Журден, погрузились на судно братьев Томпази «Фемистокл». Вместе с морской эскадрой Мьяулиса они участвовали в операциях против турецкого флота в Северной акватории Эгейского моря, а затем и в морской блокаде Нафплиона. И на суше, и на море, Гастингс и Джарвис будут последовательно действовать во благо Греции вплоть до 1828 г., когда они отдали свои жизни в борьбе за ее освобождение.

Катастрофа на о. Хиос 1822 г. пробудила новую волну филэллинизма в Западной Европе, включая Англию, которая всегда с большой осторожностью относилась к греческому делу, что было связано с политикой строгого нейтралитета, затруднявшей активное участие британцев в прогреческом движении. Участие лорда Байрона оказало всестороннюю

поддержку английскому комитету филэллинов, действовавшему в Лондоне. И хотя в самой Англии личность Байрона имела неоднозначную репутацию, особенно в религиозных кругах, всемирная известность поэта благотворно сказалась как на международном движении филэллинов, так и на сражавшихся за свою независимость греках. Байрон приехал в Миссолонги в декабре 1823 г. в качестве представителя греческого комитета в Лондоне, привезя с собой две небольшие пушки, несколько коробок с лекарственными средствами и денежные средства, как наличные, так и в виде чеков. В феврале 1824 г. последовал приезд в Грецию Уильяма Перри, главы миссии английского комитета филэллинов. Являясь специалистом по созданию взрывчатых смесей, Перри прибыл в сопровождении 8 других технических специалистов и с необходимым оборудованием для налаживания производства оружия и боеприпасов. Помимо оружия, среди присланных из Англии реквизитов были лекарства, типографские станки и учебные материалы – книги и музыкальные инструменты, – которые, по задумке членов комитета, должны были способствовать возрождению греческого народа.

Прибытие Байрона в Грецию, его практическое участие в греческом деле и смерть в Миссолонги (7 апреля 1824 г.) ознаменовали начало новой эпохи в развитии филэллинизма. Для нее характерны, с одной стороны, повышенное внимание общественного мнения за рубежом, с другой стороны, признание того факта, что греческая проблема является острым политическим вопросом, который официальные правительства Великих держав не могут больше игнорировать. Помимо той деятельности, которую развернули английские члены Греческого комитета в Лондоне на греческой земле, переговоров о предоставлении займа, приезда греческих представителей в Лондон и активного общения между английскими филэллинами и греческой администрацией, с 1824 г. можно говорить еще об одной тенденции: центр организованного движения филэллинов переместился в Великобританию.

Вокруг Байрона в Миссолонги стали собираться те филэллины, которые сопровождали его на пути в Грецию или приехали туда, вдохновлялись его примером. На фоне общего снижения численности иностранных добровольцев среди прибывших в Грецию филэллинов все более заметным становится участие британцев. Среди них были такие известные личности, как Финли, Трелони и врач Милингев, который впоследствии перешел в противоборствующий лагерь.

В 1825 г. происходит новый всплеск организованной деятельности филэллинов. К этому времени относится создание новых комитетов в Европе, среди которых особенно отличились Парижский (*Societe philanthropique en faveur des Grecs*) и Женевский комитеты, основанные соответственно в феврале и сентябре 1825 г.

Среди добровольцев, к тому времени ставших уже ветеранами, необходимо упомянуть Максима Рибо, вернувшегося в Грецию в качестве командира военной части четвертой французской миссии. Полученный им ранее опыт пригодился для правильной подготовки молодых добровольцев. Вот на чем он акцентирует внимание в своем донесении в Парижский комитет (19 июля 1826 г.): «Я особенно старался разубедить их в тех наивных надеждах, которые они питали, объяснить глупость их амбиций и опасность взаимного соперничества, показать, какому риску они себя подвергают и с какими лишениями им придется столкнуться...».

В те же годы в поисках пристанища в Грецию направились французские бонапартисты, изгнанные из Испании. Руководство и лидерство над этими скитальцами со временем взял на себя Карлос Фавьер, деятельный офицер бонапартистской армии. Фавьер ненадолго посетил Грецию в 1824 г., чтобы понять перспективы основания здесь сельскохозяйственных и промышленных колоний для себя и своих коллег. Но когда он сюда вернулся в мае 1825 г., условия кардинально изменились из-за наступления Ибрагим-паши на Пелопоннес. Греческая администрация для организации регулярной армии обратилась за помощью к опытному в военном деле французскому офицеру. 30 июля 1825 г. Фавьер был назначен командиром и ответственным за воинскую подготовку всего регулярного корпуса, во главе которого он принял самое активное участие во многих операциях против врага.

Среди всех деятелей европейского филэллинского движения особо выделяется фигура швейцарского банкира Эйнарда. Эйnard, известный своими навыками организатора, высокими человеческими качествами, присущей ему настойчивостью и неутомимой деятельностью, выразившейся в многократных путешествиях и частых контактах с монархами и правителями европейских стран, был главным вдохновителем и координатором европейского филэллинизма, особенно с 1825 г., когда он стал инициатором создания Парижского и Женевского комитетов филэллинов. Являясь основоположником обоих комитетов, Эйnard не только взял на себя роль связующего звена между Парижем и Женевой, но и зачастую дистанционно определял политику и руководил деятельностью этих обществ. Эйnard считал, что результативность его действий в значительной степени зависит от своевременного получения точной информации. С этой целью им была организована эффективная информационная сеть и с помощью интенсивной переписки он регулярно общался со всеми видными деятелями того времени. Помимо титанических усилий по снабжению провиантом защитников осажденного города Миссолонги (в апреле 1826 г. он сам отправился в итальянский порт Анкону, чтобы лично проконтролировать отгрузку продовольствия) и выкупу пленных после взятия этого города-героя, контроля над надлежащим расходованием займов и своевременным завершением строительства

греческих кораблей, заказанных в Англии и Америке, и созданием военных подразделений из швейцарских наемников, Эйнард проявил практический интерес к образованию греческих детей, совершенствованию сельского хозяйства и т.д. Все вышеперечисленное, а также его постоянная готовность жертвовать свои личные средства, свидетельствует об особом месте Эйнарда в истории филэллинизма.

В заключении можно сказать, что истоки филэллинизма коренились в преклонении перед классической Грецией, которая была основоположницей великой цивилизации и дала импульс развитию европейского мира в Эпоху Возрождения и Просвещения. Но затем филэллинизм проявил себя как восхищение перед достижениями греческой революции 1821 г., и негодование по поводу турецких зверств, особенно в отношении гражданских лиц, которые имели место в 1821 г. в Константинополе, в 1822 г. на Хиосе и т.д. Кроме того, либерализм, в идеологическом плане противостоявший Священному Союзу и его методам и выступавший на стороне всех тех, кто отстаивал свою свободу, изменил саму суть филэллинизма, который принял форму, с одной стороны, практической деятельности по поддержке сражающихся греков, с другой стороны, бегства из тех стран, где народы угнетались реакционными режимами. Наиболее значительным вклад филэллинизма в греческое дело был в двух областях – в экономической помощи сражающимся и в мобилизации европейского общественного мнения, что в конечном счете увенчалось предоставлением Греции дипломатической поддержки.

Теодора Янници, к.и.н.

Источники: «История Греческой Нации» и материал из Интернета.

НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОМУ ДРУЖЕСКОМУ ОБЩЕСТВУ «ФИЛИКИ ЭТЕРИЯ» 207 ЛЕТ

Присяга, картина маслом, художник Д. Тсокос (1849г.)

Создание организации «Филики Этерия».

В 1814 году трое эллинов решили создать строго партизанскую организацию, которая бы пропагандировала восстание всех греков против османского ига. Это были 35-летний Николаос Скуфас из Арты (Средняя Греция), 42-летний Эммануил Ксанфос с о. Патмос и 26-летний Афанасиос Цакалов из Иоаннена (Яннина, Эпир). Все трое были хорошо подкованы социально и успешно вели идейную борьбу каждый на своём месте.

Целью создания организации была, конечно, революция для "восстания и освобождения греческой Нации и нашей Родины", как говорил сам Ксанфос. И продолжает в своих "Воспоминаниях", "дабы самим исполнить то, на что напрасно долгие годы надеялись, что совершат, проявив человеколюбие, христианские правители".

Развитие организации "Филики Этерия" было стремительным. Если в 1814- 1816 гг. насчитывалось 20 членов, а до середины 1817 г. их число не превышало 30 человек, и это были преимущественно греки России и Молдовлахии (Дунайские княжества), то, уже в 1818 г. началось массовое вступление в организацию. В 1820 году это были уже эллины со всех точек греческого материка, а также за его пределами. Нам знакомо лишь 1096 имён, но известно, что членство насчитывалось тысячами. В Бессарабии к боевой дружине присоединились около 4.000 добровольцев, среди которых было много греков Понта. В первые месяцы 1821 г. членов было уже несколько десятков тысяч. Организация превзошла саму себя.

В рядах организации "Филики Этерия" главным образом стоят крупные торговцы, фанариоты (греки, выходцы из аристократического района «Фанари» Константинополя) средний класс, духовенство, а так же лица, сыгравшие в последствии ключевую роль (как положительную, так и отрицательную) в борьбе за освобождение, такие как Теодорос Колокотронис,

Одиссеас Андрутсос, Анагностарас, архимандрит Григориос Дикеос (Папафлессас), Александрос Маврокордатос и Негрис, судовладельцы Кудурьётис, меценаты Заимис, Лонтос, Нотарас, митрополит Палеон Патрос Германос и др.

Структура «Этерии» была похожа на структуру масонов и карбонариев. Возглавляла движение «Невидимая власть» и начальники посвященных прозрачно намекали, что ими правит укрывшийся за этим псевдонимом сам Российский император Александр I. В начале учредителями Организации было трое, затем с 1815 по 1818 присоединились еще пятеро, а после кончины Скуфаса - еще трое. В 1818 году «Невидимая власть» была переименована во «Власть 12 апостолов», каждый апостол отвечал за определённый регион.

Организация имела пирамидальную структуру, во главе которой стояло **”невидимое начало”**. Никто не знал и не имел права спросить о личностях вождей. Все приказы выполнялись безоговорочно, члены не принимали решений о деятельности. Общество именовалось «храм» и имело четыре уровня посвящения: α) Братья (αδελφοποιητοί) или Властиды (βλάμηδες), β) Рекомендованные (συστημένοι), γ) Жрецы (ιερείς), δ) Пастыри (ποιμένες). Священники были нагружены приёмом в первые два (2) сана. Они разговаривали с новыми желающими, справлялись об их мотивах и патриотизме, знакомили в общих чертах с целями общества, и только после этого принимали в ряды под присягу.

Тогда нового желающего вступить приглашали к священнику- члену общества, тот клялся на Библии о том, что говорит ничего кроме правды и присягал обществу, повторяя текст Устава с уст батюшки 3 раза.

«Клянусь во имя истины и правосудия пред Всевышним сохранить в тайне, жертвуя своей собственной жизнью, претерпеть все пытки таинства кои мне поведают и правдиво ответить на все вопросы».

Тогда его спрашивали: «правда ли, брат, то, что повторил ты 3 раза?», «это правда, клянусь на Евангелии», отвечал новоизбранный.

После этого уже новоизбранный становился членом общества и имел свои полномочия и обязанности. Член того же сана, что и приставленный направлял и знакомил его с деятельностью команды. Первые 2 сана (братья и рекомендованные) не имели непосредственного отношения к революции. Знали лишь, что они члены общества, свершающего благое дело для Нации и Родины и в которое входят значительные и избранные. Так, усиливалось чувство гордости и желание творить во имя Отечества.

Создатели Филики Этерии

Николаос Скуфас

Николаос Скуфас родился в с. Компоты района Арта в 1779 г., где ходил в школу и был в подмастерьях на фабрике изготовления шапок (отсюда и фамилия).

В 1813 приезжает в Одессу и занимается с большим успехом тем же производством. Там же знакомится с Панайотиссом Анагностопуло и Эммануилом Ксанфос, будущими учредителями общества. В 1815 году он предлагает создание Филики Этерия.

Взял на себя распространение информации российским грекам. По началу результаты, особенно в Москве и Петербурге, были не так значительны. В Одессе же в 1816 году при сотрудничестве с Анфимосом Гази продвижение славы общества стало более существенным, привлекая клефтов и будущих героев Отечества из Центральной части Греции.

Пропагандировал идею Филики Этерии на Пелопоннесе через Константинополь. К сожалению, из-за проблем со здоровьем, он не успел осуществить свою миссию и через год, 31 июля 1818 г. его не стало. Похоронен на кладбище офицеров ст. состава в Константинополе.

Эммануил Ксанфос

Эммануил Ксанфос родился на о. Патмос в 1772. Там начал своё обучение и после скорее средних результатов в школе переехал в Италию и работал там в одном из коммерческих предприятий. В 1810 году приехал в Одессу и работая секретарём познакомился с 3 купцами из Иоаннena. Решив создать свою коммерческую организацию, приезжает в Грецию, а по возвращению в Одессу озвучивает Афанасию Цакалов и Скуфасу свою идею об учреждении Филики Этерии (1814)

Ксанфос берет на себя финансовые и организационные вопросы, а также контакты с членами-учредителями общества (с Панайотиссом Анагностопулосом).

В 1818 Ксанфос предлагает встать во главу общества Иоаннису Каподистрия как вождю – 'невидимке'. В январе 1820 в Петербурге состоялась их встреча и он столкнулся не только с отказом встать во главу общества, но и с убедительным наставлением, в связи с неблагоприятными условиями в Европе для борьбы за освобождение, повременить с организацией как таковой. Как греческий патриот, граф желал скорейшего освобождения своего Отечества, но, как близкое лицо к русскому императору, он был уверен, что восстание греков, не поддержанное Россией, поведёт только к бесполезному кровопролитию, поэтому граф стал убеждать Ксанфоса оставить мысль о насильственном перевороте.

Так, вождём предлагается стать Александросу Ипсиланти, который с радостью согласился. Он, не раз выражающий симпатию царскому режиму в России, надеялся на поддержку России в борьбе за освобождение Греции от Турок.

С того момента Ксанфос и Ипсилантис сотрудничают и координируют соответствующие мероприятия.

После революции в районе Молдовлахии, Ксанфос переезжает через Италию на Пелопоннес, который уже восстал. Там останется до 1826 г., а затем перебирается в Австрию, где пытается помочь бежать Ипсилантису. Ему это не удаётся и он вынужден ехать во Влахию и пребывать там инкогнито до 1837 г.

Возвращается в Грецию и по истечению 2 лет служит на о. Идра, занимая высокую чиновничью должность, но вскоре его отстраняют. Остаток своей жизни проводит в нищете, добиваясь у государства какой-либо пенсии. Умирает 28 ноября 1852 г в Афинах.

«Мемуары» Ксанфоса - это наиценнейший источник наших знаний об истории Филики Этерии, поскольку ни Цакалову, ни Скуфасу не удалось оставить после себя подобные воспоминания.

Афанасиос Цакалов

Афанасиос Цакалов родом из центральной, материковой Греции, г. Иоаннина (Яннина). Был вынужден покинуть Грецию и репатриировать в Россию к своему отцу. На некоторое время оказался в Париже, где участвовал в организации «Грекоязычной гостиницы», культурно-образовательного предприятия.

Переезжает в Вену, где знакомится с Иоаннисом Каподистрия, в те времена исполняющим обязанности Министра Иностранных Дел. В Москве знакомится с Николаосом Скуфасом и идеей об организации Филики Этерия.

В июле 1818 г. Афанасиос Цакалов едет в Одессу, где проживает большое число греков, и пропагандирует движение организации. Сотрудничает с Анфимосом Газисом, видным деятелем Филики Этерии,

ни пороха, ни железа, ни недуг со стороны тех, кто пожелают сорвать наше Священное стремление. Не будем жалеть ни свои усилия, ни старания, для достижения этой решительной цели. Все, что является нашей общей тайной, ни в коем случае не должно разглашаться без предварительного одобрения. Клянемся, что только порох и борьба являются единственными средствами между нами и нашими тиранами при осуществлении наших целей. Если, по сребролюбию или трусости, мы отвернемся от нашего Священного долга, то тогда наше имя пусть предастся анафеме и будет проклятым нашими соотечественниками, наша кровь пусть прольётся, как проливается это вино, а наше тело, не достойное погребения, пусть предастся снедью хищникам и птицам.

Аминь.

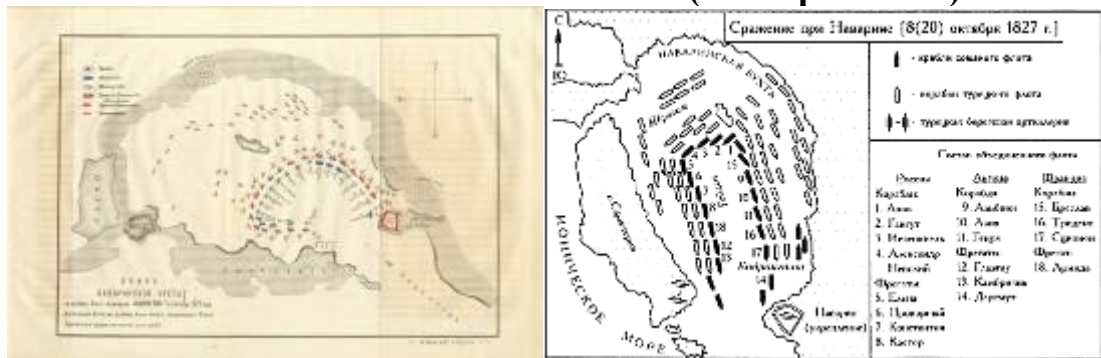

*Источники: http://www.matia.gr/7/78/7806/7806_1_03.html,
http://www.matia.gr/5/510/510_4.html,
<http://www.parliament.gr/1821/anafora/filikoi.asp>*

*Подбор материала: к.и.н. Теодора Янници
 Перевод на русский язык: Инесса Эфремиду*

НАВАРИНСКОЕ СРАЖЕНИЕ (октябрь 1827 г.)

Графическое изображение Наваринского сражения

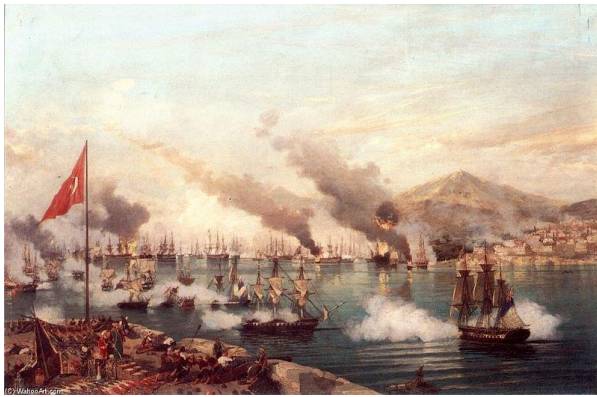

24 июня (6 июля) 1827 г. после продолжительной дипломатической борьбы по Восточному вопросу три великие державы того времени, Англия, Франция и Россия, подписали в Лондоне трехстороннее соглашение (Тройственный союз). Данное соглашение в основном подтверждает условия Петербургского протокола между Россией и Англией (23 марта / 4 апреля 1826 г.), в соответствии с которым две державы договорились содействовать созданию единого греческого государства, находящегося в вассальной зависимости от султана. Этот протокол, по сути, означал отказ от принципов Священного Союза и был первым документом, в котором употреблялось понятие «Греция», а греки признавались воюющей стороной. В тот момент Франция воздержалась от присоединения к Петербургскому протоколу, т.к. тесно сотрудничала с египетским правителем Мухаммедом Али, но после категорического отказа Порты решить греческий вопрос мирным путем присоединилась к трехстороннему соглашению, подписанному в Лондоне. Данное соглашение предполагало, в частности, применение силы или проведение акций устрашения. Военно-морские силы трех держав должны были пресечь переброску вражеских войск на греческие земли. Одновременно планировалось наладить торговые отношения с греками, а также назначить и направить в Грецию консулов. Отказ Порты подчиниться требованиям Тройственного союза сделал военное столкновение неизбежным, что привело к Наваринскому сражению.

Морское сражение состоялось 8 (20) октября 1827 г. в бухте Наварино (юго-западное побережье Пелопоннеса), где объединенный англо-франко-русский флот столкнулся с турецко-египетскими судами. Накануне союзнические корабли были отправлены в данный район для того, чтобы

принудить турок и египтян к перемирию. Это стало для турецкой стороны полной неожиданностью. Командующие союзническим флотом адмирал Эдвард Кодрингтон, возглавлявший английскую эскадру и всю экспедицию, вице-адмирал Анри де Реньи, стоявший во главе французской эскадры, и контр-адмирал Логин Петрович Гейден, командовавший русской эскадрой, решили направить флот в Наваринскую бухту, где базировался турецко-египетский флот под командованием Ибрагима-паши. Турецко-египетский флот насчитывал 89 кораблей с 2240 орудиями, в то время как весь союзнический флот состоял из 12 английских, 8 русских и 7 французских кораблей с 1324 орудиями.

*Картина Карнерея (Ambroise-Louis Garneray) «Наваринское сражение»
Εικονογράφηση της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου, από τον Ambroise-Louis Garneray*

*Из кн.: Петров А. «Корабль «Азов» в Наваринском сражении.» СПб., 1887.
ΠΕΤΡΩΒ, Α., Η ναυαρχίδα «Αζόφ» στα μάχη του Ναβαρίνου, Αγία Πετρούπολη 1887».*

Наваринское сражение, названное многими историками «счастливой случайностью», стало поистине судьбоносным. Когда фрегат «Дартмут» приблизился к противнику, капитан корабля Т. Феллоуз отправил к турецкому брандеру несколько человек во главе с помощником капитана Фицроу с требованием, чтобы турецкие и египетские корабли отошли на большее расстояние от союзнических сил. Но турки попытались не дать англичанам приблизиться и открыли огонь из орудий. Парламентер был убит, «Дартмут» открыл ответный огонь, и завязался бой. Французский флагманский корабль «Сирен» был обстрелян египетским фрегатом «Исмина», после чего вице-адмирал де Реньи приказал открыть огонь из всех орудий по вражеским судам. Через несколько секунд его приказ был выполнен. Английский адмирал Кодрингтон послал греческого лоцмана Петроса Микелиса и еще несколько человек на корабль египетского командира Мухара-бея, чтобы объяснить ему, что цель союзников состоит не в потоплении турецко-египетского флота, а в том, чтобы заставить его покинуть Наварино и отплыть на свои базы в Дарданеллах и Александрии. Однако египтяне убили отправленного Кодрингтоном греческого парламентаря, и спустя несколько секунд египетское судно было потоплено

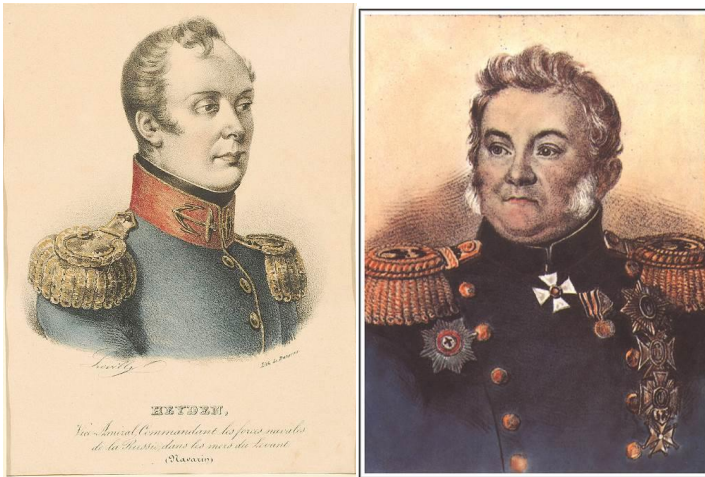
французским флагманским кораблем «Азия». После этого стало ясно, что масштабного сражения не избежать. Через некоторое время к месту боевых действий приблизился и русский флот во главе с флагманским судном «Азов». Это укрепило моральный дух союзников, а пушечные залпы стали раздавать еще чаще.

Около 18:00 8 (20) октября 1827 года сражение закончилось. Бой продолжался четыре часа и стал еще одним доказательством превосходства европейского флота. Из 89 турецко-египетских кораблей 60 были уничтожены или потоплены, а остальные – причалили к берегу, получив значительные повреждения. Людские потери турецко-египетских войск составили 6 тыс. убитыми и 4 тыс. ранеными. Союзники не потеряли ни одного корабля, потери в живой силе составили 174 убитыми и 475 ранеными.

Греками известие о победе над турецко-египетским флотом было встречено с большим ликованием: они осознали, что день их освобождения уже близок.

Из кн.: «Год Наваринской кампании. Из записок лейтенанта Александра Петровича Рыкачева, веденных на эскадре контр-адмирала графа Логина Петровича Гейдена. Кронштадт, 1877».

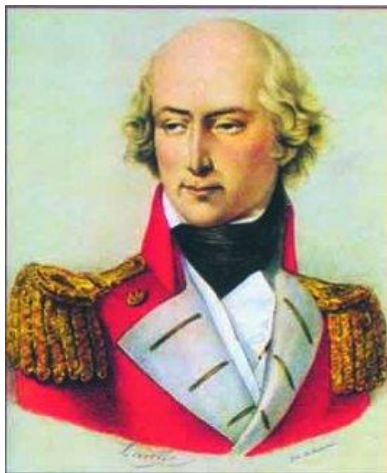

«командующий российский контр-адмирал Логин Петрович Гейден»

Граф Лóгин (Логгин) Петро́вич Гей́ден (нидерл. Lodewijk van Heiden; 6 сентября 1773 — 17 октября 1850) — русский адмирал (1833) голландского происхождения, который командовал русскими кораблями в знаменитом Наваринском сражении. Дед известного общественного деятеля П. А. Гейдена.

«командующий французской эскадрой вице-адмирал Анри де Риньи».
 Граф Мари Анри Готье Даниэль де Риньи (фр. Marie Henri Daniel Gauthier de Rigny; 2 февраля 1782, Туль, Франция — 6 ноября 1835, Париж) — французский государственный и военный деятель. Адмирал и дипломат.

«командующий английской эскадрой адмирал Эдвард Кодрингтон» / Сэр Эдвард Кодрингтон (англ. Edward Codrington; 27 апреля 1770 — 28 апреля 1851) — британский адмирал.

Теодора Янници, к.и.н.

Йоргос Панагопулос, режиссер.

ПАДЕНИЕ ГРАДА – ДВИЖЕНИЕ КЛЕФТОВ и АРМАТОЛОВ ИДЕОЛОГ ГРЕЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ *РИГАС ФЕРЕОС*.

Падение Византии в 1453 году нашей эры ознаменует начало одного из самых тяжелых периодов, которые переживет наша нация, за свою многовековую историю.

В течение 400 лет рабства турки будут постоянно принимать все более жесткие меры, направленные не только на физическое, но и на духовное уничтожение греческого народа.

Османские власти регулярно предпринимают тактику «Педомазома» - насильственное отбирание христианских детей и приобщение их к Исламу. Из этих детей, воспитывающихся в духе Ислама, создаются специализированные военные отряды – ГЕНИЧАРЫ, отличающиеся своей жестокостью. Это время принудительного обращения в Ислам различными способами. Те, кто сохраняют свою христианскую веру, чтобы сохранить свою физическую целостность и невредимость, вынуждены оплачивать специальный ежегодный налог – так называемый ХАРАЧИ.

На протяжении всей османской оккупации греки не потерпят рабство; они будут лихорадочно идти к наивысшему благу, к свободе. Свобода, а также Греция-Эллада, персонифицированные богини в душах всех греков, придадут нации то мужество и отвагу, чтобы противостоять этому невыносимому бременю рабства, и в 1821 году встать в борьбу и громогласно закричать - Свобода или Смерть.

Революция 1821 года была не первым греческим восстанием против османского рабства. Зафиксировано семьдесят четыре восстания против османской тирании (сколько еще остаются неизвестными...), что математическим языком означает, что каждые пять лет, в течение 400 лет, греки брались за оружие!

Большинство восстаний были стихийными и неподготовленными. Немалые по настоянию иностранных войск, которые впоследствии покидали восставших. Все они были утоплены в крови.

Давайте упомянем некоторые из этих движений:

1463: Спустя всего десять лет после падения Города, в Спарте, Лакедемонии и Аркадии возникает революционное движение во главе с Петросом Буя и Михаилом Раллисом.

1479: Движение в Мани под предводительством Коркодилоса Ладаса.

1481: Восстание в Химарре и Авлоне во главе с Кладасом и Иоаннисом Кастриотисом.

1496, 1499: Революция в Эпире, Средней Греции и Пелопоннесе при попустительстве Карла VIII.

1532: Революция в Корони и Патрах во главе с Николаосом Мамонасом-Палеологом, Михаилом Каллофосом и другими.

1571: Революция в Пелопоннесе, Центральной Греции, Македонии и Эгейском море после уничтожения османского флота в Нафпактосе объединенными флотами Европы.

1612: Революция в Янине героическим митрополитом Триккисом Дионисием «Догманом».

1684: греки восстают в союзе с венецианцами и освобождают Пелопоннес. Эта свобода продлится до 1715 года.

1770: Во время русско-турецкой войны 1768-1774гг., вся Греция встает в революционный бой. После предательства революции османские власти устраивают свирепую бойню греческому христианскому населению.

1778-1793: «Пират», великий греческий флотоводец Ламброс Катсонис доминирует над Эгейским морем и наносит огромный урон османскому флоту.

Жажда греков в восстановлении своей исконной свободы и славы не могла угаснуть, даже перед свирепостью османского оружия, затопившего священную греческую землю в крови.

Как говорил легендарный греческий полководец Теодорос Колокотронис, Старик Моря: «Греческий Род никогда не подчинялся султану. У него было все: свой король, своя армия, свои замки. Свой король, окаменевший король Константин Палеолог, своя армия, Арматолы и Клефты-Воры. Свои замки – это легендарные районы сопротивления Мани и Сули».

Но для того, чтобы греческая нация достигла Революции 1821 года, произошла серия исторических событий, доказывающих, что в течение 400 лет османского рабства попытка греков сбросить иго рабства была непрерывной и кровавой!

На трех моментах всего этого движения мы остановимся подробнее; а именно на движении и роли Клефтов-Воров и Арматолов, а также Первомученике греческой революции - Ригасе Фересе.

Турецкое завоевание создало условия для развития потока, который привел жителей от низменностей и равнин к горным вершинам. Столкнувшись с угрозой избиения или пленения, население равнин или даже отдельные люди пошли по пути, который уводил их от унижения и оскорбления.

Таким образом, с самого начала османского ига появляются воровские движения – отряды клефтов.

Горные массивы, где возле деревень возмущенных христиан, так называемых османами райядов, гордо поднимают свои многочисленные вершины легендарные горы Вермио, Пиерия, Олимп, Хассия или Пиндос. Горы Аркадии и Мани как будто призывают молодых в бунту, к сопротивлению, завораживая их своей сакральностью, своей мистической силой, своим волшебным миром, со скалами, приводящими в головокружение, с темными ущельями, пышными сосновыми лесами, дубовыми и еловыми рощами, дикими просторами. Существует тесная связь этих первобытных людей с окружающей средой. Глубокое чувство

привязанности к природе коренится в их душах. С помощью следующих слов потенциальный вор приветствует природу, и она ему отвечает:

- Привет горы со скалами, овраги с зарослями.

- Добро пожаловать достойный молодец, достойный хлопец!

Для того чтобы вор стал легендарным борцом за свободу, о чем повествуют наши народные песни и традиции, потребовалось около трех столетий после падения Града.

Борьба воров носила четкий характер ответной меры, активного сопротивления завоевателям и их произволу.

Само собой разумеется, что вору в первые века османского господства не осознают, что они борются за свободу целого народа. От обычных грабителей их отличала только сильная ненависть к завоевателям и их сподвижникам и их симпатия к угнетенным. Вору являются первыми ядрами сопротивления греческого народа, они воплощают волю народа не подвергаться насилию и притеснениям со стороны иноверных завоевателей и их христианских инструментов. Бедность жителей является их союзником, процветание врага призывает их к сопротивлению, к бунту.

В Греции, как и на Балканах в целом, султаны сталкиваются с проблемой порабощения горного населения, густонаселенного равнинными беженцами. Проблема, которая вовсе не была представлена в Малой Азии, потому что на той территории заселение турецкими племенами происходило постепенно и волнообразно. Здесь их господство обеспечивалось массовыми убийствами, перенаселенностью, обильной исламизацией и предоставлением религиозных и экономических свобод. Однако на Балканах османская власть, находясь далеко от своего штаба, была окружена вражеским населением. Здесь много горных жителей отрицали какой-либо компромисс с завоевателями и продолжали свою неподчиненную жизнь.

Сулейман I около 1525 года решает открыть старое учреждение византийских императоров, которое также практиковалось венецианцами ("armatores"). Турки назвали их - Арматолис, а регион, который они курировали - Арматолики.

Арматолийское учреждение состояло в передаче государственной ответственности за охрану района от османов местным вооруженным партизанам.

Арматолийцы-Арматолы были вооруженными христианами, которые присоединились к османским властям; они были назначены в целях поддержания порядка в районе (Арматолики). Они получают жалованье от региона, к которому они относятся, и освобождаются от налогообложения.

Подчинение в обмен на внутреннюю автономию. Речь идет о «небольших протекторатах внутри имперского государства с определенной степенью внутренней автономии».

Они защищают определенную область от головорезов и воров. Таким образом, клефты-воры отождествляются с беспорядками, а арматолы – с теми, кто призывают к порядку.

В этом состоялись помыслы османских властей. На самом деле, Арматолы дожидаются, пока турки заснут, и предупреждают Воров-Клефтов о надвигающейся опасности. Часто, если *Арматолы* не ладят с турками, переходят в *Клефты-Воры*.

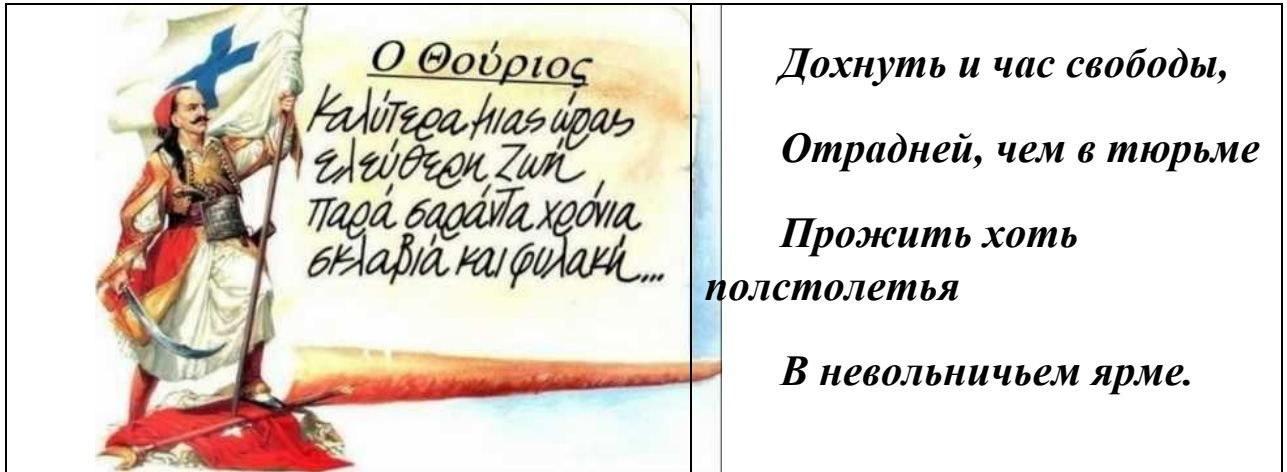

Так что в Греции произошло нечто уникальное. Эта поработанная на протяжении четырехсот лет нация, сумела создать свою собственную армию в самом государстве-завоевателе и вместе с Клефтами-Ворами и Арматолами, готовилась в обретению своей свободы. И именно они становятся естественными лидерами народа, они становятся «дрожжами и прообразом свободы», как характерно пишет в своих мемуарах легендарный борец Революции 1821-го года генерал **Яннис Макригианнис**.

Поэтому неудивительно, что эти не подчиняемые люди блистают в горячем воображении угнетенного греческого народа и становятся символами, олицетворяющими мужскую гордость, человеческое достоинство, справедливость, сочувствия слабым и угнетенным, безжалостного сопротивления тиранам-завоевателям. И это восхищение народа стало героической песней, горячо любимой и широко распространённой в самых широких слоях населения. Знаменитые песни клефтов-воров своей героической отважной интонацией как бальзам падали на раненную осколками душу поработанного народа, придавали мужество, надежду, двумя словами просвещали и образовывали нацию.

РИГАС ФЕРЕОС

Ригас Фереос родился в 1757 году в городе Велестино округа Фессалии, где в древности находился античный город **Ферэ**. *Ригас* было его именем по крещению, а в Велестино его звали *сын Кирициса*. Свои труды он подписывал как *Ригас Велестинлис*. Однако его современники и более поздние ученые мужи, зная, что в районе Велестино существовал в древности, процветающий город Ферэс поменяли его имя «Велестинлис» на «Ферэос». Таким образом, прозвище *Ферэос* было впоследствии широко распространено, и с этим именем Ригас войдет в историю.

Первичное образование Ригас получает в Велестино и вскоре после этого отправляется в город Загора в районе Пилион для более систематического и более богатого образования.

Ригасу было около 12 лет, когда началась первая русско-турецкая война при Екатерине II (1768-1774) и так называемая Орловская экспедиция (1769-1774). Эти события потрясли Эллинизм и в целом историю греческого народа дореволюционного периода. Упразднение всех надежд взбунтовавшегося греческого народа и последующее жестокое мщение османских властей, всеобщее состояние османского насилия и режим терроризма оставят глубокий след в ранимой и чувствительной душе и в темпераментном характере Ригаса.

Примерно через двадцать лет он покинет родную землю, чтобы осуществить свои великие планы, и уедет в Константинополь.

Там, в резиденции русского посланника, он встретится с князем Александром Ипсилантисом (1726-1806), великим переводчиком султана, он же дедушка лидера Дружественного Общества/Филики Этерии Александррса Ипсилантиса. В Константинополе он будет расширять свое обучение на французском, итальянском и немецком языках. Когда Ипсилантис уехал в Яссы, чтобы стать правителем Дунайских княжеств (Молдавия), Ригас последовал за ним.

В 1887 году он расходится во мнениях с Ипсилантисом и уезжает в Бухарест, к правителю Валахии Николаосу Маврогенису [он же брат дедушки героини сопротивления *Мандо Маврогенус*]; Ригас становится

секретарем правителя Валахии. После русско-турецкой войны и поражения Турции в 1790 году Маврогенис был обвинен в поражении и казнен, а Ригас бежал в Вену, где и начал свои революционные действия.

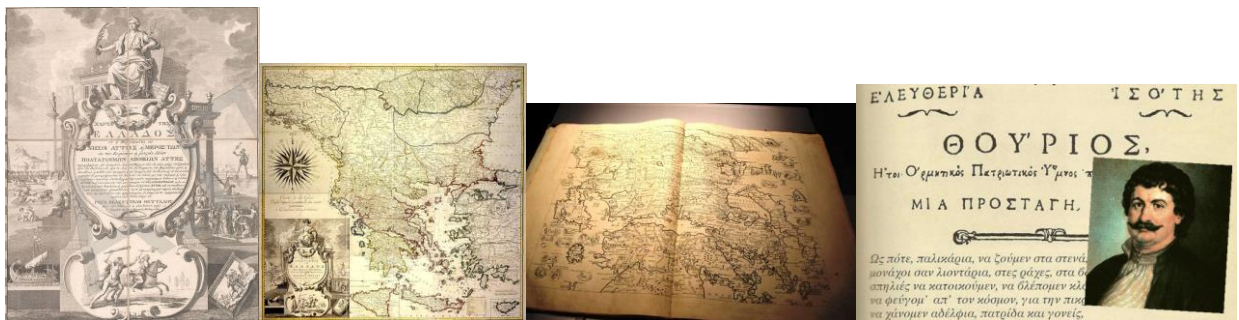
Вена в то время была одним из важнейших и крупнейших центров эллинизма.

Под влиянием европейского просвещения и новых идей, которые в то время бродили по Европе, Ригас начинает писать и переводить книги на новогреческий язык.

Здесь, в Вене, в типографии братьев *Пулю* из города Сиатиста в Македонии, он напечатает свои первые работы - «Школа восхищенных влюбленных», «Пометки по физическому воспитанию», «Этический треног», а затем напечатает *Фуриос* и *Хартию*, которые сопровождаются гравюрами-литографиями австрийского художника Франсуа Миллер, а также свою «Революционное Декларацию-провозглашение», «Конституцию Греческой Республики», «Права человека» и «1-й том Нового Завета».

Карта-Хартия Греции

Его самой большой и самой важной работой, которую **Ригас** готовил в течение нескольких лет, была «Хартия Греции». Это монументальное издательское достижение своего времени, потрясающее произведение, сделанное многолетним скрупулёзным трудом. Речь идет об исторической и географической карте-таблице, представляющей историю эллинизма со времен античности, средних веков и нового времени в сопровождении богатого материала об археологических памятниках. Ригас стремился указать древнегреческие названия рядом с нынешними наименованиями и названиями. Таким образом, на карте были указаны античные названия стран, городов, гор, рек; также указывались важные исторические события, конфликты, войны, победы над иноверными, стратегические сражения, замки, города и остатки славного отцовского наследия с целью просветить народ, научить и пробудить совесть. Уникальная сокровищница патриотизма, изучения истории, которая эффективно мобилизовала память и сознание поработанного народа.

Революционный Манифест

С 1792 года Ригас переориентируется, как и весь греческий народ, на революционную Францию и на французское войско, одерживающее на всех фронтах победу над объединенными монархическими режимами Европы.

Французский тиран Наполеон свергает многовековые консервативные режимы Европы и устанавливает демократические режимы.

Со времени своего пребывания в Валахии, Ригас закупал и изучал конституционные тексты и карты национальных собраний Франции. Осенью 1797 года, когда круг этих теоретических занятий был завершен, Ригас напечатал свои революционные тексты в нескольких тысячах экземпляров и собрался покинуть Вену, взяв с собой весь материал. Революционный манифест Ригаса представлял собой четырехстраничный разворот, довольно плотно напечатанный лист и начинался с лозунгов того времени, которые сотрясали мировое сообщество «Свобода - Равенство - Братство». Он содержал «Революционную прокламацию», «Права (= права) человека», «Основную конституцию» и заканчивался поэмой «Туриос».

«Революционная прокламация» предстала вдохновляющим и пламенным призывом к свержению османского ига и восстановлению свободы:

За ним последовал текст, озаглавленный «Права человека (= права)», который включал 35 статей.

Достаточно прочитать некоторые из этих статей, чтобы понять мужество и решительность этого смелого мыслителя и предшественника греческой революции.

Статья 3. «Все люди, христиане и турки, по своей природе, равны».

Статья 4. «Закон - это закон о свободном решении, при условии согласия всех людей».

Статья 6. «Свобода - это та сила, которую человек имеет в любой другой стране, которая не наносит ущерба правам его соседей».

Статья 6. «Моральным пределом свободы является поговорка: не делай другому того, чего не хочешь, чтобы сделали с тобой».

Статья 7. «Право на выражение нашего мнения и наших рассуждений, как путем типографских изданий, так и любым иным способом, является неограниченным».

Статья 9. «Закон обязан управлять общей свободой всех наций и каждого человека».

Статья 22. «Все, без исключения, обязаны быть грамотными».

Статья 22. «От образования рождается прогресс и процветание, которые прославляют свободные нации».

Статья 22. «Родина обязана основать школы во всех деревнях для всех детей, мальчиков и девочек».

Статья 23. «Вся нация подвергается дискриминации, когда дискриминируется один ее гражданин».

Кульминационной статьей 35 завершается эта ошеломляющая, потрясающая декларация прав человека:

Статья 35. «Если управление нарушает, игнорирует, пренебрегает правами народа, не прислушивается к его жалобам, то у народа имеется священное право, имеется своевременная и необходимая обязанность встать в борьбу, осуществить революцию, взять оружие и наказывать своих поработителей».

Далее следовал текст «Основной Конституции» со 124 статьями, которые по существу составляли институциональный орган государства, рычаги функционирования и работы, определение и полномочия властей. Ригас мечтал и предполагал создать, на территории исчезнувшей Османской империи, государство под названием «Греческая Республика», которая простиралась бы по всем просторам распространения и сферы влияния греческой цивилизации/культуры, от Дуная до островов Средиземноморья и от Адриатики и Ионического моря до Малой Азии.

Туриос.

Революционный манифест был завершен на четвертой странице "Туриос".

На этой работе *Ригаса Фереоса* мы сфокусируемся особо. Разрабатывая свой стратегический план Революции, Ригас прекрасно понимал, что без высокой моральной составляющей, без внедрения и мобилизации человеческих идеалов, поработенные не смогут встать в революционный бой, преодолеть психологические трудности, сомнения в эффективности революционного процесса. Он также осознавал, что только восторженными песнями, восторженными призывами можно будет мотивировать, возбудить к бунту поработенных ромеев. Возможно, он вспомнил из своей школьной скамьи античного поэта Тиртеоса, который своими песнями-пеанами вдохновлял и провожал в бой спартанских солдат.

Ригас сочинил свою собственную песню, свой пеан, под названием «Θούριος» - «Туриос», слово, заимствованное у поэтов-аттиков: мы встречаем его у Эсхила, в трагедиях «Семеро против Фив» (строфа 42), «Персы» (строфа 73), «Агамемнон» (строфа 112), «Эвмениды» (строфа 62), а также у Софокла в трагедии «Аякс» (строфы 212, 612) и у Аристофана в комедиях «Всадники» (строфа 757), «Лягушки» (строфа 1289). Слово «Туриос» встречается еще и у Гомера, в «Илиаде» (строфа 127) в качестве прилагательного к богу войны Аресу-Марсу. Слово «thurium» - это

прилагательное, образованное от глагола throos, означающее импульсивный, бушующий, воинственный.

На самом деле, сам Ригас объясняет значение термина «Туриос» следующей формулировкой: «Первый импульсивный патриотический Гимн прежде всего, в звучании «Великой заповеди». Прилагательное «первый» свидетельствует о том, что Ригас написал вторую пьесу, а именно Патриотический гимн. Для исполнения «Туриоса», начинающегося призывом «до коль, молодцы, будем терпеть...», Ригас не применяет музыкальные символы и ноты. Будучи дальновидной личностью и в целях широкого распространения призыва, Ригас накладывает текст на музыку известной и широко распространенной песни «Великая заповедь», воспевающей достижения легендарного флотоводца Ламброса Катсониса, который в те годы подпитывал надежды поработанных, обрести свободу с помощью России.

Thurios-Туриос составлен простым языком, для того, чтобы затрагивать душу и разум народа, для того, чтобы его послы стали общедоступными. Ригас прекрасно осознавал, что одними стихами нельзя добиться революционного подъема против тирании Султана. Его можно добиться восторженными революционными песнями, так называемыми пеанами.

Своей песней ТУРИОС Ригас давал понять, что в стратегическом плане революции и избавлению Греции от османского ига, необходима вооруженная борьба. При этом, ни «превосходство греков в знании», ни их «моральное совершенство», как утверждали умеренные греки, такие как Кораис, Каподистрия и другие, не были достаточными. Приверженец этой точки зрения впоследствии, в 1821 году, станет Александрос Ипсилантис.

Ригас своими революционными текстами передает еще один важный посыл: свержение тирании и приобретение Свободы должны опираться на местные силы поработанных, которых он призывает к революционному бунту. В своих текстах, он не обращается к великим державам того времени, что совершенно ново, поскольку до этого времени поработанные греки обращались к великим державам Востока и Запада за обретением своей свободой.

Ригас также оставил для публикации ранее разработанное пособие для своих бойцов, под названием «Военная эмблема». Это был сборник военных правил. Он был призван обучать греков-повстанцев вопросам организации армии, тактики боя, стратегии и многому другому. Он также включил в страницы пособия вдохновляющую и радикальную преамбулу и добавил и две песни. Одна из них называлась «Патриотический гимн», которая следовала, как мы видели, французскому ритму Карманиолы «Все народы сражаются, и нападают на своих тиранов».

Мученическая кончина.

Несчастное обстоятельство предоставит возможность предательству, что приводит Ригаса к сдаче австрийской полиции в Триесте 8/19 декабря 1797 года. Затем Ригас был перевезен в Вену.

27 апреля 1798 года под усиленной охраной Ригас и его семеро товарищей были перевезены из венской тюрьмы к ближайшему пограничному контрольно-пропускному пункту с Османской Империей в Белграде. Первоначально они были доставлены в придунайскую австрийскую крепость Семлин, а 10 мая 1798 года были «демонстративно» переданы турецкому командиру Белграда, который заключил их в городскую крепость возле башни *Небуиса*. Смерть Ригаса наступила спустя 40 дней (13/24 июня 1798 г.) жестоких пыток и боли. Это был финальный акт трагической истории в ущерб эллинизму.

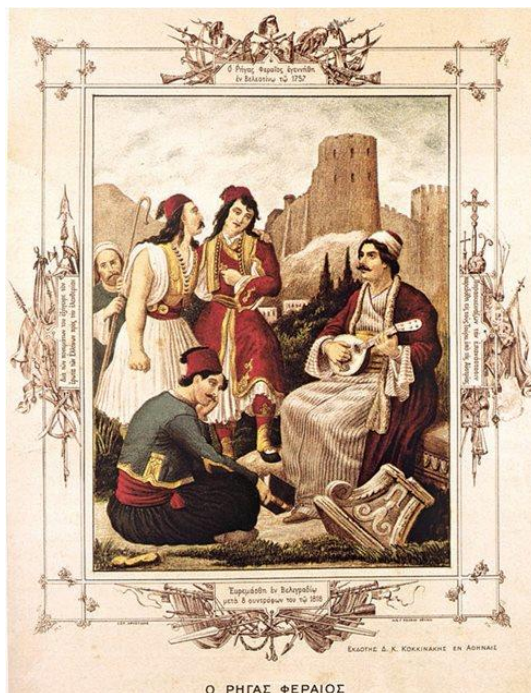
Влияние трудов Ригаса.

Обнадеживающие, призывающие к национальному подъему призывы и мученическая кончина Ригаса глубоко тронули поработенный греческий народ. Его трудам и идеям предстоял глубокий и масштабный отклик, имеющий большой резонанс во времени и в пространстве. Дружественное Сообщество/Филики Этериа и борцы Революции 1821 года считали Ригаса своим предшественником и первым мучеником свободы. Его образ, принимая буквально мифические измерения, стал символом, к которому трепетно стремилась совесть поработенного эллинизма.

Его произведение ТУРИОС стало песней поработенных людей. Действительно странное чудо. Скромное, можно сказать, с точки зрения литературной значимости, произведение, стало настолько широко известным и так любимым.

Всего две фразы из ТУРИОС перешло в вечность.

Именно фраза «Да коль, молодцы, будем терпеть...» пробудила в греках их долг жить в свободе, а фраза «лучшая свободная жизнь в течение одного часа, нежели 40 лет рабства и тюрьмы...» придала народу смелость и духовную силу начать неравную, но справедливую борьбу, за свержение свирепого османского ига и обретение национальной свободы. Он стал знаменем восстания "Свобода или смерть".

«Ο Ρήγας Φεραίος ψάλλει το Θούριο», ελαιογραφία (0,15×0,11 μ). Αντίγραφο πίνακα του Peter von Hess, Μουσείο Μπενάκη / Peter von Hess: «Rigas Feraios poët svoju pesню “Thourios”».

*Автор текста: Йоргос Панагопулос,
перевод на русский язык: Теодора Янници*

**Теофанис Малкидис, доктор социологии,
Международный Университет Греции**

ГРЕЧЕСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ 1821 ГОДА

1. Революция за Свободу !!!

Без всякого сомнения, без каких-либо колебаний, без раздумий, самым славным и наиболее значительным событием в истории современного эллинизма является Революция 1821 года. Это плод неразрывно связанного и отождествляемого с греческой историей акта сопротивления и вечного поиска Свободы. Это успешный финальный комплексный результат многочисленных движений сопротивления, которые предшествовали и утонули в крови. Это победный исход конфликта с завоевателем и рабством, которые считались непобедимыми; с помощью образования, с формированием коллективного духа, с чувством преемственности эллинизма от древности до Византии и Нового времени, с верой в Бога и в справедливость борьбы, Греческому Народу удалось добиться успеха. Это результат социального, культурного, экономического и духовного развития греческих женщин и мужчин имевшего место в течение XVIII-XIX вв. и 19 веков длительного процесса, в ходе которого формировалось сознание для разнообразного вклада в развитие порабощенного эллинизма. Это творение и достижение всех гречанок и греков: от Мореи и Румели, островов, Македонии, Фракии, Малой Азии и Понта до диаспор в Центральной Европе, Дунайских Княжествах и России.

Главный герой революции 1821 года Теодорос Колокотронис, спустя несколько лет после эпоса гречанок и греков, приведшего их к свободе, заявляет следующее: *«Мне удалось выполнить свой долг, и я увидел свою*

*родину свободной, увидел то, что так желали и я, и мой отец, и дед, и все мои предки, все мое древо, но и все греки...».*²⁵

Вышеупомянутые мысли - это, среди прочего, изображение пути, болезненного, трудного пути, который эллинизм избрал на протяжении веков, чтобы вернуть себе Свободу, которой его так долго лишали.

Революция – важнейшее событие исторического курса нации, эллинизма, путь с большими препятствиями и непреодолимыми трудностями, но единственный выбор для самодостаточности.

Это событие, которое объединяет людей, заключивших «соглашение» о Свободе с Богом, Борогодицей и Святыми, боровшихся с мужеством и героизмом и совершивших немислимое, потому что верили, что «Бог поставил свою подпись за свободу Греции и не берет ее назад»...²⁶

Это выражение характера сопротивления греческой нации, желания Святого Космы Этолийского и Ригаса; это выражение добродетели и храбрости, необходимых составляющих Элефтерии-Свободы: *«Греки сумасшедшие, но у них есть мудрый Бог»* ...²⁷

Это достижение «неграмотных», но решительных греков и многодетных гречанок с гористых местностей и с морских побережий, которые воплотили в жизни народное коллективное требование наказания своих эксплуататоров и предателей «огнем и топором молящихся», как выразился Колокотронис.²⁸ Это сознательная заповедь о долге за освобождение от хозяина, *дервенаги, бея и паши*, которые угнетали иноверных *райядов*, крали и разрушали жизнь, похищали детей и насиловали женщин.

Тогда был сформулирован потрясающий лозунг «Свобода или Смерть», и появились новые Гомер, Александр Македонский и Константин Палеолог, и все вплотились в единый Греческий Мир: солдаты, ученые, купцы, учителя и монахи, капитаны и старосты, крестьяне и скотоводы, бедные и богатые, женщины и мужчины: *«Когда мы решили совершить революцию, мы не думали о том, сколько нас сейчас, или что у нас нет колесниц, или что турки контролируют замки и города...»*.²⁹

²⁵ Μαλκίδης, Θ. *Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Όταν αποφασίσαμε να κάμουμε την Έπανάσταση*. Λευκωσία: Αιγαίον 2010, σ.76. / Теофанис Малкидис. *Теодорос Колокотронис. Когда мы решили совершить Революцию*. Изд. «Эгеон», 2010г., с. 76.

²⁶ Κολοκοτρώνης Θ. *Απομνημονεύματα*. Αθήνα: Βεργίνα 2008, σ.65. / Колокотронис Т. *Воспоминания*. Афины: Вергина 2008г., с. 65.

²⁷ Κολοκοτρώνης Θ. *Απομνημονεύματα*, οπ. π. , σ.45 / *Воспоминания*. Там же, с. 45.

²⁸ Μαλκίδης Θ. οπ. π. σ. 67. / Малкидис, там же, с. 67.

²⁹ Μαλκίδης Θ. οπ.π. σ. 34. / Т. Малкидис. Там же, с. 34.

Это «*священная Революция*», как ее назвал греческий писатель и художник Фотис Контоглу³⁰, это восстание борцов, Возрождение, после столетий варварства, угнетения, тьмы и рабства. Это путь народа, не знающего формальностей и общепринятых условностей, условных подходов; народа танцующего, готовясь к битве, приговаривая «*до доброй встречи в ином мире*»; народа, требующего от Бога помочь ему не оставаться рабом; народа, желающего увидеть своих детей и детей своих детей свободными. Это путь эллинизма, который поэт Никос Гацос описывает уникальным образом, что свойственно только нашим поэтам на протяжении столетий: «Посмотрите, как танцует Никитарас (герои Революции), а бубен становится соловьем. От Эпира до Мории и от тьмы до свободы, праздник длится годами на мраморных лугах Харонта. Бог - судья и господин, а народ - его помощник-драгуман».³¹

³⁰ Κόντογλου Φ. *Ελληνορθόδοξη παράδοση, Ρίζωμα και προοπτική*, Αθήνα 2003, σ. 176. / Ф. Контоглу. *Греко-православная традиция, корни и перспектива*. Фины 2003г., с. 176.

³¹ Γκάτσος Ν. Τσάμικος. Αθήνα 1976. / Н. Гацос. Цамикос. Афины, 1976г. _Еще одно удивительное стихотворение Никоса Гацоса, в нескольких строках описывающее исторический ход эллинизма и особенно Революции. Суровые горы - это Греция, без обширных плодородных равнин, но с засухой и засушливым ландшафтом, который становится местом храбрости, героизма и свободы. Здесь танцуют три знаковые фигуры истории, которые раскрывают неповиновение Эллинизма, но также и радость жизни: Никифорос Фокас, император, освободивший Крит от арабов, Вассилиос Дигенис Акритас, воин-пограничник, защищавший границы Эллинизма, непобедимый - побежденный только Хароном; и безымянный грек, отдавший свою жизнь за Родину и свободу. Сын Анны Комнины - сын принцессы-императрицы, которая вошла в историю благодаря своему образованию и книге «Алексия» о том, как правил отец императрицы Алексис I Комнинос империю в конце 10 - начале 11 вв. То есть с гордостью за древнегреческое происхождение и за продолжение Эллинизма. Никитарас - герой Революции 1821 года, он же Никитас Стамателопулос, которого звали «Туркофагос», т.е. *туркоед*, который жил достойно, не разбогатев после Революции, и всегда оставался верным Греции. Земная корочка показывает еще одну трудность для Греции; территория маленькая, но с благословения Христа и веры греки борются, чтобы спасти эту шкуру от шакала, то есть от коварных врагов, но и медведя, то есть от сильных мира, те, кто своей властью хотят покорить эллинизм. И эта земля пережила разрывы и конфликты, характеризующиеся победой над страхом.

Праздник, народное гулянье который длится годами, показывает вечную борьбу греческих женщин и мужчин, которые в конце концов преодолевают страх смерти, что бы ни случилось. Отношения с родиной были и остаются отношениями жизни, гречанки и греки достигли невозможного даже во время турецкой оккупации, когда они отстаивали свои права благодаря вере, отваге и жажде свободы. Наконец, судья и господин показывают ориентиры Эллинизма: Бога. Есть доверие к его воле, толкователем которой является сам народ. Также подчеркивается демократизм греческого общества. Каждый грек, каждая гречанка могли двигаться вперед по социальной лестнице благодаря своим талантам и умениям, и не из-за каких-либо наследственных преимуществ. Именно Демократия, общины, коллективный дух берут начало с древних лет и характеризуют Эллинизм. Этот факт неизбежно ведет и к разногласиям, к гражданским конфликтам, как и во время Революции 1821 года, но также показывает, что Эллинизм не принимает идей и способов, которые чужды массовому сознанию греческого народа.

2. Главные герои

У греческой революции есть имя и цифры: это греческие женщины и мужчины, которые с первой ночи рабства и тьмы, не перестали думать о дне Свободы и о ее лучах. К сожалению, большинство наших предков не видели этого великого дня. Это 850 тысяч человек, которых честный судья на процессе над Теодоросом Колокотронисом Георгиос Терцетис считает, что они были убиты в ходе освободительной борьбы.³² Это те гречанки и греки, получившие плоть от плоти народа, полившие дерево свободы, дерево, которое выросло из семени предыдущих поколений и привело к бесценному плоду свободы благодаря жертвам, это конечный плод борьбы всего народа, всей нации со своими Святыми, с мучениками, со своими философами и героями.

И ради этой Свободы были принесены в жертву, и за нее боролись все и вся: Дружеское общество-Φιλική Εταιρεία и греки диаспоры, Александр и Димитриос Ипсилантисы, Священный Корпус, монастыри, церкви и тайные школы, жители Константинополя, критяне, эпироты, румелиоты и морейцы, влахи и арваниты, островитяне и маниоты, египтяне, понтийцы, македонцы, фракийцы, киприоты и малоазийцы.

Теодорос, Панос и Геннеос Колокотронис, Георгиос Караискакис, Иоаннис Макрияннис, Никитас Стамателопулос (*Никитарас Туркофаг*), Фотакос и Плапутас, Одиссей Андруцос, Нотис и Маркос Боцарис, Эммануил Паппас, Григориос Дикеос (Папафлессас), Афанасиос Диакос, Григориос V, Кирилл VI, священники, монахи со Святой горы Афон, повстанцы и женщины Науссы, Фотос, Кицос, Ламброс Тзавелас, Залонго, Сулиотисы и Сулиоты.

Хадзипетрос, Гривас, Критзотис, Каратасиос, Вассиос, Диовуниотис, Толиас, Хадзихристос, Оморфопулос, Хормовас и Гардикиотис, Миаулис, Сахтурис, Пипинос, Матрохос и Канарис, Манто Маврогенус, Ласкарина Бубулина и Домна Висвизи, свободные осажденные Мессолонги, (убитый) Иоаннис Каподистрия, борцы и национальные мученики островов Касоса, Самофракии, Хиоса, Псара и других истреблений; а также филэллины, погибшие и захороненные в стране Перикла, Аристотеля, Платона, Сократа, Фемистокла и Леонида.

Греческие женщины и греки со всего мира были главными действующими лицами, личностями революционного и освободительного процесса, выбрав сопротивление, сопротивляясь непобедимой империи, Священному союзу и всем подчиненным; столкнувшись, при этом, и с

³² Φωτιάδης Δ. *Κολοκοτρώνης*. Αθήνα: Ζαχαριάδης, σ. 12. / Д. Фотиадис. *Κολοκοτρώνης*. Αθήνα: изд. «Ζαχαριάδης», с. 12.

междоусобицей, которая чуть не привела к разворачиванию дела Революции, всегда имея в виду, что *«однажды мы крестились маслом, теперь крестимся кровью за свободу нашей родины»*.³³

3. Национальное Наследие - Наследие Сопротивления.

Спустя двести лет после Революции 1821 года, после Возрождения Эллинизма, мы подчеркиваем доминирующее событие греческой истории словами ее главных героев.

«Битва за веру и Родину» Ипсилантиса, «Видения и мечты» Макриянниса, «Повествование о событиях греческого рода» Колокотрониса, мемуары главных героев революции, свидетельства наших поэтов, наших писателей, - это наше наследие, наш партизанский-сопротивленческий Эллинизм.

Ригас Велестинлис - Фереос

*Дохнуть и час свободой
Отрадней, чем в тюрьме
Прожить хоть полстолетья
В невольничьем ярме.
Что проку в долгой жизни,
Коль цепь на нас гремит,
Коль произвол нам смертью
И день и ночь грозит?*³⁴

Филики Этерия – Дружественное Общество

«Я клянусь перед истинным Богом, что хочу быть верным Обществу до конца своей жизни... Клянусь Тебе, о святая, но бедствующая Родина! Клянусь Твоими многолетними страданиями. Я клянусь горькими слезами,

³³ Колокотράνης Θ. οπ. λ. σ.72. / Τ. Колокотронис. Там же, с. 72.

³⁴ Ρήγας Βελεστινλής. Φούριος. Λευκωσία: Αιγαίον 2010, σ. 67. / Ригас Велестинлис. *Туриос*. Никосия: изд. «Эгеон», 2010г., с. 67.

которые Твои страдающие дети проливали и проливают на протяжении многих веков, моими слезами, проливаемыми в этот момент, и будущей свободой моих соотечественников, что я полностью посвящаю себя Тебе. Далее ты являешься причиной и целью моих размышлений.

Твое имя - руководство в моих действиях, а Твое счастье - награда за мои усилия. Пусть божественная справедливость исчерпает все удары молнии по моей голове, пусть мое имя будет проклятым моими соплеменниками и будет вызывать у них отвращение, если я смогу в какой-то момент забыть страдания моих соплеменников и не исполнить свой долг. Наконец, пусть моя смерть будет неизбежным наказанием за мой грех, чтобы я не забыл чистоту Общества с моим в нем участием».³⁵

Священный Корпус

"Как христианин православный и сын Настоящей и Апостольской церкви сегодня, я клянусь именем нашего всемогущего Бога, во имя Господа нашего Иисуса Христа и Святой Троицы оставаться верным моей религии и своей родине. Я клянусь объединиться со всеми моими христианскими братьями за свободу нашей Родины. Я клянусь пролить последнюю каплю своей крови ради Религии и моей Родины. Убить даже своего брата, если я обнаружу, что он предал Отечество. Покориться Вождю в пользу моей Родины. Позвольте мне не повредить никому, кто следует за мною, если я сначала не изгоню врага своей Родины и Религии. Братся за оружие при каждой возможности, как только я узнаю, что мой Лидер ведет кампанию против тиранов, и убеждать всех моих друзей и знакомых, чтобы они следовали за мной.

Всегда смотреть на врагов с ненавистью и презрением. Не отказываться от оружия, пока я не увижу свою родину свободной и ее врагов истребленными. Пролить свою кровь, чтобы победить врагов моей религии, или умереть как свидетель Иисуса Христа. Я клянусь, в конце концов, ужасной тайной Святого Причастия, что я не смогу причаститься в свой последний час, если не выполню всех обещаний, которые я дал перед образом Господа нашего Иисуса Христа».³⁶

Александр Ипсиланти.

³⁵ Ακαδημία Αθηνών. *Φιλική Εταιρεία*. Αθήνα 1964. / Афинская Академия Наук. *Филики Этерия*. Афины, 1964г.

³⁶ Φιλήμων, Τ. *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως*. Αθήναι: Τύποις Π. Σούτσα & Α.Κτενά. 1861, σ.67. / Т. Филимон. *Исторический очерк Греческой Революции*. Афины: изд. П. Суца & А.Ктена. 1861г., с.67.

«Оглянись, соотечественник, и посмотри на наше жалкое положение! смотри, здесь Храмы растоптаны! там наши дети, разнузданные надменной похотью наших варварских тиранов, ухватились за них! наши дома обнажены, наши поля разграблены, а мы - несчастные люди!

Пора стряхнуть с себя это невыносимое иго, освободить Родину, поэтому Родина зовет нас к оружию!»³⁷

Теодорос Колокотронис

«Наша особая революция сегодня не похожа ни на одну другую в Европе. Революции Европы против своих правителей — это гражданские войны. Наша война - самая справедливая: это борьба нации за нацию ... Когда мы решили совершить Революцию, мы не думали о том, сколько нас, или что у нас нет оружия, или что турки строили замки и города, и ни один мудрец не сказал нам, "куда направляетесь в бой со старыми баржами... », но когда дождь обрушился на всех нас, желание нашей свободы объединило всех нас, и нашего духовенства, и старост, и капитанов, и обученных, и торговцев, молодых и старых, мы все согласились с этой целью и мы совершили Революцию.

³⁷ Μαλκίδης Θ. Αλέξανδρος Υψηλάντης. Μάχου Υπέρ Πίστεως και Πατρίδος. Λευκωσία: Αιγαίον 2010, σ.45. / Μαλκίδης Θ. Αλέξανδρος Υψηλάντης. Μάχου Υπέρ Πίστεως και Πατρίδος. Νικוסια: изд. «Эгеон», 2010, с. 45.

*В первый год революции у нас было большое единство, и мы все шли в согласии. Один пошел на войну, его брат принес дрова, его жена раскатала тесто, его ребенок испек хлеб и порох в лагере, и если это единство продлилось бы еще два года, мы бы тогда завоевали бы Фессалию и Македонию, и, быть может, и сам Константинополь. Мы так напугали турок, что услышав слово «грек», они убегали за тысячу миль».*³⁸

Иоаннис Каподистрия

*«Это времена, когда мы все должны носить кожаные пояса и есть саранчу и дикий мед. Я много чего видел в своей жизни, но, такое зрелище, когда я прибыл сюда, на остров Эгина, я никогда ранее не видел ничего подобного, и никто другой не должен ... Я спускаюсь на стадион как воин, я буду сражаться как правитель, мне чужда любовь к привилегиям, царящая в душах многих; чужды мечты интеллигентных, которые не приспособленные к практической жизни; мне чуждо чувство подозрения, властвования. Победа будет за нами, если только греческое чувство будет царить в нашем сердце, друг иностранцев - предатель».*³⁹

Фотиос Хрисантопулос (Фотакос)

³⁸ *Διήγησις συμβάντων της Ελληνικής Φυλής από τα 1770 έως τα 1836*, υπαγόρευσε ο Θεόδωρος Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνης (στον Γ. Τερτσέτη), Αθήνησιν Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως 1846, σ.23. / *Повествование о событиях Греческого Племени с 1770 по 1836 год*, продиктованное Теодоросом Константиносом Колокотронисом (Г. Терцетису), изд. Х. Николайду Филадельфос, Афина, 1846г., с.23.

³⁹ Φιλίμων, Τ. οπ. π. σ.67, και Κορνιλάκης, Ι. *Ιωάννης Α. Καποδίστριας, ο άγιος της πολιτικής*. Αθήνα: Ελαία 2011, σ.89. / Τ. Φιλιμον. Там же., с. 67 и И. Корнилас. *Иоаннис Α. Καποδοστρια, преподобный в политике*. Афины: изд. «Элеа», 2011г., с. 89.

"Пропущенных в труде греческого историка Спиридона Трикуписа официальных мужей на всем Пелопоннесе и за его пределами, политиками, военными и духовными лицами, которые служили и боролись словами и действиями во время священной борьбы Революции, мы решили упомянуть, называя их имена, их малую родину, если она нам известна, и их деяния».⁴⁰

Асимакис Заимис

«Остается только немедленное провозглашение Революции. Нас больше не разделяют никакие разногласия. Давайте отдохнем сегодня вечером, а завтра в Церкви, после Причастия, давайте все помолимся, согласно славословию, святым Алексисосу и Богоматери, чтобы они помогли нам в неравной борьбе, в которую вступаем. «Завтра в это время мы встретимся здесь, чтобы уладить дела Борьбы».⁴¹

⁴⁰ Βίοι Πελοποννησίων Ανδρών. Υπό Φωτίου Χρυσανθόπουλου ή Φωτάκου πρώτου υπασπιστού του Θ. Κολοκοτρώνη. Εν Αθήναις 1888, σ. 45. / Жития пелопоннесских мужей. Фотиоса Хризантопулоса или Фотакоса, первого адъютанта Т. Колокотрониса. Афины, 1888г., с. 45.

⁴¹ Μαλκίδης, Θ. 1821. Λευκωσία : Αιγαίον 2021, σ.90. / Т. Малкидис 1821. Никосия: изд. «Эгеон», 2021г., с. 90.

Димитриос (Дмитрий) Ипсиланти

"Господа! И как обычный гражданин, и как предводитель сегодняшней борьбы, я в долгу перед моей нацией, перед своей семьей, перед самим собой, чтобы с разумом выразить свои взгляды в столь критическую минуту, от которой зависит будущая судьба Греции. «Я грек, я друг свободы моей нации, я не хочу упустить возможность бороться вместе с другими моими коллегами и пролить последнюю каплю своей крови, пока длится война за независимость.»⁴²

Мосхо Дзавела о своем сыне Фотосе и об останках своего мужа Ламброта

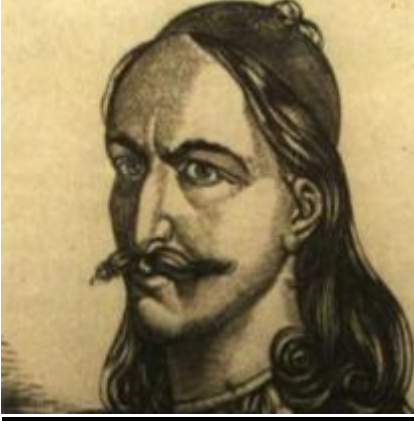

Мосхо Дзавела держала в руках ящик, направляясь вместе с другими женщинами района Сули в 1792 году в прибрежный город Парга. При ее побеге из Сули турок преграждает ей путь, просит показать ее ящик. «Открой это», - решительно сказал он ей. «У тебя внутри сокровище». Она встала и ответила ему: «И из высшего клада». Открыв ящик, были обнаружены кости Ламброта Дзавеласа, убитого в Киефе. «Капитан Ламброс Дзавелас, если Вы слышали», ответила гордая гречанка, высокомерно направляясь к выходу.⁴³

⁴²Μαλκίδης, Θ. 1821. Λευκωσία : Αιγών 2021, σ.93 . / Т. Малкидис 1821. Никосия: изд. «Эгеон», 2021г., с. 93.

⁴³ Περραιβός, Χ . Ιστορία Σουλίου και Πάρου, Αθήναι 1857, σ.45. / Х. Перревос. История Сули и Парги, Афины 1857г., с. 45.

Ламброс Дзавелас, Солиоты и Али-Паша

В 1792 году Али-паша желает окончательного подчинения Сули. При этом, притворяется, что ведет кампанию против паши Дельвиноса и Аргирокастро. Для этой кампании он попросил жителей Сули прислать помощь.

Однако Али-паша схватил предводителя сулиотов Ламброса Дзавеласа, а до этого тем же вероломным методом арестовал и его сына Фотоса. Эти два пленника были необходимы для его первоначального плана. Поэтому он предложил Ламбросу отправиться в Сули и уговорить своих соотечественников сдаться. Наградой за этот поступок будут деньги, должности, почести, освобождение пленных, в частности его сына.

Лидер Сулиотов сделал вид, что согласился, но когда он прибыл в Сули, он предложил сопротивление до конца, и отправил следующее письмо Али-паше, своему преследователю:

«Али-паша, я рад, что я обхитрил мошенника. Я здесь, чтобы защитить свою Родину от вора. Мой сын хочет умереть, а я отчаянно хочу отомстить вору, прежде чем я умру. Некоторые турки, такие как Вы, скажете, что я безжалостный отец, пожертвовал своим сыном ради собственного спасения.

Я отвечаю, что если Вы возьмете нашу гору, Вы убьете моего сына вместе с остальной семьей и моими соотечественниками; тогда я не смогу отомстить за его смерть. Но, если мы победим, у меня, поскольку жена молодая, будут еще дети; если мой сын, каким бы молодым он ни был, если он не счастлив умереть за свою родину, то он недостойн жить и называться моим сыном. Так что давай, поверь мне, я жду мести. Ваш безжалостный враг, капитан Ламброс Дзавелас ".

Письмо взбесило Али-пашу и приказал совершить нападение 20 июля 1792 года, приведшее к болезненному поражению. Али-паша заключил мир,

и Солиоты выдвинули в качестве условия освобождение всех своих соотечественников-заложников, а значит, и Фотоса Дзавеласа ....⁴⁴

Архимандрит Григорий Дикеос или Папафлессас

Элиас Флессас и Панайотис Кефалас предлагают Папафлессасу покинуть холмы в районе Маниаки и подняться выше, в гору, чтобы обеспечить себе путь к отступлению. Он отвечает: *«Я пришел сюда не для того, чтобы считать с высоты армию Браимиса. Я пришел воевать. Браимис не сошел с ума, чтобы проиграть там, где он надеется выиграть, но он направится на Триполицу, и тогда я буду собирать его подковы. Но если я оставлю его здесь, в Маниаки, я спасу Мориаса (Пелопоннес), потому что заставлю его вернуться, как Драмалис; он дорого заплатит за мою кровь, и он будет хорошо думать, прежде чем вступит в сердце Мориаса. Оставайтесь здесь, чтобы мы могли умереть, как древние греки »*.⁴⁵

Иоаннис Макрияннис

⁴⁴ Περραιβός, Χ. *Ιστορία ...οπ.π.*, σ.86. / Χ. Περревос. *История*. Там же. с. 68.

Περραιβός, Χ. *Απομνημονεύοντα ...οπ.π.*, σ.76. / Χ. Περревос. *Воспоминания*. Там же. с. 76.

⁴⁵ Φώτιος Χρυσανθόπουλος, *Βίος του παπά Φλέσα. Συγγραφείς μεν υπό Φωτάκου εκδοθεί δε υπό Σ. Καλκάνδη.*, Εν Αθήναις: Τύποις Νομιμότητας, 1868, σ.56. Φιλήμονος, Ι. *Φιλική Εταιρεία*, εν Ναυπλία, 1834, σ.78. Παπαδημητρίου, Κ. *Τελευταίες ώρες, τελευταία λόγια των Αγωνιστών του '21*. Αθήνα: Νικόδημος 1990, σ.56. / Фотиос Хризантопулос, *Жизнь Папы Флессы. Автор – Фотаκος, опубликованное С. Калкандисом*, Афины: Типογραφία «Νομιμοτита», 1868, с. 56. И. Филимон, *Дружественное общество-Филики Этерия в Нафплионе*, 1834г., с.78. К. Пападимитриу. *Последние часы, последние слова борцов '21 года*. Афины: Никодимос 1990, с.56.

«И если нас мало в толпе Браймиса, нас в некотором роде утешает, что так сложилось судьбою, что мы, греки, всегда за меньшинство. Так исторически сложилось, от прошлого до настоящего, все звери сражаются, чтобы съесть нас, и они не могут. Они нас съедают, а дрожжи остаются. И немногие решают умереть. И когда они принимают это решение, несколько раз они проигрывают, а много раз выигрывают ... У всех нас есть эта родина, и у мудрых и невежественных, у богатых и бедных, у политиков, у военных и у самых маленьких людей, у всех тех, кто воевали, в зависимости каждый от своих возможностей; и мы должны жить здесь. Так что мы все вместе работали, чтобы сохранить это; поэтому ни сильный, ни слабый не должны говорить «я». Вы знаете, когда должно говорить «я»? Когда один борется и для того, чтобы строить и для того, чтобы ломать – тогда может говорить «я». Но, когда борются многие, чтобы создать, тогда нужно говорить «мы». Мы в «мы», а не в «я». И отныне мы должны получать знания и создать деревню, чтобы жить вместе...».⁴⁶

Νικήτας Σταματελόπουλος (Νικηταράς ο Τουρκοφάγος) - Никитас Стамателопулос (Никитарас Туркофаг/Туркоед)

⁴⁶ *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη* κείμενον, εισαγωγή, σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη. Αθήναι : Βαγιονάκης 1947, σ.43. / *Воспоминания генерала Макригианниса*, введение, заметки Янниса Влахоганниса. Афины: Вагионакис 1947, с.43.

Герой Революции Никитарас был заключен в тюрьму на Эгине по обвинению в попытке посадить русского князя вместо баварского короля Оттона. Старый слепой и очень бедный человек был освобожден из тюрьмы и попал в Пирей, попрошайничая на улице. Греческое государство разрешило ему просить милостыню перед Святым храмом Благовещения (!) только по пятницам (а не по воскресеньям, когда в церкви было больше прихожан).

О бедности Никитараса стало известно российскому посольству, и в какой-то момент представитель посольства пришел на то место, где просил милостыню генерал.

Как только Никитарас понял кто к нему подошел, он тут же собрал протянутую руку и, согласно легендам, последовал следующий диалог:

- *Что вы делаете, генерал?" - спросил посланник.*

- *Наслаждаюсь свободной родиной! Гордо ответил герой Революции.*

- *Вы наслаждаетесь свободой родины здесь, сидя на улице?*

- *Моя родина дала мне пенсию, чтобы жить хорошо, но я приезжаю сюда, чтобы узнать, как живут люди... - сказал гордый Никитарас.*

Поняв, что генерал не собирается признаваться в своем состоянии, представитель посольства повернулся, чтобы уйти, вежливо поздоровавшись. Однако, уходя, он уронил мешок с золотыми фунтами, чтобы не обидеть бедного генерала. Никитарас услышал звук, схватил мешок, пощупал и закричал на незнакомца. *«Ваш кошелек выпал. Возьмите его так, чтобы его никто не нашел, и вы его потеряете»*, отказываясь принимать какую-либо помощь от представителя иностранных держав.⁴⁷

⁴⁷ Βίος Νικήτα Σταματελοπούλου ή Νικητάρá / καταγραφή Γεωργίου Τερτσέτη ; εκ τεσσάρων νέων χειρογράφων υπό Κωνστ. Α. Κονόμου. Εν Αθήναις : Γραφείον δημοσιευμάτων της Ακαδημίας Αθηνών 1953, σ.56. / Жизнь Никиты Стамателопулу или Никитары / запись Георгиоса Терцетиса; из четырех новых рукописей под ред. Констан. А. Коному. В Афинах: Публикация Афинской Академии 1953 г., с. 56.

Γεωργιος Καραϊσκακис

В июле 1823 года Махмут-паша направил Караискакису следующее письмо: «Меня зовут Махмут-паша Шкодра. Я верен, я честен. Моя армия в основном состоит из христиан. Султан назначил меня усмирять народ. Я не хочу проливать кровь. Не дай Бог. Тот, кто хочет быть со мной, должен быть рядом со мной. Кто не хочет, пусть ведет войну. Даю Вам пятнадцать дней на размышление». Со своей стороны Караискакис ответил Махмут-паше своим известным острым языком: *«Вы пишете мне пургу, вы говорите мне поклоняться. И я, мой паша, сам попросил свой член, и он мне ответил, что не поклоняюсь тебе, и если ты наткнешься на меня, я немедленно буду драться»*.⁴⁸

Αφανασιος Ραзи – Κοцикас, предводитель гвардии Мессолонги.

⁴⁸ Βλαχογιάννης, Γ. *Καραϊσκάκης, Βιογραφία βγαλμένη από ανέκδοτες πηγές, βιβλιογραφία και στοματικές παραδόσεις*, Αθήναι: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1943, σ.67. Κασομούλη, Ν. *Ενθυμήματα Στρατιωτικά Της Επανάστασεως Των Ελλήνων 1821-1833. Προτάσσεται Ιστορία Του Αρματολισμού*. Αθήναι 1940-1942, σ.78. / Βλαχογιαννις, Γ. *Καραϊσκακис, Βιογραφία взята из неопубликованных источников, библиографии и устных преданий*, Αφίναι: Книжный магазин Estia, 1943, стр.67. Касомули, Н. *Военные воспоминания о греческой революции 1821-1833 гг. Предлагается история арματοлизма. Афины 1940-1942 гг., Стр.78.*

«Было утро, суббота Лазаря, 10 апреля 1826 года, когда был сформирован этот воскресившийся решающий совет. Это был похоронный звон. Капитаны взялись расследовать с помощью детекторов наличие секретного проезда, обеспечивающего безопасный проход Свободных Осажденных на свободу. Но многообещающей информации никто не принес. Копья и проходы охранялись осаждающими в пространстве. Царила грусть и молчание. Мгновенную тишину нарушил громовой и устойчивый взрыв могущественного лидера стражи Танасиса Разиса-Коцикаса.

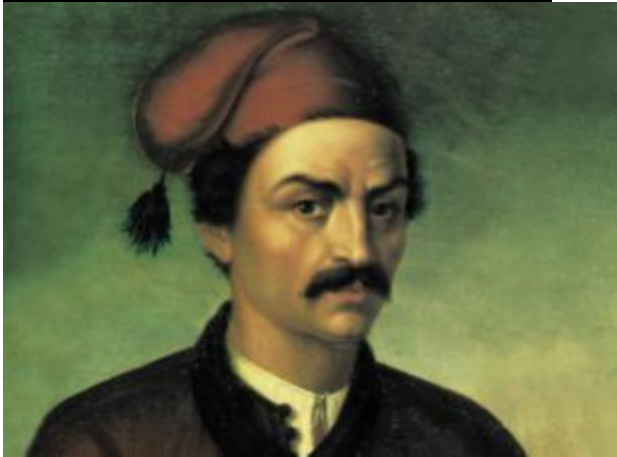
- Теперь есть выход!

- Кто он, генерал, и Вы так долго не говорите? Все присутствующие протестовали.

«Это путь Бога, - кричит он».

Только если мы пойдем путем Бога, мы воскреснем как народ ... »⁴⁹

Маршал Константинос Канарис

После его освобождения они спросили Канариса: «Как ты совершил подвиг адмирал?»

«Да, я проснулся в то утро и сказал: «С этого дня, Константинос, ты умрешь за Грецию.»⁵⁰

⁴⁹ Στρατηγού Σπυρομήλιου Απομνημονεύματα για τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου. Αθήναι : Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, 1926, σ.45. Βούλγαρη, Ν. Το Μεσολόγγι των Ιδεών, ερμηνεία της απόφασης της εξόδου. Ιερά Πόλη του Μεσολογγίου 2005, σ.89. / Генерала Спиросилиоса Воспоминания о второй осаде Мессолонги. Афины: Типография С. К. Власту, 1926г., с.45. Н. Вулгари Мессолонги идей, интерпретация решения о выходе. Священный город Мессолонги 2005, с.89.

⁵⁰ Κανελλόπουλου, Π. Το Εικοσιένα, πανηγυρικοί λόγοι ακαδημαϊκών, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών 1963, σ.78. Γατόπουλος, Δ. Τα απομνημονεύματα του Κανάρη. Αθήνα: Εστία 1937, σ.97. / П. Канеллопулу, 1821г., торжественные речи академиков, Афины: Афинская Академия Наук, 1963г., с.78. Д. Гатопулос, Воспоминания Канариса. Афины: «Эстия» 1937г., с.97.

Ласкарина Бубулина

*«Я потеряла мужа. Благословен Бог! Мой старший сын упал, обхватив руками оружие. Благословен Бог! Мой второй и единственный теперь 14-летний сын сражается за греков и, вероятно, умрет славной смертью. Благословен Бог! Моя кровь также потечет из крестного знамени. Благословен Бог! Но мы победим или останемся в живых, но у нас будет утешительная мысль, что в этом мире мы не оставили после себя наших греческих рабов».*⁵¹

Одиссеас Андрутсос

* «Конечно, Бог завещал, чтобы мы однажды взяли за оружие и напали на наших тиранов, которые преследовали нас так много лет. Зачем нам, братья, такая многострадальная жизнь в рабстве, под мечом турок над нашими головами? Разве Вы не видите, что у нас ничего не осталось? Наши церкви превращены в мечети и конюшни турок ...

У нас ничего не осталось, братья. Мы не должны скрещивать руки и глядеть на небо. Бог дал нам руки, знания, разум. Давайте спросим свое сердце, а что оно нам ответит, давайте быстро применим в жизнь, будем

⁵¹ Παπαθανασόπουλος, Η. «Μπουμπουλίνα. Ο αφορισμός της από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε' και η συμμετοχή της στην Επανάσταση», Ιστορία Εικονογραφημένη, τ.χ. 55 Ιανουάριος 1973. / Ι. Παπαθανασόπουλος, "Бубулина. Ее афоризм Патриархом Григорием V и ее участие в Революции», Illustrated History, том 55, январь 1973 г.

уверены, братья, что наш возлюбленный Христос возложит руку на наше оружие ... К оружию, братья, либо поработиться, либо умереть ... ».⁵²

Манто Маврогенус

Мама Манто Маврогенус, *Захарати*, упрекнула дочь, что, в результате ее действий, их состояние, и фактически и приданое дочери, быстро расходуется и скоро придет к концу: «Ты потратила, сказала матушка, миллион грошей; у нас ничего не осталось. Я тебе зарядил целый сундук, а он опустел». «Ты зарядила родину, мама», - ответил Манто. «Если мы победим на этой великой борьбе, родина не окажется несправедливой и неблагодарной...».⁵³

Маркос Боцарис

За храбрость, проявленную Маркосом Ботсарисом в боях против Хуршид-паши и при защите Мессолонги во время первой осады, временное

⁵² Αγαπητός, Α. *Οι Ένδοξοι Έλληνες του 1821, ή Οι Πρωταγωνισταί της Ελλάδος*. Εν Πάτραις : Τυπογραφείον Α. Σ. Αγαπητού 1877, σ.86. / Α. ΑΣγαпитος. *Славные греки 1821 года, или Главные герои Греции*. В Патрах: Типоγραφия AS Agapitos, 1877, с..86.

⁵³ *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*. Αθήνα 1972, σ.89. Μελάς, Σ. *Μαντώ Μαυρογένους*. Αθήνα: Μπίρης 1965, σ.76. / *Архивы Греческого Возрождения*. Афины 1972 г., стр.89. С. Мелас. *Манто Маврогенус*. Афины: Бирис 1965, с.76.

правительство прислало ему генеральный диплом. Это почетное звание вызвало зависть у других вождей. Тогда Ботсарис взял диплом, разорвал его перед собой на мелкие кусочки и, разбросав их в воздухе, сказал: *«Завтра будет новая война. А тот, кто стоит достойно, получает диплом от турок»*.

Перед тем, как привести труп Маркоса Ботсариса в Мессолонги, Соулиоты некоторое время постояли в монастыре Панагия Прусиотисса. Караискакис там лечился. Узнав об этом, он поплелся в церковь, поцеловал мертвеца с плачем и сказал: *«Абботс, брат мой, Марко, отпусти и меня от такой смерти»... Мама не родила второго Марко в Греции... Такого военачальника я не видел и не увижу... Марко был великолепен. У него был такой же ум, как и у всех остальных. Сердце льва и суд подобен Христу. Мы даже до пальца не доходим»*.⁵⁴

Атанасиос Дьякос

Тяжело раненный в правое плечо, Дьякос был арестован в битве при Аламане в апреле 1821 года пятью албанцами. Сопратники Дьякоса Каливас и Бакояннис, бросившиеся, чтобы спасти его, были убиты рядом со своим вождем. Дьякос был доставлен турками в Ламию перед Омером Врионисом, который знал его по совместному пребыванию при дворе Али-паши, высоко ценил его и предлагал сделать его старшим офицером в османской армии, если он изменит веру и примет ислам. Дьякос отказался, ответив: *«Я, греком родился, греком и умру!»*, а на следующий день он получил выговор, нашел мученическую смерть на вертеле. Дьякос с мужеством встретил свое мученичество, только одна жалоба вышла из его уст, предсказывая возрождение эллинизма: *«Посмотрите, что за время выбрал Харонт меня забрать к себе; сейчас весна, когда ветви цветут, а на земле растет трава»*,

⁵⁴ Παπαδημητρίου, Κ. *Τελευταίες ώρες, τελευταία λόγια των Αγωνιστών του '21*. Αθήνα: Νικόδημος 1990, σ.198. / Κ.Παπαδimitριου *Последние часы, последние слова борцов 1821 года*. Афины: Никодимос 1990, с.198.

а он повернулся к албанцам и сказал: *«Нет ли среди Вас, молодых людей, кто мог бы убить меня, пристрелить из пистолета и спасти от турок?»*⁵⁵

Сотирис Дзипис. Сули.

«Мне кажется чудом, крещусь, что так мало среди нас гибло! Бог, безусловно, защищал нас. Нас было так мало, что, если бы не поддержка Бога, ни один из нас не остался бы в живых ... Сколько боеприпасов было у нас в Сули? Примерно - тысяча. Мы воевали за родину и Всемогущий Бог защищал и оберегал нас.

*Когда сейчас сижу спокойно в тенечке, под оливковым деревом и вспоминаю те времена, удивляюсь тому, как мы смогли выдержать и воевать с таким врагом! Безусловно, заслуга не только в мужестве и в отваге Сулиотов, но и в силе Бога, которая сделала нас такими, какими мы стали; в воле Бога освободить нашу нацию после стольких лет рабства. Нужно было нам терпеть, нужно было многим мученикам умереть, нужно было полить землю их кровью во имя блага этого мира. Давайте не будем жаловаться. Сули долго оставался в рабстве ... да, но время добра и зла знает только Бог ...».*⁵⁶

Χίος – Хиос

*"Старики были заколоты в рот, как и старушки, и их движимое имущество было разграблено; их прекрасные дочери и нежные юноши были взяты в плен. Кровь лилась рекой».*⁵⁷

Сули

*«Рыба не живет на суше, а цветок не растет на песчаном пляже / а женщины Сули не живут в черном рабстве».*⁵⁸

⁵⁵ Φιλήμων Ι. οπ. π. σ.67. Τρικούπης, Σ. *Ιστορία της ελληνικής επανάστασεως*. Αθήνα: Λιβάνης 2010, σ.145. / И. Филимон. Там же, с. 67. С. Трикупис. *История греческой революции*. Афины, изд. «Ливанис», 2010г. с. 145.

⁵⁶ Περραιβός, Χ. *Ιστορία οπ.π.*, σ.189. / Χ. Перревос. *История*. Там же, с. 189.

⁵⁷ *Απομνημονεύματα πολιτικά του Βαχίτ πασά πρέσβεως εν Παρισίοις τω 1802, Ρεϊζ Εφέντη τω 1808 και Τοποτηρητού της Χίου τω 1822*. Εν Ερμούπολει Σύρου: Τύποις Γ. Μελισταγούς Μακεδόνοσ 1861, σ.142. / *Политические мемуары Вахит-паши, посланника в Париже в 1802 году, Рейза Эфенти в 1808 году и наместника Хиосского в 1822 году*. Эрмуполи, Сирос: Типография G. Melistagous Makedonos 1861г., с.142.

⁵⁸ Είναι ο «Χορός του Ζαλόγγου», η επιλογή των γυναικών του Σουλίου, στις παραμονές των Χριστουγέννων του 1803, να θυσιάσουν παρά να πέσουν στα χέρια των Τούρκων, Περραιβός, Χ. οπ.π., σ.187. / Это «Танец Залонго», выбор женщин Сули накануне Рождества 1803 года пожертвовать собой вместо того, чтобы попасть в руки турок, Χ. Перревос, там же, с. 187.

Миссолонги

«Во имя Святой Троицы»

Глядя на себя, на наше войско и на наших граждан, на детей и взрослых, лишенных всяческой надежды и самого необходимого для жизни на протяжении последних 40 дней и учитывая, что мы выполнили свой долг как верные солдаты своей родины при этой жесткой осаде. Если мы выдержим это еще один день, то мы все умрем стоя на улицах.

Учитывая, с другой стороны, что мы потеряли всякую надежду на помощь и снабжение, как с моря, так и с суши, чтобы мы могли продолжать, пока мы терпели поражение от врага, мы единогласно решили:

Наш отъезд должен быть вечером в два часа ночи 10 апреля в субботу и на рассвете в Вербное Воскресенье, согласно следующему плану, в независимости от того, придет ли помощь или нет:

1. - Все вожди от Дорниана из Сторнариса до Дамбиана из Макриса, вместе с ними, под их командованием, колонна должна быть брошена в логово врага на берегу моря, справа. Флаг генерала Нотиса Вотциариса, как лидера этого корпуса, должен оставаться открытым. Генерал Макрис должен сопровождать ее с экспертами, где они знают это место.

2. - Все вожди, те кто из местности Дабиана под руководством генерала Макриса до Мармаруна с ними под их командованием, все колонны, должны быть брошены в бастион, оставленный против врагов. Генерал Макрис с развернутым флагом, возглавит отряд слева.

3. - Чтобы не путать армию с семьями, дан мост в Дамбии Сторнарис, и все семьи, местные жители и иностранцы, должны сопровождать их и переходить оттуда. Два моста - один для правой колонны, а другой, через Лунетту - для левой.

4. - Каждый вождь поднимает своих солдат по одному со своего бастиона, чтобы на месте оставалась возможность защиты до последнего часа.

5. - Те из Мармаруна, если стемнеет, вытаскивают один за другим и стоят в Дамбии из Хормова.

6. - Дзавелас со всем Вспомогательным Корпусом должен оставаться в тылу; он со всеми должен обойти Крепость, чтобы сообщить всем новости и взять их с собой.

7. - Отряд Клейсова во главе с его начальниками должен выйти с лодками на ночь, медленно, а когда достигнет берега, постоять до 2 часов, дожидаться и присоединиться к сопротивлению.

8. - Место, точка нашего адреса встречи, - Святой Симеон. Водители должны следить, чтобы мы все собрались на этом месте.

9. – Те, кто копают тоннели, чтобы поджечь фитили, рассчитывают выдержать натиск нападения после нашего отъезда в течение часа. То же самое следует принимать больным и хромым в пороховых ящиках. Мы все должны найти Капсалиса.

10. -Поскольку многие из нас будут ранены в дороге, каждый товарищ обязан помочь ему и взять его оружие, даже если он из другого отряда.

11. -Всем категорически запрещается хватать оружие товарища по дороге, раненого или слабого, серебряную или железную и уехать. Там, где такое произойдет, после нашего спасения, он должен вернуть боеприпасы, иначе мы его будем считать предателем.

12. - Все гордятся тем, что, если они продвигают два бастиона и две другие колонны, они должны немедленно двинуться, чтобы их можно было окружить арьергардом.

13. - Никто не должен говорить или кричать во время нашего отъезда, пока винтовка не упадет на орду Куутачи от помощи, которую мы ждали, и если, к сожалению, обратное не придет на помощь, они снова хотят двигаться немедленно, когда флаги двигаются .

14. –Слабые и раненые, если хотят покинуть град, могут выйти и присоединиться к нашим отрядам.

15. - Родители должны поить маленьких детей опиумом, когда стемнеет.

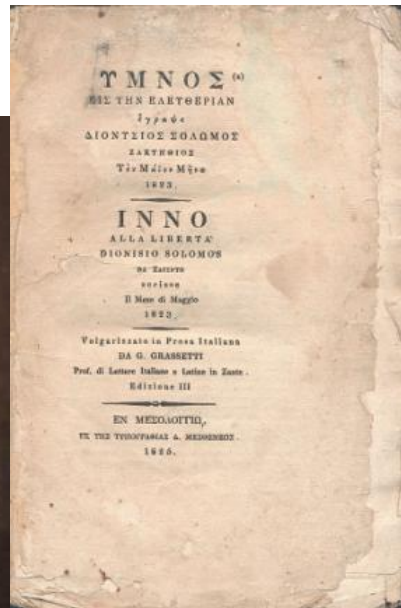
16. – Секрет держим мы – жители замка и равнины.

17. - Чтобы все офицеры были уведомлены о плане, Николас Касомулис, секретарь Сторнариса, должен прийти и прочитать его всем им и каждому по отдельности.

Если тем временем внезапно появится наш флот, остаемся воевать, пока флот не присоединится.

Мессолонги, 10 апреля 1826 г.»⁵⁹

Дионисиос Соломос, национальной поэт греческого народа, автор национального гимна, «Гимна Свободе»

*Узнаю клинок расплаты,
Полыхающий грозой,
Узнаю твой взор крылатый,
Охвативший шар земной!
Гордость древнего народа,
Возродившаяся вновь,
Здравствуй, гордая Свобода,
Здравствуй, эллинов любовь.⁶⁰*

4. «Свобода или смерть»

Жизнь борцов революции, образцы и примеры их прощений, которые осмелились просить у тех, кому причинили вред, а также тот факт, что они простили убийц своих детей, все выше представленные тексты, переданные революционными поколениями 1821 года сегодня и завтра. Как наследие сопротивления тому же безнаказанному завоевателю и захватчику и его местному этноцентрическому соратнику, которые (хотят) навязать эллинизму тоталитаризм и все виды рабства. Другими словами, продолжать свои

⁵⁹ Στρατηγού Σπυρομήλιου Απομνημονεύματα για τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου. Αθήνα: Τυπογραφείον Σ. Κ. Властоу, 1926, σ.67. / Генерала Спирамилиоса Воспоминания о второй осаде Мессолонги. Афины: Типография С. К. Властоса, 1926г., с.67.

⁶⁰ Σολωμός, Δ. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν. Λευκωσία: Αἰγαίον 2008, σ.12. / Д. Соломос. Гимн Свободе. Никосия. Изд. «Эгеон», 2008г., с. 12.

(безнаказанные и неоднократные) преступления во Фракии, Эгейском море и на Кипре против всего Эллинизма.

Но и для них есть ответ: революция греков, которые своей верой в Бога, своими руками и своим умом победили своих угнетателей. Письмо Колокотрониса к предложению Ибрагима поклониться: *«Даже если останется только один грек на земле, мы всегда будем сражаться и не надеяться, что ты сделаешь нашу землю своей, выброси это из головы»*.⁶¹

Революция и борьба против всяких угнетателей продолжаются: «Свобода или смерть»!

⁶¹ Колокотρώνης Θ. οπ. π, σ.123. / Τ. Колокотронис. Там же, с. 123.

Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς το 1453 και η κατάργηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αποτελούν την έναρξη μιας νέας περιόδου υπό ξένο ζυγό για το χριστιανικό πληθυσμό της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ολοκληρωτικά όλος ο πληθυσμός της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας υποκύπτει στους Οθωμανούς το 1669, με την πτώση του Χάνδακα (Ηρακλείου Κρήτης).

Λάμπρος Κατσώνης (1752-1804)

Σημαία της Φιλικής Εταιρείας

Η περίοδος που οριοθετείται περίπου από την κατάληψη του Χάνδακα (1669) ως το 1821 είναι μια από τις σπουδαιότερες της ελληνικής ιστορίας. Μια σειρά από ευνοϊκές συνθήκες σταδιακά οδηγούν στην υλική και πνευματική αναγέννηση του Ελληνισμού. Η κάμψη της ισχύος του Οθωμανικού κράτους (εσωτερικά διοικητικά προβλήματα, σήψη στον κρατικό μηχανισμό, κεντρόφευγες τάσεις Πασάδων) επιτρέπει στους Έλληνες να βελτιώσουν σημαντικά τη θέση τους. Οι Φαναριώτες ενισχύουν την επιρροή τους στην τουρκική διοικητική μηχανή, οι θεσμοί της ελληνικής τοπικής αυτοδιοίκησης αναπτύσσονται και ήδη αρχίζει να

δημιουργείται, στο τοπικό πλαίσιο των κοινοτήτων, ο πυρήνας μιας πρώτης νεοελληνικής πολιτικής ηγεσίας.

Εστία συσπείρωσης του ελληνικού πληθυσμού, καθώς και διοικητικό του κέντρο στις συνθήκες υποδούλωσης στον οθωμανικό ζυγό, αποτελεί η **τοπική κοινότητα**, οι επικεφαλής των οποίων αποτελούν το μεσάζοντα μεταξύ της οθωμανικής διοίκησης και του ελληνικού πληθυσμού. Υπ' αυτές τις συνθήκες δημιουργείται μια διαστρωμάτωση της ελληνικής κοινωνίας, η οποία, λόγω της ιδιότητάς της, επικοινωνεί με τον κατακτητή στην επίλυση διαφόρων θεμάτων, συλλογή φόρων, διοίκηση κ.α., με συνέπεια από τον απλό πληθυσμό να ταυτίζεται περισσότερο με τον κατακτητή.

Συγχρόνως παρατηρείται αύξηση του ελληνικού πληθυσμού. Το εμπόριο και η ναυτιλία αρχίζουν να ανθούν. Όλοι αυτοί οι παράγοντες θα οδηγήσουν σε μια πολιτιστική αναγέννηση, η οποία θα αφυπνίσει τους Έλληνες και θα τους οδηγήσει στη συνειδητοποίηση της εθνικής τους ταυτότητας. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα όλες οι προϋποθέσεις υπήρχαν για την οργάνωση ενός επαναστατικού κινήματος που θα οδηγούσε τους Έλληνες στην ανεξαρτησία.

Αξίζει να τονισθεί ότι κατά τη διάρκεια των Ρωσοτουρκικών πολέμων του 18^{ου} αι. (1768-1774, 1787-1791), ελληνικός πληθυσμός πολεμά στο πλευρό της Ρωσίας, η οποία αποτελεί τη μοναδική Ορθόδοξη Ευρωπαϊκή Δύναμη της εποχής, η οποία ταυτίζεται με τον αυτονόητο προστάτη του πληθυσμού της καθ' ημάς Ανατολής. Σύμφωνα δε με τη Συνθήκη του Κουτσούκ- Καϊναρτζή ο ελληνικός πληθυσμός χαίρει του δικαιώματος ελεύθερης διέλευσης των Στενών υπό ρωσική σημαία.

Peter von Hess: Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης διέρχεται τον Προύθο

Ο χιλίαρχος Αθανάσιος Καρπενησιώτης (1780-1821)

Οι διαδικασίες πνευματικής ζύμωσης και συνειδητοποίησης της αδήριτης ανάγκης αποτίναξης του ξένου ζυγού είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την επίδραση του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, αλλά και του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Σταδιακά όλο και πιο έντονα τίθενται θέματα επιλογής του χρόνου και του τόπου ξεσπάσματος της Επανάστασης, καθώς και της δομής του μελλοντικού κράτους.

Η Φιλική εταιρεία, η οργάνωση που ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό από τρεις εμπόρους (Νικ. Σκουφά, Εμμ. Ξάνθο, Αθ. Τσακάλωφ) με σκοπό να προετοιμάσει την επανάσταση του ελληνισμού για την απελευθέρωσή του από τους Τούρκους. Επειδή ένας τέτοιος σκοπός έπρεπε να μείνει μυστικός τόσο από τις τουρκικές αρχές όσο και από τις ευρωπαϊκές συντηρητικές κυβερνήσεις, που κάθε τέτοια πληροφορία για μια τέτοια κίνηση θα την κοινοποιούσαν στην τουρκική κυβέρνηση, η Φιλική Εταιρεία έπρεπε να δρα συνωμοτικά. Αυτό βέβαια δυσκόλευε τη γρήγορη ανάπτυξή της με τη μύηση νέων μελών.

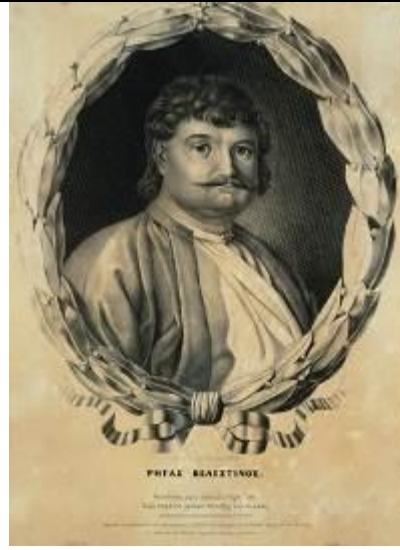
Επομένως, η Φιλική Εταιρεία ήταν μια συνωμοτική επαναστατική οργάνωση που προσπαθούσε να προετοιμάσει την πραγμάτωση των πόθων του υπόδουλου ελληνισμού για απελευθέρωση. Οι προϋποθέσεις για την επιτυχία αυτού του σκοπού δεν ήταν ευνοϊκές, κυρίως γιατί μετά το 1815 – πτώση του Ναπολέοντα, ίδρυση Ιερής Συμμαχίας- η πολιτική των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων απέβλεπε στη συντριβή κάθε επαναστατικής κίνησης.

Μια άλλη δυσκολία που είχε να αντιμετωπίσει η Φιλική Εταιρεία ήταν η σχέση της με την ηγεσία του υπόδουλου ελληνισμού (ανώτερος κλήρος, Φαναριώτες, πρόκριτοι κτλ.), γιατί ένα σημαντικό μέρος της θα αντιδρούσε σε ενδεχόμενη επαναστατική κίνηση, αν μάλιστα πληροφορούνταν ότι η όλη κίνηση ήταν εμπνευσμένη από τις φιλελεύθερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και οργανωμένη από αστούς. Ως ευνοϊκές προϋποθέσεις για την επιτυχία των σκοπών της Φιλικής Εταιρείας πρέπει να θεωρηθούν η κακή οργάνωση των μυστικών υπηρεσιών και η γενική παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η διάδοση του φιλελευθερισμού και του επαναστατικού πνεύματος στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στα Βαλκάνια και, κυρίως, το γεγονός ότι στους κόλπους του ελληνισμού η ιδέα για απελευθέρωση είχε ωριμάσει.

Ιωάννης Καποδίστριας

Ανδρέας Κριεζής . Ρήγας
Βελεστίνος - Φεραίος

Από το 1818 τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας πολλαπλασιάστηκαν σημαντικά. Οι τρεις ιδρυτές της, ξέροντας ότι τα ονόματά τους δεν ήταν «μεγάλα» για να εμπνεύσουν μια επανάσταση, ήταν έτοιμοι να παραδώσουν την αρχηγία σε ένα σημαντικό Έλληνα. Απευθύνθηκαν στον Ιωάννη Καποδίστρια, Υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας, έναν από τους καλύτερους διπλωμάτες της εποχής, αλλά αυτός αρνήθηκε. Την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας ανέλαβε τελικά ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, γεγονός που σήμανε και την έναρξη μιας νέας φάσης στο έργο της, την κατάρτιση του στρατιωτικού σχεδίου, την εξεύρεση οικονομικών πόρων, την οργάνωση του επαναστατικού στρατού, τη διατύπωση της ιδεολογίας της.

Ο πόλεμος της ελληνικής ανεξαρτησίας, η Επανάσταση του 1821, άρχισε από δύο σημεία στις αρχές του 1821:

1/ -από τις παραδουνάβιες ηγεμονίες (Μολδοβλαχία) στις 22 Φεβρουαρίου 1821, όπου ο αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας Αλέξανδρος Υψηλάντης κυκλοφόρησε προκηρύξεις, στις οποίες άφηνε να εννοηθεί ότι έχει την υποστήριξη της Ρωσίας και, προσπαθώντας να εκμεταλλευτεί για λογαριασμό των Ελλήνων την εξέγερση των ντόπιων, έδωσε διάφορες ηρωικές μάχες, αλλά τελικά απέτυχε. Ήταν μια αποτυχία που οφειλόταν στην κακή προετοιμασία του κινήματος, στον κακό υπολογισμό για συμμαχία των ντόπιων, χωρίς να έχει γίνει καμιά προεργασία για να εξασφαλιστεί αυτή η συμμαχία, και στην απειρία του πρόχειρα συγκροτημένου από ανομοιογενείς ομάδες στρατού του Αλ. Υψηλάντη.

Βάρκα Ελλήνων. Διονύσιος Τσόκος (1820-1862)

2/ -Από την Πελοπόννησο στις 23 Μαρτίου 1821, όπου ο ιερωμένος Παπαφλέσσας, από τα ηγετικά στελέχη της Φιλικής Εταιρείας, κατόρθωσε να πείσει ορισμένους προκρίτους, που ακόμη αντιδρούσαν, και να προκαλέσει την έναρξη του Αγώνα. Εδώ τα πράγματα ήταν διαφορετικά, υπήρχαν πολλοί Έλληνες με στρατιωτική πείρα (ως αξιωματικοί και απλοί στρατιώτες στον αγγλικό στρατό στα Εφτάνησα, ως ναύτες στον τουρκικό πολεμικό στόλο, άλλοι είχαν την πείρα του κλέφτη και του αρματολού), ο δε ελληνικός πληθυσμός ήταν πυκνός και ομοιογενής.

Στην αρχή φάνηκε πως η Επανάσταση θα εξαπλωνόταν σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο, από την Κρήτη ως τη Μακεδονία και τη Θράκη. Πολύ σύντομα όμως φάνηκε πως ο υπόδουλος ελληνισμός δεν μπορούσε να απελευθερώσει μια τόσο μεγάλη έκταση και γιατί οι δυνάμεις του δεν το επέτρεπαν και γιατί αρκετές περιοχές δεν ήταν ώριμες για μια γενική και αποφασιστική εξέγερση. Γι' αυτό ο επαναστατημένος χώρος περιορίστηκε στην Πελοπόννησο, στη Στερεά Ελλάδα και σε μερικά νησιά του Αιγαίου.

Στο πεδίο της μάχης η Επανάσταση γνώρισε δύο φάσεις: τη φάση των μεγάλων επιτυχιών (1821-1824) και τη φάση των αποτυχιών (1825-1827). Οι κυριότερες πολεμικές πράξεις του Αγώνα, που προσδιόρισαν την πορεία του και που έκριναν την εξέλιξη και την έκβαση της Επανάστασης, είναι, με πολλή συντομία, οι εξής:

-23-24 Μαρτίου 1821 καταλήφθηκαν από τους Έλληνες η Καλαμάτα και η Πάτρα, προηγουμένως, από τις 21 Μαρτίου, είχε αρχίσει η πολιορκία των Τούρκων στο φρούριο των Καλαβρύτων, που θεωρείται ως η πρώτη ένοπλη εκδήλωση της Επανάστασης

-3,10 και 16 Απριλίου 1821 κήρυξαν την Επανάσταση, αντίστοιχα, ο Σπετσιοώτης, οι Ψαριανοί και οι Υδραίοι

-στις πρώτες αυτές επαναστατικές εκδηλώσεις οι Τούρκοι απάντησαν με βιαιοπραγίες και σφαγές, με χαρακτηριστικότερη απ' αυτές τον απαγχονισμό του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου Ε' (10 Απριλίου 1821)

-12-13 Μαΐου 1821 πρώτη σημαντική μάχη στο Βαλτέτσι, αποκλεισμός της Τριπολιτσάς, διοικητικού και στρατιωτικού κέντρου των Τούρκων στην Πελοπόννησο

-Μάιος 1821, κηρύχθηκε η Επανάσταση στη δυτική Στερεά, στην Κρήτη και στη Χαλκιδική, ενώ στο λιμάνι της Ερεσού (Μυτιλήνη) οι Έλληνες πυρπόλησαν ένα μεγάλο τουρκικό πολεμικό πλοίο

-23 Σεπτεμβρίου 1821 καταλήφθηκε η Τριπολιτσά (πρωτεύουσα των Τούρκων στην Πελοπόννησο), ως τότε οι Έλληνες είχαν κατορθώσει να καταλάβουν τα περισσότερα φρούρια στην Πελοπόννησο και στη Στερεά

-Ως τον Απρίλιο του 1822 είχαν επαναστατήσει η Νάουσα και η Βέροια, οι Τούρκοι είχαν καταπνίξει αυτή την επανάσταση καταστρέφοντας τη Νάουσα και ο Κωνσταντίνος Κανάρης είχε πυρπολήσει τον τουρκικό στόλο στη Χίο, όπου οι Τούρκοι είχαν προβεί σε φοβερές και μαζικές σφαγές (οι σφαγές της Χίου, 23.000 Έλληνες σφάχτηκαν και 47.000 αιχμαλωτίστηκαν). Το γεγονός αυτό έδειχνε τις διαθέσεις των Τούρκων να πνίξουν οπωσδήποτε την Επανάσταση. Ταυτόχρονα, όμως, ήταν ένα γεγονός που η αγριότητά του εξήγειρε την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη εναντίον των Τούρκων.

-25-28 Ιουλίου 1822 η στρατιωτική ευφυΐα του Θ. Κολοκοτρώνη έφερε τη μεγάλη νίκη στα Δερβενάκια, όπου καταστράφηκε η πανίσχυρη στρατιά του Δράμαλη.

-Το 1824 έγινε μια συμφωνία ανάμεσα στο Σουλτάνο και στον πασά της Αιγύπτου για κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον των Ελλήνων. Στο πλαίσιο αυτής της συμφωνίας, στα μέσα του έτους αυτού, ο αιγυπτιακός στρατός κατέπνιξε την επανάσταση στην Κρήτη και κατέστρεψε την Κάσο, ενώ ο τουρκικός στόλος κατέστρεψε τα Ψαρά (22.000 Ψαριανοί σφάχτηκαν ή πουλήθηκαν ως δούλοι).

-28 Αυγούστου 1824 ναυμαχία στον κόλπο του Γέροντα, όπου ο ενωμένος τουρκικός και αιγυπτιακός στόλος έπαθε μεγάλες καταστροφές και υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τις επιχειρήσεις ως τον επόμενο χρόνο. **Με τη νίκη αυτή τελειώνει η πρώτη φάση του πολέμου, που ήταν μια σειρά από σημαντικές ελληνικές επιτυχίες.**

Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα

*Karl Krazeisen (1794-1878).
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*

Σε αυτό το σημείο επιτρέψτε να κάνουμε μια παρένθεση και να αναφερθούμε στους εμφύλιους πολέμους, που ταλαιπώρησαν τον Αγώνα κατά τη διάρκεια της Εθνοαπελευθερωτικής Επανάστασης. Στη διάρκεια της Επανάστασης υπήρχε πρόβλημα εξουσίας, πράγμα φυσιολογικό, δεδομένου ότι όταν μια επανάσταση οδηγεί στη δημιουργία κράτους, τα ισχυρά πρόσωπα και οι ισχυρές ομάδες της κοινωνίας προσπαθούν να ελέγχουν την κατάσταση, ώστε να καταλάβουν την εξουσία στο νέο κράτος. Οι εμφύλιοι πόλεμοι κράτησαν δυο χρόνια περίπου (1823-1825) και διαίρεσαν τον επαναστατημένο ελληνισμό σε δυο στρατόπεδα, που είχαν κοινωνικό και τοπικό χαρακτήρα. Τα δυο στρατόπεδα είχαν τη μορφή των «στρατιωτικών» το ένα (η παράταξη του Θ. Κολοκοτρώνη) και των πολιτικών το άλλο (η παράταξη του Γ. Κουντουριώτη με πολλούς προκρίτους).

Στην πρώτη φάση του εμφυλίου νικήθηκαν οι «στρατιωτικοί» και ο Θ. Κολοκοτρώνης αναγκάστηκε να αναγνωρίσει την κυβέρνηση Κουντουριώτη, που δεν την αναγνώριζε ως τότε, έχοντας σχηματίσει δική του κυβέρνηση.

Στη δεύτερη φάση οι δυο παρατάξεις διασπάστηκαν και διαμορφώθηκαν νέες συμμαχίες. Πιο συγκεκριμένα: οι εφοπλιστές του Κουντουριώτη συμμαχίσαν με τους Στερεοελλαδίτες (με αρχηγό τον Ιωάννη Κωλέττη) και προσπάθησαν να αποκλείσουν τους Πελοποννήσιους προκρίτους από την εξουσία. Οι τελευταίοι συμμαχίσαν με τον Κολοκοτρώνη, τον οποίο μέχρι πρότινος μάχονταν. Αλλά και στη φάση αυτή η παράταξη των Πελοποννησίων και του Θ. Κολοκοτρώνη νικήθηκε. Το αποτέλεσμα των εμφύλιων πολέμων ήταν σαφές: η παράταξη των εφοπλιστών, με σύμμαχο τον Ιωάννη Κωλέττη, νίκησε και κατάφερε να απαλλαγεί από έναν άλλον επικίνδυνο αντίπαλο, σύμμαχο του Θ. Κολοκοτρώνη, τον εξαιρετο οπλαρχηγό Οδυσσέα Ανδρούτσο (δολοφονήθηκε το 1825) και να φυλακίσει τον ίδιο τον Κολοκοτρώνη και, συνεπώς, να εδραιωθεί στην εξουσία.

Ιωάννης Μακρυγιάννης

Επιστρέφοντας στη δεύτερη φάση της Επανάστασης, αναφέρουμε ότι το Φεβρουάριο του 1825 ο Ιμπραήμ, γιος του πασά της Αιγύπτου, αποβιβάστηκε με τον καλά οργανωμένο και εξοπλισμένο στρατό του στην Πελοπόννησο. Η απόβασή του βρήκε τους Έλληνες εντελώς απροετοίμαστους και εξαντλημένους από τον εμφύλιο που είχε προηγηθεί. Έτσι, ο Ιμπραήμ, χωρίς να συναντήσει σοβαρή αντίσταση, καίγοντας, σφάζοντας, καταστρέφοντας, κατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου, όπου οι κάτοικοι, κουρασμένοι πια και ταλαιπωρημένοι, άρχισαν ομαδικά να προσκυνούν τον κατακτητή. Ευτυχώς ο Θ. Κολοκοτρώνης αποφυλακίστηκε και κατόρθωσε να περιορίσει το "προσκύνημα".

Ο Λόρδος Βύρων

Στη Στερεά άρχισε η δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου, που κράτησε ένα χρόνο (15 Απριλίου 1825 – 11 Απριλίου 1826), έληξε με την ηρωική έξοδο των πολιορκημένων και συγκλόνισε ολόκληρη την Ευρώπη, γιατί πράγματι ήταν το συγκλονιστικότερο γεγονός όλης της Επανάστασης.

Το 1827 οι συγκρούσεις συνεχίζονται στην Αθήνα, όπου οι Έλληνες πολεμιστές, με ηγέτη το Γεώργιο Καραϊσκάκη, αποδείκνυαν ότι το έθνος διέθετε

ακόμη τη δύναμη να νικήσει. Το σημείο όμως ήταν κρίσιμο, γιατί είχε αρχίσει η ενεργός ανάμειξη των ξένων. Η ελληνική κυβέρνηση είχε διορίσει ξένους αρχηγούς του στρατού και του στόλου (Τσορτζ, Κόχραν), οι οποίοι, χωρίς επίσημες αντιρρήσεις, απέρριψαν το επιχειρησιακό σχέδιο του Καραϊσκάκη και η όλη επιχείρηση κατέληξε στην **καταστροφή του Φαλήρου** (23-24 Απριλίου 1827), όπου οι Έλληνες δοκίμασαν την τελευταία μεγάλη ήττα και ο Γ. Καραϊσκάκης σκοτώθηκε.

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Στο σημείο αυτό τελειώνει η πολεμική δραστηριότητα των Ελλήνων. Το ελληνικό ζήτημα έχει ήδη απασχολήσει τη διεθνή διπλωματία και ήδη ήταν αποφασισμένη η ίδρυση του ελληνικού κράτους. Την απόφασή τους αυτή οι τρεις μεγάλες δυνάμεις της εποχής την επέβαλαν στο Σουλτάνο με τη **ναυμαχία του Ναυαρίνου** (8 Οκτωβρίου 1827), όπου οι ενωμένες ναυτικές μονάδες της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας σύντριψαν τον ενωμένο τουρκικό και αιγυπτιακό στόλο, πράγμα που εξυπηρετούσε τους Έλληνες και, για άλλους λόγους, τους Ευρωπαίους.

Ο σουλτάνος αρνιόταν κάθε διαπραγμάτευση, χαρακτηρίζοντας το περιστατικό του Βυζαντίου επέμβαση των ευρωπαίων στα εσωτερικά του κράτους του. Στις αρχές του Δεκεμβρίου 1827 οι πρεσβευτές των Τριών Δυνάμεων εγκατέλειψαν την Κωνσταντινούπολη. Λίγους μήνες αργότερα κηρύχτηκε νέος ρωσοτουρκικό πόλεμος (26 Απριλίου 1828 – 14 Σεπτεμβρίου 1829). Ο ρωσικός στρατός προέλασε στην Ανατολική Βαλκανική και έφτασε ως την Ανδριανούπολη, όπου υπογράφηκε και η ομώνυμη συνθήκη.

Ήδη από το 1826 ήταν δεδομένη η δημιουργία κάποιου ελληνικού κράτους, έμεναν, όμως, να λυθούν πολλά σοβαρά ζητήματα, όπως η άρνηση του Σουλτάνου για παραχωρήσεις, το αν το κράτος αυτό θα ήταν αυτόνομο ή ανεξάρτητο, τα σύνορά του κ.α. Μερικά απ' αυτά λύθηκαν με το ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1828-29, στον οποίο η Τουρκία όχι μόνο νικήθηκε, αλλά υπέστη την ταπείνωση να δει τα ρωσικά στρατεύματα να πλησιάζουν στην Κωνσταντινούπολη. Η Ρωσία, πανίσχυρη τώρα και απέναντι στο Σουλτάνο και απέναντι στους Ευρωπαίους, ετοιμαζόταν να δώσει μόνη της οριστική λύση στο ελληνικό ζήτημα. Εμπρός σε αυτό τον "κίνδυνο", η Αγγλία και η Γαλλία έσπευσαν να συμφωνήσουν στη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους (Πρωτόκολλο Λονδίνου, 1830), με τα σύνορα όμως πολύ νότια, αφού άφηναν τη μισή Στερεά στους Τούρκους.

Στο μεταξύ είχε φτάσει στην Ελλάδα ο Ιωάννης Καποδίστριας (6 Ιανουαρίου 1828) και μια από τις πρώτες και κύριες προσπάθειές του ήταν να περιληφθούν στο κράτος όσο γινόταν περισσότερα εδάφη. Επέμενε, μάλιστα, ιδιαίτερα να περιληφθεί η Κρήτη.

Χάρτης ορίων Ελλάδας - Οθωμανικού κράτους, του 1832

Την οριστική του μορφή την πήρε το ελληνικό κράτος το 1832. Με τη **Σύμβαση του Λονδίνου** που επικυρώθηκε και από το Σουλτάνο με τη **Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης**, το ελληνικό κράτος θα εκτεινόταν από τη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού ως το ακρωτήριο Ταίναρο και θα περιλάμβανε την Εύβοια, τις Σποράδες, τις Κυκλάδες και τα νησιά που ήταν κοντά στις ακτές της Πελοποννήσου. Στο μεταξύ δολοφονήθηκε ο Ι. Καποδίστριας και οι τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις, όπως επίσημα είχαν αυτονομαστεί η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία, επέλεξαν τον ανήλικο πρίγκηπα της Βαυαρίας Όθωνα ως κληρονομικό βασιλιά.

Ολοκληρώνοντας μπορούμε να πούμε ότι η δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους ήταν ένα γεγονός που η σημασία του δεν αφορούσε μόνο τους Έλληνες. Για τους Έλληνες απετέλεσε την επιβράβευση ενός σκληρού και αιματηρού εφτάχρονο αγώνα με πολλές θυσίες, ταυτόχρονα όμως η εθνική επανάσταση ενός λαού με ένδοξο παρελθόν, που επί αιώνες ήταν υπόδουλο, έδινε τη δυνατότητα να εκδηλωθούν τα φιλελεύθερα αισθήματα σε ολόκληρη την Ευρώπη που ζούσε κάτω από την πίεση απολυταρχικών καθεστώτων και

αποτελούσε ένα προηγούμενο για τους λαούς που επιζητούσαν την ελευθερία τους, ιδιαίτερα για τους βαλκανικούς λαούς. Παράλληλα, η επανάσταση και η νίκη των Ελλήνων, προκαλώντας την ευνοϊκή επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων, ήταν ένα ξεκίνημα για τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ήταν μια διαδικασία που κράτησε σχεδόν έναν αιώνα. Στη διάρκεια αυτού του αιώνα ολόκληρη η περιοχή, η περιοχή μας, ήταν ένα καζάνι που έβραζε από εθνικισμούς και διεθνή συμφέροντα.

Επιλογή υλικού, σύνταξη, επιμέλεια: Θεοδώρα Γιαννίτση

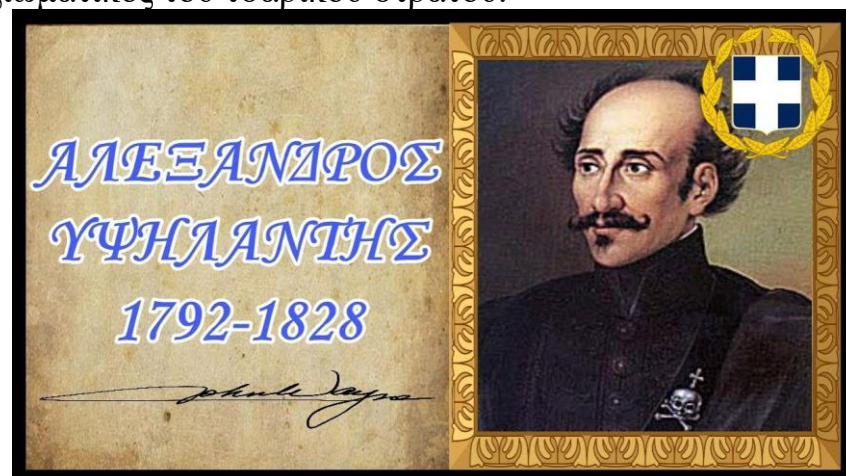

Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821.

Τα σημαντικότερα γεγονότα της ελληνικής επανάστασης 1814-1820 Ιδρύεται στην Οδησό η Φιλική Εταιρεία, από τον Νικόλαο Σκουφά, τον Αθανάσιο Τσακάλωφ και τον Πάτμιο Εμμανουήλ Ξάνθο, με αποκλειστικό σκοπό την προετοιμασία της επανάστασης. Γενικός Επίτροπος της «Ανωτάτης Αρχής της Φιλικής Εταιρείας» ανέλαβε, το 1820, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, αξιωματικός του τσαρικού στρατού.

Φεβρουάριος-Μάρτιος 1821 Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κηρύσσει στο Ιάσιο της Μολδαβίας, πνευματικό κέντρο του Ελληνισμού, την επίσημη έναρξη της επανάστασης στις παραδουνάβιες Ηγεμονίες, με τη συγκρότηση του Ιερού Λόχου. Είχε προηγηθεί η επαναστατική του προκήρυξη με τον τίτλο «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος». Μετά τις πρώτες επιτυχίες, ο τσάρος αποκηρύσσει τον Αλέξανδρο Υψηλάντη και ο Ιερός Λόχος θα ηττηθεί τον Ιούνιο του 1821 στο Δραγατσάνι από υπέρτερες τουρκικές δυνάμεις. Τερματίζεται έτσι η επανάσταση στις παραδουνάβιες Ηγεμονίες.

25 Μαρτίου 1821 Συμβολική ημερομηνία έναρξης της ελληνικής επανάστασης. Ο επίσκοπος Παλαιών Πατρών Γερμανός ορκίζει τους επαναστάτες στη Μονή της Αγίας Λαύρας. Οι επαναστάτες είχαν εισέλθει από τις 23 Μαρτίου στην πόλη των Πατρών και κήρυξαν την επανάσταση στην πλατεία του Αγίου Γεωργίου. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο Παπαφλέσσας και ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης απελευθερώνουν την Καλαμάτα από τους Τούρκους.

10 Απριλίου 1821 Η Πύλη προβαίνει σε αντίποινα. Απαγχονίζεται ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' στην Κωνσταντινούπολη. Το σώμα του θα μεταφερθεί στην Οδησό.

23-24 Απριλίου 1821 Ο Αθανάσιος Διάκος μάχεται ηρωικά στην Αλαμάνα, συλλαμβάνεται από υπέρτερες δυνάμεις και βρίσκει ηρωικό, αλλά μαρτυρικό θάνατο. Μέρη αργότερα, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, μάχεται, και εμποδίζει, στο Χάνι της Γραβιάς, την πορεία των τουρκικών στρατευμάτων προς την Πελοπόννησο.

12-13 Μαΐου 1821 Η νίκη των Ελλήνων στο Βαλτέτσι ανοίγει το δρόμο για την κατάληψη της Τριπολιτσάς, στρατιωτικού και πολιτικού κέντρου της Πελοποννήσου.

26 Μαΐου 1821 Με την Πράξη της Συνέλευσης των Καλτετζών (μοναστήρι στην Αρκαδία), ιδρύεται η Πελοποννησιακή Γερουσία, με πρόεδρο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.

14 Ιουνίου 1821 Επανάσταση στη Κρήτη

9 Ιουλίου 1821 Οι Τούρκοι απαγχονίζουν στη Λευκωσία τον

Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Κυπριανό και αποκεφαλίζουν τους Μητροπολίτες Πάφου, Κιτίου και Κυρήνειας.

23 Σεπτεμβρίου 1821 Με την κατάληψη της Τριπολιτσάς (έδρας του πασά του Μορέως), εδραιώνεται η επανάσταση στην Πελοπόννησο. Δύο μήνες μετά, θα ιδρυθεί στο Μεσολόγγι, υπό την προεδρία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, ο «Οργανισμός της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος».

13 Νοεμβρίου 1821 Απελευθερώνεται η Άρτα από τους Σουλιώτες οπλαρχηγούς Μάρκο και Νότη Μπότσαρη, τους αδελφούς Τζαβέλα κ.ά.

1 Ιανουαρίου 1822 Στην Α' Εθνοσυνέλευση στην Νέα Επίδαυρο, ψηφίζεται το πρώτο Σύνταγμα της Επανάστασης, γνωστό ως «Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος». Πρόεδρος του Εκτελεστικού εκλέγεται ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

30 Μαρτίου 1822 Καταστροφή της Χίου από τα τουρκικά στρατεύματα του Καπουδάν Πασά Καρα Αλή. Μια μαζική θυσία που θα εμπνεύσει προσωπικότητες της ευρωπαϊκής τέχνης και του πνεύματος, όπως ο Ντελακρουά και ο Βίκτορ Ουγκό και θα συγκινήσει την Ευρώπη, που θα δείξει περισσότερο ενδιαφέρον για τον ελληνικό Αγώνα. Τρεις μήνες αργότερα, ο Κωνσταντίνος Κανάρης θα πυρπολήσει και θα καταστρέψει την τουρκική ναυαρχίδα.

6 Ιουνίου 1822 Ο Χουρσίτ πασάς και ο Ομέρ Βρυώνης καταλαμβάνουν το Σούλι

29 Ιουνίου 1822 Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης θα καταστρέψει στα Δερβενάκια την στρατιά του Μαχμούτ πασά ή Δράμαλη ανατρέποντας τα φιλόδοξα του σχέδια. Οι Έλληνες και αρκετοί φιλέλληνες θα ηττηθούν, λίγες μέρες μετά, στο Πέτα (κοντά στην Άρτα) από ισχυρές τουρκικές δυνάμεις.

Αύγουστος 1822 Η παρουσία του Γεωργίου Κάνιγκ, ως υπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας σηματοδοτεί τη θετική μεταστροφή της αγγλικής πολιτικής απέναντι στο Ελληνικό Ζήτημα.

Δεκέμβριος 1822 Το Συνέδριο των αντιπροσώπων των μεγάλων Δυνάμεων στη Βερόνα, παρά τις προσπάθειες των Ελλήνων απεσταλμένων, δεν αναγνωρίζει την ελληνική Επανάσταση και την αποκηρύσσει με διακήρυξή του.

Ιανουάριος 1823 Νίκη των Ελλήνων στο Ναύπλιο, που ορίζεται έδρα της επαναστατικής κυβέρνησης..

Μάρτιος 1823 Η Αγγλία αναγνωρίζει τους Έλληνες ως εμπόλεμους αναγνωρίζοντας de facto και την ελληνική επανάσταση.

Μάρτιος-Απρίλιος 1823 Συγκαλείται στο Άστρος της Κυνουρίας η Β' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων

12 Ιουλίου 1823. Ο φιλέλληνας, λόρδος Βύρων, φθάνει στο Αργοστόλι. Θα στηρίξει την επανάσταση και θα πεθάνει στο Μεσολόγγι τον Απρίλη του 1824. Στο Μεσολόγγι θα ταφεί και ο Μάρκος Μπότσαρης που πέθανε στη μάχη του Κεφαλόβρυσου Ευρυτανίας.

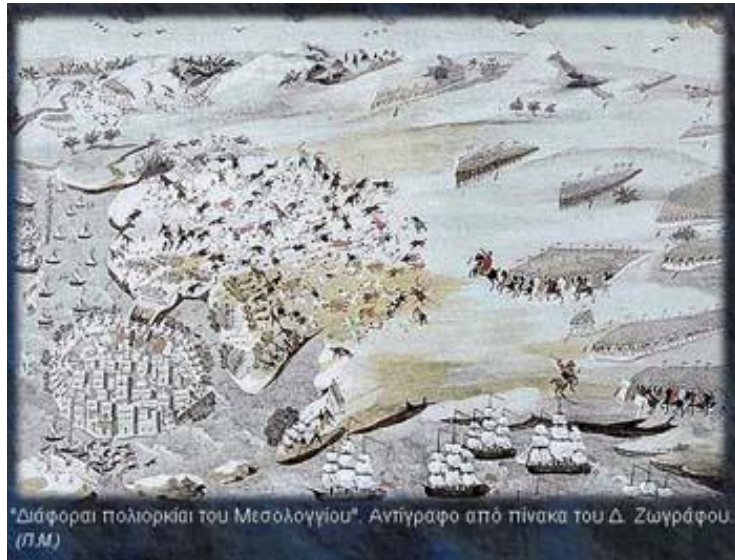

Φθινόπωρο 1823-Καλοκαίρι 1824 Εμφανίζονται οι πρώτες αντιθέσεις ανάμεσα στο Νομοτελεστικό υπό τον Θ. Κολοκοτρώνη και τον Πετρόμπεη και το Βουλευτικό υπό τον Κουντουριώτη που σχηματίζουν δύο ξεχωριστές κυβερνήσεις. Είναι η απαρχή της πρώτης φάσης του εμφυλίου σπαραγμού που θα τερματιστεί τον Ιούνιο με την επικράτηση του Κουντουριώτη.

7-8 Ιουνίου 1824 Καταστροφή της Κάσου από τους Τουρκοαιγύπτιους, οι οποίοι, λίγες μέρες μετά, θα καταστρέψουν ολοσχερώς και τα Ψαρά.

29 Αυγούστου 1824 Ναυμαχία του Γέροντα και πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας.

15 Απριλίου 1825 Αρχίζει η δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου από τον Κιουταχή και αργότερα και από τον Ιμπραήμ. Στις 10 Απριλίου 1826 θα γίνει η ηρωική έξοδος και η πτώση του Μεσολογγίου. Η θυσία του Μεσολογγίου προώθησε το ελληνικό ζήτημα όσο καμιά ελληνική νίκη και ο απόηχος των γεγονότων, αναζωπύρωσε το πνεύμα του φιλελληνισμού στην Ευρώπη.

5 Ιουνίου 1825 Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, δολοφονείται στην Ακρόπολη Αθηνών, θύμα της εμφύλιας διαμάχης.

3 Αυγούστου 1826 Ο Γκούρας κλείνεται με τους άνδρες του στην Ακρόπολη. Η πόλη παραδίδεται στον Κιουταχί.

11 Νοεμβρίου 1827 Η κυβέρνηση Ζαΐμη μεταφέρει την έδρα της στην Αίγινα.

19 Μαρτίου 1827 Με πρόταση του Κολοκοτρώνη ανατίθεται η ηγεσία του στρατού στον Φιλέλληνα Άγγλο στρατηγό Church και των ναυτικών δυνάμεων στον Φιλέλληνα Άγγλο λόρδο Cochrane.

30 Μαρτίου 1827 Η Εθνοσυνέλευση εκλέγει τον Ιωάννη Καποδίστρια «κυβερνήτη της Ελλάδος» με επταετή θητεία.

22 Απριλίου 1827 Θανάσιμος τραυματισμός του Γεωργίου Καραϊσκάκη στη μάχη του Φαλήρου.

8 Οκτωβρίου 1827 Ναυμαχία του Ναβαρίνου. Ο ενωμένος συμμαχικός στόλος Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας καταστρέφει τον τουρκοαιγυπτιακό που βρισκόταν αγκυροβολημένος στον κόλπο του Ναβαρίνου, γεγονός που υπήρξε καταλυτικό στην εξέλιξη του Ελληνικού Ζητήματος. Οι τρεις προστάτιδες Δυνάμεις θα διαδραματίσουν πλέον καταλυτικό ρόλο στην γένεση του ανεξάρτητου νεοελληνικού κράτους.

8 Ιανουαρίου 1828 Άφιξη του κυβερνήτη Καποδίστρια στο Ναύπλιο. Ο λόγιος Θεόφιλος Καϊρης, προσφωνεί τον Καποδίστρια:

«Χαίρε και Συ Κυβερνήτα της Ελλάδος, διότι μετά τοσούτον πολυχρόνιον αποδημίαν, επιστρέφεις εις την κοινήν πατρίδα, την βλέπεις, την χαιρετάς όχι πλέον δούλην και στενάζουσαν υπό τον ζυγόν, αλλ' ελευθέραν, αλλά δεχομένην σε Κυβερνήτην, και περιμένουσαν να Σε ίδη να οδηγήσης τα τέκνα της εις την αληθινήν ευδαιμονίαν και εις την αληθινήν δόξαν. Ζήθι! Αλλ' έχων ιερόν έμβλημα «ο Θεός και η δικαιοσύνη κυβερνήσουσι την Ελλάδα». Ζήθι! Αλλά κυβερνών ούτως ώστε να αισθανθή η πατρίδα, να καταλάβωμεν και ημείς, να επαναλάβη η αδέκαστος ιστορία, να αντηγήσωσιν όλοι οι αιώνες, ότι ου Συ, ουδέ ο υιός σου, ουδέ ο οικείος σου, ουδέ ο

φίλος σου, ουδέ πνεύμα φατρίας, αλλ' αληθώς αυτός ο νόμος του Θεού, αυτό το δίκαιον, αυτοί της Ελλάδος οι θεσμοί κυβερνώσι την Ελλάδα δια Σου.».

3 Φεβρουαρίου 1830 Υπογράφεται από τις Μεγάλες Δυνάμεις το πρωτόκολλο του Λονδίνου, σύμφωνα με το οποίο δημιουργείται ανεξάρτητο ελληνικό κράτος με οροθετική γραμμή τη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού. Στο νέο κράτος θα συμπεριληφθούν, με το Πρωτόκολλο της συνδιάσκεψης του Λονδίνου στις 30 Αυγούστου 1832, η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα, η Εύβοια, οι Σποράδες, οι Κυκλάδες και τα νησιά του Αργοσαρωνικού Κόλπου.

27 Σεπτεμβρίου 1831 Δολοφονείται στο Ναύπλιο ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας.

25 Απριλίου 1832 Ο Όθων, δευτερότοκος γιος του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου, εκλέγεται κληρονομικός μονάρχης της Ελλάδος. Θα φθάσει στο Ναύπλιο στις 25 Ιανουαρίου 1833.

Χάρτης ορίων Ελλάδας - Οθωμανικού κράτους, του 1832.

Ολοκληρώνοντας μπορούμε να πούμε ότι η δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους ήταν ένα γεγονός που η σημασία του δεν αφορούσε μόνο τους Έλληνες. Για τους Έλληνες απετέλεσε την επιβράβευση ενός σκληρού και αιματηρού εφτάχρονου αγώνα με πολλές θυσίες, ταυτόχρονα όμως η εθνική επανάσταση ενός λαού με ένδοξο παρελθόν, που επί αιώνες ήταν υπόδουλο, έδινε τη δυνατότητα να εκδηλωθούν τα φιλελεύθερα αισθήματα σε ολόκληρη την Ευρώπη που ζούσε κάτω από την πίεση απολυταρχικών καθεστώτων και αποτελούσε ένα προηγούμενο για τους λαούς που επιζητούσαν την ελευθερία τους, ιδιαίτερα για τους βαλκανικούς λαούς. Παράλληλα, η επανάσταση και η νίκη των Ελλήνων, προκαλώντας την ευνοϊκή επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων, ήταν ένα ξεκίνημα για τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ήταν μια διαδικασία που κράτησε σχεδόν έναν αιώνα. Στη διάρκεια αυτού του αιώνα ολόκληρη η περιοχή, η περιοχή μας, ήταν ένα καζάνι που έβραζε από εθνικισμούς και διεθνή συμφέροντα.

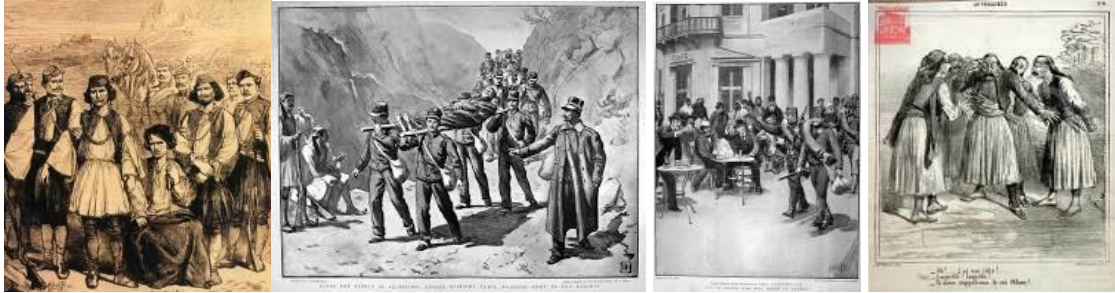
Επιλογή υλικού, κειμένων, επιμέλεια: Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας.

Πηγές: -Ιστορία του Ελληνικού Έθνους

http://www.rhodeslibrary.gr/info/2006_1/A1.html

<http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/Epikaira/1821/index.html>

Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας.

Η ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ

«Απόγονοι του σοφού και φιλανθρώπου Έθνους των Ελλήνων, σύγχρονοι των νυν πεφωτισμένων και ευνομούμενων λαών της Ευρώπης και θεαταί των καλών, τα οποία ούτοι υπό την αδιάρρηκτον των νόμων αιγίδα απολαμβάνουσιν, ήτο αδύνατον πλέον να υποφέρωμεν μέχρις αναληθσίας και ενηθείας την σκληράν του Οθωμανικού Κράτους μάστιγα, ήτις ήδη τέσσαρας περιπου αιώνας επάταξε τας κεφαλάς ημών και αντί του λόγου την θέλησιν ως νόμον γνωρίσουςσα, διώκει και διέταττε τα πάντα δεσποτικώς και αυτογνωμόνως.

Μετά μακράν δουλείαν ηναγκάσθημεν τέλος πάντων να λάβωμεν τα όπλα εις χείρας και να εκδικήσωμεν εαυτούς και την πατρίδα ημών από μίαν τοιαύτην φρικτήν και ως προς την αρχήν αυτής άδικον τυραννίαν, ήτις ουδεμίαν άλλην είχεν ομοίαν, ή καν δυναμένην οπωσοούν μετ αυτής να παραβληθή δυναστείαν.»

Ο κατά των Τούρκων πόλεμος ημών, μακράν του να στηρίζεται εις αρχάς τινάς δημαγωγικάς και στασιώδεις ή ιδιωφελείς μέρους τινός του σύμπαντος Ελληνικού Έθνους σκοπούς, είναι πόλεμος εθνικός, πόλεμος ιερός, πόλεμος του οποίου η μόνη αιτία είναι η ανάκτησις των δικαίων της προσωπικής ημών ελευθερίας, της ιδιοκτησίας και της τιμής, τα οποία ενώ την σήμεραν όλοι οι ευνομούμενοι και γειτονικοί λαοί της Ευρώπης τα χαίρουσιν, από ημάς μόνον η σκληρά και απαραδειγμάτιστος των Οθωμανών τυραννία επροσπάθησεν με βίαν να αφαιρέσει και εντός του στήθους ημών να τα πνίξη.»

Διακήρυξη της Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου το 1822. (22 Ιανουαρίου 1822)

[Η Α' Εθνοσυνέλευση Επιδαύρου ή Πρώτη Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου ήταν η πρώτη συνέλευση νομοθετικού σώματος του νέου Ελληνικού κράτους. Η Ελλάδα ανακηρύχθηκε δημοκρατία και βασίζεται στις δημοκρατικές αρχές όπως ο διαχωρισμός των εξουσιών, οι ελεύθερες εκλογές, η ελευθερία της θρησκείας, της περιουσίας και η εγγύηση την ασφάλειας των πολιτών.]

Με την ευκαιρία του Αφιερωματικού Έτους Ελλάδας – Ρωσίας 2021 στην Ιστορία, καθώς και του Επετειακού Έτους 200 της Εθνο-Απελευθερωτικής Επανάστασης του Γένους μας την άνοιξη του 1821, στο πλαίσιο της παρούσης

εισήγησης επιθυμούμε να εστιάσουμε σε αξιόλογες, κατά τη γνώμη μας, πληροφορίες, που αντλούμε από τα απομνημονεύματα Ρώσων περιηγητών, που επισκέφθηκαν τον ελληνικό κόσμο την περίοδο από τα τέλη του 18ου έως τις αρχές του 20 αι. και τα οποία περιέχουν αξιόλογα στοιχεία για τον καθημερινό βίο του ελληνικού πληθυσμού, γλαφυρές περιγραφές των γεγονότων του Αγώνα, καθώς και την εν γένει αμοιβαία αντιμετώπιση Ελλήνων και Ρώσων, δύο ομόδοξων λαών, τους οποίους συνδέει κοινή ιστορική-πολιτισμική και πνευματική εγγύτητα, συγγένεια, κοινότητα.

Ήδη οι πλέον πρώιμες περιηγητικές περιγραφές οριοθετούν μία ενιαία παράμετρο και αρχή, η οποία, εκ των προτέρων, εξασφάλιζε τη σχέση καλοπροαίρετης αμοιβαιότητας μεταξύ Ελλήνων και Ρώσων, την Ορθόδοξη, δηλαδή, Πίστη, η οποία αποτελούσε κοινό γνώμονα και πόλο έλξης ανάμεσα στους δύο λαούς. Κάτι τέτοιο αρκετά χαρακτηριστικά επισημαίνει στις περιγραφές του ο μοναχός από το Κίεβο Βασίλειος Γριγκορόβιτς Μπάρσκι, ο οποίος την περίοδο 1723-1747 πραγματοποίησε περιήγηση στους Άγιους Τόπους, μεταξύ των οποίων και ο ελληνικός κόσμος με τα πολυάριθμα μοναστήρια και εκκλησίες του. Τον Μπάρσκι καταπλήσσει η ιδιαίτερα θερμή υποδοχή, με την οποία ο ελληνικός πληθυσμός αντιμετωπίζει παντού τους Ρώσους περιηγητές, στους οποίους βλέπει ομόδοξους αδερφούς. Όταν ο Μπάρσκι, με τους συντρόφους του, βρεθεί χωρίς πόρους για επιβίωση στην Κέρκυρα, ο τοπικός κλήρος θα βοηθήσει να του εκδοθεί ειδική άδεια, ούτως ώστε «αυτοί οι περίεργοι περιηγητές από τη χώρα των Ρώσων» να έχουν δικαίωμα να ζητούν ελεημοσύνη, συνοδεία του Ιερομόναχου Αθανάσιου. Όταν δε οι Ρώσοι οδοιπόροι, αφού συνέλεξαν ελεημοσύνη και η είδηση για την άφιξή τους στο νησί γίνεται γνωστή, οι ντόπιοι κάτοικοι ανταγωνίζονται μεταξύ τους ποιος πρώτος θα καλέσει τους περιηγητές στην οικία του.⁶²

Στα απομνημονεύματα των περιηγητών γίνονται συχνές αναφορές στο ότι οι Έλληνες, αρκετά συχνά, διαβλέπουν στην παρουσία των Ρώσων τη δυνατότητα απαλλαγής από τη θρησκευτική καταπίεση, στην οποία τους επιβάλουν οι Τούρκοι κατακτητές. Ο Ρώσος αξιωματικός Στεπάν Χμετέφσκι, που συμμετείχε στις πολεμικές επιχειρήσεις στο Αιγαίο την περίοδο 1770-1774, καταγράφει το γεγονός, ότι ομάδα ανώτερου κλήρου των νησιών του Αιγαίου στέλνει, το Φεβρουάριο του 1771, στη Μεγάλη Αικατερίνη και τον Αλέξιο Ορλώφ, επικεφαλής του ρωσικού στόλου, επιστολή, στην οποία τους παρακαλεί να αναλάβουν την προστασία και εύνοια «όλων των ενάρετων χριστιανών της ελληνικής θρησκείας».⁶³

⁶² Το ταξίδι του Βασίλη Γριγκορόβιτς Μπάρσκι στους Ιερούς Τόπους στην Ευρώπη, την Ασία, την Αφρική. Μέρος 1ο. Αγία Πετρούπολη, 1778. Σ. 118-119. (Puteshestvie Vasiliya Grigirovicha Barskovo k svyatim mestam v Evrope, Azii, Afrike. Ch. 1. Spb, 1778).

⁶³ Το ημερολόγιο του Στεπάν Χμετέφσκι για τις πολεμικές επιχειρήσεις του ρωσικού στόλου στο Αρχιπέλαγος και στις ακτές της Μικράς Ασίας. Σοβρεμένικ (= Σύγχρονος (περιοδικό). Τόμος 49. Νο 1. Αγία Πετρούπολη, 1855. Σ. 63-64.

Πιο σημαντικό, όμως, είναι το γεγονός ότι παρόμοιες διαθέσεις καταγράφονται όχι μόνο στους κόλπους του ανώτερου κλήρου, ο οποίος ήταν, αναμφίβολα, μνημένος στην πολιτική κατάσταση, στις γενικότερες βλέψεις και ισοροπίες στην περιοχή, αλλά και στους απλούς πιστούς. Ο Βλαντίμιρ Μπρονέφσκι, Ρώσος αξιωματικός, που συμμετείχε στην 3η εκστρατεία στη Μεσόγειο υπό την αρχηγία του ναυάρχου Ντιμίτρι Σενιάβιν, περιγράφει αρκετά παραδείγματα, όπου ο απλός λαός, κατά την άφιξη του ρωσικού στόλου, απευθύνεται στους Ρώσους στρατιώτες με την παράκληση να τον βοηθήσουν να απαλλαγεί από την τουρκική καταπίεση. Αναφέρουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα από τα απομνημονεύματα του Μπρονέφσκι, κατά τη διάρκεια της άφιξης του ρωσικού στόλου στην Ίμβρο:

«Ο κάθε Τούρκος επικεφαλής του χωριού απαιτεί δωροδοκία. Για να παρέχει ελεύθερα το δικαίωμα άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων μερικές φορές απαιτεί, αυθαίρετα, δωροδοκία. Σε περίπτωση που οι Έλληνες δεν την καταβάλουν, δίνει εντολή να καταστραφεί η εκκλησία. Αυτή η δυστυχία βρήκε και τους κατοίκους του νησιού. Δεν ξέρω για ποιο λόγο ο ιερέας θεωρούσε ότι, δήθεν, εγώ έχω το δικαίωμα να επιτρέψω στους κατοίκους την αναστήλωση της εκκλησίας. Ο ιερέας στον εκτενή του λόγο εξέφρασε αυτή την παράκληση. ... Εγώ εξεπλάγην, έχοντας, όμως, υπόψιν την πεποίθηση της διοίκησής μας σχετικά με το «πόσο είναι δυνατό να διακείμεθα με επιείκεια απέναντι στους Έλληνες» – και θεωρώντας ότι η άρνησή μου δε θα γίνει κατανοητή (διότι όχι μόνο το Ρώσο αξιωματικό, αλλά και τον απλό στρατιώτη θεωρούν ον πολύ ανώτερό τους), έδωσα τη συγκατάθεσή μου και ήμουν αναγκασμένος να ακολουθήσω το λαό, εκεί που αυτός με πήγε.⁶⁴...»

Και πραγματικά, είναι πολλές οι ιστορικές πηγές, που τεκμηριώνουν την αναστήλωση εκκλησιών από το ρωσικό στράτευμα.

Σε όλα, σχεδόν, τα απομνημονεύματα των στρατιωτικών περιηγητών, οι οποίοι έλαβαν μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων την περίοδο 1768-1774, 1789-1792, 1805-1807 υπάρχουν παραδείγματα συμπαράστασης, συμμετοχής και συμβολής των Ελλήνων στις ως άνω επιχειρήσεις. Αναφέρουμε ένα μόνο παράδειγμα, που αφορά τα γεγονότα του ρωσο-τουρκικού πολέμου της περιόδου 1768-1774, και το οποίο καταγράφει ο αξιωματικός του ρωσικού στόλου Ματθαίος (Ματβέι) Κοκόβτσεφ και το οποίο, αρκετά χαρακτηριστικά, αντικατοπτρίζει την άποψη των Ρώσων περιηγητών για τους Έλληνες:

«Κατά τη διάρκεια της παρουσίας του ρωσικού στόλου στο Αρχιπέλαγος, ενθαρρυμένοι από την παρουσία ρωσικών όπλων, εκδήλωναν (οι Έλληνες – Θ.Γ.) εξαιρετικά δείγματα ανδραγαθίας. Τα μικρότερα τους πλοίαρτα, σε περίπτωση επίθεσης τουρκικών γαλέρων, προτιμούσαν να αυτοπυρποληθούν από το να αιχμαλωτισθούν από τον εχθρό. Τα μη τακτικά στρατεύματά τους ... κατά την

⁶⁴ Μπρονέφσκι Β.Μ. Σημειώσεις ... Μέρος 3. Αγία Πετρούπολη 1819. Σ. 36, 48.

απόβασή τους στην ακτή επιδείκνυαν ξέχωρη ανδρεία, που τους εμπύχωνε όλους. Οι Ψαριώτες, οι Μυκονιάτες και άλλοι νησιώτες όπλιζαν μικρά πλοία ... , και με τη βοήθεια του ρωσικού στόλου όχι μόνο αιχμαλώτιζαν τα τουρκικά εμπορικά πλοία, αλλά, αποβιβαζόμενοι, τακτικά, στις ακτές, ερήμωναν τους οικισμούς».65 ».

Ακόμη, όμως, και όταν οι Έλληνες δεν διαθέτουν τη δυνατότητα άμεσης συμμετοχής στις πολεμικές επιχειρήσεις, δεν κρύβουν τη χαρά τους από τις επιτυχίες του ρωσικού στόλου και την ήττα των Τούρκων. Ο λοχαγός του ρωσικού ναυτικού Σεργκέι Πλεσέεφ περιγράφει ότι, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του στη Εγγύς Ανατολή το 1772, έγινε γνωστή η έναρξη νέων πολεμικών επιχειρήσεων του ρωσικού ναυτικού ενάντια των Τούρκων. Σύμφωνα με τον Πλεσέεφ, η είδηση αυτή προξένησε στον ελληνικό πληθυσμό έκρηξη θαυμασμού: «Ο λαός χαιρόταν και όλοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους ευτυχισμένους, διότι βοηθούν τους Ρώσους ενάντια στους Τούρκους».66

Ο Σεργκέι Πλεσέεφ αναφέρει, επίσης, την έκπληξή του, όταν, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Εγγύς Ανατολή, τον πλησίασε «ντυμένη με τουρκική ενδυμασία» μία γυναίκα, γόνος πλούσιας οικογένειας, και συζητώντας εξέφρασε τον ενθουσιασμό της για τις επιτυχίες του ρωσικού ναυτικού στη Μεσόγειο. Παρά την έκπληξή του, απεφάνθη ότι η γυναίκα αυτή, αν και γνώριζε την τουρκική γλώσσα άριστα και ήταν ντυμένη με τουρκική ενδυμασία, ήταν Ελληνίδα και μισούσε τους Τούρκους. «Ας δώσει ο Θεός (στο ρωσικό ναυτικό - Θ.Γ.) να συνεχίσει με επιτυχία τις κατακτήσεις του, να απελευθερώσει από την αιχμαλωσία τους ομόδοξους και τους αδερφούς μας, τους οποίους οι Τούρκοι καταπιέζουν χειρότερα και από ζωντανά», με τον τρόπο αυτό η Ελληνίδα αντέδρασε στα νέα για τη νίκη του ρωσικού ναυτικού.67

25 Μαρτίου 1821- Συμβολική ημερομηνία έναρξης της ελληνικής επανάστασης. Ο επίσκοπος Παλαιών Πατρών Γερμανός ορκίζει τους επαναστάτες στη Μονή της Αγίας Λαύρας. Η σπίθα της Επανάστασης πρωτοξέσπασε στις 17 Μαρτίου στην Αρεόπολη της Μάνης, ενώ στις 23 Μαρτίου 1821 οι οπλαρχηγοί, αφού λειτουργήθηκαν και προσευχήθηκαν μικροσκοπική βυζαντινή εκκλησία των Αγίων Αποστόλων του 10 αι. μ.Χ., ξεκίνησαν τον Αγώνα, η σπίθα του οποίου αμέσως κατέλαβε ολόκληρο το Μοριά.

Οι πρώτες μάχες έσβησαν σε σύντομο χρονικό διάστημα, όμως οι επαναστάτες κατάφεραν να υπερισχύσουν στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και σε πολλά νησιά του Αιγαίου (στις Σπέτσες, την Ύδρα, στα Ψαρρά) και να κατανικήσουν τις στρατιές που έστειλε εναντίον τους ο Σουλτάνος. Ο Σουλτάνος απάντησε με βία, εκτελώντας τον Οικουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο 5ο.

⁶⁵ Κοκόβτσεβ Μ.Γ. Περιγραφή ... Σ. 71-72.

⁶⁶ Πλεσέεβ Σ.Ι. Καθημερινές σημειώσεις για την περιήγηση από την Πάρο, η οποία ανήκει στη Ρωσία, στη Συρία και στα αξιοθέατα της εγγύτερης περιφέρειας της Ιερουσαλήμ. Αγία Πετρούπολη, 1773. Σ. 69.

(Plescheev S.I. Dnevnie zapiski puteshestviya iz arhipelazhskogo, Rossii prinadlezhashego ostrova Parosa v Siriyu i k dostopamyatnim mestam v predelakh Ierusalima nakhodyaschikhsya. Spb., 1773).

⁶⁷ Πλεσέεβ Σ.Ι. Καθημερινές σημειώσεις ... Σ. 75.

Όταν το 1821 στην Ελλάδα ξεσπά η Επανάσταση, οι Έλληνες όλο και περισσότερο προσανατολίζονται προς τη Ρωσία, αποσκοπούν στην υποστήριξη της ως εγγύηση για την επίτευξη του σκοπού τους, δηλαδή την επιτυχή έκβαση του αγώνα ενάντια στον οθωμανικό ζυγό. Πόσο μάλλον που ίσως για πρώτη φορά τίθεται με τέτοια οξύτητα το ζήτημα ζωής ή θανάτου για τους Έλληνες. Ευρισκόμενος στο επίκεντρο της ενόπλου σύρραξης, ο Ρώσος προσκυνητής Κιρ Μπρόννικωφ, δουλοπάροικος των Σερεμέτιεφ, περιγράφει ως εξής τη κοινή γνώμη και τις διαθέσεις των κατοίκων της Σκοπέλου, κοντά στο Άγιο Όρος: «Οι κάτοικοι βρίσκονταν σε μεγάλη θλίψη, ιδίως οι γυναίκες. Συναντώντας μας στο δρόμο και μη γνωρίζοντας τη ρωσική γλώσσα, ξέπνοες και μέσα στα δάκρυα μας έλεγαν τα εξής, τα οποία μας εξήγησε αργότερα διερμηνέας: «εάν δε μας βοηθήσει η Ρωσία, τότε εμείς οι Έλληνες χαθήκαμε», και συμπληρώνει ότι μέρος των κατοίκων του νησιού, ωστόσο, δε συμμερίζονται αυτή την άποψη και «παρά τη δυσμενή αυτή συγκυρία και τη δύσκολη θέση, στην οποία βρέθηκαν, δεν εγκατέλειπαν την περηφάνια τους».68

Κατά τα επόμενα από το 1821 επτά χρόνια οι Έλληνες με τα όπλα υπερασπίζονταν αυτές τις αρχές. Μετά από τις πρώτες ήττες, ο Τούρκος σουλτάνος συγκέντρωσε περισσότερα στρατεύματα και ξεκίνησε την ταυτόχρονη επίθεση από το βορρά και το νότο.

Η βάρβαρη σφαγή των κατοίκων στο νησί της Χίου (30 Μαρτίου 1822), η μαζική δολοφονία και δουλεμπόριο των 22 χιλιάδων κατοίκων των Ψαρών (Ιούνιος 1824) και η ηρωική εξοδος των κατοίκων του Μεσολογγίου αποτελούν τις τραγικές σελίδες της ελληνικής ιστορίας που συγκλόνισε ολόκληρη την Ευρώπη.

Στις 8 Οκτώβρη του 1827 η Ρωσία, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο συμμαχούν στη ναυμαχία του Ναβαρίνου κατά των Ενωμένων δυνάμεων της Τουρκίας και Αιγύπτου και κερδίζουν πανηγυρικά.

Λίγους μήνες αργότερα (από 1828 έως 1829) ξεκινάει νέος Ρώσο- Τουρκικός πόλεμος με νικητή τη Ρωσία. Η Συνθήκη Ειρήνης της Αδριανούπολης (ή Συνθήκη του Εντιρνέ) σήμανε το τέλος του Ρωσο-Τουρκικού πολέμου και με την υπογραφή της η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεσμεύτηκε να παρέχει στην Ελλάδα αυτονομία. Πλέον το κύρος και η επιρροή της Ρωσίας στα Βαλκάνια ήταν αδιαμφισβήτητα και το γεγονός αυτό ανάγκασε τη Βρετανία και τη Γαλλία να αναλάβουν την πρωτοβουλία: σύμφωνα με το πρωτόκολλο του Λονδίνου της 22ας Ιανουαρίου 1830, επί του εδάφους της Ελλάδας ιδρύεται ανεξάρτητο κράτος.

⁶⁸ Μπρόννικωφ Κ.Ι. Ταξίδι στους Αγίους Τόπους της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής κατά τα έτη 1820-1821. Μόσχα, 1824. Σ. 239.

(Bronnikov K.I. Puteshestvie k svyatim mestam, nakhodyaschimsya v Evrope, Azii I Afrike, sovershennoe v 1820 I 1821 godakh. Moskva, 1824).

Οι τακτικές επαφές και ζυμώσεις ανάμεσα στους Έλληνες και τους Ρώσους έχουν ως επακόλουθο ορισμένη πολιτιστική επίδραση της Ρωσίας στην Ελλάδα. Η παραμονή, για παράδειγμα, του ρωσικού στόλου στον Πόρο, όπου τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση εγκαθίσταται η ρωσική ναυτική βάση, ο γνωστός μέχρι σήμερα Ρωσικός Ναύσταθμος, σε ορισμένο βαθμό επηρεάζουν τον καθημερινό βίο και τρόπο ζωής των κατοίκων του νησιού. Καταγράφοντας τις εντυπώσεις του από την επίσκεψή του στο νησί, ο Ρώσος διπλωμάτης ελληνικής καταγωγής Κωνσταντίν Μπαζίλη αναφέρει:

«Μπορεί να θεωρηθεί ότι ο Πόρος είναι ρωσική πόλη, ενώ τα παράλια του Μοριά ανεπτυγμένη ρωσική επαρχία. Όλοι, σχεδόν, οι κάτοικοι καταλαβαίνουν τη γλώσσα μας, ενώ αρκετοί νέοι Ποριώτες μιλούν ελεύθερα τη ρωσική. Οι φιλικές τους σχέσεις με τους ναύτες μας άρχισαν από εκείνη ακριβώς την ημέρα, όταν οι πρώτοι Ρώσοι, που πάτησαν το πόδι τους στο νησί, αντί να μακρηγορούν, έβγαζαν την τραγιάσκα τους και, κάνοντας το σταυρό τους, έλεγαν: «ο Έλληνας είναι χριστιανός, ο Ρώσος είναι χριστιανός» και φιλικά αγκαλιάζονταν ως ποίμνιο της ίδιας εκκλησίας, ενώ το κύπελλο με το κρασί επισφράγιζε την αδερφική τους ένωση.»⁶⁹

Τη δεδομένη περίοδο οι Έλληνες λειτουργούν και σκέφτονται υπολογίζοντας την αντίδραση και τη στάση της Ρωσίας. Ο Κωνσταντίν Μπαζίλη, για παράδειγμα, γράφει ότι, κατά τη διάρκεια αντικυβερνητικής εξέγερσης κατά του Καποδίστρια στον Πόρο, ένας Έλληνας αξιωματικός του τακτικού στρατού, ευρισκόμενος επάνω στο ρωσικό πλοίο, «εξηγώντας μας τα δρώμενα με την απλή διάλεκτο των αισθημάτων, ικέτευε το Ναύαρχό μας να μην αποκομίζει αρνητικά συμπεράσματα για το σύνολο του ελληνικού λαού από το παράδειγμα των εξεγερθέντων και συνέχιζε με απόγνωση: «τι θα πουν στη Ρωσία?».⁷⁰

Η επικράτεια της Ελλάδας ήταν περιορισμένη στην Αθήνα με τις γύρω περιοχές, την Πελοπόννησο και τα νησιά του Αιγαίου, όπου κατοικούσαν λιγότερο από το ένα τρίτο του ελληνικού πληθυσμού. Στα επόμενα 100 χρόνια και μετά από τους αιματηρούς και σκληρούς πολέμους η Ελλάδα συνεχίζει να διεκδικεί τα εδάφη της με αποτέλεσμα την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων το 1864, της Θεσσαλίας το 1881, της Μακεδονίας, της Δυτικής Θράκης και της Κρήτης το 1912 και των Δωδεκανήσων μόλις το 1947.

Ακόμη περισσότερος χρόνος απαιτείται για την Ελλάδα, τη γενέτειρα της δημοκρατίας, για να γίνει πραγματικά δημοκρατικό κράτος. Το 1831, κατόπιν συνομοσίας, δολοφονήθηκε ο πρώτος πρόεδρος της Ελλάδας και μεγάλος μεταρρυθμιστής ο Ιωάννης Καποδίστριας.

Έπειτα οι μεγάλες δυνάμεις επέβαλλαν στην Ελλάδα τη μοναρχία με ξένες βασιλικές δυναστείες που κυβέρνησαν τη χώρα μέχρι το 1973. Παρ' όλα αυτά, με

⁶⁹ Μπαζίλη Κ.Μ. Το Αρχιπέλαγος και η Ελλάδα τα έτη 1830-1831. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1834. Σ. 79.

⁷⁰ Μπαζίλη Κ.Μ. Το Αρχιπέλαγος και η Ελλάδα τα έτη 1830-1831. Μέρος 2. Αγία Πετρούπολη, 1834. Σ. 84.

την Επανάσταση του 1821 έγινε το πρώτο σημαντικό βήμα προς την ελευθερία, τη δημοκρατία, την ανεξαρτησία του ελληνικού λαού. Η ελληνική επανάσταση παραμένει το μεγαλύτερο γεγονός στην ιστορία του Ελληνισμού, ορόσημο, που εξασφάλισε την αναγέννηση και επιτάχυνε την περαιτέρω ανάπτυξη του ελληνικού έθνους.

Οι περιηγητές υπογραμμίζουν, επίσης, ότι τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση οι Έλληνες, ακόμη και αυτοί που προέρχονται από τα κατώτερα εισοδηματικά και κοινωνικά στρώματα, εκφράζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Ρωσία, αν και πολλές φορές εκδηλώνουν την αφέλειά τους αναφορικά με το πώς φαντάζονταν την ορεινή αυτή χώρα. Ο Ρώσος διπλωμάτης Ορλώφ-Νταβίντωφ, που επισκέφθηκε την Ελλάδα το 1835, αναφέρει ότι κατά την παραμονή του στην Ανδρίτσαινα (Αρκαδία), πλήθος περιέργων κατοίκων συγκεντρώθηκε για να δει τον Ρώσο επισκέπτη «και με ρωτούσαν για τη Ρωσία διάφορα, για παράδειγμα, εάν γεννιούνται στη χώρα μας δικέφαλοι αετοί».71 Και ο ίδιος συνεχίζει

«...η σφραγίδα με το δικέφαλο αετό στο διαβατήριό μου, μού εξασφάλισε κάθε σεβασμό από πλευράς τοπικής διοίκησης στο Ναύπλιο, η οποία ανέθεσε σε έναν υπάλληλο να προετοιμάσει όλες τις λεπτομέρειες της περαιτέρω περιήγησής μου».72

Ο Ελληνισμός και ο Φιλελληνισμός στη Ρωσία ανέκαθεν αποτελούσαν ένα τεράστιας σημασίας δυναμικό, που εξασφάλιζε αφ' ενός την ευημερία και τη συσπείρωση της ελληνικής κοινότητας στη Ρωσία, τη διατήρηση της εθνικής της ταυτότητας και συνείδησης, αφ' ετέρου συνέβαλε στην ανάπτυξη του ελληνικού κράτους, καθώς και στην περαιτέρω σύσφιξη των διμερών σχέσεων των δύο ομόδοξων λαών, που τους συνδέει κοινή ιστορική πορεία, κοινοί πνευματικοί δεσμοί, τόσο σε θεσμικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων.

Σε αυτό το σημείο θα επιθυμούσαμε να αναφέρουμε ένα απόσπασμα από τα απομνημονεύματα του Αλεξάντρ Μιλιουκώφ, Ρώσου περιηγητή του δεύτερου ήμισυ του 19ου αι., ο οποίος επισκέφθηκε τη Χώρα μας. Πρόκειται για το 1857, περίοδο μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο, όταν η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας όλο και περισσότερο προσανατολίζεται προς τη Δύση, ενώ η επιρροή της Ρωσίας στην ευρύτερη περιοχή είναι αποδυναμωμένη. Ο Μιλιουκώφ αναφέρει ότι κατά τον περίπατό του στους πρόποδες της Ακρόπολης και συνοδευόμενος από έναν Έλληνα γνωστό του, με τον οποίο επικοινωνούσε στη γαλλική, συνάντησε έναν ηλικιωμένο Έλληνα βοσκό. Ο βοσκός, στην αρχή, νόμισε ότι ο ξένος περιηγητής είναι Γερμανός, αφού, όμως, έμαθε ότι πρόκειται για Ρώσο “το συνοφρυωμένο πρόσωπο του γέροντα φωτίστηκε. –Ρώσος! – είπε ο γέρος τοποθετώντας το χέρι

⁷¹ Ορλώφ-Νταβίντωφ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 58.

⁷² Ορλώφ-Νταβίντωφ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 58.

στην καρδιά, - κάθισε, κάθισε! Οι Ρώσοι είναι προσκεκλημένοι μας! Οι Ρώσοι είναι αδέρφια μας!”⁷³

Εκτιμούμε ότι αυτά τα λόγια του Έλληνα βοσκού χαρακτηρίζουν με το βέλτιστο τρόπο τις σχέσεις των δύο λαών διαχρονικά, πρωτίστως σε διαπροσωπικό επίπεδο, σε επίπεδο απλών ανθρώπων, ανεξαρτήτως πολιτικών συγκυριών, ισορροπιών και σκοπιμοτήτων.

Εν κατακλείδι, κρίνεται σκόπιμο να παραπέμψουμε στο Ρώσο περιηγητή, κόμη Βλαντίμιρ Ορλόβ-Νταβίντοβ (1809-1882), μυστικοσύμβουλο, επίτιμο μέλος της Ακαδημίας Επιστημών, συγγραφέα, προστάτη των τεχνών και λάτρη της αρχαιότητας. Το 1835 ο κόμης Ορλόβ οργανώνει και χρηματοδοτεί επιστημονική αποστολή στη Μικρά Ασία και στα νησιά του Ιονίου. Μαζί του προσκάλεσε τον περίφημο Ρώσο ζωγράφο Καρλ Μπριουλόβ (1799-1852), τον αρχιτέκτονα-ακαδημαϊκό Ν.Ε. Γιεφίμοβ (1799-1851) και τον αρχαιολόγο καθηγητή Κράμερ.

Ο Ορλόβ-Νταβίντοβ γράφει, ότι κατά την παραμονή του στην Ανδρίτσαϊνα (Αρκαδία), πλήθος περιέργων κατοίκων συγκεντρώθηκε για να δει τον Ρώσο επισκέπτη «και με ρωτούσαν για τη Ρωσία διάφορα, για παράδειγμα εάν γεννιούνται στη χώρα μας δικέφαλοι αετοί».⁷⁴

Ο ίδιος συνεχίζει

«η σφραγίδα με το δικέφαλο αετό στο διαβατήριό μου, μού εξασφάλισε κάθε σεβασμό από πλευράς τοπικής διοίκησης στο Ναύπλιο, η οποία ανέθεσε σε έναν υπάλληλο να προετοιμάσει όλες τις λεπτομέρειες της περαιτέρω περιήγησής μου».⁷⁵

Ενώ ολοκληρώνει:

«Όσο μακρύ και να διαγράφεται το μέλλον του Βορρά, άλλο τόσο εκτείνεται σε βάθος και το παρελθόν της Ελλάδας, κι όταν η δύναμη του ατμού θα εκμηδενίσει τις αποστάσεις σ’ όλην τη γήινη σφαίρα και θα αντικαταστήσει τον μόχθο χιλιάδων ανθρώπων, ακόμη και τότε ο ανθρώπινος νους δεν θα καταφέρει να δημιουργήσει τίποτα τελειότερο από την Ιλιάδα και τον Παρθενώνα.»³⁹

Δρ. Δώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας.

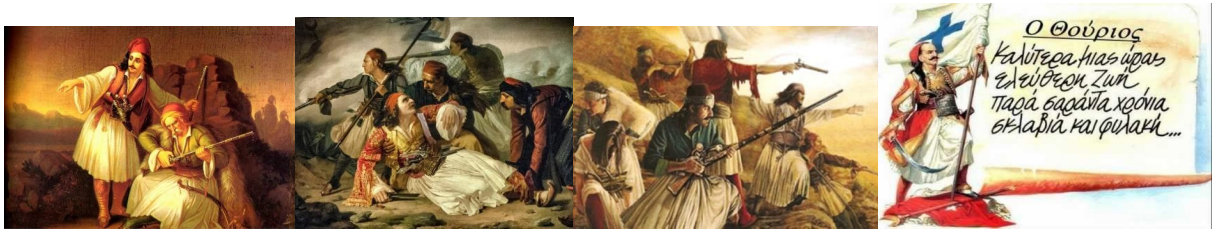
⁷³ Μιλιοκόφ Α.Π. Αθήνα και Κωνσταντινούπολη ... Σ. 53.

⁷⁴ Ορλόβ-Νταβίντοβ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 58.

⁷⁵ Ορλόβ-Νταβίντοβ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 58.

³⁹ Ορλόβ-Νταβίντοβ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 2. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 333.

Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας

«Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1821 στον ΚΑΘΡΕΦΤΗ της ΡΩΣΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ».

Καταπληκτικό κλίμα, πλούτος έργων, πλεοναστική γεωγραφική θέση για το εμπόριο και το ένδοξο παρελθόν της Αρχαίας Ελλάδας, πάντα θα ελκύουν στις νήσους του Αρχιπελάγους την περιέργεια των περιηγητών και την προσοχή των πολιτικών.

Β.Μ. Μπρονέφσκι,

Αξιωματικός του ρωσικού στόλου στην 3η εκστρατεία στη Μεσόγειο του ρωσικού στόλου υπό την αρχηγία του Ρώσου ναυάρχου Νιμίτρι Νικολάγιεβιτς Σενιάβιν 1805-1807

Ενθουσιασμένοι από τον ευγενικό Αγώνα του Ελληνικού λαού για ελευθερία, μία ολόκληρη πλειάδα Ρώσων ρομαντικών ποιητών της εποχής δεν δύναται να μείνει αμέτοχη της γενικότερης φιλελληνικής-φιλελεύθερης τάσης, όλου αυτού του καλλιτεχνικού κύματος, που περιβάλλει την Ευρώπη. Εμπνευσμένοι από την αδήριτη ανάγκη των απογόνων «του Μίνωα, του Λυκούργου, του Σόλωνα, του Μιλτιάδη, του Θεμιστοκλή, του Αριστείδη» για φυσική, σωματική ελευθερία, πνευματική αυτάρκεια, εθνική κυριαρχία, ορμούν στη δημιουργική τους πάλη και, με την πένα τους, με το λόγο τους, απαθανατίζουν το γενικότερο συναίσθημα της εποχής για ελευθερία των λαών και δημιουργία εθνικών κρατών.

Στο εν λόγω άρθρο παρατίθενται ποιήματα Ρώσων φιλελλήνων ποιητών, από την εξαιρετική έκδοση «Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 στον καθρέφτη της ρωσικής ποίησης», με επιλογή, εισαγωγή, επιμέλεια της εξαιρετικής Ελληνίστριας, καθηγήτριας **Σόνιας Ιλίνσκαγια-Αλεξανδροπούλου**, που εκδόθηκε το 2001 από το Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε. [πρόκειται για δίγλωσση έκδοση, σε ελληνική και ρωσική] με την ουσιαστική υποστήριξη και συμβολή του τότε Έλληνα Πρέσβη της Ελλάδας στη Ρωσία **Δημήτρη Κυπραίου**.

Την ποίηση επενδύουμε με μερικά αποσπάσματα απομνημονευμάτων Ρώσων περιηγητών, που επισκέπτονται την Ελλάδα τη δεδομένη περίοδο και καταγράφουν τις εντυπώσεις τους από τις επαφές τους με τον ελληνικό πληθυσμό.

Όπως απόλυτα εύστοχα επισημαίνει στον πρόλογο της έκδοσης η καθηγήτρια κυρία Ιλίνσκαγια-Αλεξανδροπούλου, «...η έκδοση, στα ελληνικά και στα ρωσικά, ετούτης της συλλογής αποτελούν οφειλόμενη πράξη δικαιοσύνης, προκαλώντας ικανοποίηση και ελπίδες πως το κεφάλαιο που ανοίγουν, θα παρακινήσει το ενδιαφέρον Ελλήνων και Ρώσων μελετητών και θα έχει συνέχεια».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΟΥΣΚΙΝ – (1799-1837).

Πιστή Ελληνίδα μου, μην κλαις – σαν ήρωας έχει πέσει!

Στο στήθος με μολύβι τον κάρφωσε ο εχθρός.

Μην κλαις – σαν τον χαιρέτησες μ' όρκο τον είχες δέσει

Να 'ναι στο δρόμο της τιμής που ειν' αίμα και χαμός!

Τότε, ένιωσε αίσθημα βαρύ για τη φυγή του,

Το χέρι του θριαμβικό έτεινε στο παιδί του,

Με μάτια όλο δάκρυα πικρά το ευλογεί,

Της λευτεριάς τα λάβαρα σάλευαν λυπημένα,

Μυρτιάς κλωνάρι έβαλε τριγύρω στο σπαθί,

Αριστογείτων – ρίχτηκε στη μάχη αντρειωμένα,

Θυσιάστηκε – το έργο του έχει εκπληρωθεί.

1821

Μτφρ. Στρατής Πασχάλης

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΟΥΣΚΙΝ – (1799-1837).

ΣΕ ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΙΔΑ

Γεννήθηκες γλυκά για να φλογίζεις
Του κάθε ποιητή τη φαντασία,
Ν' αναστατώνεις, να αιχμαλωτίζεις
Μ' αυτή τη ζωνηρή σου γοητεία,
Τη λαγγεμένη σου, αλλόκοτη λαλιά
Και την καθρέφτινη, ολόφωτη ματιά,
Το τολμηρό σου πόδι, είσαι πλασμένη
Για χάρια, είσαι για πάθη γεννημένη.
Της Λίλας ο ποιητής στα όνειρά του
Μην είδε τη δική σου ομορφιά,
Και σ' έκανε ουράνια ζωγραφιά,
Κοιτώντας σε μ' απόγνωση βαθιά,
Εξαίσιο κι αιώνιο ίνδαλμά του?
Και μήπως στην απόμακρή σου χώρα,
Στον ξάστερο, τον ήλιο τον καυτό,
Ο βάρδος που 'χε του οίστρου όλα τα δώρα,
Σ' είδε σε κάποιο του όνειρο, γι' αυτό
Η όψη σου από κείνη εκεί την ώρα
Έμεινε μέσα του για πάντα φυλαχτό?
Κι ίσως μεθούσε ο μάγος την καρδιά σου
Στη λύρα κρούοντας τραγούδια πλήθος,
Κι ένα μοιραίο ρίγος άθελά σου
Δονούσε το περήφανό σου στήθος?
Κι εσύ στον ώμο του έγερνες ... καλή μου,

Όχι, όχι, η ζήλεια μου, αχ πώς με καίει,
 Κι ένα μαχαίρι νιώθω στην ψυχή μου!
 Τόσον καιρό δεν είχα ευτυχία,
 Μα τώρα είναι παράξενο - τη ζω.
 Με βασανίζει απόκρυφη μελαγχολία,
 Γιατί 'ναι πλάνη ό,τι κι αν αγαπώ.

1822

Μιφρ. Στρατής Πασχάλης

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΟΥΣΚΙΝ – (1799-1837).

Σηκώσου, ω Ελλάδα, και τον αγώνα στήσε,
 Και δείξε την αντρεία των παλικαριών σου,
 Κι εκείνη την παλιά σου τη μανία λύσε
 Του Ολύμπου και της Πίνδου, των Θερμοπυλών σου!

Σ' αυτά τα προαιώνια τα βουνά τα μαύρα,
 Γεννήθηκε η νέα Ελευθερία,
 Στην Αθηνών τα μάρμαρα που 'ν' όλα λαύρα,
 Και στον αρχαίων ηγετών τα μαυσωλεία.

Η χώρα των θεών και των ηρώων η χώρα,
 Φλέγεται απ' τη φωτιά ενός αγώνα ωραίου,
 Σπάει τα δεσμά και πάει και τραγουδάει τώρα
 Τυρταίο και Βύρωνα και θούρια του Φεραίου.

1822

Μτφρ. Στρατής Πασχάλης

Ευρισκόμενος στο επίκεντρο της ενόπλου σύρραξης το καλοκαίρι του 1821, ο Ρώσος προσκυνητής Κιρ Μπρόννικωφ, δουλοπάροικος των Σερεμέτιεφ, περιγράφει ως εξής τη κοινή γνώμη και τις διαθέσεις των κατοίκων της Σκοπέλου, κοντά στο Άγιο Όρος: «Οι κάτοικοι βρίσκονταν σε μεγάλη θλίψη, ιδίως οι γυναίκες. Συναντώντας μας στο δρόμο και μη γνωρίζοντας τη ρωσική γλώσσα, ξέπνοες και μέσα στα δάκρυα μας έλεγαν τα εξής, τα οποία μας εξήγησε αργότερα διερμηνέας: «εάν δε μας βοηθήσει η Ρωσία, τότε εμείς οι Έλληνες χαθήκαμε».

Βίλγελμ Κιουγελμπέκερ (1797-1846)

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Βαδίζει προς τον ένδοξο σκοπό,
 Τη βλέπω, καταφθάνει η ιστορία,
 Το κάθε τι παντού είναι παλιό,
 Θεσμοί, νόμοι, κιτάπια και βιβλία,
 Λαοί, απ' τον ύπνο σας ξυπνήστε τώρα,
 Ήρθε η χαρά, της λευτεριάς η ώρα!

Οι Έλληνες, ω φίλοι, μάς καλούν!
 Πού 'ν' τα φτερά να φύγουμε εκεί πέρα?
 Βουνά, ποτάμια, πόλεις, να χαθούν,
 Να φτάσουμε προτού να δύσει η μέρα!
 Ω! μοίρα, την προσευχή άκουσέ μου
 Και τη χαρά της μάχης χάρισέ μου!

Κι αν με το πρώτο βέλος σηκωθώ,

Ας χύσω όλο το αίμα μου να σβήσω!
 Όποιον ο χάρος παίρνει νεαρό
 Στη μάχη, εγώ θα τότε μακαρίσω,
 Γιατί ξεφεύγει απ' το φριχτό μαράζι,
 Με μια πληγή τη δόξα εξαγοράζει.

Στάλα δεν πάει χαμένη απ' τις πληγές
 Στ' αστείρευτο ποτάμι που κυλάει –
 Πετιούνται των ηρώων οι ψυχές
 Μεσ' από μαύρους τάφους, τραγουδάει
 Των βάρδων η φωνή, κι αναφτερώνει
 Λαούς και τους τυράννους κεραυνώνει.

1821

Μτφρ. Στρατής Πασχάλης

Βασίλι Καπνίστ (1758-1823).

ΕΚΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τί να 'ναι τάχα τούτες οι βροντές?
 Στο Νότο ακούγονται, μαζί με κραυγές,
 Οι τούφες του καπνού από πού βγαίνουν
 Και μέχρι τα σύννεφα ανεβαίνουν?
 Αυτής της φοβερής μάχης οι οίμωγές,
 Των φονιάδων οι άγριες φωνές

Και των θυμάτων, του θανάτου ο ρόγχος,
Τη γη ολόκληρη ταρακουνάει,
Μεγάλες άναψαν του πολέμου οι φωτιές,
Ο ουρανός κοκκίνισε απ' τις πυρκαγιές.

Είναι η Ελλάδα που άλλο δεν αντέχει
Τον ασήκωτο ζυγό που τη βαραίνει,
Δεν ανέχεται πια τη σκληρή φυλακή,
Τις μεγάλες συμφορές της Πατρίδας,
Τον ανέντιμο τύραννο και αρνητή της ελπίδας.
Έφτασε ως τ' άκρα η αγανάκτηση
Το σπαθί ξεγύμνωσε η επανάσταση.
Ο σταυρός την ευλογεί, την προστατεύει.
Το δρόμο των ενδόξων προγόνων πιστά
Ακολουθεί, και βαδίζει μπροστά.

Κι ο εχθρός που τρεις αιώνες ρουφάει
Των δύστυχων θυμάτων του αίμα,
Εκδίκηση για τον ξεσηκωμό ζητάει,
Δολοφονικό χέρι πάνω τους απλώνει.

Τους ιερούς ναούς βεβηλώνει,
Τα νεογέννητα Ελληνόπουλα σφάζει,
Τις κόρες και τις κυρές ατιμάζει.

Γκρεμίζει τις πόλεις, καίει τα χωριά,
Τα πτώματα των ανθρώπων στοιβάζει
Το ένα πάνω στ' άλλο θεόρατα βουνά.

Αλίμονο! Το αίμα ποτάμια.
Μα ο τρομερός εχθρός δεν ξεδιψάει.
Τη χώρα ολόκληρη ποδοπατάει,
Να τη σπείρει θέλει με κεφάλια.
Η αλαζονεία του όρια δεν έχει,
Πολιτείες ολόκληρες καταστρέφει.
Με άγριο κι ανελέητο μίσος απαιτεί
Να σκορπίσει το θάνατο, να θάψει τη ζωή.
Η τρελή του λύσσα σκοπό έχει βάλει,
Την Ελλάδα όλη μια φωτιά να κάνει.

Εμπρός λοιπόν! Ριχτείτε στον αγώνα,
Η δύναμη της πίστης σας ενώνει
Και η μοιραία του Μωάμεθ η ώρα
Με τη δική σας λαμπρή νίκη σιμώνει.
Εμπρός,! Το τέρας της ασυδοσίας χτυπήστε.

Τιμωρός όπως πάντα της φρικτής τυραννίας,
Των λαών ξέρεις να σπάζεις τα δεσμά.
Βιάσου! Από το άρμα σου το τρομερό

Με δυνατό χτύπημα της γερής παλάμης
 Τσάκισε του δυνάστη το σηκωμένο κεφάλι,
 Γκρέμισε των κακούργων τη φωλιά
 Και των Αχαιών τα βαριά δεσμά
 Σαν το εύθραυστο γυαλί σπάσε πάλι.

Αυτή η μοίρα σε σένα έχει γραφτεί!
 Να πολεμήσεις και να βγεις νικητής.
 Με το στιβαρό χέρι που κρατάς το θρόνο,
 Να φέρεις τη γαλήνη στην Ανατολή,
 Ο ίδιος ο Θεός θα σου δείξει το δρόμο.
 Γιατί γνωρίζει πως δεν είναι η δόξα η γλυκιά
 Μήτε η πολεμική λεία που σου δίνουν χαρά.
 Στην ειρήνη του κόσμου βρίσκεις ευτυχία
 Και σ' όλων των λαών την ευημερία.
 Θρίαμβος δικός σου, η νίκη του Σταυρού!

1821

Μτφρ. Ρούλα Κακλαμανάκη

Φιόντορ Γκλίνκα, 1786-1889

ΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΘΟΥΡΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ως πότε σκλάβοι στα δεσμά

των Αγαρηγών θα ζούμε;

τους τυράννους της γλυκιάς μας Ελλάδας

Ήρθε η ώρα να εκδικηθούμε!

Της πατρίδας ακούστε τη φωνή

Που με λυγμούς σάς καλεί:

«Ελάτε κοντά μου, παιδιά μου,

Παλέψτε για μένα νιοι και γέροι!

Ριχτείτε στη μάχη χέρι με χέρι,

Ξεσηκωθείτε για τη Λευτεριά την τιμημένη

Βροντοφωνάξτε με ασυγκράτητη χαρά:

«Λευτεριά στην Ελλάδα, λευτεριά!»

Πού 'ναι τα δοξασμένα μας μνημεία,

Πού 'ναι τ' αγάλματα και οι ναοί,

Πού 'ναι τα φώτα των επιστημών μας?

Όλοι απ' τους Αγαρηνούς έχουν καταστραφεί!

Σκλάβοι στην αμάθεια βουτηγμένοι

Στο φρικτό μαρτύριο ζούμε της ντροπής!

Ψωμί και νερό για μας οι προσβολές,

Παντού φοβέρες, μάχες και θανατικό,

Μακριά από τη γλυκιά πατρίδα ζούμε.

Έλληνες, Έλληνες! Ως πότε πια;

Βροντοφωνάξτε με μια φωνή:

«Γύρνα πίσω, τιμημένη Λευτεριά!

Λευτεριά στην Ελλάδα, Λευτεριά!»

Της πανέμορφης Ελλάδας τέκνα πού είστε;
Πού είναι ο ένδοξος ελληνικός λαός;
Σ' Ανατολή και Δύση κάποτε ήταν ξακουστός
Και τώρα περιφρονημένος και απ' όλους ξεχασμένος.
Η μακρόχρονη οθωμανική σκλαβιά
Την Ελλάδα από το χάρτη έχει σβήσει.
Φίλοι, αδέρφια, ήρθε η ώρα η ποθητή
Τα βάσανά μας εκδίκηση να πάρουν.
Από χαρά οι Έλληνες πετώντας
Βροντοφωνούν «Έφτασε η ώρα η λαμπερή!»
Ήρθε η ώρα η χώρα μας να σωθεί!
Λευτεριά στην Ελλάδα, λευτεριά!

Θάνατος στους αλαζονικούς τυράννους!
Από όλα τα μέρη του κόσμου
Αδέρφια και σύντροφοι τρέχουν,
Στην Ελλάδα με βιάση όλοι πάνε
Στο μεγάλο πανηγύρι, στη λαμπρή γιορτή
Λες και σε γάμο πηγαίνουν!
Όλοι τους ήρωες ακολουθούν –

Ακόμα πάνω από τη Σαλαμίνα καίει
Της νίκης και της δόξας η φλόγα!

Ακόμα λάμπουν τα λάφυρα του Μαραθώνα

Ο χρόνος δε θα τα σβήσει ποτέ.

Ο νους μας πηγαίνει στα παλιά,

Γι' αυτά συνεχώς με θαυμασμό μιλούμε

Στις συζητήσεις που κάνουμε κρυφά.

Τους ένδοξους προγόνους ιστορούμε.

Μίνωας, Λυκούργος, Σόλων,

Μιλτιάδης, Θεμιστοκλής, Αριστείδης.

Όλοι τους από τον τάφο τους φωνάζουν:

«Ο λαός δε θέλει πια σκλαβιά,

Λευτεριά στην Ελλάδα, λευτεριά!»

Ανδρείας παραδείγματα έχουμε περισσά,

Θα τα σπάσουμε εμείς τα δεσμά,

Θα δώσουμε το αίμα μας όλο για η λευτεριά,

Θα πέσουμε όλοι υπέρ της Πατρίδας!

Ο δρόμος μακρύς, οι μάχες σκληρές,

Του πολέμου τα βάσανα πολλά.

Μα οι Έλληνες τα βρίσκουν γλυκά,

Οι μόχθοι και οι μάχες δεν τους λυγίζουν

Αρκεί τη σκλαβιά να λυγίσουν

Αρκεί τη σκλαβιά να γκρεμίσουν,

Αρκεί τη δόξα ξανά ν' αποκτήσουν.

Αν οι αντρειωμένες ψυχές ομολοήσουν ,

Αν γίνουμε όλοι μια γροθιά ,
 Φόβος κανέννας δε μας σκιάζει
 Και κανέννας δε θα μας αντισταθεί.
 Όλοι μαζί με μια φωνή
 Όρκο να δώσουμε κι' η νίκη να' ρθει
 «Λευτεριά στην Ελλάδα, λευτεριά!»
 1821
 Μτφρ. Χριστόφορος Λιοντάκης

Βασίλι Τουμάνσκι (1800-1860).

ΕΛΛΑΔΑ

(Δύο σονέτα) I

Ο θρήνος σου πικρό κλάμα της χήρας,
 Βαριά ήταν ντροπή για το λαό σου,
 Ελλάδα! Όταν το χτύπημα της μοίρας
 Σε είχε παραδώσει στον εχθρό σου.

Βιο άκαρπο απ' τα βράχια είχες το σώμα,
 Και φάνταζε για πάντα πεθαμένο,
 Το τέκνο σου ένα μούσκλο εκεί στο χώμα
 Του τάφου ταπεινό και μαραμένο.

Κοιτώντας σε, φωνάζαμε όλοι «Όχι!
 Πώς έσβησε το φως σου και η φυλή σου!»

Χτυπιόσουν σαν το ψάρι στην απόχη.

Χωρίς τη δάφνη πια η κεφαλή σου.

Μα τώρα από τη μαύρη σου την κόχη

Ξεσπά σαν μπόρα ανήμερη η οργή σου.

II

Άκου! ποιο κάλεσμα τα σπήλαια ταράζει

Και των πουλιών τη σκοτεινή γαλήνη;

Κάθε καρδιά μια γνώριμη φωνή τραντάζει –

Νερά θα ξεχυθούν απ' την ουράνια κρήνη.

Σηκώσου μέγα πνεύμα της Ελευθερίας!

Παρ' το σταυρό, στη μέση βάλε το μαχαίρι,

Από ψηλά θάρθει ο Άγγελος της βίας,

Να λυτρωθούν ετούτοι οι σκλάβοι, αυτά τα μέρη!

Ήχοι της μάχης, όρνεα, ψηλά γυρνάνε,

Με μια κραυγή ουρλιάζει η Ρωμιοσύνη,

Κι όλοι για δίκαιο αγώνα ξεκινάνε.

Σαν βράχοι άγριοι, σαν αποτρόπαια δίνη,

Σαν κεραυνοί θεού, με το σπαθί χτυπάνε,

Κι η δόξα τους, ανέσπερο άστρο, θα μείνει!

1825

Μτφρ. Στρατής Πασχάλης

Τα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αι., κατά τους ρώσο-τουρκικούς πολέμους και τις πολεμικές επιχειρήσεις του ρωσικού στόλου στο Αιγαίο και το Ιόνιο, ενισχύονται οι διαπροσωπικές επαφές των Ρώσων στρατιωτικών και του ελληνικού πληθυσμού. Η λαϊκή διπλωματία των Ρώσων στρατιωτικών, οι επαφές τους με τον ελληνικό πληθυσμό, που βρίσκεται υπό τον οθωμανικό ζυγό, επιφέρει αποτελέσματα. Σε όλες, ουσιαστικά, τις περιοχές, όπου αφικνείται ο ρωσικός στόλος, ο ελληνικός πληθυσμός τον υποδέχεται με χαρά και ενθουσιασμό. Σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του Βλαντίμιρ Μπρονέφσκι, τον Απρίλιο του 1807 οι Έλληνες της Ίμβρου «με χαρά πρότειναν (στα ρωσικά στρατεύματα – Σ.τ.Μ.) οτιδήποτε ήθελαν, αν και σε μικρές ποσότητες, χωρίς να απαιτούν εξόφληση...»,⁷⁶ ενώ στη Σάμο, λίγο μετά τη ναυμαχία των Δαρδανελίων (Ιούνιος 1807, κατά τη διάρκεια της οποίας ο ρωσικός στόλος εξολόθρευσε τον οθωμανικό στόλο), «πλήθος κόσμου, ή, καλύτερα, ολόκληρη η πόλη, μας ακολουθούσε. Στην πλατεία, κοντά στο συντριβάνι, κοπέλες...αφήνοντας τις στάμνες τους, μας προσέφεραν μπουκέτα με λουλούδια».⁷⁷

Τα ανωτέρω έχουν ως αποτέλεσμα ο ελληνικός πληθυσμός να ταυτίζεται με τη Ρωσία, το δε αγώνα του για ανεξαρτησία να τον συνδέει άμεσα με την εκστρατεία του Ρώσου Ναυάρχου Ντμίτρι Σενιάβιν [επικεφαλής της 3ης ρωσικής εκστρατείας στη Μεσόγειο της περιόδου 1805-1807] και την παρουσία του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο. Ο αξιωματικός Πάβελ Σβινίν περιγράφει την αντίδραση των κατοίκων της Ύδρας στην άφιξη του ρωσικού στόλου ως εξής: «Αμέσως έστειλαν αντιπροσώπους από την πόλη να συγχαρούν το Ναύαρχο με την ευκαιρία της αίσιας άφιξής τους» ενώ, παράλληλα, δήλωσαν: «όλοι οι Έλληνες, σε όσους ακόμα κυλά η σπίθα της τιμής – είναι έτοιμοι να πεθάνουν για την ελευθερία και την αγάπη τους για τη Ρωσία».⁷⁸ Αρκετές τέτοιες περιγραφές συναντάμε και στα απομνημονεύματα του Μπρονέφσκι: «Μέσα σε ένθερμα συναισθήματα ζήλου και πίστης απέναντι στη Ρωσία, οι Έλληνες ορκίστηκαν πάλι και πανηγυρικά (θριαμβικά) να χύσουν και την τελευταία σταγόνα του αίματός τους για τη Ρωσία».⁷⁹ Μέρος του ελληνικού πληθυσμού ήδη εκλαμβάνει τη Ρωσία ως τη δεύτερη πατρίδα του. Σύμφωνα με τον Μπρονέφσκι, μετά τα ναυμαχία του

⁷⁶ Στο ίδιο. Σ. 35.

⁷⁷ Στο ίδιο. Σ. 72.

⁷⁸ Σβινίν Π.Π. Απομνημονεύματα από το ναυτικό. Μέρος 2. Αγία Πετρούπολη, 1819. Σ. 8. (Svinyin P.P. Vospominnaniye na flote. Ch. 2. Spb., 1818).

⁷⁹ Μπρονέφσκι Β.Μ. Σημειώσεις του αξιωματικού του στόλου για τη συνέχεια των επιχειρήσεων στη Μεσόγειο υπό την αρχηγία του Αντιναυάρχου Ν.Ι. Σενιάβιν την περίοδο 1805-1810. Μέρος 3. Αγία Πετρούπολη 1819. Σ. 124. (Bronevsky V.B. Zapiski morskogo ofitsera v prodolzhenie kampanii na Sredizemnom more pod nachalstvom Vitse-Admirala D.N. Senyavina s 1805 po 1810 god. Ch. 1-3. Spb., 1818-1819).

Άθωνα (Μάιος 1807) και κατά τη διεξαγωγή ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων με τους Τούρκους και την προετοιμασία για επιστροφή του ρωσικού στόλου στην Κέρκυρα, ο ελληνικός πληθυσμός της Τενέδου διασκορπίστηκε στα διάφορα νησιά του Αρχιπελάγους, όπου δεν ελέγχονταν από Τούρκους (δεδομένου ότι μετά την πολιορκία του νησιού, οι Τούρκοι ξερίζωσαν όλα τα δέντρα και κατέστρεψαν και όλα τα αμπέλια). Παράλληλα πολλοί Έλληνες «ορκίστηκαν πίστη στη Ρωσία (υιοθέτησαν τη ρωσική υπηκοότητα) και κατευθύνθηκαν προς την Κέρκυρα, αναμένοντας ευνοϊκή ευκαιρία για να μεταβούν στη Ρωσία».⁸⁰

Ωστόσο, η πιο γλαφυρή και έντονη περιγραφή σχετικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των δύο λαών, Ελλήνων και Ρώσων, που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της τρίτης εκστρατείας στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο με επικεφαλής το Ναύαρχο Σενιάβιν, καθώς και αναφορικά στο ρόλο του ίδιου του Ναυάρχου στην ενίσχυση αυτών των σχέσεων, είναι αυτή που καταγράφει τις σκηνές αποχαιρετισμού με το ρωσικό στόλο στην Κέρκυρα. Να πως περιγράφει το γεγονός ο Σβινίν:

Ήταν να αδύνατο να παρακολουθούμε ασυγκίνητοι αυτή τη συγκινητική σκηνή, που μας εξέπληξε όλους, όταν ... ο Ναύαρχος κατευθύνθηκε για τελευταία φορά να προσκυνήσει τα ευεργετούντα λείψανα του Αγίου Σπυρίδωνα. Όχι μόνο οι δρόμοι, αλλά και όλα τα παράθυρα, οι στέγες των σπιτιών, ήταν γεμάτα κόσμο, που υποκλίνονταν και με κάθε τρόπο χαιρετούσε το Σενιάβιν. Το πλήθος ακολουθούσε τα χνάρια μας και μας περίμενε καθ' όλη τη διάρκεια του αποχαιρετιστήριου γεύματός μας... Το πλήθος μας συνόδευσε μέχρι την προκυμαία, την οποία επίσης βρήκαμε κατάμεστη από κόσμο. Όλοι ήθελαν να αποχαιρετήσουν το Σενιάβιν, να τον αγκαλιάσουν. Ενάρετοι ευγνώμονες Έλληνες, για ένα λεπτό ξέχασαν τον κίνδυνο που τους караδοκεί και, ανοίγοντας την καρδιά τους, έδειξαν πόσο αυτοί θεωρούν ότι είναι υπόχρεοι στο Σενιάβιν για την ευτυχία και την ελευθερία, που έχαιραν καθ' όλη τη διάρκεια της διοίκησής του. Ο Σενιάβιν δεν μπορούσε να είναι αδιάφορος, δάκρυα κατέκλυσαν τα περήφανα μάγουλά του – εγώ έκλαιγα σαν παιδί. Για πρώτη φορά αγάπησα με όλη μου την ψυχή τους Κερκυραίους. Για πρώτη φορά αισθάνθηκα ότι λυπούμαι που τους αποχωρίζομαι, σα να πρόκειται για κοντινούς συγγενείς.

Με αρκετή ικανοποίηση είδα τη θλίψη των κατοίκων κατά τον αποχωρισμό με τους στρατιώτες μας. Αποχαιρετιούνταν σα φίλοι, έκλαιγαν, διαβεβαίωναν ο ένας τον άλλον στη φιλία, την αναγνώριση και, παρά το γεγονός ότι επικοινωνούσαν σε μία μετά δυσκολίας κατανοητή διάλεκτο –οι δικοί μας σε κακή ιταλική και ελληνική, οι Κερκυραίοι σε άσχημη ρωσική- οι διάλογοί τους, πράγματι, ήταν εκφραστικοί. Δεν αποτελεί κάτι τέτοιο μεγάλη τιμή για τους

⁸⁰ Στο ίδιο. Σ. 168-169.

στρατιώτες μας? Το να κατακτάς τις καρδιές είναι σημαντικότερο και ενδοξότερο από το να κατακτάς κράτη.⁸¹

Παρόμοια περιγραφή, που ξεχυλίζει από τα πιο ζεστά συναισθήματα, εντοπίζουμε και στα απομνημονεύματα του Μπρονέφσκι:

Ο αποχαιρετισμός των κατοίκων με τους στρατιώτες μας πιστοποιούσε την ειλικρινή λαϊκή αγάπη απέναντί μας, την οποία δεν δύναται να περιγράψει καμμία πέννα. Όταν τα στρατεύματα σταμάτησαν μπροστά στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα για να λάβουν την ευλογία πριν το ταξίδι, κληρικοί απ'όλες τις εκκλησίες, ντυμένοι στα μαύρα, βγήκαν με σταυρούς και με αγιασμό. Ο πρωτοϊερέας, δίνοντας αλάτι και ψωμί στο στρατηγό....., ξεκίνησε να ομιλεί, αλλά τον έπιασαν τα κλάματα, γέμισε δάκρυα και δεν μπόρεσε να συνεχίσει. Ήχησαν τα τύμπανα, τα στρατεύματα ξεκίνησαν και κατευθύνθηκαν προς την προκουαία. Όχι μόνο οι δρόμοι, η πλατεία, αλλά και όλα τα παράθυρα, οι στέγες των σπιτιών ήταν κατάμεστες από λαό, ο οποίος, στην προσπάθειά του να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του, ξέχασε προσωρινά ότι με την ειλικρίνειά του αυτή εξοργίζει τους δυνάστες του (δηλ. του Γάλλους). Από τα μπαλκόνια έπεφταν στους στρατιώτες λουλούδια, στιγμές-στιγμές η θλιβερή σιωπή κοβόταν από φωνές αναγνώρισης και ευγνωμοσύνης. Στην προκουαία, όταν οι στρατιώτες έμπαιναν στις βάρκες (για να επιβιβαστούν στα πλοία – Σ.τ.Μ.), ο καθένας αποχαιρείζονταν με το γνωστό του, εύχονταν να μην ξεχάσουν ο ένας τον άλλο, αγκαλιάζονταν και έκλαιγαν ... Εγώ για πρώτη φορά είδα και πίστεψα ότι οι Κερκυραίοι είχαν λόγο να αγαπούν τους Ρώσους, χωρίς εμάς έμειναν κυριολεκτικά ορφανοί. Δύναται να ειπωθεί ότι οι Κερκυραίοι και οι Δαλματιανοί ήσαν τα αγαπημένα τέκνα της Ρωσίας, τα οποία εμείς προφυλάγαμε και θωπεύαμε, χωρίς να απαιτούμε από αυτά καμμία θυσία.⁸²

Ακριβώς σε αυτά τα λόγια, ακριβώς σε αυτές τις εκφράσεις και συναισθήματα ιχνηλατούμε την ουσία της ρωσικής εκστρατείας στο Αρχιπέλαγος και την Αδριατική. Απελευθερώνοντας τον ντόπιο πληθυσμό από φορολογική σπάθη, συνδράμοντας στην ευπορία, ευδαιμονία και ανάπτυξή τους, οι Ρώσοι στρατιωτικοί και διπλωμάτες, ομόδοξοι ορθόδοξοι των Ελλήνων, που διάκεινται απέναντί τους με αίσθημα συμπόνοιας και σύμπραξης, ουσιαστικά παρείχαν προστασία στον ελληνικό πληθυσμό. Κάτι τέτοιο αποτελεί λογική εξέλιξη, έκφραση και απόρροια των μακρόχρονων ιστορικών και πνευματικών σχέσεων

⁸¹ Σβινίν Π.Π. Απομνημονεύματα από το ναυτικό. Μέρος 2. Αγία Πετρούπολη, 1819. Σ. 233-235. (Svinyin P.P. Vospominnaniye na flote. Ch. 2. Spb., 1818).

⁸² Μπρονέφσκι Β.Μ. Σημειώσεις του αξιωματικού του στόλου για τη συνέχεια των επιχειρήσεων στη Μεσόγειο υπό την αρχηγία του Αντιναύαρχου Ν.Ι. Σενιάβιν την περίοδο 1805-1810. Μέρος 3. Αγία Πετρούπολη 1819. Σ. 185-186.

(Bronevsky V.B. Zapiski morskogo ofitsera v prodolzhenie kampanii na Sredizemnom more pod nachalstvom Vitse-Admirala D.N. Senyavina s 1805 po 1810 god. Ch. 1-3. Spb., 1818-1819).

των δύο λαών, γεγονός που λειτούργησε ως παρακαταθήκη για την περαιτέρω προσέγγιση και σύμπραξη κατά τις επόμενες δεκαετίες, όταν τίθεται πλέον οξύ το ζήτημα της απελευθέρωσης των υπόδουλων Ελλήνων.

Ντιμίτρι Βενεβίτινοβ (1805-1827).

ΤΡΑΓΟΥΔΙ του ΕΛΛΗΝΑ

Κάτω απ' της πλούσιας Αττικής τον ουρανό

Γαλήνια ζούσε ευτυχισμένη η οικογένεια.

Με τον πατέρα μου μαζί, απλό γεωργό,

Το αλέτρι ακολουθούσα εγώ, τραγούδια λέγοντας της λευτεριάς.

Όμως των Τούρκων ύπουλα στρατεύματα

Ξεχύθηκαν στα μέρη μας...

Σκοτώσανε τη μάνα μου και τον πατέρα μου έσφαξαν,

Μένοντας μόνοι εγώ και η μικρότερη αδερφή μου στη ζωή

Κι έτσι κρυμμένοι ως είμαστε, όρκο έκανα κρυφό:

Για όλα εκδίκηση θα πάρει το σπαθί μου.

Δάκρυα δεν έχυσα για τη φρικτή μου μοίρα,

Όμως το στήθος μου από πόνο είχε σφιχτεί ' κι ενόσω

Η βάρκα μας ανάλαφρα ξανοίγονταν στη θάλασσα,

Πίσω μας φλόγες τύλιγαν το φτωχικό χωριό μας,

Στήλες κατάμαυρες καπνού στέκονταν πάνω στο νερό

Και η αδελφή μου γοερά θρηνούσε όλο σκεπάζοντας τη θλίψη

των ματιών της με μαντήλι

Ενώ εγώ στον πικρών προσευχών της το άκουσμα

Παρηγοριά της έδινα λέγοντας ότι:

Για όλα εκδίκηση θα πάρει το σπαθί μου.

Και πλέοντας έτσι, βλέπουμε με του ασημένιου φεγγαριού

Το φως πάνω στα βράχια εκεί ένα κάστρο

Που στους βρυώδεις πυργίσκους του

Περιπολούσε είδα Τούρκος φρουρός και αυτός

Με το σαρίκι γέρνοντας προς το τουφέκι μάς σημάδεψε.

Κι ευθύς σα ν' άστραψαν τα κύματα

Και να! Στα χέρια μου άψυχο

Κρατώ της κόρης το κορμί

Που εγώ αγκαλιάζοντας της λέω πολλές φορές:

Για όλα εκδίκηση θα πάρει το σπαθί μου.

Ροδίζει η αυγή καμιά φορά

Και στην ακτή σέρνεται η βάρκα

Όπου εκεί, στο ταραγμένο κύμα πλάι εγώ

Της αδερφής μου τάφο ανοίγω

Και το παρθένο σώμα της με μάρμαρο

Και λόγια επιτύμβια δεν σκεπάζω.

Κάτω από βράχια μόνο αυτό αναπαύεται,

Αιώνια βράχια επάνω τους

Που χάραξα τον όρκο μου, τάμα ιερό:
Για όλα εκδίκηση θα πάρει το σπαθί μου.

Σε όλες τις μάχες από εκείνη τη στιγμή
Οι Αγαρηνοί καλά μ'έχουν γνωρίσει,
Συνέχεια μέσα σε άγριες συμπλοκές
Τον όρκο μου εγώ επαναλαμβάνοντας!
Για της πατρίδας το χαμό, το θάνατο της κόρης,
Που όλο θυμάμαι τις φρικτές στιγμές!
Ενώ κάθε φορά που αστράφτοντας η κόψη του σπαθιού
Κεφάλι τουρκικό πέφτει απ'το σώμα του.
Χαμογελώντας βλοσυρά λέω ξανά:
Για όλα εκδίκηση θα πάρει το σπαθί μου!

1825

Μτφρ. Κώστας Παπαγεωργίου

Οι τακτικές επαφές ανάμεσα στους Έλληνες και τους Ρώσους έχουν ως επακόλουθο ορισμένη πολιτιστική επίδραση της Ρωσίας στην Ελλάδα. Η παραμονή, για παράδειγμα, του ρωσικού στόλου στον Πόρο, όπου τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση εγκαθίσταται η ρωσική ναυτική βάση, ο γνωστός μέχρι και σήμερα ρωσικός Ναύσταθμος, σε ορισμένο βαθμό επηρεάζουν τον καθημερινό βίο και τρόπο ζωής των κατοίκων του νησιού. Καταγράφοντας τις

εντυπώσεις του από την επίσκεψή του στο νησί, ο Ελληνικής καταγωγής Ρώσος διπλωμάτης-περιηγητής Κωνσταντίν Μπαζίλη αναφέρει:

«Μπορεί να θεωρηθεί ότι ο Πόρος είναι ρωσική πόλη, ενώ τα παράλια του Μοριά ανεπτυγμένη ρωσική επαρχία. Όλοι, σχεδόν, οι κάτοικοι καταλαβαίνουν τη γλώσσα μας, ενώ αρκετοί νέοι Ποριώτες μιλούν ελεύθερα τη ρωσική. Οι φιλικές τους σχέσεις με τους ναύτες μας άρχισαν από εκείνη ακριβώς την ημέρα, όταν οι πρώτοι Ρώσοι, που πάτησαν το πόδι τους στο νησί, αντί να μακρηγορούν, έβγαζαν την τραγιάσκα τους και, κάνοντας το σταυρό τους, έλεγαν: «ο Έλληνας είναι χριστιανός, ο Ρώσος είναι χριστιανός» και φιλικά αγκαλιάζονταν ως ποίμνιο της ίδιας εκκλησίας, ενώ το κύπελλο με το κρασί επισφράγιζε την αδερφική τους ένωση.»⁸³

Ορέστ Σόμοβ (1793-1833)

ΕΛΛΑΔΑ

Οι Αχαιοί πληρώνουν

τις τρέλες των βασιλιάδων τους

ΟΡΑΤΙΟΣ

Που ταξιδεύω με την φαντασία μου?

Συγκίνηση και θαυμασμός με κατακλύζει

Στις όχθες σου βρίσκομαι Ιλισέ

Πάνω στα χώματα σου

Χώρα λατρεμένη από θεούς

Και από ημίθεους κατοικημένη-

Τώρα είσαι παγωμένη και βουβή,

Μια φρίκη μου σπαράζει την ψυχή!

Χώρα γεμάτη ήρωες,

Τρόμος του εχθρού στις μάχες,

⁸³ Μπαζίλη Κ.Μ. Το Αρχιπέλαγος και η Ελλάδα τα έτη 1830-1831. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1834. Σ. 79.

Σεις που την ελευθερία λατρέψατε.
Ω δοξασμένες σκιές, ακούστε την λυπημένη μου φωνή
Δείτε πως στενάζουν οι Έλληνες στις αλυσίδες
Χρόνια τώρα, ζούνε στη σκλαβιά
Και η Ελλάδα, λίκνο των τεχνών
Στο έλεος των βαρβάρων παραδομένη
Ακούστε πως αναστενάζει
Πως τη βαραίνουν τα δεσμά
Δείτε τα δάκρυα που χύνει
Πάνω στους τάφους των παιδιών της
Ζώντας μες στην ερημιά
Στην καταφρόνια της σκλαβιάς
Έσβησε λοιπόν το ελληνικό το πνεύμα!
Δελοί οι απόγονοι του Περικλή απαθείς
Τα ερείπια της πατρίδας αντικρίζουν!
Δε μιλούνε μέσα οι δοξασμένοι προγονοί τους,
Τους αιώνιους θησαυρούς της γνώσης αγνοούν,
Δεν τους θυμούνται και δεν τους θρηνούν!
Μόνο τις αλυσίδες σέρνουν, είναι σκουριασμένα τα σπαθιά!
Αλίμονο! Ένα τεράστιο κοιμητήριο η Ελλάδα
Στα ερείπια της βυθισμένη
Κι ο ταξιδιώτης με θλιμμένο βλέμμα
Παντού τυρράνων ίχνη βλέπει
Χορταριασμένους τάφους βλέπει

Ηρώων τάφους. Εδώ ήταν οι Θερμοπύλες!
Οι Έλληνες γονατισμένοι απ το ζυγό
Κάτω από το μαστίγιο στενάζουν!
Ω, σηκωθείτε εσείς οι δοξασμένοι!
Ημίθειοι ατρόμητοι, ξυπνήστε!
Ας ανάψει η μάχη,
Ποτάμια αίμα ας χυθούν για την πατρίδα!
Δοξασμένοι πρόγονοι, φανερωθείτε!
Και οι αντρειωμένοι τα χνάρια σας ακολουθούν,
Τους βάρβαρους σκληρά θα εκδικηθούν
Πέρα από τη θάλασσα θα τους πετάξουν!
Αλίμονο! Δεν παίρνω απάντηση καμιά.
Άκρα του τάφου σιωπή. Οι ημίθειοι κοιμούνται!
Ο Πλούτωνας φυλακισμένος στον κάτω κόσμο τους κρατά
Και στον πάνω κόσμο μόνο στεναγμοί σκλαβιάς!
Καθώς μ ευλάβεια προφέρω
Τα δοξασμένα ονόματα τα ηρωικά
Τα βέβηλα χέρια των τυράννων
Τους αρχαίους ναούς γκρεμίζουν!
Μα να που ακούστηκε η προσευχή μου!
Οι Έλληνες ξεσηκώθηκαν: τρέμουν οι τύρρανοι
Και αγάλλονται των προγόνων οι σκιές
Το πνεύμα τους γεννιέται στων Ελλήνων τις καρδιές!
Χτυπάτε αλύπητα, χτυπάτε με οργή,

Εμπρός, Εμπρός στον αγώνα!

Θάρρος! Της εκδίκησης ήρθε η ώρα.

Με το αίμα ξεπλύντε τη ντροπή,

Την ειρήνη κερδίστε με το σπαθί

Όλοι μαζί για την ελευθεριά

Σας παραστέκει κι ο Θεός.

1822

Μτφρ. Χριστόφορος Λιοντάκης

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφέρουμε ένα απόσπασμα από τα απομνημονεύματα του Αλεξάντρ Μιλιουκώφ, Ρώσου περιηγητή του δεύτερου ήμισυ του 19ου αι., ο οποίος επισκέφθηκε τη Χώρα μας. Πρόκειται για το 1857, περίοδο μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο, όταν η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας όλο και περισσότερο προσανατολίζεται προς τη Δύση, ενώ η επιρροή της Ρωσίας στην ευρύτερη περιοχή είναι αποδυναμωμένη. Ο Μιλιουκώφ αναφέρει ότι κατά τον περίπατό του στους πρόποδες της Ακρόπολης και συνοδευόμενος από έναν Έλληνα γνωστό του, με τον οποίο επικοινωνούσε στη γαλλική, συνάντησε έναν ηλικιωμένο Έλληνα βοσκό. Ο βοσκός, στην αρχή, νόμισε ότι ο ξένος περιηγητής είναι Γερμανός, αφού, όμως, έμαθε ότι πρόκειται για Ρώσο “το συνοφρυωμένο πρόσωπο του γέροντα φωτίστηκε. –Ρώσος! – είπε ο γέρος τοποθετώντας το χέρι στην καρδιά, - κάθισε, κάθισε! Οι Ρώσοι είναι προσκεκλημένοι μας! Οι Ρώσοι είναι αδέρφια μας!”⁸⁴

Είμαι πεπεισμένη, έχοντας διανύσει και μία 30ετή περίοδο εγκατάστασης και διαβίωσης στη Ρωσία, ότι αυτά τα λόγια του Έλληνα βοσκού χαρακτηρίζουν με το βέλτιστο τρόπο τις σχέσεις των δύο λαών διαχρονικά, πρωτίστως σε διαπροσωπικό επίπεδο, σε επίπεδο απλών ανθρώπων, ανεξαρτήτως πολιτικών συγκυριών, ισορροπιών και σκοπιμοτήτων.

---

⁸⁴ Μιλιουκώφ Α.Π. Αθήνα και Κωνσταντινούπολη Περιηγητικές σημειώσεις του Α. Μιλιουκώφ το 1857. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1859. Σ. 53.

Βασίλι Γριγκόριεβ (1803-1876).**ΕΛΛΗΝΙΔΑ**

Κόρη της αθάνατης Ανατολής

Γιατί στα χέρια σου κρατάς σπαθί

Γιατί να σφίγγουν τα άρματα τα τρυφερά σου στήθη

Μαυρομάτα μου, η περικεφαλαία γιατί

Αλύπητα τις πλεξούδες σου ταλαιπωρεί

Δε θα 'πρεπε μ' αυτή τη φορεσιά

Το ανάλαφρο σου κορμί να βαραίνεις!

Εσένα η μοίρα σου γράψε

Με τις ματιές σου το νου των παλικαριών να παίρνεις

Με κάθε τρόπο τη ζωή τους να μαγεύεις

Ποιος σου 'βάλε στο χέρι το σπαθί?

Για τους δικούς σου εκδίκηση να πάρεις

Η μήπως σου πρόσβαλαν την τιμή,

Για μήπως μες στη λαίλαπα της μάχης

Την προδομένη αγάπη θέλεις να γλυκάνεις?

Όχι, αγάπη δεν με πρόδωσε καμιά

Μα είναι της μοίρας τα χτυπήματα βαριά!

Ότι δικό μου χάθηκε για πάντα!

Πάνω από τα ερείπια στα ψαρά

Αίμα ελληνικό αχνίζει ακόμα!

Μη με ρωτάς που βρίσκεται ο πατέρας

Τα βάσανα που τράβηξε η μητέρα

Που βρίσκεται η πρώτη μου αγάπη

Στα ψαρά είναι θαμμένες οι ελπίδες μου όλες

Τα ψαρά αγκάθινο μου έγιναν στεφάνι

Μα δε λύγισαν την καρδιά μου οι συμφορές

Τους θρήνους της πατρίδας μου ακούν

Στη νύχτα με στοιχειώνουν

Τον ύπνο μου ταράζουν

Όπως του αγαπημένου μου το ψυχομαχητό

Ο βοράς να παγώσει δεν μπορεί

Τα κύματα που σκάζουνε στα βράχια

Έτσι και ο ήχος των αλυσίδων

Τη φωνή της λευτεριάς μέσα μου να σβήσει δεν μπορεί

Θα εκδικηθώ τους βάρβαρους και ο σκοπός χαλυβδώνει

Συγχώρα με! –Γιατί είσαι δακρυσμένη?

Τόσο πολύ σε πρόσβαλαν λοιπόν!

Μη λυπάσαι: πάντα στον ουρανό

Θα λάμπει το Άστρο του Λεωνίδα

Οι στάχτες της Ελλάδας πάντα θ' αναθρόσκουν

Οι άλλοι ας χαριεντίζονται στις δεξιώσεις

Είδωλα που μόνο τον έπαινο επιζητούν

Μονάχα κολακείες στους τάφους

Θα τους ακολουθούν

Μα εσένα... αιώνια θα σε ψάλλει η λύρα

Η αθάνατη των αιώνων μεσίτρια!

1824

Μτφρ. Χριστόφορος Λιοντάκης

Εν κατακλείδι, κρίνεται σκόπιμο να παραπέμψουμε στο Ρώσο περιηγητή, κόμη Βλαντίμιρ Ορλόβ-Νταβίντοβ (1809-1882), μυστικοσύμβουλο, επίτιμο μέλος της Ακαδημίας Επιστημών, συγγραφέα, προστάτη των τεχνών και λάτρη της αρχαιότητας. Το 1835 ο κόμης Ορλόβ οργανώνει και χρηματοδοτεί επιστημονική αποστολή στη Μικρά Ασία και στα νησιά του Ιονίου. Μαζί του προσκάλεσε τον περίφημο Ρώσο ζωγράφο Καρλ Μπριουλόβ (1799-1852), τον αρχιτέκτονα-ακαδημαϊκό Ν.Ε. Γιεφίμοβ (1799-1851) και τον αρχαιολόγο καθηγητή Κράμερ.

Ο Ορλόβ-Νταβίντοβ γράφει, ότι κατά την παραμονή του στην Ανδρίτσαϊνα (Αρκαδία), πλήθος περίεργων κατοίκων συγκεντρώθηκε για να δει τον Ρώσο επισκέπτη «και με ρωτούσαν για τη Ρωσία διάφορα, για παράδειγμα εάν γεννιούνται στη χώρα μας δικέφαλοι αετοί».⁸⁵

Ο ίδιος συνεχίζει

«η σφραγίδα με το δικέφαλο αετό στο διαβατήριό μου, μού εξασφάλισε κάθε σεβασμό από πλευράς τοπικής διοίκησης στο Ναύπλιο, η οποία ανέθεσε σε έναν υπάλληλο να προετοιμάσει όλες τις λεπτομέρειες της περαιτέρω περιήγησής μου».⁸⁶

⁸⁵ Ορλόβ-Νταβίντοβ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 58.

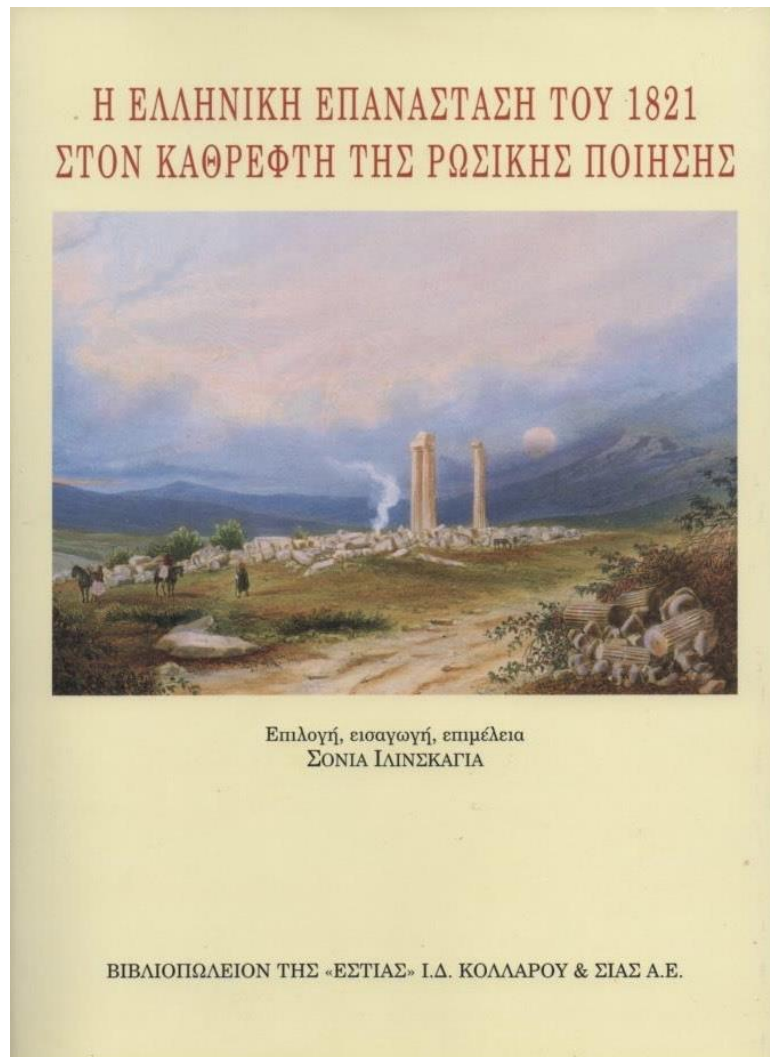
⁸⁶ Ορλόβ-Νταβίντοβ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 58.

⁵⁰ Ορλόβ-Νταβίντοβ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 2. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 333.

Ενώ ολοκληρώνει:

«Όσο μακρύ και να διαγράφεται το μέλλον του Βορρά, άλλο τόσο εκτείνεται σε βάθος και το παρελθόν της Ελλάδας, κι όταν η δύναμη του ατμού θα εκμηδενίσει τις αποστάσεις σ' όλην τη γήινη σφαίρα και θα αντικαταστήσει τον μόχθο χιλιάδων ανθρώπων, ακόμη και τότε ο ανθρώπινος νους δεν θα καταφέρει να δημιουργήσει τίποτα τελειότερο από την Ιλιάδα και τον Παρθενώνα.»⁵⁰

Δώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας.

Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

«Στην Ελλάδα! Στην Ελλάδα! Αντίο όλοι!

Η ώρα του φευγιού είναι!

Γιατί επιτέλους, μετά απ' το αίμα του μαρτυρικού αυτού λαού

το ευτελές το αίμα των δημίων του αναβλύζει!

Στην Ελλάδα στους φίλους μου! Εκδίκηση! Ελευθερία!

Τουρμπάνι στο κεφάλι μου! Στο χέρι μου η σπάθα!

Εμπρός! Νάτο το άλογο, που κάποιος το σελώνει!

(Βίκτωρ Ουγκώ: «Ενθουσιασμός»).

Την περίοδο των Μεσαιωνικών χρόνων «Φιλέλληνες» ονομάζονταν οι θαυμαστές της αρχαιότητας, ενώ αργότερα, διεισδύοντας στην εποχή της Αναγέννησης, την εποχή της εστίασης του ενδιαφέροντος των τεχνών στον άνθρωπο και τα προβλήματά του, ο φιλελληνισμός θα αποκτήσει ευρύτερες διαστάσεις. Η διάδοση των ανθρωποκεντρικών επιστημών και των κλασικών σπουδών, των ιδεών του Διαφωτισμού, ιδεών ουμανισμού, φιλελευθερισμού, σε συνδυασμό με το ρομαντισμό, δημιουργούν εκείνο το πρόσφορο υπόβαθρο, πάνω στο οποίο θα ανθίσει και θα πάρει έκταση –έμπρακτη έκταση- το φιλελληνικό κίνημα.

Έτσι, λοιπόν, το φαινόμενο του φιλελληνισμού, που ωριμάζει κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αι., φτάνει στην πλήρη έκφρασή του με το ξέσπασμα του Αγώνα των Ελλήνων για αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού, για ανεξαρτησία. Σε αυτή τη χρονική συγκυρία ο Φιλελληνισμός, πλέον, δεν αποτελεί πια μόνο την έκφραση του θαυμασμού και της λατρείας προς τον αρχαίο κόσμο ή την έξαρση του ρομαντισμού, που αντλεί από την ελληνική υπόθεση, από τον ευγενικό Αγώνα των Ελλήνων, αλλά προεκτείνεται σε μια έντονη κοινωνική διαμαρτυρία των ατόμων εναντίον των συντηρητικών καθεστώτων, σε μια κραυγή υπέρ της

αυτοδιάθεσης των λαών, της εθνικής κυριαρχίας, της ελευθερίας, της ανεξαρτησίας από κάθε είδους δυνάστες και ζυγούς.

Ο φιλελληνισμός υπήρξε κίνημα κυρίως ευρωπαϊκό, αλλά και γενικότερο (φιλελληνικές επιτροπές συγκροτούνται και στη Βόρεια Αμερική). Πιο μαζικά εκδηλώθηκε στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη: Αγγλία, Γαλλία, Γερμανίας, Ιταλία, αλλά και στη Νότια και Ανατολική Ευρώπη: Βαλκανική Χερσόνησο, Ρωσία, Πολωνία/ Ο φιλελληνισμός έλαβε διάφορες μορφές, όπως: οικονομική ενίσχυση για τους αγωνιζόμενους Έλληνες (αποστολή κυρίως χρημάτων, όπλων και άλλων εφοδίων), ηθική ενίσχυση, με τον τύπο και με καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (ποίηση, θέατρο, ζωγραφική κλπ.) και προσωπική συμμετοχή στον Αγώνα και, σε αρκετές, αυτοθυσία.

Αν και η έρευνα δεν έχει καταγράψει τον ακριβή αριθμό εθελοντών, υπολογίζονται σε περίπου χίλιους διακόσιους. Οι περισσότεροι έφθασαν στον ελληνικό χώρο στα δύο πρώτα χρόνια του Αγώνα και ο κύριος όγκος τους ανήκε στους Γερμανούς. Ακολουθούσαν οι Γάλλοι και οι Ιταλοί. Αντιπροσωπευτική ήταν η συμμετοχή των Πολωνών, των Ελβετών, των Βρετανών και των Αμερικανών.

Τα πρώτα φιλελληνικά σωματεία εμφανίστηκαν τον Αύγουστο του 1821 στη Βέρνη της Ελβετίας και τη Στουτγάρδη της Γερμανίας. Οι σκόρπιες προσπάθειες συγκρότησης κοιμημάτων συντονίστηκαν στη Ζυρίχη το Δεκέμβριο του 1822, με επικεφαλής τον καθηγητή πανεπιστημίου J. A. Bremi. Το 1825 όμως, η δράση του θα επισκιαστεί από εκείνη της επιτροπής που σχηματίστηκε στη Γενεύη. Ιδιαίτερη, υπήρξε και η συμβολή του Ελβετού τραπεζίτη Jean Gabriel Eynard (1775-1863), που υπήρξε ο βασικότερος υποκινητής της ίδρυσης των φιλελληνικών κοιμημάτων στη Γενεύη και το Παρίσι.

Στη Γαλλία και στην Αγγλία η ίδρυση κοιμημάτων καθυστέρησε έως το 1823. Η πρώτη γαλλική φιλελληνική επιτροπή, που κινήθηκε σε φιλανθρωπικό πλαίσιο, διενεργώντας κυρίως εράνους, σχηματίστηκε μέσα στους κόλπους της Societe de la Morale Chretienne. Μέλη της ήταν οι Γάλλοι De la Rochefoucault-Liancourt, De Broglie, De Lasteyrie, De Laborde, ο τραπεζίτης Delessert και ο De Remusat, καθώς και ο Αδ. Κοραής, ο Αθ. Βογορίδης, ο Δ. Φωτήλας ο Μ. Σχινάς και άλλοι «αξιόσυστατοι Έλληνες». Το 1825 παρουσιάστηκε έντονη φιλελληνική κίνηση. Ιδρύθηκε το Κομιτάτο του Παρισιού, η Societe Philanthropique en faveur des Grecs και το Κομιτάτο της Μασσαλίας. Παρ' όλη τη δύσκολη ισορροπία που είχε προκύψει από τη γαλλο-αιγυπτιακή συνεργασία, οι περιορισμοί που είχαν επιβληθεί καταργήθηκαν σιωπηρά. Άλλωστε, η Ελλάδα είχε βρει θερμό υποστηρικτή στο γαλλικό Κοινοβούλιο, στο πρόσωπο του Francois Rene Chateaubriand. Με τον καιρό, η Επιτροπή του Παρισιού τέθηκε επικεφαλής και ανέλαβε το γενικό συντονισμό όλης της φιλελληνικής κίνησης των άλλων πόλεων της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ελβετίας, των Κάτω Χωρών, της Σουηδίας. Το 1825, ο αξιωματικός

του βοναπαρτικού στρατού, Κάρολος Φαβιέρος ανέλαβε να συντονίσει το νέο κύμα εθελοντών που αποτελείτο από Ιταλούς καρμπονάρους και Γάλλους βοναπαρτιστές, όπως ήταν και ο ίδιος άλλωστε.

Στην Αγγλία οι εκδηλώσεις συμπαράστασης ήταν συγκρατημένες, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια, όταν η αγγλική κυβέρνηση τηρούσε εχθρική στάση. Η καταστροφή της Χίου το 1822 άσκησε βαθιά επίδραση και συνέτεινε στην τόνωση του περιορισμένου φιλελληνικού αισθήματος. Πρωτεργάτες της ίδρυσης της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου υπήρξαν οι John Bowring, φίλος και οπαδός των θεωριών του J. Bentham, και ο Edward Blaquiere. Τα περισσότερα μέλη της Επιτροπής προέρχονταν από τις τάξεις της αγγλικής αντιπολίτευσης. Η Επιτροπή ανέπτυξε πλούσια δραστηριότητα και φρόντισε ώστε να συναφθεί αγγλικό δάνειο προς την ελληνική διοίκηση.

Ο φιλελληνισμός, η στήριξη ή και η συμμετοχή ακόμα, στην ελληνική Επανάσταση, ξεκινά από την πρώτη κιόλας στιγμή της εκδήλωσής της και συνεχίζεται για αρκετό καιρό μετά την επικράτησή της. Πρώτοι συνεργάτες του Αλέξανδρου Υψηλάντη στο Κισινιόφ της σημερινής Μολδαβίας, είναι οι Ρώσοι αντιμοναρχικοί αξιωματικοί - οι «Δεκεμβριστές» στρατηγοί Πούστσιν και Ορλώφ - οι οποίοι συμφωνούν να παράσχουν στο στράτευμα, που συγκρότησε ο Έλληνας πρωτεπαναστάτης, στρατιωτική κάλυψη. Οι πανταχού παρόντες πράκτορες του Μέττερνιχ ωστόσο, θα αναφέρουν τις επαφές και οι φιλελεύθεροι αξιωματικοί θα μετατεθούν. Το κίνημα των Δεκεμβριστών θα φουντώσει ως επαναστατική οργάνωση και ο ηγέτης του, ο ποιητής και φιλέλληνας Κοντράτ Ριλέγιεφ, θα ανέβει στο τσαρικό ικρίωμα με ποιήματα του Μπάυρον στην τσέπη.

Στο Κισινιόφ ο Υψηλάντης θα γνωρίσει και τον περίφημο ρώσο ποιητή, Αλέξανδρο Πούσκιν, ο οποίος και θα υμνήσει την ελληνική επανάσταση στα πρώτα της βήματα

«Η χώρα των θεών και των ηρώων η χώρα.

Φλέγεται απ' τη φωτιά ενός αγώνα ωραίου,

Σπάει τα δεσμά και πάει και τραγουδάει τώρα,

Τυρταίο και Βύρωνα και θούρια του Φεραίου.

(Πούσκιν: «Σηκώσου ω Ελλάδα!» μετ. Στρ. Πασχάλης)

Το ίδιο το στράτευμα του Υψηλάντη, θα πλαισιώσουν χιλιάδες Βαλκάνιοι, που διέβλεπαν στο επαναστατικό προσκλητήριο του αρχηγού, τη διέξοδο και για τους δικούς τους πόθους. Πλάι στους Αλβανούς, Βούλγαρους, Σέρβους, Μαυροβούνιους και Μολδαβούς, απαντά κανείς στους καταλόγους της

Φιλικής Εταιρείας που διασώθηκαν και έναν μικρό αριθμό επαναστατών από πιο μακρινές χώρες, που κατάφεραν μετά την συντριβή του στρατεύματός τους στο Δραγατσάνι, να περάσουν στη Ρωσία: τον Φρατσέσκο Σαβόνι από την Ισπανία, τον Γάλλο ναύτη Ζαν Πλοσιέ, τον Ιταλό Ιωσήφ Σπέλι, τον Ναπολιτάνο Άγγελο Πινατέλο, ή τον Πρώσο Φρίντιχ Γκεντς. Σέρβους και Βούλγαρους απαντούμε στο τμήμα του Γεωργάκη Ολύμπιου και του Ιωάννη Φαρμάκη που συνέχισαν τον αγώνα μέχρι το μοναστήρι του Σέκου, όπως επίσης και στο τμήμα του Αθανάσιου Καρπενησιώτη, στο οποίο συμμετείχε ο και Βούλγαρος αρματωλός Ιντζέ Βοεβόδας με τα παλικάρια του.

Η Μασσαλία αποτέλεσε στα δύο πρώτα χρόνια του Αγώνος το κύριο λιμάνι από όπου επιβιβάζονταν οι εθελοντικές ομάδες για την Ελλάδα. Η πρώτη αποστολή, ωστόσο, ξεκίνησε τον Ιούνιο του 1821 από την Τεργέστη, με επικεφαλής τον έμπειρο αξιωματικό του γαλλικού στρατού, φιλέλληνα Baleste (Balestra) και με έξοδα του Δημήτριου Υψηλάντη. Μια δεύτερη ομάδα φιλελλήνων, συνοδευόμενη και από ομάδα Ελλήνων φοιτητών, επιβιβάσθηκε στη Μασσαλία τον Ιούνιο του 1821 στο υδραίο καράβι Μπαρόν Στρόγκανωφ, ναυλωμένο από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Ανάμεσά τους ο γνωστός και από τη μετέπειτα φιλελληνική του δράση Γάλλος αξιωματικός Maxime Reybaud. Τον Αύγουστο του 1821 και άλλο καράβι φορτωμένο με όπλα και πολεμοφόδια ξεκίνησε από τη Μασσαλία με προορισμό την Ελλάδα. Η πρωτοβουλία ανήκει στον εύπορο Σκωτσέζο αξιωματικό Θωμά Γκόρντον. Τον συνοδεύουν ο γραμματέας του James Robertson, ο νεαρός Άγγλος αξιωματικός του ναυτικού W.H. Humphries και ο Πολωνός γιατρός Kutsowski. Ο Γκόρντον ανέλαβε επίσης και τα έξοδα μετάβασης οκτώ Ελλήνων και ορισμένων Γάλλων φιλελλήνων, μεταξύ των οποίων οι Olivier Voutier και Maurice Persat, οι οποίοι αργότερα δημοσίευσαν τα «Απομνημονεύματά τους» από την περιήγησή τους αυτή.

Στο σημείο αυτό σκόπιμο κρίνεται να επισημανθεί το γεγονός ότι η άφιξη στην Ελλάδα φιλελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων δεν εκλαμβάνονταν πάντα και από όλους θετικά και δεν γινόταν αποδεκτή. Σε μεγάλο βαθμό οι ξένοι αντιμετώπιζονταν με σκεπτικισμό, επιφύλαξη, ιδίως από εκείνους τους πολιτικούς και στρατιωτικούς κύκλους της ενδοχώρας που ήταν αναμειγμένοι σε εσωτερικές διαμάχες, έριδες και ανταγωνισμούς. Πέραν αυτού η σκληρή συμπεριφορά των Ελλήνων πολεμιστών (π.χ. κατά την κατάληψη της Τριπολιτσάς) σε μεγάλο βαθμό γεννούσαν τον αποτροπιασμό και την απογοήτευση στους κόλπους των ξένων, αρκετοί από τους οποίους εγκαταλείπουν την Ελλάδα. Βέβαια κάτι τέτοιο δεν μπόρεσε να ανακόψει το γενικότερο κλίμα ενθουσιασμού προς τον ευγενικό απελευθερωτικό Αγώνα των Ελλήνων και την κάθοδο στην Ελλάδα νέων κυμάτων φιλελλήνων.

Ο κορσικανός Βαλέστ ανταποκρίνεται στο κάλεσμα των Κρητικών να διευθύνει τον αγώνα τους και αναχωρεί για την Κρήτη με ορισμένους αξιωματικούς, όπου και θα βρει ηρωικό θάνατο υπερασπίζοντας την ελληνική

υπόθεση. Στη διοίκηση του τακτικού στρατού τον διαδέχεται ο Πεδεμόντιος αξιωματικός Ταρέλλα.

Η σκληρή ελληνική πραγματικότητα, ωστόσο, δεν επηρέασε αρνητικά το φιλελληνικό ρεύμα που πλημμύριζε την Ευρώπη. Αγάπη για την ελευθερία, αισιοδοξία και ενθουσιασμός, μαζί με τυχοδιωκτισμό, οδηγούσαν νέα πρόσωπα στο δρόμο προς τη Μασσαλία. Χρηματοδοτούμενες από τα φιλελληνικά κομιτάτα της Ελβετίας και της Γερμανίας, νέες αποστολές εθελοντών διαδέχθηκαν τις πρώτες. Στο πλήθος των εθελοντών του 1822 ξεχωρίζουν σε αριθμό οι Γερμανοί. Κοντά στους αξιωματικούς τρέχουν με αυταπάρνηση να υπηρετήσουν την ελληνική υπόθεση επιστήμονες, υπάλληλοι, έμποροι, φοιτητές, ακόμη και μαθητές. Για τον καλύτερο συντονισμό των εθελοντικών ομάδων – εννέα (9) αποστολές ξεκίνησαν από τη Μασσαλία στο διάστημα ανάμεσα στον Οκτώβριο του 1821 και στα τέλη του 1822 – τα κομιτάτα θεώρησαν σκόπιμο να διορίσουν έναν υπεύθυνο αρχηγό. Τελικά τον Ιανουάριο του 1822 επέλεξαν για τη θέση αυτή το Βυρτεμβέργιο στρατηγό Normann Ehrenfels. Επικεφαλής της τέταρτης αποστολής, ο Νόρμαν φθάνει το Φεβρουάριο του 1822 στο Ναυαρίνο, όπου, χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, θα αποκρούσει με τους εθελοντές του τουρκική επίθεση. Τον Ιούλιο του 1822 θα λάβει μέρος στη θρυλικά μάχη του Πέτα, η οποία υπήρξε καταστροφική για τους φιλέλληνες εθελοντές. Από τους εκατό άνδρες στο Τάγμα των Φιλελλήνων, μόλις περί τους τριάντα διασώθηκαν από τη σφαγή. Τριαντατέσσερις Γερμανοί, δώδεκα Ιταλοί, εννέα Πολωνοί, έξι Γάλλοι, τρεις Ελβετοί, ένας Ολλανδός, ένας Ούγγρος και ένας Μαμελούκος, ο Νταμπουσί, βρήκαν το θάνατο πολεμώντας για την ελληνική υπόθεση. Ο Νόρμαν γλιτώνει με μια ελαφριά πληγή στο στήθος, για να βρει το θάνατο λίγους μήνες αργότερα στο Μεσολόγγι.

Ένας άλλος αξιωματικός του ναυτικού, ο Frank Abney Hastings, αν και αρχικά έγινε δεκτός με επιφυλακτικότητα (στην αρχή θεωρήθηκε κατάσκοπος και με δυσκολία κέρδισε την εμπιστοσύνη του γενικού αρχιστράτηγου Μαυροκορδάτου), έμπρακτα απέδειξε την ολόψυχη αφοσίωσή του στην απελευθέρωση του ελληνικού λαού. Όπως παλαιότερα ο Γκόρντον, ο Χάστινγκς βρισκόταν στη Γαλλία όταν αποφάσισε να μεταβεί στη Ελλάδα. Μαζί του αφικνείται στην Ύδρα, τον Απρίλιο του 1822, ο George Jarvis, γιος του Αμερικανού προξένου στο Αμβούργο. Ο Χάστινγκς ενίσχυσε γενναϊόδωρα τον Αγώνα από την προσωπική του περιουσία και με τις έμπειρες ναυτικές του ικανότητες συμβάλλει αποτελεσματικά στην καλύτερη αντιμετώπιση του εχθρού. Τον Μάιο του 1822 ο Hastings, ο Jarvis και μερικοί ακόμη εθελοντές, μεταξύ των οποίων ο Γάλλος αξιωματικός του ναυτικού Jourdain, επιβιβάστηκαν στο πλοίο των αδελφών Τομπάζη «Θεμιστοκλής». Με τη ναυτική μοίρα του Μιαούλη πήραν μέρος στις επιχειρήσεις εναντίον του τουρκικού στόλου στο Βόρειο Αιγαίο και, αργότερα, στο θαλάσσιο αποκλεισμό του Ναυπλίου. Άλλοτε στην ξηρά και άλλοτε στη θάλασσα ο Hastings και ο Jarvis θα συνεχίσουν με συνέπεια τη φιλελληνική

τους δράση ως τα 1828, οπότε θα χάσουν και οι δύο τη ζωή τους, υπηρετώντας την ελληνική υπόθεση.

Η καταστροφή της Χίου τον Απρίλιο του 1822 ξεσηκώνει νέο κύμα φιλελληνισμού στη Δυτική Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης και της Αγγλίας, που ανέκαθεν διέκειτο με μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα απέναντι στην ελληνική υπόθεση, γεγονός που αποδίδεται στην αυστηρή ουδετερότητα της αγγλικής πολιτικής, η οποία αποτρέπει, στα πρώτα χρόνια του Αγώνα, τους Βρεττανούς να λάβουν ενεργητικό μέρος στη φιλελληνική κίνηση. Η συμμετοχή του Λόρδου Βύρωνος στο αγγλικό κοιτάτο βοηθά πολλαπλά το έργο της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου. Αν και στην ίδια την Αγγλία η προσωπικότητα του Βύρωνα δημιουργούσε ορισμένες επιφυλάξεις, ιδίως σε θρησκευτικούς κύκλους, η παγκόσμια φήμη του ποιητή επέδρασε ευνοϊκά τόσο στο διεθνή φιλελληνισμό όσο και στους αγωνιζόμενους Έλληνες. Ο Βύρων αφικνείται στο Μεσολόγγι το Δεκέμβριο του 1823 ως επίσημος εκπρόσωπος της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου, μεταφέροντας μαζί του δύο μικρά κανόνια, πολλά κιβώτια με φάρμακα και χρηματικά ποσά σε μετρητά και επιταγές. Το Φεβρουάριο του 1824 ακολουθεί η άφιξη στην Ελλάδα του William Parry, επικεφαλής της αποστολής του αγγλικού φιλελληνικού κοιτάτου. Ειδικευμένος ο ίδιος στην κατασκευή εκρηκτικών πυρομαχικών, ο Parry συνοδεύεται από άλλους οκτώ τεχνίτες και το αναγκαίο υλικό για να στηθεί ένα μηχανουργείο όπλων και πυρομαχικών. Ακόμη, κοντά στα όπλα, η αποστολή συμπεριλάβαινε φάρμακα, τυπογραφικά πιεστήρια και εκπαιδευτικό υλικό – βιβλία και μουσικά όργανα – ό,τι, ουσιαστικά, θα συντελούσε στην αναγέννηση του ελληνικού λαού, όπως την είχαν οραματισθεί τα μέλη της Επιτροπής.

Η άφιξη του Βύρωνα στην Ελλάδα, η έμπρακτη ανάμιξή του στην ελληνική υπόθεση και ο θάνατός του στο Μεσολόγγι (7 Απριλίου 1824) ουσιαστικά σηματοδοτεί μία νέα περίοδο για το φιλελληνισμό, κεντρίζοντας αφ' ενός το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στο εξωτερικό, αφ' ετέρου επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη ενός οξύτατου πολιτικού ζητήματος που, πλέον, οι επίσημες κυβερνήσεις των Δυνάμεων της εποχής δεν μπορούσαν να αγνοούν. Παράλληλα με τη δραστηριότητα που ανέπτυξαν οι Άγγλοι εκπρόσωποι της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου στον ελλαδικό χώρο και με τις διαπραγματεύσεις για το δάνειο – μετάβαση Ελλήνων απεσταλμένων στο Λονδίνο και συχνή επικοινωνία των μελών του αγγλικού κοιτάτου με την Ελληνική Διοίκηση – οι Βρεττανοί φιλέλληνες φαίνεται να παίρνουν ,α κατά το 1824, τα ηνία του οργανωμένου φιλελληνικού κινήματος.

Γύρω στον Βύρωνα συγκεντρώθηκαν στο Μεσολόγγι όσοι τον συνόδευαν ή ακολούθησαν την κάθοδό του, επηρεασμένοι, σε ορισμένο βαθμό, από την απόφασή του. Οι αριθμοί, σημαντικά μικρότεροι από εκείνους της πρώτης περιόδου, εμφανίζουν μεγαλύτερη τη συμμετοχή των Βρεττανών εθελοντών. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονται ο Φίνλεϋ, ο Τρελώνη, ο ιατρός Μίλιγγεν, που αργότερα πέρασε στο αντίθετο στρατόπεδο.

Στα 1825 παρουσιάζεται πάλι έντονα οργανωμένη η φιλελληνική δραστηριότητα. Το χρονιά αυτή ιδρύονται στην Ευρώπη νέα κοιτάτα, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζουν για τις φιλελληνικές τους ενέργειες τα κοιτάτα του Παρισιού (Societe philanthropique en faveur des Grecs) και Γενεύης (ιδρύθηκαν το Φεβρουάριο και το Σεπτέμβριο, αντίστοιχα).

Από τους παλαίμαχους φιλέλληνες εθελοντές ο Μαξίμ Ρεϋμπώ ξαναμεταβαίνει στην Ελλάδα ως διοικητής του στρατιωτικού τμήματος της τέταρτης γαλλικής αποστολής. Απόρροια της παλαιότερης εμπειρίας του αποτέλεσε η φροντίδα του να προετοιμάσει σωστά τους νέους εθελοντές. Σε επιστολή τους της 19ης Ιουλίου 1826 προς την Επιτροπή του Παρισιού σημείωνε χαρακτηριστικά: “Προσπάθησα ιδιαίτερα να απομακρύνω από τη σκέψη τους τις επιπόλαιες ελπίδες, τις ανόητες αξιώσεις, τους επικίνδυνους ανταγωνισμούς ’ να τους εξοικειώσω με την ιδέα των στερήσεων και των κινδύνων, οι οποίοι τους περιμένουν...”.

Την ίδια εποχή καταφύγιο στην Ελλάδα αναζητούν όσοι Γάλλοι βοναπαρτιστές είχαν εκδιωχθεί πια από την Ισπανία. Την καθοδήγηση και αρχηγία των περιπλανώμενων ανέλαβε με τον καιρό ο Κάρολος Φαβιέρος, δραστήριος αξιωματικός του βοναπαρτικού στρατού. Ο Φαβιέρος είχε επισκεφθεί για λίγο την Ελλάδα το 1824 με την προοπτική να ιδρύσει εκεί αγροτική και βιομηχανική αποικία για τους συναδέλφους του. Όταν, όμως, επέστρεψε το Μάιο του 1825, οι συνθήκες είχαν, ουσιαστικά, μεταβληθεί λόγω εκστρατείας του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Η Ελληνική Διοίκηση στην προσπάθειά της να οργανώσει τακτικό στρατό απευθύνθηκε τότε στον εμπειροπόλεμο Γάλλο αξιωματικό. Στις 30 Ιουλίου 1825 ο Φαβιέρος διορίστηκε διοικητής και εκπαιδευτής του τακτικού σώματος, με το οποίο έλαβε ενεργό μέρος σε πολλές επιχειρήσεις κατά του εχθρού.

Μέσα από όλη τη φιλελληνική κίνηση της Ευρώπης ξεχωρίζει η προσωπικότητα του Ελβετού τραπεζίτη Εϋνάρδου. Με την οργανωμένη σκέψη, τα ανθρωπιστικά του αισθήματα και την επιμονή που τον χαρακτήριζε, με την άοκνη δράση του, τα αλλεπάλληλα ταξίδια και τις συχνές επαφές με τους ηγεμόνες και τους ιθύνοντες των ευρωπαϊκών κρατών, ο Εϋνάρδος αποτέλεσε το βασικότερο υποκινητή και συντονιστή του ευρωπαϊκού φιλελληνισμού, ιδιαίτερα από το 1825 και έπειτα, όταν πρωτοστάτησε στην ίδρυση των φιλελληνικών κοιτάτων του Παρισιού και της Γενεύης. Από τα ιδρυτικά μέλη τους, ο Εϋνάρδος δεν αποτελούσε μόνο το συνδετικό κρίκο ανάμεσα στις δύο επιτροπές, αλλά συχνά καθόριζε και κατηύθυνε εκ του μακρόθεν την κοινή, σε πολλά σημεία, δραστηριότητά τους. Την αποτελεσματικότητα των ενεργειών του ο Εϋνάρδος βάσιζε σε μεγάλο βαθμό στη σωστή και γρήγορα ενημέρωση. Για το σκοπό αυτό είχε οργανώσει ένα αποδοτικό δίκτυο πληροφοριών και με την πυκνή αλληλογραφία του επικοινωνούσε τακτικά με όλες τις προσωπικότητες της εποχής του. Οι αγωνιώδεις προσπάθειές του να ανεφοδιάσει με τρόφιμα

τους πολιορκημένους του Μεσολογγίου – ό ίδιος ταξίδεψε στην Αγκώνα τον Απρίλιο του 1826 για να επιστατήσει προσωπικά στην αποστολή – και να εξαγοράσει τους αιχμαλώτους μετά την πτώση της ηρωικής πόλης, η μεριμνά του για τη σωστή διαχείριση των δανείων, για την αποπεράτωση των ελληνικών πλοίων που είχαν παραγγελθεί στην Αγγλία και στην Αμερική και για τη σύσταση ελβετικού μισθοφορικού σώματος, συνοδεύονταν από το έμπρακτο ενδιαφέρον του για την εκπαίδευση των ελληνοπαίδων, τη συστηματική αγροτική καλλιέργεια κ.α. Όλα αυτά μαζί και επιπλέον η προθυμία, με την οποία επανειλημμένα διέθετε αξιόλογα προσωπικά ποσά, του δίνουν μια ξεχωριστή θέση στην ιστορία του φιλελληνισμού.

Εν κατακλείδι δυνάμεθα να διατυπώσουμε ότι οι πηγές του φιλελληνισμού εστιάστηκαν, πρώτον στο θαυμασμό για την κλασική Ελλάδα, που υπήρξε δημιουργός ενός μεγάλου πολιτισμού και γαλούχησε τον ευρωπαϊκό κόσμο από την Αναγέννηση ως το Διαφωτισμό, δεύτερον στο θαυμασμό για τα επιτεύγματα των Ελλήνων στην Επανάσταση του 1821 και, επιπλέον, στον αποτροπιασμό για τις τουρκικές ωμότητες, κυρίως σε βάρος αμάχων στην Κωνσταντινούπολη το 1821, στη Χίο το 1822 κ.α Παράλληλα, ο φιλελευθερισμός, που ως ιδεολογία πολεμούσε την Ιερή Συμμαχία και τις μεθόδους της και ευνοούσε κάθε αγώνα για λευτεριά, μετουσιώνεται σε φιλελληνισμό και ταυτίζεται αφ' ενός με έμπρακτη δράση υπέρ των αγωνιζομένων Ελλήνων, αφ' ετέρου φυγή από τις χώρες, όπου οι λαοί καταπιέζονται από αντιδραστικά καθεστώτα. Η δε συμβολή του φιλελληνισμού συνοψίζεται σε δύο, κυρίως, σημεία: στην οικονομική ενίσχυση του Αγώνα και στην κινητοποίηση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, που κατέληγε να είναι ενίσχυση διπλωματική.

Σύνταξη-Επιμέλεια υλικού: Δώρα Γιαννίτση,

Πηγές: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους και υλικό από το Διαδίκτυο

Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας.

**ΕΠΕΤΕΙΟΣ 207 ΕΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ
ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ
«ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ».**

Ο όρκος, ελαιογραφία του Δ. Τσόκου (1849).

Η ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας

Το 1814 στην Οδησό, συναντούνται τρεις Έλληνες και αποφασίζουν τη σύσταση μιας αυστηρά συνωμοτικής οργάνωσης, η οποία θα προετοίμαζε τον ξεσηκωμό όλων των Ελλήνων και την απελευθέρωσή τους από τους Τούρκους. Πρόκειται για τον Νικόλαο Σκουφά, 35 χρόνων, από το Κομπότι της Άρτας, τον Εμμανουήλ Ξάνθο, 42 χρόνων, από την Πάτμο και τον Αθανάσιο Τσακάλωφ, 26 χρόνων, από τα Γιάννενα. Και οι τρεις έχουν ήδη γίνει κοινωνοί των επαναστατικών ιδεών και του εταιρισμού. Ο Σκουφάς είχε ιδιαίτερες επαφές με τον Κωνσταντίνο Ράδο, ο οποίος ήταν μνημένος στον Καρμποναρισμό. Ο Ξάνθος είχε μνηθεί σε τεκτονική Στοά της Λευκάδας («Εταιρεία των Ελεύθερων Κτιστών», της Αγίας Μαύρας), ενώ ο Τσακάλωφ είχε υπάρξει ιδρυτικό μέλος του Ελληνόγλωσσου Ξενοδοχείου.

Σκοπός της Φιλικής Εταιρείας είναι η γενική επανάσταση των Ελλήνων για την «ανέγερσιν και απελευθέρωσιν του Ελληνικού Έθνους και της Πατρίδος μας»,

όπως μας πληροφορεί ο ίδιος ο Ξάνθος. Και σημειώνει στα «Απομνημονεύματά» του: ..δια να ενεργήσωσι μόνοι των ό,τι ματαίως από πολλού χρόνου ήλπιζον από την φιλανθρωπίαν των χριστιανών βασιλέων».

Η πορεία ανάπτυξης της Φιλικής είναι εντυπωσιακή. Το διάστημα 1814-1816 τα μέλη της αριθμούν περίπου 20. Ως τα μέσα του 1817 αναπτύσσεται κυρίως μεταξύ των Ελλήνων της Ρωσίας και της Μολδοβλαχίας, αλλά και πάλι τα μέλη της δεν υπερβαίνουν τα 30. Όμως, από το 1818 σημειώνονται αθρόες μυήσεις. Κατά το 1820 εξαπλώνεται σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Ελλάδας και τις περισσότερες ελληνικές παροικίες του εξωτερικού. Χιλιάδες υπολογίζονται οι μνημένοι, μολονότι είναι γνωστά μόνο 1096 ονόματα. Τους πρώτους μήνες του 1821 τα μέλη της αριθμούν δεκάδες χιλιάδες. Η οργάνωση είχε υπερβεί τα ίδια της τα όρια.

Στις γραμμές της συσπειρώνονται κυρίως έμποροι και μικροαστοί, αλλά και Φαναριώτες και κοτζαμπάσηδες και κληρικοί, πρόσωπα που θα διαδραματίσουν αγωνιστικό ρόλο (θετικό ή αρνητικό) στον αγώνα για την ανεξαρτησία, όπως οι οπλαρχηγοί Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Οδυσσέας Ανδρούτσος, Αναγνωσταράς, ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας), οι Φαναριώτες Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και Νέγρης, οι μεγαλοκαραβοκύρηδες Κουντουριώτηδες, οι μεγαλοκοτζαμπάσηδες Ζαΐμης, Λόντος, Νοταράς, ο μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός κ.ά.

Η όλη διάρθρωση της Φιλικής Εταιρείας στηρίχθηκε στα οργανωτικά πρότυπα των Καρμπονάρων και των Ελευθεροτεκτόνων. Η ηγετική της ομάδα απεκαλείτο «η Αόρατος Αρχή» και περιβλήθηκε από την πρώτη στιγμή με τέτοια μυστική αίγλη, ώστε να πιστεύεται ότι συμμετείχαν σε αυτήν πολλές σημαντικές προσωπικότητες, όχι μόνον Έλληνες μα και ξένοι, όπως ο τσάρος Αλέξανδρος Α' της Ρωσίας. Στην πραγματικότητα, τον πρώτο καιρό ήταν μόνο οι τρεις ιδρυτές της. Κατόπιν, από το 1815 έως το 1818, προστέθηκαν άλλοι πέντε και μετά το θάνατο του Σκουφά προστέθηκαν άλλοι τρεις. Το 1818 η Αόρατη Αρχή μετονομάστηκε σε «Αρχή των Δώδεκα Αποστόλων» και κάθε Απόστολος επωμίστηκε την ευθύνη μιας μεγάλης περιφέρειας.

Η όλη δομή ήταν πυραμιδοειδής και στην κορυφή δέσποζε η «Αόρατος Αρχή». Κανείς δε γνώριζε ούτε είχε δικαίωμα να ρωτήσει ποιοι την αποτελούσαν. Οι εντολές της εκτελούνταν ασυζητητί, ενώ τα μέλη δεν είχαν δικαίωμα να λαμβάνουν αποφάσεις. Η Εταιρεία απεκαλείτο «Ναός» και είχε τέσσερις βαθμίδες μύησης: α) οι αδελφοποιητοί ή βλάμηδες, β) οι συστημένοι, γ) οι ιερείς[1] και δ) οι ποιμένες. Οι Ιερείς ήταν επιφορτισμένοι με το έργο της μύησης στους δύο πρώτους βαθμούς. Όταν ο Ιερέας πλησίαζε κάποιον, σιγουρευόταν για τη φιλοπατρία του και τον κατηχούσε πλάγια στους σκοπούς της εταιρείας, οπότε το τελευταίο στάδιο ήταν να ορκιστεί.

Τότε τον πήγαινε σε κάποιον κληρικό—κάτι καθόλου εύκολο αν ο ιερέας δεν ήταν ήδη μνημένος. Πήγαινε και έβρισκε τον ιερέα και του έλεγε ότι ήθελε να ορκίσει κάποιον για προσωπική τους υπόθεση, προκειμένου να διαπιστώσει ότι λέει την αλήθεια. Ο κληρικός φορούσε το πετραχήλι και έπαιρνε το Ευαγγέλιο, οπότε ο κατηχητής έπαιρνε παράμερα τον υποψήφιο και του υπαγόρευε ψιθυριστά τον «μικρό όρκο», τον οποίο έπρεπε να τον επαναλαμβάνει ο κατηχούμενος χαμηλόφωνα τρεις φορές.

«Ορκίζομαι εις το όνομα της αληθείας και της δικαιοσύνης, ενώπιον του Υπερτάτου Όντος, να φυλάξω, θυσιάζων και την ιδίαν μου ζωήν, υποφέρων και τα πλέον σκληρά βάσανα το μυστήριον, το οποίον θα μου εξηγηθεί και ότι θα αποκριθώ την αλήθειαν εις ό,τι ερωτηθώ».

Όταν γινόταν αυτό, τότε ο κατηχητής πλησίαζε τον υποψήφιο στον ιερέα και τον ρωτούσε:

«Είναι αληθινά, αδελφέ, αυτά που μου επανέλαβες τρεις φορές;»

«Είναι και θα είναι αληθινά και για την ασφάλειά τους ορκίζομαι στο Ευαγγέλιο», απαντούσε ο υποψήφιος. Την ίδια περίπου ερώτηση, έκανε και ο κληρικός και αφού έπαιρνε καταφατική απάντηση, τον όρκιζε στο Ευαγγέλιο, δίχως να γνωρίζει την ουσία της υπόθεσης.

Από εκεί και μετά ο μυσούμενος θεωρείτο νεοφώτιστο μέλος της Εταιρείας, ήταν δηλαδή Βλάμης, με όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις. Ο Φιλικός με το βαθμό του Ιερέα είχε αμέσως την υποχρέωση να του δείξει όλα τα σημάδια αναγνώρισης μεταξύ των Βλάμηδων. Τόσο οι Βλάμηδες όσο και οι Συστημένοι αγνοούσαν τους επαναστατικούς σκοπούς της οργάνωσης. Ήξεραν μόνο πως υπήρχε μια Εταιρεία που πασχίζει για το γενικό καλό του έθνους, η οποία συμπεριελάμβανε στους κόλπους της και σημαντικά πρόσωπα. Κάτι τέτοιο διαδιδόταν σκόπιμα, για να τονώνεται το ηθικό των μελών αφενός και αφετέρου για να γίνεται ευκολότερα ο προσηλυτισμός.

Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας:

Νικόλαος Σκουφάς.

Ο Νικόλαος Σκουφάς καταγόταν από την Ήπειρο, συγκεκριμένα από το Κομπότι της Άρτας. Γεννήθηκε το 1779 και έμαθε τα πρώτα γράμματα στην Άρτα, όπου αρχικά ασχολήθηκε με τη βιοτεχνία σκούφων, απ' όπου πήρε και το όνομά του.

Το 1813, ο Σκουφάς βρίσκεται στη Ρωσία, όπου και εγκαθίσταται στην Οδησό, ασκώντας χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία το παλαιό επάγγελμά του. Με αυτόν τον τρόπο, του δίνεται η ευκαιρία να γνωριστεί με τον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο και τον Εμμανουήλ Ξάνθο, μετέπειτα συνιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας, γεγονός που πραγματοποιήθηκε το έτος 1815, ύστερα από πρόταση του Σκουφά. Ανέλαβε τη διάδοση και την κατήχηση μελών από το πλήθος των ομογενών της Ρωσίας. Αρχικά, οι προσπάθειές του δεν ευδοκίμησαν, όσον αφορά τις πόλεις της Μόσχας και της Πετρούπολης, αλλά στη συνέχεια βρήκε ανταπόκριση στην Οδησό, αρχές του 1816

Στην Οδησό, ο Νικόλαος Σκουφάς συνεργάζεται με τον Άνθιμο Γαζή, ο οποίος τελικά είχε αναλάβει έναν πολύ αποφασιστικό ρόλο στη διάδοση της Φιλικής Εταιρείας, αναθέτοντάς του τη μύηση κλεφτών και αρματολών της Στερεάς Ελλάδας. Ο ίδιος ανέλαβε να διαδώσει την ιδέα της Φιλικής Εταιρείας στην Πελοπόννησο, περνώντας για αυτόν ακριβώς το σκοπό από την Κωνσταντινούπολη. Ωστόσο, η κακή υγεία του δεν του επέτρεψε να ολοκληρώσει την αποστολή του και μέσα σε έναν χρόνο τον οδήγησε στον τάφο. Πέθανε στις 31 Ιουλίου 1818 στο Μέγα Ρεύμα της Κωνσταντινούπολης και ετάφη στον τοπικό ναό των Ταξιαρχών.

Εμμανουήλ Ξάνθος

Ο Εμμανουήλ Ξάνθος γεννήθηκε στην Πάτμο το 1772. Εκεί ξεκίνησε τα πρώτα του βήματα και ύστερα από τις μάλλον μέτριες επιδόσεις του στο σχολείο της πατρίδας του, μετανάστευσε στην Ιταλία και συγκεκριμένα στην Τεργέστη, όπου και δούλεψε ως υπάλληλος σε εμπορική επιχείρηση.

Το 1810 εγκαταστάθηκε στην Οδησσό, και αφού δούλεψε ως γραμματικός, το 1812 γνωρίζεται με τρεις εμπόρους από τα Γιάννενα και αποφασίζουν να δημιουργήσουν δική τους εμπορική εταιρεία. Κατά το 1813, πραγματοποιεί εμπορικά ταξίδια στην Πρέβεζα, στα Ιωάννινα και στη Λευκάδα. Επιστρέφοντας στην Οδησσό, ανακοινώνει στους Αθανάσιο Τσακάλωφ και Νικόλαο Σκουφά τις ιδέες του και με τον τρόπο αυτό ιδρύεται η Φιλική Εταιρεία το 1814. Ο Ξάνθος αναλαμβάνει καθήκοντα ταμιά, γραμματέα ενώ παράλληλα χρησιμοποιείται και ως σύνδεσμος με τα άλλα ηγετικά μέλη, όπως τον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο

Το 1818, ο Ξάνθος μεταβαίνει στη Ρωσία, με σκοπό να προτείνει την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας στον Ιωάννη Καποδίστρια, πρόσωπο που οι τρεις ιδρυτές οραματίζονταν ως την «Ανωτάτη Αρχή». Φτάνει τον Ιανουάριο του 1820 στην Πετρούπολη, όπου και συναντά την άρνηση του Καποδίστρια να αναλάβει την αρχηγία, ο οποίος, γνωρίζοντας τις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη έναντι των φιλελευθέρων και εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων των λαών και υπολογίζοντας τις συνέπειες μιας λαϊκής εξέγερσης, προσπάθησε να πείσει τον Ξάνθο για την ανάγκη να αναβληθούν οι επαναστατικές ενέργειες, ωστόσο έρθουν πιο κατάλληλες περιστάσεις που θα ευνοήσουν την απόπειρα αυτή. Έτσι, ο Ξάνθος προτείνει την αρχηγία της Εταιρείας στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, πρόσωπο που έχαιρε της εκτίμησης των συμπατριωτών του και που, ως υπασπιστής του τσάρου, θα μπορούσε ίσως να επηρεάσει θετικά τη στάση της Ρωσίας για πιθανή επανάσταση στον ελλαδικό χώρο, ο οποίος και δέχεται. Από εκείνη τη στιγμή, ο Εμμανουήλ Ξάνθος διατηρεί στενή συνεργασία με τον Υψηλάντη και γίνονται προσπάθειες για το συντονισμό του έργου στις παραδουνάβιες ηγεμονίες.

Μετά το τέλος της επαναστάσεως στην περιοχή της Μολδοβλαχίας, ο Ξάνθος μεταβαίνει στην Ιταλία και συνεχίζει προς την Πελοπόννησο, η οποία είχε ήδη

επαναστατήσει. Στην περιοχή αυτή θα μείνει ως το 1826, οπότε και φεύγει για την Αυστρία, προκειμένου να οργανώσει την απόδραση από το Μουγκάτς του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Η επιχείρηση απέτυχε και αναγκάστηκε να φύγει για τη Βλαχία. Άγνωστος παραμένει εκεί ως το 1837, οπότε και παίρνει την απόφαση να επιστρέψει στην Ελλάδα. Δυο χρόνια αργότερα, διορίζεται σε διοικητική θέση στην Ύδρα κι αργότερα στο Ελεγκτικό Συνέδριο, απολύθηκε όμως ύστερα από λίγο καιρό. Έζησε τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του σε πλήρη ανέχεια, μάταια αποζητώντας από το Δημόσιο σύνταξη, ή έστω ένα ελάχιστο βοήθημα. Στις 28 Νοεμβρίου 1852 πεθαίνει στην Αθήνα.

Προηγουμένως, το 1845, ο Ξάνθος είχε δημοσιεύσει τα «Απομνημονεύματά» του, τα οποία αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών για την ιστορία της Φιλικής Εταιρείας, καθώς κανείς από τους άλλους δυο πρωτεργάτες, ο Νικόλαος Σκουφάς και ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, δεν έτυχε να αφήσουν παραπλήσιας μορφής κείμενο.

Αθανάσιος Τσακάλωφ.

Ο Αθανάσιος Τσακάλωφ ήταν ηπειρώτης, γεννημένος στα Ιωάννινα. Αναγκάστηκε νέος να εγκαταλείψει την Ελλάδα και να μεταναστεύσει στη Ρωσία στον πατέρα του. Ένα μικρό διάστημα βρέθηκε στο Παρίσι για σπουδές, όπου μάλιστα συμμετείχε στην ίδρυση του «Ελληνόγλωσσου Ξενοδοχείου», σωματείου με εκπαιδευτικούς και πατριωτικούς στόχους.

Στη συνέχεια μεταβαίνει στη Βιέννη της Αυστρίας, όπου έρχεται σε επαφή με τον Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος ήταν τότε υπουργός Εξωτερικών του Τσάρου. Τελικώς, καταλήγει στη Μόσχα, όπου γνωρίζει το Νικόλαο Σκουφά και θέτει τις βάσεις για τη δημιουργία της Φιλικής Εταιρείας. Τον Ιούλιο του 1818, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ φτάνει στην Οδησό, σημαντικό λιμάνι και οργανωμένη ελληνική παροικία του Ευξείνου Πόντου, όπου και προχωρά σε σημαντικές δραστηριότητες και μεθοδικότερη οργάνωση της Εταιρείας. Κατόπιν ακολούθησε τον Άνθιμο Γαζή, σημαντικότερο μέλος της Φιλικής Εταιρείας, στην Κωνσταντινούπολη, όπου συνεχίζει την κατήχηση νέων μελών, και σε

μας ίνα συντρέξωμεν με το νουν, με την καρδίαν και με το σώμα μας εις την ελευθερίαν της, μη πτοούμενοι μήτε πυρ, μήτε σίδηρον, μητ' οποιονδήποτε βάσανον ως από μέρους ουτινοσδήποτε, ος τις ήθελε τολμήσει να μας αποκόψει από την ιερότητα του σκοπού μας. Οι κόποι και οι αγώνες θέλουν λογίζεσθαι ως μηδέν ως προς την απόφασίν μας. Ότι δεν ήθελεν είναι μυστικόν μεταξύ ημών, τούτο επ' ουδεμιά περιστάσει δεν μπορεί να κοινοποιηθεί εις άλλον, αν εκ συμφώνου δεν εγκριθεί η κοινοποίησίς του. Οркиζόμεθα δε προ πάντων, ότι μεταξύ ημών και των τυράννων της Πατρίδος μας το πυρ και ο σίδηρος είναι τα μόνα μέσα της διαλλαγής και τίποτ' άλλο. Εκ του εναντίον δε και ήθελεν αναιρέσωμεν την ιερότητα των χρεών μας, κινούμενοι από αισχροκέρδειαν τινά, ή δειλίαν ή άλλην οποιανδήποτε αιτίαν, το όνομά μας να παραδίδεται εις το αιώνιον ανάθεμα και εις την κατάραν των Ομογενών μας' το αίμα να χυθεί ως χύνεται αυτήν την στιγμήν ο οίνος τούτος, το δε σώμα μας, μη αξιούμενον ταφής, να γίνει βορά των θηρίων και των ορνέων. Αμήν.

Πηγές:

http://www.matia.gr/5/510/510_4.html

http://www.matia.gr/7/78/7806/7806_1_03.html,

<http://www.parliament.gr/1821/anafora/filikoi.asp>

Επιλογή υλικού, επιμέλεια: Θεοδώρα Γιαννίτση

Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας.

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ του ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ (Οκτώβριος 1827)

Иван Константинович Айвазовски «Наваринскиѹ боѹ» / Ιβάν Αϊβαζόβσκι «Ναυμαχία Ναναρίνου»

Στις 24 Ιουνίου/6 Ιουλίου του 1827, σ' ένα διπλωματικό παιχνίδι για τον έλεγχο του περάσματος για την Ανατολή, οι τρεις μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία, υπογράφουν στο Λονδίνο την τριμερή Ιουλιανή σύμβαση του Λονδίνου ("Τριπλή Συμμαχία"). Η σύμβαση αυτή επαναλαμβάνει βασικά τους όρους του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης μεταξύ Ρωσίας και Αγγλίας (23 Μαρτίου/4 Απριλίου 1826), σύμφωνα με το οποίο οι δύο Δυνάμεις συμφωνούσαν να επέμβουν μεσολαβητικά για τη δημιουργία ενιαίου Ελληνικού Κράτους, υποτελούς στο Σουλτάνο. Το πρωτόκολλο αυτό ουσιαστικά σήμαινε απομάκρυνση από τις αρχές της Ιερής Συμμαχίας και αποτελεί το πρώτο διπλωματικό κείμενο (διμερή συμφωνία) που μνημονεύει το όνομα «Ελλάδα» και αναγνωρίζει πολιτική ύπαρξη στους Έλληνες. Η Γαλλία προς στιγμή διστάζει να προσχωρήσει στο Πρωτόκολλο της Πετρούπολης γιατί διατηρεί σχέσεις συνεργασίας με τον Μωχάμετ Άλυ της Αιγύπτου, αλλά, ύστερα από την επίμονη άρνηση της Πύλης να δεχτεί ειρηνική λύση του Ελληνικού Ζητήματος, προσχωρεί και αυτή στην τριμερή Ιουλιανή σύμβαση του Λονδίνου. Η σύμβαση αυτή

επαναλαμβάνει βασικά τους όρους του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης, περιέχει όμως και ρήτρα καταναγκασμού ή τουλάχιστον εκφοβισμού. Μοίρες ναυτικές των τριών Δυνάμεων θα αναλάμβαναν να επιβάλουν τη διακοπή των εχθροπραξιών. Παράλληλα θα προχωρούσαν στη σύναψη εμπορικών σχέσεων με τους Έλληνες και στο διορισμό προξένων. Η άρνηση της Πύλης να υποταχθεί στη θέληση της Τριπλής Συμμαχίας είχε σαν αποτέλεσμα τη ναυμαχία του Ναυαρίνου.

Схема Наваринского сражения / Γραφική αναπαράσταση της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου

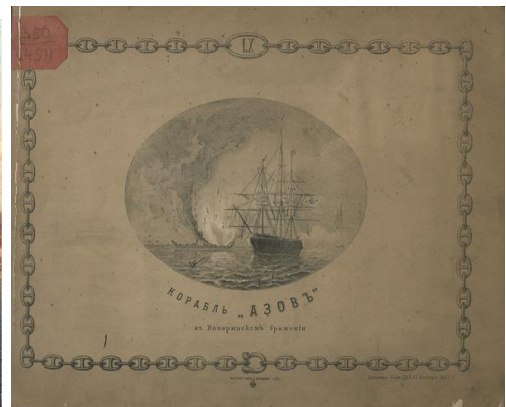

Η ναυμαχία έλαβε χώρα στις 8/20 Οκτωβρίου 1827 στον κόλπο του Ναυαρίνου (Νότιο-Δυτική ακτή της Πελοποννήσου) και σε αυτή συγκρούστηκαν ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος και ο συμμαχικός –άγγλο-γάλλο-ρωσικός– στόλος. Προηγουμένως οι συμμαχικές μοίρες είχαν σταλεί στην περιοχή για να επιβάλουν εκεχειρία, πράγμα που η τουρκική πλευρά δεν αποδέχονταν. Οι αρχηγοί των συμμαχικών μοιρών, ναύαρχος Εδουάρδος Κόδριγκτον, αρχηγός της αγγλικής μοίρας που είχε και το γενικό πρόσταγμα, αντιναύαρχος Ερρίκος Δεριγνύ, αρχηγός της γαλλικής μοίρας και αντιναύαρχος Λογγίνος Χεύδεν, αρχηγός της ρωσικής μοίρας, αποφάσισαν όπως εισχωρήσει ο στόλος στον κόλπο του Ναυαρίνου, όπου

βρισκόταν ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος υπό την αρχηγία του Ιμπραήμ πασά. Ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος αποτελούνταν από 89 σκάφη με 2.240 πυροβόλα, ο δε συμμαχικός δεν διέθετε πάνω από 27 πλοία – 12 αγγλικά, 8 ρωσικά και 7 γαλλικά – με 1.324 πυροβόλα.

Ένα «τυχαίο γεγονός», όπως το χαρακτηρίζουν αρκετοί ιστορικοί της ναυμαχίας του Ναυαρίνου, διαδραμάτισε το ρόλο του «μοιραίου γεγονότος». Σε κάποια στιγμή ένα εχθρικό πυρπολικό φθάνει πολύ κοντά στο πολεμικό πλοίο «Ντάρτμουθ» και ο κυβερνήτης του Φελλόους στέλνει μια λέμβο με λίγους άνδρες και επικεφαλής τον Υποπλοίαρχο Φιτσορόυ για να αναγκάσει το εχθρικό πυρπολικό να απομακρυνθεί. Εκείνοι, όμως, αφού προσπάθησαν να πείσουν τους Άγγλους να μην πλησιάσουν, πυροβολούν, σκοτώνουν τον υποπλοίαρχο και μερικούς ακόμη άνδρες και ανάβουν το πυρπολικό. Το «Ντάρτμουθ» ανταποδίδει το πυρ. Η γαλλική ναυαρχίδα «Σειρήν» χτυπιέται από την αιγυπτιακή φρεγάτα «Εσμίνα». Αμέσως ο Γάλλος αντιναύαρχος Δεριγνύ διατάζει σφοδρό κανονιοβολισμό κατά της εχθρικής φρεγάτας και σε ελάχιστα λεπτά το πυρ γενικεύεται. Ο Άγγλος ναύαρχος Κόδριγκτον στέλνει τον Έλληνα πλοηγό Πέτρο Μικέλη με λίγους άνδρες στον Αιγύπτιο διοικητή Μουχαρέμπεη και του διαμηνύει ότι σκοπός των συμμάχων δεν είναι να κτυπήσουν τους Τουρκοαιγυπτίους, αλλά να τους αναγκάσουν να φύγουν από το Ναυαρίνο και να επιστρέψουν στις βάσεις τους, στα Δαρδανέλια και στην Αλεξάνδρεια. Οι Αιγύπτιοι σκοτώνουν τον Έλληνα απεσταλμένο του Κόδριγκτον και σε λίγα λεπτά η γαλλική ναυαρχίδα «Ασία» βυθίζει την αιγυπτιακή ναυαρχίδα. Από αυτή τη στιγμή η μάχη γενικεύεται και ξεφεύγει από κάθε σχεδιασμό και έλεγχο. Λίγο αργότερα πλησιάζει ο ρωσικό στόλος με επικεφαλής τη ναυαρχίδα «Αζόφ», οπότε το ηθικό των συμμάχων αναπτρώνεται και ο κανονιοβολισμός γίνεται ακόμη πιο έντονος και πεισματώδης.

Εικονογράφηση της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου,

από τον Ambroise-Louis Garneray

ΠΕΤΡΩΒ, Α., Η ναυαρχίδα «Αζόφ» στα μάχη του

Ναυαρίνου, Αγία Πετρούπολη 1887».

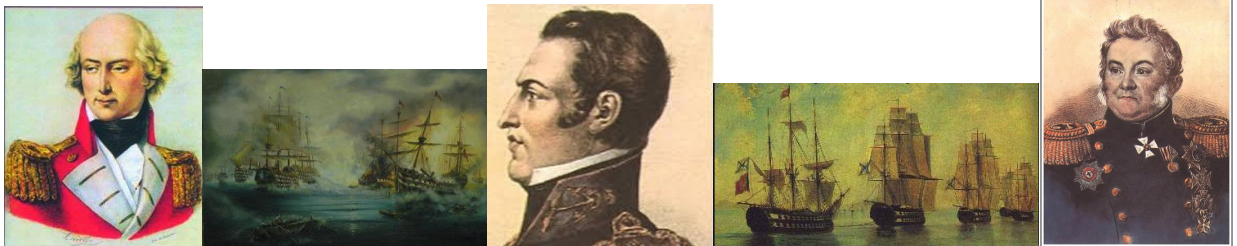
Γύρω στις 18.00 της 8/20 Οκτωβρίου 1827 τα πάντα είχαν τελειώσει. Η ναυμαχία είχε κρατήσει τέσσερις ώρες και το αποτέλεσμα της έδειξε την υπεροχή

των ευρωπαϊκών στόλων. Από τα 89 πλοία του τουρκοαιγυπτιακού στόλου τα 60 είχαν εντελώς καταστραφεί και βυθισθεί, ενώ τα υπόλοιπα είχαν ριχτεί στα αβαθή του κόλπου με σημαντικές ζημιές, ενώ οι ανθρώπινες απώλειες ανήλθαν σε 6.000 νεκρούς περίπου και 4.000 τραυματίες. Οι σύμμαχοι δεν έχασαν κανένα πλοίο, ενώ σε ανθρώπινες απώλειες είχαν 174 νεκρούς και 475 τραυματίες.

Η χαρμόσυνη είδηση της καταναυμαχίσεως του τουρκοαιγυπτιακού στόλου πανηγυρίστηκε με μεγάλο ενθουσιασμό από τους Έλληνες που έβλεπαν πλέον κοντά την ημέρα της ελευθερίας τους.

Εικονογράφηση της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου, από τον Ambroise-Louis Garneray

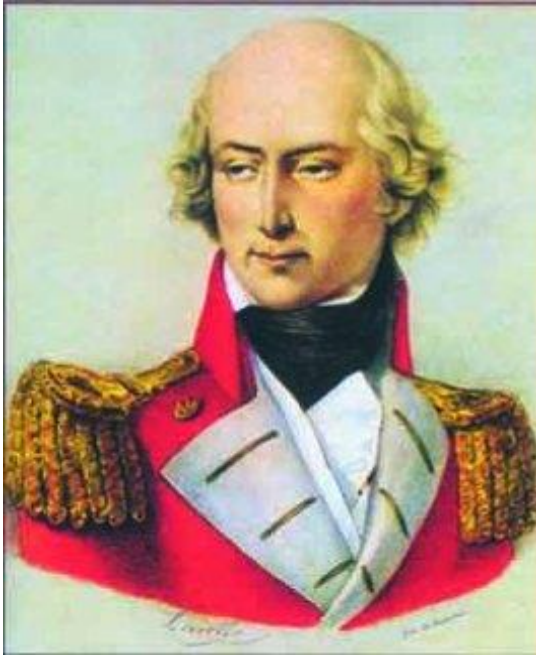
«ο αρχηγός της ρωσικής μοίρας αντιναύαρχος Λογγίνος Χέϋδεν». Ο Λογγίνος Χέϋδεν (Ρωσικά:Логгин Петрович Ге́йден, Λόγκιν Πετρόβιτς Γκέιντεν), που γεννήθηκε στο Ζαουντλάρεν της Ολλανδίας ως Λουδοβίκος βαν Χάιντεν (Lodewijk van Heiden, 6 Σεπτεμβρίου 1773 – 17 Οκτωβρίου 1850), ήταν Ρώσος ναύαρχος, ολλανδικής καταγωγής. Έμεινε γνωστός ως ένας από τους τρεις διοικητές του στόλου των Δυτικών δυνάμεων στη Ναυμαχία του Ναυαρίνου.

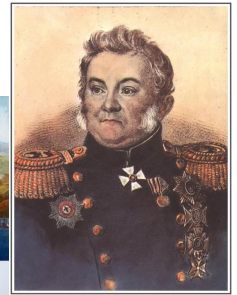
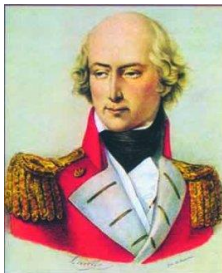
«ο αρχηγός της γαλλικής μοίρας αντιναύαρχος Ερρίκος Δεριγνύ

Ο Ανρί ντε Ρινί, γνωστός στην Ελλάδα ως Δεριγνύ (πλήρες όνομα: Marie Henri Daniel Gauthier, comte de Rigny, ελληνικά: Μαρί Ανρί Ντανιέλ Γκοτιέ, κόμης του Ρινύ, 2 Φεβρουαρίου 1782 – 6 Νοεμβρίου 1835) ήταν Γάλλος ευγενής, ναύαρχος του γαλλικού στόλου στην περίφημη Ναυμαχία του Ναυαρίνου στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.

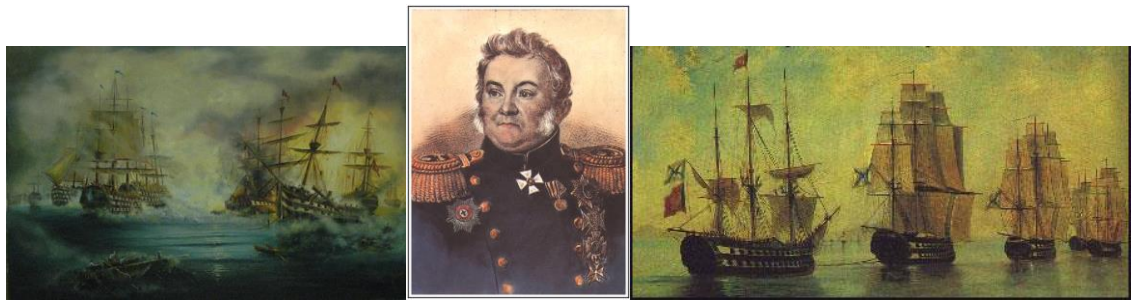
« ο αρχηγός της αγγλικής μοίρας ναύαρχος Εδουάρδος Κόδριγκτον», ο Σερ Έντουαρντ Κόδριγκτον (αγγλ.: Sir Edward Codrington, 27 Απριλίου 1770 - 28 Απριλίου 1851), ναύαρχος του Βρετανικού στόλου, ήρωας της ναυμαχίας του Τραφάλγκαρ και της ναυμαχίας του Ναβαρίνου.

Ναυμαχία Ναβαρίνου (αγνώστου καλλιτέχνη)

Γραφική αναπαράσταση της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου

**Η ΑΛΩΣΗ της ΠΟΛΗΣ. – Το ΚΙΝΗΜΑ των ΚΛΕΦΤΩΝ &
ΑΡΜΑΤΩΛΩΝ. Ο ΙΔΕΟΛΟΓΟΣ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ
ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ**

Η πτώση του Βυζαντίου το 1453 μ.Χ. θα σηματοδοτήσει την έναρξη μιας εκ των χειρότερων περιόδων που θα ζήσει η το έθνος μας, μέσα στην μακρόχρονη ιστορία του.

Στα 400 χρόνια σκλαβιάς οι Τούρκοι θα δημιουργούν συνεχώς όλο και σκληρότερα μέτρα με σκοπό όχι μόνο την σωματική αλλά και την ψυχική αποδυνάμωση του Ελληνικού λαού.

Οι Τούρκοι προβαίνουν στο «Παιδομάζωμα. Παίρνουν τα μικρά παιδιά των «άπιστων» όπως τους ονόμαζαν και τα μεγαλώνουν με μοναδικό σκοπό τον πόλεμο υπέρ των Οθωμανών. Τα παιδιά των Ελλήνων θα γίνονται «Γενίτσαροι». Αυτό θα αποτελέσει άλλο ένα πλήγμα κατά του ηθικού των Ελλήνων. Ο Εξισλαμισμός ακόμη μία μεγάλη πληγή για τον Ελληνισμό. Όλοι όσοι αρνιόντουσαν το Ισλάμ ήταν άπιστοι και έπρεπε να πληρώνουν το «Χαράτσι» που ήταν φόρος για να έχει το δικαίωμα ο άπιστος, δηλαδή ο Χριστιανός, να έχει για ένα χρόνο το κεφάλι στους ώμους του! Οι Έλληνες κυριολεκτικά ζουν πλέον σαν δούλοι αφού δεν τους επιτρέπεται τίποτα!

Καθ' όλη την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, οι Έλληνες δεν θα υποδουλώνονται, αλλά με μανία θα αναζητούν το κορυφαίο αγαθό, την Ελευθερία.

Η Ελευθερία αλλά και η Ελλάδα προσωποποιημένες Θεές στις ψυχές όλων των Ελλήνων, θα δώσουν κουράγιο και θάρρος στους ραγιάδες για να αντέξουν αυτό το ασήκωτο βάρος της σκλαβιάς και το 1821 να φωνάξουν – Ελευθερία ή Θάνατος.

Η επανάσταση του 1821 δεν ήταν η πρώτος ξεσηκωμός των Ελλήνων ενάντια στην τούρκικη σκλαβιά. Εβδομήντα τέσσερις ξεσηκωμοί έχουν καταγραφεί κατά της οθωμανικής τυραννίας (πόσους δεν γνωρίζουμε...), πράγμα που με απλά μαθηματικά σημαίνει, ότι κάθε πενταετία, επί 400 χρόνια, οι Έλληνες έπαιρναν
 τα
 όπλα!
 Οι περισσότερες επαναστάσεις αυθόρμητες κι απαρασκεύαστες. Όχι λίγες, με προτροπή ξένων δυνάμεων που εγκατέλειπαν στην πορεία τους ξεσηκωμένους. Πνίγηκαν όλες στο αίμα.

Ας αναφέρουμε μερικά από αυτά τα κινήματα:

1463: Δέκα χρόνια μόνο μετά την άλωση της Πόλης, σημειώνεται επαναστατικό κίνημα σε Σπάρτη, Λακεδαίμονα και Αρκαδία με επικεφαλής τους Πέτρο Μπούα και Μιχαήλ Ράλλη.

1479: Κίνημα στη Μάνη από τον Κορκόδειλο Κλαδά.

1481: Επανάσταται η Χειμάρρα και η Αυλώνα με αρχηγούς τον Κλαδά και τον Ιωάννη Καστριώτη.

1496, 1499: Επανάσταση σε Ήπειρο, Στερεά και Πελοπόννησο με υποκίνηση του Καρόλου Η'.

1532: Επανάσταση σε Κορώνη και Πάτρα με αρχηγούς τον Νικόλαο Μαμωνά-Παλαιολόγο, τον Μιχαήλ Καλόφωνο και άλλους.

1571: Επανάσταση σε Πελοπόννησο, Στερεά, Μακεδονία και Αιγαίο μετά την καταστροφή του τουρκικού στόλου στη Ναύπακτο από τους ενωμένους στόλους της Ευρώπης.

1612: Επανάσταση στα Γιάννενα από τον ηρωικό Δεσπότη Τρίκκης Διονύσιο τον «Σκυλόσοφο».

1684: Οι Έλληνες ξεσηκώνονται στο πλευρό των Ενετών και ελευθερώνουν τον Μωρηά. Η ελευθερία αυτή θα κρατήσει μέχρι το 1715.

1770: Κατά τα Ορλωφικά, όλη η Ελλάδα ξεσηκώνεται απ' άκρη σε άκρη. Μετά την προδοσία της επανάστασης, οι τουρκικές αρχές προέβησαν σε φρικτές σφαγές εις βάρος Ελλήνων χριστιανών.

1778-1793: Ο «πειρατής» Λάμπρος Κατσώνης κυριαρχεί στο Αιγαίο και προξενεί στον τουρκικό στόλο τεράστιες καταστροφές

Η δίψα των Ελλήνων για την ανάκτηση της προγονικής ελευθερίας και δόξας, δεν ήταν δυνατόν να πνιγεί στο αίμα, που έχυne στην ιερή ελληνική γη το τούρκικο γιαταγάνι.

Όπως έλεγε και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο Γέρος του Μοριά: «Το Γένος ποτέ δεν υποτάχτηκε στον σουλτάνο. Είχε τα πάντα: το βασιλιά του, το στρατό του, τα κάστρα του. Βασιλιάς του, ο Μαρμαρωμένος Βασιλιάς. Στρατός του, οι Αρματολοί κι οι κλέφτες. Κάστρα του, η Μάνη και το Σούλι».

Για να φτάσει όμως το Ελληνικό Έθνος στην Επανάσταση του 1821, συνέβησαν μια σειρά από ιστορικά γεγονότα, τα οποία αποδεικνύουν ότι στα 400 χρόνια της τουρκικής σκλαβιάς η προσπάθεια των Ελλήνων να αποτινάξουν τον ζυγό της δουλείας, ήταν διαρκής και αιματηρότατη! Σε τρία από αυτά θα σταθούμε σήμερα στην βραδιά μας.

- Στο κίνημα και τον ρόλο των Κλεφτών και των Αρματολών.
- Στον Πρωτομάρτυρα της Ελληνικής Επανάστασης τον Ρήγα Φεραίο.

Η τουρκική κατάκτηση δημιούργησε τις συνθήκες για την ανάπτυξη ενός ρεύματος, που οδηγούσε τους κατοίκους από τις πεδινές περιοχές προς τους ορεινούς όγκους. Μπροστά στην απειλή της σφαγής ή της αιχμαλωσίας οι πληθυσμοί πεδινών οικισμών ή και μεμονωμένα άτομα έπαιρναν τον δρόμο που οδηγούσε μακριά από την ταπείνωση και τον εξευτελισμό. Έτσι θα εμφανισθεί από τα πρώτα κιόλας χρόνια της σκλαβιάς το κίνημα των Κλεφτών.

Οι ορεινοί όγκοι, πού εκεί κοντά στα χωριά των αγανακτισμένων χριστιανών ραγιάδων υψώνουν περήφανα τις πάμπολλες κορυφές τους, το Βέρμιο, τα Πιέρια, ό Όλυμπος, τα Χάσια, ή Πίνδος, Τα βουνά της Αρκαδίας και της Μάνης, είναι σα να καλούν τούς νέους με όλο τον μυστικό, τον μαγικό τους κόσμο, με τούς γκρεμούς πού φέρνουν ίλιγγο, με τις σκοτεινές χαράδρες, με τα καταπράσινα δάση από πεύκα, βαλανιδιές, έλατα, και με τα αγρίμια τους. Υπάρχει στενός δεσμός των

πρωτόγονων αυτών ανθρώπων με το περιβάλλον. Ένα βαθύ φυσιολατρικό αίσθημα είναι ριζωμένο μέσα στις ψυχές τους. Με τα παρακάτω λόγια χαιρετίζει και αντιχαιρετίζεται ο υποψήφιος κλέφτης:
 — **Γεια σας βουνά με τούς γκρεμινούς, λαγκάδια με τις πάχνες.**
 — **Καλώς το τ' άξιο το παιδί και τ' άξιο παλληκάρι**

Για να φθάσει, όμως, ο κλέφτης να γίνει ο θρυλικός αγωνιστής της ελευθερίας, όπως μας τον παρουσιάζουν τα δημοτικά μας τραγούδια και η παράδοση, χρειάστηκε να περάσουν τρεις περίπου αιώνες μετά την Άλωση.

Ο αγώνας των κλεφτών είχε σαφή τον χαρακτήρα της ανταπόδοσης, της ενεργητικής αντίστασης εναντίον των κατακτητών και των αυθαιρεσιών τους.

Αυτονόητο είναι ότι οι κλέφτες κατά τούς πρώτους αιώνες τής τουρκοκρατίας δεν είχαν την συνείδηση ότι αγωνίζονται για την ελευθερία ολόκληρου του έθνους. Ότι τούς ξεχώριζε από τούς κοινούς ληστές ήταν μόνο το έντονο μίσος εναντίον των κατακτητών και των συνεργατών τους και ή συμπάθειά τους προς τούς κατατρεγμένους. Οι κλέφτες είναι οι πρώτοι πυρήνες της αντίστασης του ελληνικού λαού, αυτοί διερμηνεύουν την θέλησή του να μην υποταχτεί στην βία και στις καταπιέσεις των αλλόδοξων κατακτητών και των χριστιανών οργάνων τους. Η φτώχεια των κατοίκων είναι σύμμαχός τους και ή ευμάρεια των εχθρών πρόκληση.

Στην Ελλάδα, όπως και γενικότερα στην Βαλκανική, οι σουλτάνοι αντιμετώπιζουν το πρόβλημα της υποταγής των ορεινών πληθυσμών, πού είχαν πυκνωθεί από πρόσφυγες των πεδινών. Ένα πρόβλημα πού δεν είχε παρουσιαστή οξύ στην Μικρά Ασία, γιατί εκεί ή προέλαση και εξάπλωση των τουρκικών φύλων έγινε βαθμιαία και κατά κύματα. Έτσι οι κατακτήσεις τους εξασφαλιζονταν με την διενέργεια σφαγών, εξανδραποδισμών, με αθρόους εξισλαμισμούς, και με την παραχώρηση θρησκευτικών και οικονομικών ελευθεριών. Στην Βαλκανική όμως οι Τούρκοι βρίσκονταν μακριά από τις βάσεις τους, μέσα σ' εχθρικούς πληθυσμούς. Αρκετοί ήταν οι ορεινοί κάτοικοι πού αρνούσαν κάθε συμβιβασμό με τούς κατακτητές και εξακολουθούσαν την ανυπότακτη ζωή τους.

Ο Σουλεϊμάν Α' γύρω στα 1525 αποφασίζει να εγκαινιάσει ένα παλιό θεσμό Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, ο οποίος είχε εφαρμοστεί και από Βενετούς

("αρματόρες"]]. Οι Τούρκοι, τους ονόμασαν - Αρματολούς, και την περιφέρεια που επέβλεπαν - Αρματολίκι.

Ο Αρματολικός θεσμός συνιστούσε μεταβίβαση της κρατικής ευθύνης φύλαξης του χώρου, από τους Οθωμανούς, σε τοπικούς ένοπλους προεστούς ραγιάδες .

Οι Αρματολοί ήταν ένοπλοι Χριστιανοί τους οποίους προσεταιρίζονταν οι οθωμανικές αρχές και τους ανέθεταν την τήρηση της τάξης σε μια περιοχή (αρματολίκι). Μισθοδοτούνται από την επαρχία στην οποία υπάγονται και απαλλάσσονται από κάποιους φόρους.

Υποτέλεια με αντάλλαγμα την εσωτερική αυτονομία. Επρόκειτο για «μικρά προτεκτοράτα εντός του αυτοκρατορικού κράτους με βαθμό εσωτερικής αυτονομίας».

Προστατεύουν μια περιοχή, τόσο από κακοποιούς όσο και από τους Κλέφτες.

Έτσι οι Κλέφτες είναι οι ταραξίες και οι Αρματολοί επιβάλλουν την τάξη. Αυτά βέβαια είχαν σχεδιάσει οι Τούρκοι. Στην πράξη, οι Αρματολοί τους αποκοιμίζουν και σε ώρα κινδύνου, ειδοποιούσαν πολλές φορές τους Κλέφτες να φυλαχτούν. Κι' όταν δεν τα πήγαιναν καλά με τους Τούρκους, γίνονταν πάλι Κλέφτες.

Έτσι Στην Ελλάδα, έγινε κάτι το μοναδικό. Αυτό το υπόδουλο Έθνος, σκλαβωμένο τετρακόσια χρόνια, μπόρεσε να κάνει το δικό του στρατό, μέσα στο ίδιο το κράτος του κατακτητή. Ετοίμασε τη λευτεριά του, με τους Κλέφτες και τους Αρματολούς. Αυτοί θα προβάλλουν ως φυσικοί αρχηγοί του έθνους, θα αποτελέσουν την «**μαγιά της λευτεριάς**», όπως παραστατικά λέγει ο αγωνιστής του 21 **Γιάννης Μακρυγιάννης** και θα γίνουν οι πρόμαχοι της ελευθερίας.

Γι' αυτό δεν είναι καθόλου παράξενο, που οι ανυπότακτοι εκείνοι άνδρες έλαμψαν μέσα στην θερμή φαντασία του τυραννισμένου ελληνικού λαού και έγιναν ινδάλματα, που ο λαός δημιούργησε τον μύθο του παλληκαριού, δηλαδή έπλασε την μορφή του ιδανικού νέου της εποχής, την μορφή που ενσαρκώνει τα αισθήματα της αντρικείας περηφάνιας, της δικαιοσύνης, της συμπάθειας προς τους αδυνάτους, και της αδίστακτης αντίστασης εναντίον των τυράννων, των κατακτητών. Και ο θαυμασμός αυτός του λαού, έγινε τραγούδι ηρωικό, τραγούδι που αγαπήθηκε και διαδόθηκε πλατιά σε όλα τα στρώματα. Τα τραγούδια τους, τα ξακουστά **κλέφτικα τραγούδια**, με τον αρρενωπό τόνο τους, ικανοποιούσαν κάπως την τραυματισμένη καρδιά του σκλάβου, σκόρπιζαν τον ενθουσιασμό και έκαναν αβάσταχτη την σκλαβιά, με λίγα λόγια, μόρφωναν ελεύθερους ανθρώπους.

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ

Ο Ρήγας Φεραίος γεννήθηκε το 1757 στο Βελεστίνο της Θεσσαλίας, όπου βρισκόταν η αρχαία Ελληνική πόλη Φεραί. Ρήγας ήταν το βαπτιστικό του όνομα και στο Βελεστίνο ήταν γνωστός ως ο γιος του Κυρίτση. Ο ίδιος θα υπογράφει τα έργα του σαν Ρήγας Βελεστινλής. Σύγχρονοί του όμως πνευματικοί άνδρες αλλά και μεταγενέστεροι, γνωρίζοντας ότι στην περιοχή του Βελεστίνου υπήρχε κατά την αρχαιότητα η ανθηρή πόλη των Φερών μετέτρεψαν το «Βελεστινλής» σε «Φεραίος». Έτσι το Φεραίος διαδόθηκε στην συνέχεια ευρέως και με αυτό το όνομα ο Ρήγας θα μπει στην ιστορία.

Ο Ρήγας διδάσκεται τα πρώτα γράμματα στο Βελεστίνο και λίγο αργότερα πηγαίνει στη Ζαγορά του Πηλίου για μία συστηματικότερη και πιο πλούσια εκπαίδευση.

Ο Ρήγας ήταν περίπου 12 ετών όταν ξεκίνησε ο πρώτος Ρώσο - τουρκικός πόλεμος, επί Αικατερίνης Β (1768-1774) και τα Ορλωφικά (1769-1774), ένα από τα συγκλονιστικότερα γεγονότα της ελληνικής ιστορίας των προεπαναστατικών χρόνων. Η ματαίωση όμως όλων των ελπίδων του γένους ήρθε γρήγορα και η εκδικητική μανία των Οθωμανών ξέσπασε ασυγκράτητα πάνω στους ραγιάδες. Η σύνολη κατάσταση της οθωμανικής βίας και τρομοκρατίας θα ασκήσει βαθιά επίδραση πάνω στην ευαίσθητη ψυχή αλλά και στην ορμητική ιδιοσυγκρασία του Ρήγα.

Περίπου στα είκοσί του χρόνια θα εγκαταλείψει την γενέθλια γη για να ασχοληθεί με τα μεγάλα του σχέδια και φεύγει για την Κωνσταντινούπολη.

Εκεί στην οικία του Πρέσβη της Ρωσίας, θα γνωρίσει τον Πρίγκιπα Αλέξανδρο Υψηλάντη (1726-1806), μέγα διερμηνέα του Σουλτάνου και παππού του μετέπειτα αρχηγού της Φιλικής Εταιρίας, Αλέξανδρου Υψηλάντη. Στην Πόλη θα διευρύνει τις σπουδές του στη Γαλλική, στην Ιταλική και

τη Γερμανική γλώσσα. Όταν ο Υψηλάντης έφυγε για το Ιάσιο, προκειμένου να γίνει ηγεμόνας της Μολδαβίας, ο Ρήγας τον ακολούθησε.

Το 1887 θα διαφωνήσει με τον Υψηλάντη και φεύγει για το Βουκουρέστι έδρα της ηγεμονίας της Βλαχίας και γίνεται γραμματέας του ηγεμόνα της Βλαχίας Νικόλαου Μαυρογένη, αδερφό του παππού της Μαντώ Μαυρογένους. Μετά τον Ρώσο- τουρκικό πόλεμο και την ήττα της Τουρκίας το 1790, ο Μαυρογένης αποκεφαλίστηκε ως υπαίτιος της ήττας και ο Ρήγας κατέφυγε στη Βιέννη, την οποία έκανε έδρα της επαναστατικής δράσης του.

Η Βιέννη εκείνη την εποχή ήταν μία από τις σπουδαιότερες και μεγαλύτερες εστίες του Ελληνισμού της διασποράς. Επηρεασμένος από τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, και τις νέες ιδέες που σάρωναν εκείνη την περίοδο την Ευρώπη, ο Ρήγας αρχίζει τη συγγραφή και τη μετάφραση βιβλίων σε δημόδη γλώσσα. Εδώ στην Βιέννη, στο τυπογραφείο των αδελφών Πούλιου, από τα Σιάτιστα της Μακεδονίας, θα τυπώσει τα πρώτα του έργα - το Σχολείον των ντελικάτων Εραστών, το Φυσικής απάνθισμα, και το Ηθικός Τρίπους, και αργότερα θα τυπώσει τον Θούριο και την Χάρτα που φιλοτεχνήθηκε από τον Αυστριακό λιθογράφο Φρανσουά Μίλλερ, την επαναστατική του προκήρυξη, το Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τα Δίκαια του ανθρώπου, καθώς και τον 1ο τόμο του Νέου Αναχάρσιδος.

Η χάρτα της Ελλάδας

Το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο έργο του, το οποίο προετοίμαζε για αρκετά χρόνια ο Ρήγας ήταν η «Χάρτα της Ελλάδος». Ένα μνημειώδες εκδοτικό επίτευγμα για την εποχή της, ένα μεγαλόπνοο έργο καμωμένο με μοναδική υπομονή και πολύχρονη μελέτη, και δεν ήταν παρά ένας ιστορικός και γεωγραφικός πίνακας που παρουσίαζε τον αρχαίο, μεσαιωνικό και νέο Ελληνισμό μαζί με άφθονα στοιχεία αρχαιογνωσίας. Πάσχιζε να δώσει δίπλα στις σημερινές ονομασίες τα αρχαία ελληνικά ονόματα, έτσι αναγράφονταν οι αρχαίες ονομασίες χωρών, πόλεων, βουνών, ποταμών. Υπενθυμίζονταν σημαντικά ιστορικά γεγονότα, αντιπαραθέσεις, πόλεμοι, νίκες κατά των αλλοφύλων, στρατηγικές μαχών, κάστρα, πόλεις και υπολείμματα της ένδοξης πατρογονικής κληρονομιάς που ήταν εκεί για να διδάξουν και να αφυπνίσουν συνειδήσεις. Ένας μοναδικός θησαυρός πατριδογνωσίας που κινητοποιούσε αποτελεσματικά την μνήμη και την συνείδηση των ραγιαδών.

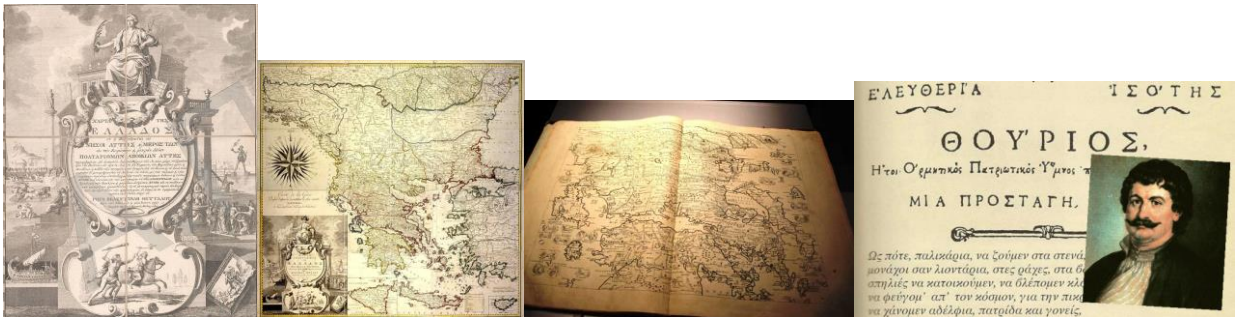
Το επαναστατικό μανιφέστο

Από το 1792 και κατόπιν ο Ρήγας έμελλε να ζήσει την μεταστροφή των Ελλήνων και την προσέγγισή τους προς την επαναστατημένη Γαλλία. Οι γαλλικές στρατιές νικούσαν σε όλα τα μέτωπα τις συνασπισμένες μοναρχίες της Ευρώπης

και οι τυραννομάχοι Γάλλοι του Ναπολέοντα καταλύουν συντηρητικά καθεστώτα αιώνων και στην θέση τους εγκαθιδρύουν δημοκρατικά πολιτεύματα.

Από τα χρόνια ήδη της παραμονής του στην Βλαχία, ο Ρήγας είχε προμηθευθεί τα συνταγματικά κείμενα και τους χάρτες των εθνοσυνελεύσεων της Γαλλίας και τα μελετούσε. Και το φθινόπωρο του 1797, οπότε είχε ολοκληρωθεί ο κύκλος των θεωρητικών αυτών αναζητήσεων, ο Ρήγας προχώρησε στην εκτύπωση των επαναστατικών εντύπων σε αρκετές χιλιάδες αντίτυπα και ετοιμάσθηκε να εγκαταλείψει την Βιέννη, παίρνοντας μαζί του όλο το υλικό. Το επαναστατικό μανιφέστο του Ρήγα ήταν ένα τετρασέλιδο σε μεγάλο σχήμα φύλλου, αρκετά πυκνά τυπωμένο, και ξεκινούσε με τα συνθήματα που την εποχή εκείνη δονούσαν την παγκόσμια κοινότητα «Ελευθερία – Ισοτιμία – Αδελφότης». Περιείχε την «Επαναστατική Προκήρυξη», τα «Δίκαια (= Δικαιώματα) του Ανθρώπου», το «Κυρίως Σύνταγμα» και έκλεινε με τον «Θούριο».

Η «Επαναστατική Προκήρυξη» ήταν ένας εμπνευσμένος και φλογερός λόγος αποτίναξης του οθωμανικού ζυγού και ανάκτησης της ελευθερίας:

Ακολουθούσε το κείμενο με τα «Δίκαια (=Δικαιώματα) του Ανθρώπου» που περιλάμβανε 35 άρθρα. Είναι αρκετό να ακούσουμε μερικά από αυτά τα άρθρα για να συνειδητοποιήσουμε το θάρρος και την αποφασιστικότητα αυτού του γενναίου στοχαστή και προδρόμου της Ελληνικής Επανάστασης.

Άρθρο 3. «Όλοι οί άνθρωποι, Χριστιανοί και Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι».

Άρθρο 4. «Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρα ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν».

Άρθρο 6. «Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ κάμη ὅλον ἐκείνο, ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του».

Άρθρο 6. «Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴ κάμης εἰς τὸν ἄλλον ἐκείνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σὲ κάμουν».

Άρθρο 7. «Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμούς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον δὲν εἶναι ἐμποδισμένον».

Άρθρο 9. «Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου».

Άρθρο 22. «Όλοι χωρίς εξαίρεσιν ἔχουν χρέος νὰ ἡξεύρουν γράμματα».

Άρθρο 22. «Ἐκ τῶν γραμμάτων γεννᾶται ἡ προκοπή με τὴν ὁποῖαν λάμπουν τὰ ἐλεύθερα ἔθνη».

Άρθρο 22. «Ἡ Πατρίς ἔχει νὰ καταστήσῃ σχολεῖα εἰς ὅλα τὰ χωρία διὰ τὰ ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ παιδιά».

Άρθρο 23. «Όλον τὸ ἔθνος ἀδικεῖται, ὅταν ἀδικεῖται ἓνας μόνος πολίτης».

Με τὴν κορύφωση τοῦ ἀρθροῦ 35 κλείνει ἡ συγκλονιστικὴ αὐτὴ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου:

Άρθρο 35. «Όταν ἡ διοίκησις βιάζῃ, ἀθετῇ, καταφρονῇ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ καὶ δὲν εἰσακούῃ τὰ παράπονά του, τὸ νὰ κάμῃ ὁ λαὸς ἢ κάθε μέρος τοῦ λαοῦ ἐπανάστασιν, νὰ ἀρπάξῃ τὰ ἄρματα καὶ νὰ τιμωρῇ τοὺς τυράννους του, εἶναι τὸ πλέον ἰερὸν ἀπὸ ὅλα τὰ δίκαιά του καὶ τὸ πλέον ἀπαραίτητον ἀπὸ ὅλα τὰ χρέη του».

Ακολουθοῦσε τὸ «Κυρίως Σύνταγμα» με τὰ 124 ἀρθρα του, που συγκροτοῦσε ουσιαστικὰ τὸ θεσμικὸ σῶμα τοῦ πολιτεύματος με τοὺς τρόπους λειτουργίας του καὶ τὸν προσδιορισμὸ καὶ τὶς αρμοδιότητες τῶν ἐξουσιῶν. Ὁ Ρήγας σχεδίαζε νὰ θεμελιώσῃ στο κενὸ που θα ἀφῆνε ἡ Οθωμανικὴ Αυτοκρατορία μίαν επικράτεια με μεγάλη ἐκσταση καὶ εὐρος. Οραματιζόταν ἓνα κράτος που θα ἔφερε τὴν ονομασίαν «Ἑλληνικὴ Δημοκρατία» καὶ που θα ἀπλωνόταν σε ὅλη τὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὸν Δούναβη μέχρι τὰ νησιά τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴ καὶ τὸ Ἴόνιο ἕως τὴν Μικρὰ Ἀσία.

Ὁ Θούριος.

Τὸ ἐπαναστατικὸ μανιφέστο ολοκληρωνόταν στὴν τέταρτη σελίδα με τὸν «Θούριο».

Σ' αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ Ρήγα Φεραίου θα σταθούμε ἰδιαίτερα. Κατὰ τὴν προετοιμασίαν καὶ κατάστρωση τοῦ στρατηγικοῦ σχεδίου τῆς ἐπανάστασίν του, ὁ Ρήγας γνώριζε καλὰ πως χωρὶς ὑψηλὸ ἠθικὸ, χωρὶς κινητοποίηση τῶν ἰδανικῶν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι δυνατόν οἱ σκλαβωμένοι νὰ προχωρήσουν σε ἐπανάσταση, νὰ υπερβούν τὶς ψυχολογικὰς δυσκολίες ὅσον ἀφορὰ τὴν ἀποτελεσματικότητάν τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας. Γνώριζε ἐπίσης πως μόνον με ἐνθουσιαστικὰ τραγούδια, με παιάνες, θα ἦταν δυνατόν νὰ παρακινηθῶν, νὰ ἐνθουσιαστοῦν οἱ σκλαβωμένοι ραγιάδες. Ἴσως νὰ θυμόταν ἀπὸ τὸ σχολεῖο του τὸν ποιητὴ Τυρταῖο, που με τοὺς παιάνες τοῦ ἐμψύχωνε τοὺς Σπαρτιάτες στρατιῶτες.

Ὁ Ρήγας συνέθεσε τὸν δικὸν του παιᾶνα, τὸν ονόμασε «Θούριο», λέξη τὴν ὁποία δανείστηκε ἀπὸ τοὺς Ἀττικοὺς ποιητὰς: Τὴν συναντᾶμε στὸν Αἰσχύλο, στὶς τραγωδίαν Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβαν 42, Πέρσες 73, Ἀγαμέμνων 112, Εὐμενίδες 627, Στὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλή 212, 612, καὶ στὸν Ἀριστοφάνη, Ἰπτεῖς 757, Βάτραχοι 1289.

Στον Όμηρο, Ιλιάδα Ο 127 απαντάται το «θύριος» για τον Άρη. Η λέξη «θύριος» είναι επίθετο και προέρχεται από το ρήμα θρώσκω, και σημαίνει ορμητικός, μαινόμενος, πολεμικός.

Μάλιστα ο ίδιος επεξηγεί την σημασία του όρου «Θούριος, ήτοι ορμητικός Πατριωτικός Ύμνος πρώτος, εις τον ήχον "Μία προσταγή μεγάλη"». Το πρώτος σημαίνει ότι έχει γράψει και ένα δεύτερο παιάνα, δηλ. τον Ύμνο Πατριωτικό. Για να τραγουδηθεί ο Θούριός του, «Ως τότε παλληκάρια», ο Ρήγας δεν έβαλε μουσικά σύμβολα, νότες, αλλά ως ηγέτης αποτελεσματικός και προνοητικός που ήταν, για να διαδοθεί πλατιά, γράφει να το τραγουδούν στο σκοπό ενός πολύ γνωστού και πλατιά διαδεδομένου τραγουδιού της εποχής του «Μια προσταγή μεγάλη», που αναφερόταν στα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη, που εκείνα τα χρόνια είχε αναθερμάνει τις ελπίδες των σκλαβωμένων, για την απόκτηση της ελευθερίας τους με τη βοήθεια της Ρωσίας.

Ο Θούριος είναι με απλά λόγια γραμμένος, για να αγγίζει την ψυχή και το νου του λαού και να γίνονται κατανοητά τα μηνύματά του. Ο Ρήγας γνώριζε πολύ καλά πως επανάσταση ενάντια στην τυραννία του Σουλτάνου δε γίνεται με στιχουργήματα. Μόνο με παιάνες, με επαναστατικά ορμητικά τραγούδια επιτυγχάνεται το ξεσήκωμα του λαού.

Με τον Θούριό του ο Ρήγας έκανε σαφές πως στο στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του, για να απαλλαγεί η Ελλάδα από τον Οθωμανικό ζυγό, ήταν απαραίτητος ο ένοπλος αγώνας. Δεν αρκούσαν ούτε η «υπεροχή στις γνώσεις» των Ελλήνων ούτε η «ηθική τελειοποίησή» τους, όπως υποστήριζαν οι μετριοπαθείς Έλληνες, όπως ο Κοραΐς, ο Καποδίστριας και άλλοι. Την άποψη αυτή του Ρήγα ενστερνίστηκε αργότερα το 1821 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.

Ο Ρήγας με τον Θούριό του και τα επαναστατικά του κείμενα δίνει και ένα άλλο σημαντικό μήνυμα, ότι η αποτίναξη της τυραννίας και η απόκτηση της Ελευθερίας θα πρέπει να στηριχθεί στις ντόπιες δυνάμεις των σκλαβωμένων, τους οποίους προσκαλεί σε επανάσταση. Στον Θούριό του, όπως και στα άλλα κείμενά του δεν απευθύνει καμιά έκκληση για βοήθεια στις μεγάλες τότε δυνάμεις. Κάτι πρωτόγνωρο για τον Ελληνισμό. Μέχρι τότε οι σκλαβωμένοι Έλληνες για την απόκτηση της ελευθερίας τους προσέβλεπαν στις μεγάλες δυνάμεις της Ανατολής και της Δύσης.

Ο Ρήγας άφησε επίσης για εκτύπωση ένα εγχειρίδιο για τους μαχητές του, που είχε επεξεργασθεί νωρίτερα και το οποίο είχε τιλοφορήσει «Στρατιωτικόν Εγκόλπιον». Επρόκειτο για μία συλλογή από στρατιωτικούς κανονισμούς. Προοριζόταν για να διδάξει στους επαναστατημένους ραγιαδες ζητήματα οργάνωσης στρατού, τακτικές μάχης, στρατηγική κ.α. Πρόταξε επίσης στην αρχή ένα εμπνευσμένο και ριζοσπαστικό προοίμιο και παρενέβαλε στις σελίδες του και δύο εμβλήματα. Το ένα ήταν ο «Ύμνος Πατριωτικός», που ακολουθούσε, όπως

είδαμε, τον ρυθμό της γαλλικής Καρμανιόλας «Όλα τα έθνη πολεμούν και στους τυράννους τους ορμούν».

Το μαρτυρικό τέλος

Μία ατυχής συγκυρία θα δώσει την ευκαιρία να εκδηλωθεί μία πράξη προδοσίας που θα οδηγήσει τον Ρήγα στα χέρια της αυστριακής αστυνομίας, στην Τεργέστη, στις 8/19 Δεκεμβρίου 1797. Ακολούθησε η μεταφορά του Ρήγα στην Βιέννη.

Στις 27 Απριλίου 1798, ισχυρή φρουρά παρέλαβε σιδηροδέσιμους τον Ρήγα και τους επτά συντρόφους του από τις φυλακές της Βιέννης για να τους οδηγήσει στο κοντινότερο μεθοριακό φυλάκιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στο Βελιγράδι. Αρχικά τους οδήγησε στο Σεμλίνο, παραδουνάβιο φρούριο της Αυστρίας, και στις 10 Μαΐου 1798 τους παρέδωσε «επί αποδείξει» στον Τούρκο διοικητή του αντικρινού Βελιγραδίου, ο οποίος τους φυλάκισε στο παραποτάμιο φρούριο της πόλης, στον πύργο Neboisa. Ο θάνατος ήρθε ύστερα από περίπου 40 ημέρες (13/24 Ιουνίου 1798) σκληρών βασανιστηρίων και πόνου. Άλλωστε ήταν η τελευταία πράξη μίας τραγικής ιστορίας σε βάρος του Ελληνισμού.

Η απήχηση του έργου του Ρήγα

Το εθνεγερτικό μήνυμα και το μαρτυρικό τέλος του Ρήγα συγκίνησαν βαθιά το υπόδουλο γένος. Η απήχηση του έργου και των ιδανικών του υπήρξε πολύ μεγάλη σε βάθος και έκταση και πολύ δραστική σε χρονική διάρκεια. Η Φιλική Εταιρεία και οι αγωνιστές της Επανάστασης του 1821 θεώρησαν τον Ρήγα ως τον πρόδρομο και πρωτομάρτυρα της ελευθερίας. Η φυσιογνωμία του έγινε το σύμβολο που εναγώνια αναζητούσε η συνείδηση του υπόδουλου Ελληνισμού, παίρνοντας κυριολεκτικά μυθικές διαστάσεις.

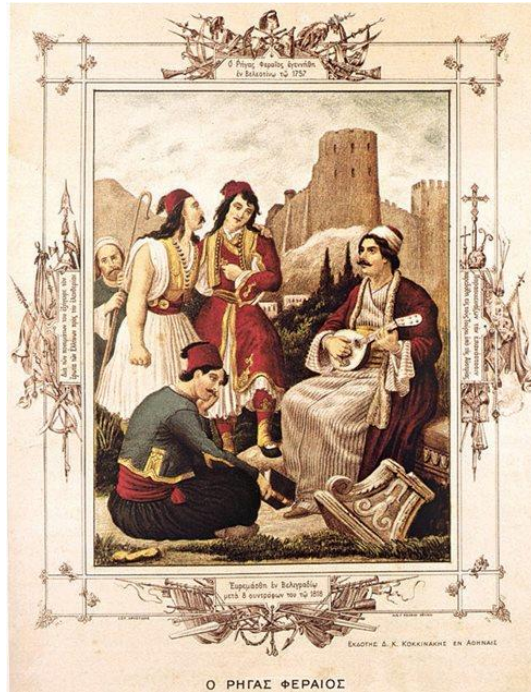
Ο Θούριος του έγινε το τραγούδι του σκλαβωμένου λαού. Ένα πραγματικά περίεργο θαύμα. Ένα μέτριο θα μπορούσε να πει κανείς, από άποψης λογοτεχνικής αξίας έργο, έγινε τόσο πλατιά γνωστό και τόσο πολύ αγαπήθηκε απ' όλους.

Δύο φράσεις και πέρασε στην αιωνιότητα.

Το «Ως πότε παλικάρια» ήταν εκείνο που αφύπνισε στους Έλληνες το χρέος τους να ζουν Ελεύθεροι, και το «Καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή» ήταν εκείνο που τους έδωσε το θάρρος και την ψυχική δύναμη να ξεκινήσουν τον άνισο μα δίκαιο αγώνα τους για την αποτίναξη του αισχρού Οθωμανικού ζυγού και την

απόκτηση της εθνικής τους ελευθερίας. Έγινε το λάβαρο του ξεσηκωμού, το «Ελευθερία ή Θάνατος».

Τραγουδήθηκε από τους πάντες, και τα χρόνια της σκλαβιάς, και όλα τα χρόνια μέχρι και σήμερα.

«Ο Ρήγας Φεραίος ψάλλει το Θούριο», ελαιογραφία (0,15×0,11 μ). Αντίγραφο πίνακα του Peter von Hess, Μουσείο Μπενάκη.

Γιώργος Παναγόπουλος.

**Θεοφάνης Μαλκίδης, Δρ Κοινωνικών Επιστημών,
Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος**

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1821.

Η Επανάσταση Ελευθερίας.

Χωρίς καμία αμφισβήτηση, χωρίς κανένα ενδοιασμό, χωρίς δεύτερη σέψη, το ενδοξότερο και πιο πολυσήμαντο γεγονός της ιστορίας του νέου Ελληνισμού είναι η Επανάσταση του 1821. Ο καρπός δηλαδή της συνυφασμένης, της ταυτισμένης με την Ελληνική ιστορία, πράξης αντίστασης και αέναης αναζήτησης της Ελευθερίας. Είναι η επιτυχημένη τελική σύνθεση των πολυάριθμων κινημάτων σύγκρουσης που προηγήθηκαν και πνίγηκαν στο αίμα. Είναι η νικηφόρα έκβαση της σύγκρουσης με τον κατακτητή και με τη σκλαβιά, που παρότι θεωρούνταν αήττητα στοιχεία, εντούτοις με την παιδεία, με το συλλογικό πνεύμα, με το αίσθημα της συνέχειας του Ελληνισμού από την αρχαιότητα μέχρι το Βυζάντιο και τους Νεότερους χρόνους, με την πίστη στο Θεό και το δίκαιο του Αγώνα, έγινε εφικτό επίτευγμα. Είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής, πολιτιστικής, οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης των Ελληνίδων και των Ελλήνων κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, μιας μακροχρόνιας διεργασίας, κατά την οποία διαμορφώθηκαν συνειδήσεις για πολυποίκιλη προσφορά στον υπόδουλο Ελληνισμό. Είναι δημιούργημα όλων των Ελληνίδων και των Ελλήνων: από το Μοριά και τη Ρούμελη, τα Νησιά, τη Μακεδονία, τη Θράκη, τη Μικρά Ασία και τον Πόντο, μέχρι τις κοινότητες της Διασποράς στην Κεντρική Ευρώπη, τις παραδουνάβιες Ηγεμονίες και τη Ρωσία.

Ο πρωταγωνιστής της Επανάστασης του 1821 Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, λίγα χρόνια μετά το έπος των Ελληνίδων και Ελλήνων που τους οδήγησε στην Ελευθερία, αναφέρει τα εξής: *«Όσον ημπόρεσα έκαμα το χρέος μου. Είδα την*

*πατρίδα μου ελεύθερη, είδα εκείνο όπου ποθούσα και εγώ και ο πατέρας μου και ο πάππος μου και όλη η γενιά μου καθώς και όλοι οι Έλληνες.....».*⁸⁷

Οι παραπάνω σκέψεις είναι, μεταξύ των άλλων, η απεικόνιση της διαδρομής, της επώδυνης, δύσκολης οδού που επέλεξε ο Ελληνισμός δια μέσου των αιώνων για να ανακτήσει την Ελευθερία του που στερήθηκε για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η Επανάσταση αποτελεί το πρωταγωνιστικό γεγονός της ιστορικής πορείας του Έθνους, του Ελληνισμού, της Ρωμηοσύνης, του Γένους, ενός δρόμου με μεγάλα εμπόδια και ανυπέρβλητες δυσκολίες, αλλά της μοναδικής επιλογής για το αυτεξούσιο.

Αποτελεί ένα γεγονός που συνδέεται ανθρώπους οι οποίοι έκαναν «συμφωνίες» για την Ελευθερία με το Θεό, με την Παναγία και με τους Αγίους, αγωνιζόμενοι με ανδρεία και ηρωισμό και έπραξαν το αδιανόητο γιατί πίστεψαν ότι «ο Θεός έβαλε την υπογραφή του για τη λευτεριά της Ελλάδας και δεν την παίρνει πίσω» .....⁸⁸

Είναι η έκφραση του αντιστασιακού χαρακτήρα του Ελληνικού έθνους, του ποθούμενου του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού και του Ρήγα, της αρετής και της τόλμης που θέλει η Ελευθερία: «οι Έλληνες είναι τρελοί, αλλά έχουν Θεόν φρόνιμον» .....⁸⁹

Είναι το επίτευγμα που κατόρθωσαν οι «αγράμματοι» αλλά αποφασισμένοι Έλληνες και οι υπερπολύτεκνες Ελληνίδες των βουνών και των θαλασσών, που συμπύκνωσαν τη λαϊκή, συλλογική απαίτηση για τιμωρία των εκμεταλλευτών τους και των προδοτών « φωτιά και τσεκούρι στους προσκυνημένους», όπως είπε ο Κολοκοτρώνης⁹⁰. Είναι η συνειδησιακή εντολή για το χρέος που έχουν για την απελευθέρωση από τον αφέντη, το δερβέναγα, το μπέη και τον πασά που καταπίεζε τους ραγιάδες, έκλεβε και κατέστρεφε το βιος, άρπαζε τα παιδιά και βίαζε τις γυναίκες.

Τότε ειπώθηκε το συγκλονιστικό σύνθημα «ή Ελευθερία ή Θάνατος» και εμφανίστηκε το «συναμφότερον» του Όμηρου, του Μεγαλέξανδρου και του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και χώρεσε τους πάντες: τον Ελληνικό κόσμο των στρατιωτικών, των λογίων, των εμπόρων, των δασκάλων και των μοναχών, των καπεταναίων και των δημογερόντων, των αγροτών και των κτηνοτρόφων, των φτωχών και των πλουσίων, των γυναικών και των ανδρών: «Όταν αποφασίσαμε να

⁸⁷ Μαλκίδης, Θ. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Όταν αποφασίσαμε να κάμουμε την Έπανάσταση. Λευκωσία: Αιγαίον 2010, σ.76.

⁸⁸ Κολοκοτρώνης Θ. Απομνημονεύματα. Αθήνα: Βεργίνα 2008, σ.65.

⁸⁹ Κολοκοτρώνης Θ. Απομνημονεύματα, οπ. π., σ.45

⁹⁰ Μαλκίδης Θ. οπ. π. σ. 67.

*κάμωμε την Επανάσταση, δεν εσυλλογισθήκαμε ούτε πόσοι είμεθα ούτε πως δεν έχομε άρματα ούτε ότι οι Τούρκοι εβαστούσαν τα κάστρα και τας πόλεις».*⁹¹

Είναι η «αγιασμένη Επανάσταση», όπως ονόμασε ο Φώτης Κόντογλου,⁹² τον ξεσηκωμό των αγωνιστών, την Παλιγγενεσία, μετά από αιώνες βαρβαρότητας, καταπίεσης, σκότους και δουλείας. Είναι ο δρόμος του λαού που δε γνωρίζει από τυπικότητες και συμβατικές προσεγγίσεις, που χορεύει όταν ετοιμάζεται για τη μάχη λέγοντας «καλή αντάμωση στον άλλο κόσμο», που απαιτεί από το Θεό να τον βοηθήσει να μη μείνει σκλάβος, που θέλει τα παιδιά του και τα παιδιά των παιδιών του να ζήσουν ελεύθερα. Είναι ο δρόμος του Ελληνισμού, τον οποίο ο Νίκος Γκάτσος τον περιγράφει με μοναδικό τρόπο που μόνο οι ποιητές μας, εν τέλει, εδώ και αιώνες κατορθώνουν: «*Δες πώς χορεύει ο Νικηταράς κι αηδόνι γίνεται ο ταμπουράς. Από την Ήπειρο στον Μοριά κι απ' το σκοτάδι στη λευτεριά το πανηγύρι κρατάει χρόνια στα μαρμαρένια του Χάρου αλώνια. Κριτής κι αφέντης είν' ο Θεός και δραγουμάνος του ο λαός*».⁹³

⁹¹ Μαλκίδης Θ. οπ.π. σ. 34.

⁹² Κόντογλου Φ. *Ελληνορθόδοξη παράδοση, Ρίζωμα και προοπτική*, Αθήνα 2003, σ. 176.

⁹³ Γκάτσος Ν. Τσάμικος. Αθήνα 1976. Ένα ακόμη καταπληκτικό ποίημα του Νίκου Γκάτσου ο οποίος καταγράφει μέσα σε λίγες γραμμές την ιστορική διαδρομή του Ελληνισμού και ειδικότερα την Επανάσταση. Τα κακοτράχαλα βουνά είναι η Ελλάδα, χωρίς απέραντες και εύφορες πεδιάδες, αλλά με ξηρασία και με άνυδρο τοπίο που γίνεται τόπος γενναιότητας, ηρωισμού και Ελευθερίας. Εκεί χορεύουν τρεις εμβληματικές μορφές της Ιστορίας που αποκαλύπτουν το ανυπότακτο του Ελληνισμού αλλά και τη χαρά της ζωής: Ο Νικηφόρος Φωκάς, ο αυτοκράτορας που απελευθέρωσε την Κρήτη από τους Άραβες, ο Βασίλειος Διγενής Ακρίτας, που υπερασπίστηκε τα σύνορα του Ελληνισμού και της Αυτοκρατορίας από κάθε επιβουλή, ακατανίκητος- νικημένος μόνο από το Χάροντα και ο ανώνυμος Έλληνας, ο οποίος έδωσε δίνει τη ζωή του για την πατρίδα και την ελευθερία. Ο γιος της Άνας της Κομνηνής είναι ο γιος της πριγκίπισσας- αυτοκράτειρας η οποία έμεινε στην ιστορία για την μόρφωση και για την καταγραφή, με το βιβλίο της «Αλεξιάς», του τρόπου με τον οποίο ο πατέρας της αυτοκράτορας Αλέξιος Α' ο Κομνηνός, διοίκησε την αυτοκρατορία στο τέλος του 10^{ου} και τις αρχές του 11^{ου} αιώνα. Δηλαδή με την περηφάνια για την αρχαιοελληνική καταγωγή και για την συνέχεια του Ελληνισμού. Ο Νικηταράς είναι ο ήρωας της Επανάστασης του 1821 Νικήτας Σταματελόπουλος, ο οποίος ονομάστηκε « Τουρκοφάγος», ο οποίος έζησε με αξιοπρέπεια χωρίς να πλουτίσει μετά τον Αγώνα και παρέμεινε πάντα πιστός στην Ελλάδα. Η φλούδα γης δείχνει μία ακόμη δυσκολία για την Ελλάδα, ο τόπος δεν είναι μεγάλος, αλλά με την ευλογία του Χριστού και της πίστης οι Έλληνες παλεύουν να γλιτώσουν την φλούδα αυτή από το τσακάλι, δηλαδή από τους ύπουλους εχθρούς, αλλά και την αρκούδα, δηλαδή τους ισχυρούς, εκείνους που με την δύναμή τους θέλουν να υποτάξουν τον Ελληνισμό. Αυτός όμως παρέμεινε ζωντανός μέσα από ρήξεις και συγκρούσεις, με χαρακτηριστικό την νίκη του φόβου.

Το πανηγύρι που κρατάει χρόνια δείχνει τον αέναο αγώνα των Ελληνίδων και Ελλήνων που εν τέλει νικούν τον φόβο του θανάτου, ό,τι κι αν γίνει. Η σχέση με την πατρίδα ήταν και είναι σχέση ζωής, οι Ελληνίδες και οι Έλληνες κατόρθωναν το ανέφικτο, ακόμη και στην Τουρκοκρατία, όπου έμειναν όρθιοι χάρις στην πίστη, την ανδρεία και την δίψα για Ελευθερία.

Τέλος ο κριτής και ο αφέντης αποκαλύπτουν το σημείο αναφοράς του Ελληνισμού: το Θεό. Υπάρχει εμπιστοσύνη στο θέλημά του, του οποίου δραγουμάνος του, διερμηνέας του δηλαδή, είναι ο λαός. Τέλος, αποκαλύπτεται η ετερότητα, η ιδιοπροσωπία του δημόσιου βίου και του κοινωνικού λόγου στην Ελλάδα. Ο καθένας Έλληνας, η καθεμιά Ελληνίδα, μπορούσαν να προχωρήσουν, ανάλογα με τα χαρίσματά τους και την αποδοχή τους από τους ανθρώπους, χωρίς κληρονομικότητες και άλλα συναφή. Είναι η Δημοκρατία, οι κοινότητες, το συλλογικό πνεύμα, που ξεκινούν από τα αρχαία χρόνια και χαρακτηρίζουν τον Ελληνισμό. Αυτό το γεγονός, η παραδοχή αυτή επιφέρει διχόνοιες, συγκρούσεις

Οι πρωταγωνιστές

Η Επανάσταση των Ελλήνων έχει ονοματεπώνυμο και αριθμούς: Είναι οι Ελληνίδες και οι Έλληνες που από την πρώτη νύχτα της δουλείας και του σκότους, δε σταμάτησαν να σκέπτονται την ημέρα της Ελευθερίας και του φωτός της. Οι περισσότερες και οι περισσότεροι πρόγονοί μας δεν είδαν δυστυχώς την σπουδαία αυτή ημέρα. Είναι οι 850.000 που υπολογίζει ο έντιμος δικαστής στη δίκη του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Γεώργιος Τερτσέτης, ότι σκοτώθηκαν στο απελευθερωτικό αγώνα.⁹⁴ Είναι οι Ελληνίδες και οι Έλληνες σάρκα από τη σάρκα του λαού, που πότισαν το δέντρο της Ελευθερίας, το δέντρο που μεγάλωσε από το σπόρο των προηγούμενων γενεών και που οδήγησε στον ανεκτίμητο πανάκριβο, λόγω των θυσιών, καρπό της Ελευθερίας. Εκεί που οδηγήθηκε το έθνος των Αγίων, των μαρτύρων, των φιλοσόφων και των ηρώων.

Και για την οποία Ελευθερία θυσιάστηκαν και αγωνίστηκαν όλες και όλοι: η Φιλική Εταιρεία και οι Έλληνες της Διασποράς, ο Αλέξανδρος και ο Δημήτριος Υψηλάντης, ο Ιερός Λόχος, τα Μοναστήρια, οι Εκκλησίες και τα Κρυφά Σχολεία, οι Κωνσταντινουπολίτες, οι Κρητικοί, οι Ηπειρώτες, οι Ρουμελιώτες και οι Μοραΐτες, ο Ελληνισμός των Βλάχων και των Αρβανιτών, οι Νησιώτες και οι Μανιάτες, οι Αιγυπτιώτες, οι Πόντιοι, οι Μακεδόνες, οι Θράκες, οι Κύπριοι και οι Μικρασιάτες.

Ο Θεόδωρος, ο Πάνος και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, ο Ιωάννης Μακρυγιάννης, ο Νικήτας Σταματελόπουλος (Νικηταράς ο Τουρκοφάγος), ο Φωτάκος και ο Πλαπούτας, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, ο Νότης και ο Μάρκος Μπότσαρης, ο Εμμανουήλ Παπάς, ο Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας), ο Αθανάσιος Διάκος, ο Γρηγόριος ο Ε΄, ο Κύριλλος ο Στ΄, οι ιερείς, οι μοναχοί και το Άγιο Όρος, οι εξεγερμένοι και οι γυναίκες της Νάουσας, ο Φώτος, ο Κίτσος, ο Λάμπρος Τζαβέλας, το Ζάλογγο, οι Σουλιώτισσες και οι Σουλιώτες.

Ο Χατζηπέτρος, ο Γρίβας, ο Κριτζώτης, ο Καρατάσιος, ο Βάσιος, ο Δυοβουνιώτης, ο Τόλιας, ο Χατζηχρήστος, ο Ομορφόπουλος, ο Χορμόβας και ο Γαρδικιώτης, ο Μιαούλης, ο Σαχτούρης, ο Πιπίνος, ο Ματρόζος και ο Κανάρης, η Μαντώ Μαυρογένους, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα και η Δόμνα Βισβίζη, οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι του Μεσολογγίου, ο (δολοφονημένος) Ιωάννης Καποδίστριας, οι αγωνιστές και οι εθνοιερομάρτυρες της Κάσου, της Σαμοθράκης, της Χίου, των Ψαρών και των άλλων ολοκαυτωμάτων, οι Φιλέλληνες που πέθαναν και τάφηκαν στη γη του Περικλή, του Αριστοτέλη, του Πλάτωνα, του Σωκράτη, του Θεμιστοκλή και του Λεωνίδα.

εμφύλιες, όπως και στην Επανάσταση του 1821, δείχνει όμως και το ότι ο Ελληνισμός δεν αποδέχεται ιδέες και τρόπους που δεν ταιριάζουν στο λαϊκό φρόνημα.

⁹⁴ Φωτιάδης Δ. Κολοκοτρώνης. Αθήνα: Ζαχαριάδης, σ. 12.

Ελληνίδες και Έλληνες από κάθε άκρη της Γης, αποτέλεσαν τους πρωταγωνιστές, τις προσωπικότητες της Επαναστατικής και απελευθερωτικής πορείας, επιλέγοντας την αντίσταση βάζοντάς τα με την ανίκητη αυτοκρατορία, την Ιερά Συμμαχία και με τους προσκυνημένους, τους Νενέκους και τους Πηλιογούσηδες, αντιμετώπισαν έναν Εμφύλιο που λίγο έλλειψε να καταστρέψει την Επανάσταση, έχοντας στου νου και τη καρδιά τους πως *«μια φορά εβαπτίστημεν με το λάδι, βαπτιζόμεθα και μία με το αίμα δια την ελευθερίαν της πατρίδος μας»*.⁹⁵

Εθνική Κληρονομιά και Παρακαταθήκη Αντίστασης

Διακόσια χρόνια μετά την Επανάσταση του 1821, την Επ(Ανάσταση) του Ελληνισμού, αναδεικνύουμε το κυρίαρχο για την Ελληνική οντολογία γεγονός, μέσα από τα λόγια των πρωταγωνιστών.

Το «Μάχου Υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» του Υψηλάντη, τα «Οράματα και θάματα» του Μακρυγιάννη, «η Διήγησις συμβάντων της Ελληνικής Φυλής» του Κολοκοτρώνη, τα απομνημονεύματα των πρωταγωνιστών της Επανάστασης, οι καταθέσεις των ποιητών μας, των συγγραφέων μας είναι η κληρονομιά μας, η παρακαταθήκη μας, η αντιστασιακή Ελληνικότητά μας.

Ρήγας Βελεστινλής- Φεραίος

**«Ως πότε παλικάρια να ζούμεν στα στενά,
Μονάχοι σα λιοντάρια, σταις ράχαις στα βουνά;
Σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά,
Να φεύγωμ' απ' τον Κόσμον, για την πικρή σκλαβιά.*

⁹⁵ Κολοκοτρώνης Θ. οπ. π. σ.72.

*Να χάνωμεν αδέρφια, Πατρίδα, και Γονείς,
Τους φίλους, τα παιδιά μας, κι' όλους τους συγγενείς.*

*Καλλιώς 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
Παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά, και φυλακή.
Τι σ' ωφελεί αν ζήσης, και είσαι στη σκλαβιά,
Στοχάσου πως σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά».⁹⁶*

Φιλική Εταιρία

«Ορκίζομαι ενώπιον του αληθινού Θεού, ότι θέλω είμαι επί ζωής μου πιστός εις την Εταιρείαν κατά πάντα... ..ορκίζομαι εις Σε, ω ιερά πλην τρισάθλια Πατρίς ! Ορκίζομαι εις τας πολυχρονίους βασάνους Σου. Ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα τα οποία τόσους αιώνας έχυσαν και χύνουν τα ταλαίπωρα τέκνα Σου, εις τα ίδια μου δάκρυα, χυνόμενα κατά ταύτην την στιγμήν, και εις την μέλλουσαν ελευθερίαν των ομογενών μου ότι αφιερώνομαι όλως εις Σε. Εις το εξής συ θέλεις είσαι η αιτία και ο σκοπός των διαλογισμών μου.

Το όνομά σου ο οδηγός των πράξεών μου, και η ευτυχία Σου η ανταμοιβή των κόπων μου. Η θεία δικαιοσύνη ας εξαντλήσει επάνω εις την κεφαλήν μου όλους τους κεραυνούς της, το όνομά μου να είναι εις αποστροφήν, και το υποκείμενόν μου το αντικείμενον της κατάρας και του αναθέματος των Ομογενών μου, αν ίσως λησμονήσω εις μίαν στιγμήν τας δυστυχίας των και δεν εκπληρώσω το χρέος μου. Τέλος ο θάνατός μου ας είναι η άφευκτος τιμωρία του αμαρτήματός μου, δια να μη λησμονώ την αγνότητα της Εταιρείας με την συμμετοχήν μου».⁹⁷

Ιερός Λόγος

« Ως Χριστιανός Ορθόδοξος και υιός της ημετέρας Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας, ορκίζομαι εις το όνομα του παντοδύναμού μας Θεού, εις το όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού και της Αγίας Τριάδος να μείνω πιστός εις την θρησκείαν μου και εις την Πατρίδα μου. Ορκίζομαι να ενωθώ με όλους τους αδελφούς μου Χριστιανούς δια την ελευθερίαν της Πατρίδος μας. Ορκίζομαι να

⁹⁶ Ρήγας Βελεστινλής .Θούριος. Λευκωσία: Αιγαίον 2010, σ. 67.

⁹⁷ Ακαδημία Αθηνών. Φιλική Εταιρεία. Αθήνα 1964.

χύσω και αυτήν την υστέραν ρανίδα του αίματός μου, υπέρ της Θρησκείας και της Πατρίδος μου. Να φονεύσω και αυτόν τον ίδιον τον αφελόν, εάν τον εύρω προδότην της Πατρίδος. Να υποτάσσωμαι εις τον υπέρ της Πατρίδος μου Αρχηγόν . Να μη βλάψω εις τα όπισθέν μου, εάν πρώτον δεν αποδιώξω τον εχθρόν της Πατρίδος και της Θρησκείας μου. Να λάβω τα όπλα εις κάθε περίστασιν, ευθύς μόλις ακούσω, ότι ο Αρχηγός μου εκστρατεύει κατά των τυράννων και να συγκαταφέρω άπαντας τους φίλους μου και γνώριμους μου, εις το να με ακολουθήσωσι .

Να βλέπω πάντοτε τους εχθρούς μας με μίσος και περιφρόνησιν . Να μη παραιτήσω τα όπλα, προτού να ίδω ελεύθεραν την πατρίδα μου και εξωλοθρευμένους τους εχθρούς της. Να χύσω το αίμα μου ίνα να νικήσω τους εχθρούς της θρησκείας μου, ή ν' αποθάνω ως μάρτυς δια τον Ιησούν Χριστόν . Ορκίζομαι, τέλος πάντων, εις το της Θείας Μεταλήψεως φοβερόν μυστήριο, ότι θα υστερηθώ της Αγίας Κοινωνίας εις την τελευταίαν μου εκείνη ώραν, εάν δεν εκπληρώσω απάσας τας υποσχέσεις, τας οποίας ώμοσα, ενώπιον της εικόνας του Κυρίου μας Ιησού Χριστού ».⁹⁸

Αλέξανδρος Υψηλάντης

«Στρέψατε τους οφθαλμούς σας, ω Συμπατριώται, και ίδετε την ελεεινήν μας κατάστασιν! ίδετε εδώ τους Ναούς καταπατημένους! εκεί τα τέκνα μας αρπαζόμενα διά χρήσιν αναιδεστάτην της αναιδούς φιληδονίας των βαρβάρων τυράννων μας! τους οίκους μας γεγυμνωμένους, τον αγρούς μας λεηλατισμένους και ημάς αυτούς ελεεινά ανδράποδα!

⁹⁸ Φιλήμων, Τ. Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επαναστάσεως. Αθήναι: Τύποις Π. Σούτσα & Α.Κτενά. 1861, σ.67.

Είναι καιρός να αποτινάξωμεν τον αφόρητον τούτον Ζυγόν, να ελευθερώσωμεν την Πατρίδα, Εις τα όπλα λοιπόν φίλοι η Πατρίς Μας Προσκαλεί!»⁹⁹

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

«Η επανάσταση η ειδική μας δεν ομοιάζει με καμίαν απ' όσες γίνονται σήμερα εις την Ευρώπη. Οι επαναστάσεις της Ευρώπης εναντίον των διοικήσεών των είναι εμφύλιος πόλεμος. Ο δικός μας πόλεμος ήταν ο πλέον δίκαιος: ήταν έθνος με έθνος..... Όταν αποφασίσαμε να κάμωμε την Επανάσταση, δεν εσυλλογισθήκαμε ούτε πόσοι είμεθα ούτε πως δεν έχομε άρματα ούτε ότι οι Τούρκοι εβαστούσαν τα κάστρα και τας πόλεις ούτε κανένας φρόνιμος μας είπε «πού πάτε εδώ να πολεμήσετε με σιταροκάραβα βατσέλα», αλλά ως μία βροχή έπεσε εις όλους μας η επιθυμία της ελευθερίας μας, και όλοι, και ο κλήρος μας και οι προεστοί και οι καπεταναίοι και οι πεπαιδευμένοι και οι έμποροι, μικροί και μεγάλοι, όλοι εσυμφωνήσαμε εις αυτό το σκοπό και εκάμαμε την Επανάσταση.

Εις τον πρώτο χρόνο της Επανάστασεως είχαμε μεγάλη ομόνοια και όλοι ετρέχαμε σύμφωνοι. Ο ένας επήγεν εις τον πόλεμο, ο αδελφός του έφερνε ξύλα, η γυναίκα του εζύμωνε, το παιδί του εκουβαλούσε ψωμί και μπαρουτόβολα εις το στρατόπεδον και εάν αυτή η ομόνοια εβαστούσε ακόμη δύο χρόνους, ηθέλαμε κυριεύσει και την Θεσσαλία και την Μακεδονία, και ίσως εφθάναμε και έως την Κωνσταντινούπολη. Τόσον τρομάξαμε τους Τούρκους, οπού άκουγαν Έλληνα και έφευγαν χίλια μίλια μακρά..¹⁰⁰

⁹⁹ Μαλκίδης Θ. *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Μάχων Υπέρ Πίστεως και Πατρίδος*. Λευκωσία: Αιγιάιον 2010, σ.45.

¹⁰⁰ *Διήγησις συμβάντων της Ελληνικής Φυλής από τα 1770 έως τα 1836*, υπαγόρευσε ο Θεόδωρος Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνης (στον Γ. Τερτσέτη), Αθήνησιν Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφεύς 1846, σ.23.

Ιωάννης Καποδίστριας

«Είναι καιροί πού πρέπει να φορούμε όλοι ζώνη δερματένια και να τρώμε ακρίδες και μέλι άγριο. Είδα πολλά είς την ζωή μου, αλλά σαν το θέαμα όταν έφθασα εδώ εις την Αίγινα δεν είδα τί παρόμοιο ποτέ, και άλλος να μην το ιδή... Κατεβαίνω πολεμιστής εις το στάδιον, θα πολεμήσω ως κυβέρνησις, δεν λαθεύομαι τον έρωτα των προνομίων πού είναι φυτευμένες εις ψυχές πολλών, τα ονειροπολήματα των λογιωτάτων, ξένων πρακτικής ζωής, τοφιλύποπτο, κυριαρχικό και ανήμερο αλλοεθνών ανδρών. Η νίκη θα είναι δική μας, αν βασιλεύση εις την ακαρδίαν μας μόνο το αίσθημα το ελληνικό, ο φιλήκοος των ξένων είναι προδότης».¹⁰¹

Φώτιος Χρυσανθόπουλος ή Φωτάκος

*«Τους παραλειφθέντας εις την ιστορίαν του Σ. Τρικούπη επίσημους άνδρας όλης τής Πελοποννήσου και τους έξωθεν εις αυτήν έλθόντας πολιτικούς, στρατιωτικούς και κληρικούς, οΐτινες ύπηρέτησαν και ήγωνίσθησαν λόγω και έργω κατά τον ιερόν άγώνα τής έπαναστάσεως άποφασίσαμεν και έπιχειροϋμεν να

¹⁰¹ Φιλήμων, Τ. οπ. π. σ.67, και Κορνιλάκης, Ι. *Ιωάννης Α. Καποδίστριας, ο άγιος της πολιτικής*. Αθήνα : Ελαία 2011, σ.89.

μνημονεύσωμεν ἡμεῖς, ἀναφέροντες ἐν συνόψει τὰ ὀνόματα, τὴν πατρίδα, ὅσων γνωρίζομεν, καὶ τὰς πράξεις των».¹⁰²

Ἀσημάκης Ζαΐμης

«Δεν μένει ἄλλο παρά ἡ ἄμεσος κήρυξις τῆς Ἐπαναστάσεως. Δεν μας χωρίζει πλέον καμμιά διαφωνία. Ἄς ἀναπαυθῶμεν ἀπόψε καὶ αὔριον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀφοῦ μεταλάβωμεν τῶν Ἀχραντῶν Μυστηρίων, ἄς προσευχηθῶμεν ὅλοι, κατὰ τὴν Δοξολογίαν εἰς τὸν ἁγίον Ἀλέξιον καὶ τὴν Παναγίαν, νὰ μας βοηθήσουν εἰς τὸν ἀνισὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὅποιον ἀποδύομεθα. Αὔριον τὴν αὐτὴν ὥραν νὰ συναντηθῶμεν ἐνταῦθα, δια νὰ κανονίσωμεν τὰ τοῦ Ἀγῶνος».¹⁰³

Δημήτριος Ὑψηλάντης

«Κύριοι! Καὶ ὡς ἀπλὸς πολίτης καὶ ὡς πρωταίτιος τοῦ σημερινοῦ ἀγῶνος, χρεωστῶ εἰς τὸ Ἔθνος μου, εἰς τὴν οἰκογένειάν μου, εἰς ἐμέ τὸν ἴδιον νὰ ἐκφράσω παρρησία τὰ φρονήματά μου εἰς μίαν κρίσιμον περίστασιν, ἐκ τῆς ὁποίας κρέματα ἡ μέλλουσα τύχη τῆς Ἑλλάδος. Ἕλλην ὅμως καὶ φίλος ἀδόλος τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἔθνους μου, δεν θέλω λείπει νὰ συναγωνισθῶ μετὰ τῶν λοιπῶν συναδέλφων μου

¹⁰² Βίοι Πελοποννησίων Ἀνδρῶν. Ὑπὸ Φωτίου Χρυσανθόπουλου ἢ Φωτάκου πρώτου υπαπιστοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. Ἐν Αθήναις 1888, σ. 45.

¹⁰³ Μαλκίδης, Θ. 1821. Λευκωσία : Αἰγαίον 2021, σ.90.

και να χύσω και την τελευταίαν ρανίδα του αίματός μου ενόσω διαρκεί ο υπέρ ανεξαρτησίας πόλεμος.»¹⁰⁴

Η Μόσχω Τζαβέλα για το γιο της Φώτο και τα οστά του συζύγου της Λάμπρου

Η Μόσχω Τζαβέλα κρατούσε στα χέρια της κινώντας μαζί με άλλες Σουλιώτισσες στα 1792 για την Πάργα. Στο φευγιό της από το Σούλι της φράζει τον δρόμο ένας Τούρκος ζητώντας της να δει το κασελάκι της. «*Ανοιξέ το*» της είπε επιτακτικά. «*Έχεις θησαυρό μέσα*». Κοντοστάθηκε εκείνη και του αποκρίθηκε: «*Κι από θησαυρό ανώτερο*». Ανοίγοντας το κασελάκι φάνηκαν τα κόκαλα του Λάμπρου Τζαβέλα που σκοτώθηκε στην Κιάφα. «*Ο Καπετάν Λάμπρος Τζαβέλας αν έχεις ακουστά*» και κίνησε αγέρωχη να φύγει.¹⁰⁵

Ο Λάμπρος Τζαβέλας, οι Σουλιώτες και ο Αλή πασάς

¹⁰⁴Μαλκίδης, Θ. 1821. Λευκωσία : Αιγαίον 2021, σ.93 .

¹⁰⁵ Περραιβός, Χ . *Ιστορία Σουλίου και Πάργας*, Αθήναι 1857, σ.45.
Περραιβός , Χ. *Απομνημονεύοντα Πολεμικά*, Αθήναι 1836, σ.89.

Το 1792 ο Αλή πασάς επιθυμώντας την οριστική υποταγή του Σουλίου, προσποιήθηκε ότι θα εκστράτευε εναντίον των πασάδων του Δελβίνου και του Αργυροκάστρου. Για την εκστρατεία αυτή, ζήτησε από τους Σουλιώτες να στείλουν ενισχύσεις .

Ο Αλή πασάς όμως αιχμαλώτισε τον Λάμπρο Τζαβέλα, όπως είχε συλλάβει λίγο καιρό νωρίτερα, με την ίδια μέθοδο και τον γιο του, Φώτο. Οι δύο αυτοί αιχμάλωτοι ήταν απαραίτητοι για το αρχικό σχέδιό του. Έτσι πρότεινε στον Λάμπρο να μεταβεί στο Σούλι και να πείσει τους συμπατριώτες του να συνθηκολογήσουν. Ανταμοιβή γι' αυτή του την πράξη, θα ήταν χρήματα, αξιώματα, τιμές, η απελευθέρωση των πολεμιστών του και κυρίως του γιου του.

Ο Σουλιώτης αρχηγός συμφώνησε, όταν όμως έφτασε στο Σούλι, πρότεινε τη μέχρις εσχάτων αντίσταση, ενώ έστειλε στο διώκτη του την παρακάτω επιστολή στον Αλή πασά:

«Αλή πασά, χαίρομαι όπου εγέλασα ένα δόλιο. Είμ' εδώ, να διαφεντεύσω την Πατρίδα μου εναντίον εις ένα κλέπτην. Ο υιός μου θέλει αποθάνει, εγώ όμως απελπίστως θέλω τον εκδικήσω πριν ν' αποθάνω. Κάποιοι Τούρκοι, καθώς εσύ, θέλουν ειπή ότι είμαι άσπλαχνος πατέρας, με το να θυσιάσω τον υιόν μου δια τον δικόν μου λυτρωμόν.

Αποκρίνομαι, ότι εάν εσύ πάρης το Βουνόν , θέλεις σκοτώσει τον υιόν μου με το επίλοιπον της φαμελίας μου και τους συμπατριώτας μου, τότε δεν θα ημπορέσω να εκδικήσω τον θάνατόν του, αμμή αν νικήσωμεν, θέλει έχω και άλλα παιδιά, η γυναικα μου είναι νέα, εάν ο υιός μου, νέος καθώς είναι, δεν μένη ευχαριστημένος ν' αποθάνη δια την πατρίδα του, αυτός δεν είναι άξιος να ζήση και να γνωρίζεται ως υιός μου. Προχώρησε λοιπόν άπιστε, είμαι ανυπόμονος να εκδικηθώ. Εγώ ο ωμοσμένος εχθρός σου, Καπετάν Λάμπρος Τζαβέλας».

Η επιστολή εξόργισε τον Αλή πασά και διέταξε επίθεση η οποία πραγματοποιήθηκε στις 20 Ιουλίου 1792 καταλήγοντας σε οδυνηρή ήττα. Ο Αλή πασάς διαπραγματεύτηκε ειρήνη και οι Σουλιώτες επέβαλαν ως όρο την απελευθέρωση όλων των συμπατριωτών τους ομήρων, συνεπώς και του Φώτου Τζαβέλα....¹⁰⁶

¹⁰⁶ Περραιβός, Χ . Ιστορία ...οπ.π.,σ.86.

Περραιβός , Χ. Απομνημονεύοντα ...οπ.π., σ.76.

Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας

Ο Ηλίας Φλέσσας και ο Παναγιώτης Κεφάλας προτείνουν στον Παπαφλέσσα, να αφήσει τους λόφους στο Μανιάκι και να ταμπουρωθεί ψηλότερα, στο βουνό, για να υπάρχει οδός διαφυγής. Απαντά: «Εγώ δεν ήρθα εδώ να μετρήσω το στρατό του Μπραϊμη, πόσος είναι, από τα ψηλώματα. Ήρθα να πολεμήσω. Ούτε τρελλάθηκε ο Μπραϊμης να χασομεράει εκεί που ελπίζει να κερδίσει νίκη, μα θα τραβήξει ίσα κατά την Τριπολιτσά, κι εγώ τότε θα μείνω να μαζεύω από πίσω τα καρφοπέταλά του. Αν όμως τον κρατήσω εδώ στο Μανιάκι, γλιτώνω τον Μωριά, γιατί θα τον κάμω να πισωγυρίσει όπως ο Δράμαλης, ειτεμή θα πληρώσει ακριβά το αίμα μου και θα συλλογιστή καλά ύστερα να μη στην καρδιά του Μωριά. Καθίστε εδώ να πεθάνουμε σαν αρχαίοι Έλληνες». ¹⁰⁷

Ιωάννης Μακρυγιάννης

¹⁰⁷ Φώτιος Χρυσανθόπουλος, *Βίος του παπά Φλέσα. Συγγραφείς μεν υπό Φωτάκου εκδοθεί δε υπό Σ. Καλκάνδη.*, Εν Αθήναις: Τύποις Νομιμότητας, 1868, σ.56. Φιλήμονος, Ι. *Φιλική Εταιρεία*, εν Ναυπλία, 1834, σ.78. Παπαδημητρίου, Κ. *Τελευταίες ώρες, τελευταία λόγια των Αγωνιστών του '21*. Αθήνα: Νικόδημος 1990, σ.56.

«Κι αν είμαστε ολίγοι εις το πλήθος του Μπραϊμη, παρηγοριόμαστε μ' ένα τρόπον, ότι η τύχη μας έχει τους Έλληνες πάντοτε ολίγους. Ότι αρχή και τέλος, παλαιόθεν και ως τώρα, όλα τα θεριά πολεμούν να μας φάνε και δεν μπορούνε. Τρώνε από μας και μένει και μαγιά. Και οι ολίγοι αποφασίζουν να πεθάνουν. Κι όταν κάνουν αυτήνη την απόφασιν, λίγες φορές χάνουν και πολλές κερδαίνουν...Τούτην την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί, και σοφοί κι' αμαθείς και πλούσιοι και φτωχοί και πολιτικοί και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι, όσοι αγωνιστήκαμεν, αναλόγως ο καθείς, έχομεν να ζήσωμεν εδώ. Το λοιπόν δουλέψαμεν όλοι μαζί, να την φυλάμε κι' όλοι μαζί και να μη λέγη ούτε ο δυνατός «εγώ», ούτε ο αδύνατος. Ξέρετε πότε να λέγει ο καθείς «εγώ»; Όταν αγωνιστή μόνος του και φκειάση, ή χαλάση, να λέγη εγώ, όταν όμως αγωνίζονται πολλοί να φκειάνουν, τότε να λένε «εμείς». Είμαστε εις το «εμείς» κι' όχι εις το «εγώ». Και εις το εξής να μάθωμεν γνώση, αν θέλωμεν να φκειάσωμεν χωριόν, να ζήσωμεν όλοι μαζί....».¹⁰⁸

Νικήτας Σταματελόπουλος (Νικηταράς ο Τουρκοφάγος)

Ο Νικηταράς φυλακίστηκε στην Αίγινα με τη χαλκευμένη κατηγορία ότι θα έφερνε Ρώσο Πρίγκιπα να αντικαταστήσει το βασιλιά Όθωνα. Πολύτεκνος τυφλός και πάμφτωχος αποφυλακίστηκε για να καταλήξει στον Πειραιά επαίτης στο δρόμο. Το ελληνικό κράτος του έδωσε άδεια επαίτη (!) μόνο για κάθε Παρασκευή – κι όχι Κυριακή που είχε περισσότερο πλήρωμα στην εκκλησία – μπροστά στον Ιερό Ναό της Ευαγγελίστριας.

Η ένδεια του Νικηταρά έγινε γνωστή στην Ρωσική πρεσβεία και κάποια στιγμή απεσταλμένος της πήγε στην θέση που ζητιάνευε ο στρατηγός.

Μόλις αντελήφθη ο Νικηταράς ποιος ήταν μάζεψε αμέσως το απλωμένο του χέρι και σύμφωνα με τα θρυλούμενα ακολούθησε ο παρακάτω διάλογος:

¹⁰⁸ Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη κείμενον, εισαγωγή, σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη. Αθήναι : Βαγιονάκης 1947, σ.43.

«– Τι κάνετε στρατηγέ μου; Ρώτησε ο απεσταλμένος.

– Απολαμβάνω την ελεύθερη πατρίδα! Απήντησε περήφανα ο ήρωας.

– Μα εδώ την απολαμβάνετε καθισμένος στο δρόμο;

– Η πατρίδα μου έχει χορηγήσει σύνταξη για να ζω καλά, αλλά εγώ έρχομαι εδώ για να παίρνω μια ιδέα πώς περνάει ο κόσμος.....αντέτεινε ο περήφανος Νικηταράς.

– Αντιλαμβανόμενος ο ξένος ότι ο στρατηγός δεν πρόκειται να εκμυστηρευθεί την κατάστασή του, γύρισε να φύγει χαιρετώντας ευγενικά. Φεύγοντας όμως, άφησε να του πέσει ένα πουγκί με χρυσές λίρες ώστε να μην προσβάλει τον πάμπτωχο στρατηγό. Ο Νικηταράς άκουσε τον ήχο, έπιασε το πουγκί το ψηλάφισε και φώναξε στον ξένο. «Σου έπεσε το πουγκί σου. Πάρτο για να μην το βρει κανείς και το χάσεις» λέγοντάς του αρνούμενος να δεχθεί οποιαδήποτε βοήθεια από έναν εκπρόσωπο των ξένων δυνάμεων.....»¹⁰⁹

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Τον Ιούλιο του 1823, ο Μαχμούτ Πασάς έστειλε στον Καραϊσκάκη την εξής επιστολή: «Με λένουν Μαχμούτ Πασιά Σκόδρα. Είμαι πιστός, είμαι τίμιος. Το στράτευμά μου το περισσότερο σύγκειται από χριστιανούς. Εδιορίσθην από τον Σουλτάνον να ησυχάσω τους λαούς. Δεν θέλω να χύσω αίμα. Μη γένοιτο. Όποιος θέλει να είναι με εμένα, πρέπει να είναι πλησίον μου. Όποιος δεν θέλει, ας καρτερεί τον πόλεμό μου. Δέκα πέντε ημέραις σας δίδω καιρόν να σκεφτείτε». Από την πλευρά του, ο Καραϊσκάκης απάντησε στον Μαχμούτ Πασά με τη γνωστή σε

¹⁰⁹ Βίος Νικήτα Σταματελοπούλου ή Νικηταρά / καταγραφή Γεωργίου Τερτσέτη ; εκ τεσσάρων νέων χειρογράφων υπό Κωνστ. Α. Κονόμου. Εν Αθήναις : Γραφείον δημοσιευμάτων της Ακαδημίας Αθηνών 1953, σ.56.

όλους αθυροστομία του: «Μου γράφεις ένα μπουγιουρντί, λέγεις να προσκυνήσω. Κι εγώ, πασά μου, ρώτησα τον πούτζον μου τον ίδιο κι αυτός μου αποκρίθηκε να μην σε προσκυνήσω κι αν έρθεις κατ' επάνω μου, ευθύς να πολεμήσω».¹¹⁰

Αθανάσιος Ραζή –Κότσικας αρχηγός της Φρουράς των Μεσολογγιτών

«Ήταν πρωί, Σάββατο του Λαζάρου, 10 Απριλίου του 1826, όταν συγκροτήθηκε το νεκροδόξαστο εκείνο συμβούλιο αποφάσεως. Ήταν ένα συμβούλιο θανάτου. Οι καπεταναίοι είχαν αναλάβει να διερευνήσουν, με ανιχνευτές την ύπαρξη μυστικού δρόμου-διόδων για ακίνδυνο πέρασμα των Ελεύθερων Πολιορκημένων στην ελευθερία. Κανένας όμως δεν έφερε ελπιδοφόρα πληροφορία. Οι λόγγες και οι στενωποί φυλάγονταν άγρυπνα από τους πολιορκητές σε βάθος χώρου και τόπου. Γενική ήταν η κατήφεια και η σιωπηλή θλίψη. Την σιωπή της στιγμής έσπασε η βροντώδης και σταθερή έκρηξη του τρανοδύναμου αρχηγού της Φρουράς, του Θανάση Ραζη-Κότσικα.

- Υπάρχει δρόμος ωρέ!

- Ποιος είναι, στρατηγέ, και δεν τον λες τόση ώρα; Διαμαρτυρήθηκαν όλοι οι παριστάμενοι.

- Είναι ο δρόμος του Θεού, φωνάζει».

Μόνο αν βαδίσουμε τον δρόμο του Θεού, θα αναστηθούμε ως λαός...»¹¹¹

¹¹⁰ Βλαχογιάννης, Γ. Καραϊσκάκης, Βιογραφία βγαλμένη από ανέκδοτες πηγές, βιβλιογραφία και στοματικές παραδόσεις, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1943, σ.67. Κασομούλη, Ν. Ενθυμήματα Στρατιωτικά Της Επανάστασεως Των Ελλήνων 1821-1833. Προτάσσεται Ιστορία Του Αρματωλισμού. Αθήνα 1940-1942, σ.78.

Κωνσταντίνος Κανάρης

Μετά την απελευθέρωση ρώτησαν τον Κανάρη, «πως τον έκανες τον άθλο Ναύαρχε;

-Να, ξύπνησα εκείνο το πρωί και είπα: Απόψε Κωσταντή θα πεθάνεις για την Ελλάδα». ¹¹²

Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα

* «'Εχασα τον συζυγόν μου. Εύλογητός ό Θεός! Ο πρεσβύτερος υιός μου έπεσε με τα όπλα ανά χείρας. Εύλογητός ό Θεός! Ο δεύτερος και μόνος υιός μου, 14ετής την ηλικίαν, μάχεται μετά των Ελλήνων και πιθανώς να εύρη ενδοξον θάνατον.

¹¹¹ Στρατηγού Σπυρομήλιου *Απομνημονεύματα για τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου*. Αθήναι : Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, 1926, σ.45. Βούλγαρη, Ν. *Το Μεσολόγγι των Ιδεών, ερμηνεία της απόφασης της εξόδου*. Ιερά Πόλη του Μεσολογγίου 2005, σ.89.

¹¹² Κανελλόπουλου, Π. *Το Εικοσιένα, πανηγυρικοί λόγοι ακαδημαϊκών*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών 1963, σ.78. Γατόπουλος, Δ. *Τα απομνημονεύματα του Κανάρη*. Αθήνα: Εστία 1937, σ.97.

Εύλογητός ό Θεός! Υπό το σημείον του Σταυρού θα ρεύση επίσης το αίμα μου. Εύλογητός ό Θεός! 'Αλλά θα νικήσωμεν ή θα παύσωμεν μεν ζώντες, αλλά θα έχωμεν την παρήγορον ιδέαν, ότι εν τω κοσμώ δεν αφήσαμεν όπισθεν ημών δούλους τους Έλληνας».¹¹³

Οδυσσέας Ανδρούτσος

* «Ήτανε βέβαια από το Θεό γραμμένο να δράζωμε το άρματα μια ήμερα και να χυθούμε κατεπάνω στους τυράννους μας πού τόσα χρόνια ανελεήμονα μας τυραγνεύουν. Τί την θέλουμε, βρε αδέλφια, τούτη την πολυπικραμμένη ζωή, να ζούμε από κάτω στη σκλαβιά, και το σπαθί των Τούρκων ν' άκονιέται εις τα κεφάλια μας; Δεν τηράτε πού τίποτε δεν μας απέμεινε; Οι εκκλησίες μας γενήκανε τζαμιά και αχούρια των Τούρκων...

Τίποτε αδέλφια δεν μας έμεινε. Δεν είναι πρόπον να σταυρώσουμε τα χέρια και να τηράμε τον ουρανό. Ό Θεός μας έδωσε χέρια, γνώσι, νου. 'Ας ρωτήσουμε την καρδιά μας και ό,τι μας όπανταχάινει ας το βαλωμε γρήγορα σε πραξιν και ας είμεθα, αδέλφια, βέβαιοι το πώς ό Χριστός μας ό πολυαγαπημένος θα βάλη το χέρι απάνω μας... Στά άρματα, αδέλφια, ή να ξεσκλαβωθούμε ή να πεθάνωμε...».¹¹⁴

¹¹³ Παπαθανασόπουλος, Η. «Μπουμπουλίνα. Ο αφορισμός της από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε' και η συμμετοχή της στην Επανάσταση», Ιστορία Εικονογραφημένη, τ.χ. 55 Ιανουάριος 1973.

¹¹⁴ Αγαπητός, Α. Οι Ένδοξοι Έλληνες του 1821, ή Οι Πρωταγωνισταί της Ελλάδος. Εν Πάτραις : Τυπογραφείον Α. Σ. Αγαπητού 1877, σ.86.

Μαντώ Μαυρογένους

Η μητέρα της Μαντούς Μαυρογένους, η Ζαχαράτη, έκανε την παρατήρηση ότι με τον τρόπο που δρα και σκέφτεται η περιουσία τους – η προίκα της δηλαδή – κοντεύει να τελειώσει: Έχεις ξοδέψει, της είπε η μητέρα της, ένα μιλλιούνι γρόσια... δεν έχουμε τίποτα πια. Εσένα χρέωσα, της είπε, το σεντούκι άδειασε». Να χρεώσεις μητέρα την πατρίδα, αποκρίθηκε η Μαντώ. Αν κερδίσουμε στον μεγάλο τούτο αγώνα, η πατρίδα δεν θα φανεί άδικη...».¹¹⁵

Μάρκος Μπότσαρης

Για την ανδρεία που έδειξε ο Μάρκος Μπότσαρης στις μάχες κατά του Χουρσίτ Πασά και στην υπεράσπιση του Μεσολογγίου κατά την πρώτη πολιορκία, η προσωρινή κυβέρνηση του έστειλε δίπλωμα Στρατηγού. Η τιμητική αυτή διάκριση προκάλεσε τη ζήλια των άλλων οπλαρχηγών. Τότε ο Μπότσαρης, πήρε

¹¹⁵ *Αρχαία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*. Αθήνα 1972, σ.89. Μελάς, Σ. *Μαντώ Μαυρογένους*. Αθήνα: Μπίρης 1965, σ.76.

το δίπλωμα, το 'σκισε σε μικρά κομμάτια μπροστά τους και, σκορπίζοντάς τα στον αέρα, είπε: «-*Αύριο θα ξαναγίνει πόλεμος. Κι όποιος σταθεί άξιος, παίρνει το δίπλωμά του από τους Τούρκους*».

«Πριν οδηγήσουν το νεκρό σώμα του Μάρκου Μπότσαρη στο Μεσολόγγι στάθηκαν οι Σουλιώτες για λίγο στο μοναστήρι της Παναγίας της Προυσιώτισσας. Εκεί γιατροπορευόταν ο Καραϊσκάκης. Όταν το έμαθε σύρθηκε στην εκκλησιά, φίλησε τον νεκρό κλαίγοντας και είπε: «-*Άμποτες, αδελφέ μου, Μάρκο, από τέτοιο θάνατο να πάω κι εγώ*»...*Μάνα δεν γέννησε στην Ελλάδα δεύτερο Μάρκο ... Ούτε είδα ούτε θα ιδώ τέτοιον πολεμάρχη....Ο Μάρκος ήτανε τρανός. Είχε μυαλό όσο κανείς άλλος. Καρδιά λιονταριού και γνώμη δίκη σαν του Χριστού. Ούτε το δάχτυλό του δε φτάνουμε εμείς*»¹¹⁶

Αθανάσιος Διάκος

Ο σοβαρά τραυματισμένος στον δεξί ώμο ο Διάκος συνελήφθη στη μάχη της Αλαμάνας τον Απρίλιο του 1821, από πέντε Τσάμηδες. Οι συναγωνιστές του Καλύβας και Μπακογιάννης που όρμησαν ξιφήρεις να το σώσουν σκοτώθηκαν κοντά στον αρχηγό τους.

Ο Διάκος μεταφέρθηκε από τους Τούρκους στην Λαμία μπροστά στον Ομέρ Βρυώνη, ο οποίος τον γνώριζε από την κοινή θητεία τους παλιότερα στην αυλή του Αλή πασά, τον εκτιμούσε πολύ και προσφέρθηκε να τον κάνει ανώτερο αξιωματικό στον οθωμανικό στρατό, αν αλλαξοπιστούσε και ασπαζόταν το Ισλάμ. Ο Διάκος αρνήθηκε απαντώντας: «*Εγώ Γραικός εγεννήθηκα, Γραικός θε να αποθάνω!*» και την επόμενη μέρα ανασκολοπίστηκε.

¹¹⁶ Παπαδημητρίου, Κ. *Τελευταίες ώρες, τελευταία λόγια των Αγωνιστών του '21*. Αθήνα: Νικόδημος 1990, σ.198.

Ο Διάκος αντιμετώπισε το μαρτυρικό του θάνατο με θάρρος, μόνο ένα παράπονο βγήκε απ' τα χείλη του, προβλέποντας την ανάσταση του Ελληνισμού: «Για δεσ καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει, τώρα που ανθίζουν τα κλαδιά και βγάζει η γης χορτάρι», ενώ στράφηκε προς τους Αλβανούς και είπε: «Δεν βρίσκεται από σας κανένα παλληκάρι να με σκοτώσει με πιστόλα και να με γλυτώσει από τους Τούρκους;»¹¹⁷

Σωτήριος Τζίπης . Σούλι

«Θαῦμα ἀκόμα μοῦ φαίνεται, τὸν σταυρό μου κάμω, πῶς πάντα τόσο ὀλίγοι ἀπὸ μᾶς ἐσκωτόνοντο! Ὁ Θεός, βέβαια, μᾶς προστάτευε. Εἴμαστε τόσο ὀλίγοι, ὅπου ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἔκαμνε ἔλεος, εἰς ὀλίγον καιρὸ οὔτε ἓνας ἀπὸ μᾶς θὰ ἔμενε ζωντανός... Πόσα τουφέκια εἶχε τὸ Σούλι; Τὸ εἶπαμε, Χίλια ἀπάνω-κάτω. Ἀλλὰ ἐμεῖς ἐπολεμήσαμε γιὰ τὴν πατρίδα καὶ ὁ Παντοδύναμος Θεὸς μᾶς ἐφύλαγε, μᾶς προστάτευε.

Ὅταν ἤσυχος τώρα κάθομαι στὸν ἴσκιο, ἀπὸ κάτω ἀπὸ μίαν ἐλιά καὶ ἐνθυμοῦμαι ἐκείνους τοὺς καιροὺς, ἀπορῶ πῶς μπορέσαμε ν' ἀνθέξουμε, νὰ πολεμήσουμε τέτοιον ἐχθρό! Βέβαια, δὲν ἐστάθηκε μονάχα ἡ παλληκαριά, δὲν ἐστάθηκε ἡ ἀνδρεία τῶν Σουλιωτῶν, ἐστάθηκε ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ὅπου μᾶς ἔκανε ἐκείνους ὅπου εἴμαστε. Ἐστάθηκε ἡ δύναμις τοῦ μεγάλου Θεοῦ, ἐστάθηκε τὸ θέλημά του, γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ τὸ ἔθνος ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια σκλαβιάς. Ἐπρεπε ὅμως νὰ ὑποφέρουμε ἡμεῖς, ἔπρεπε νὰ πέσουν πολλοὶ μάρτυρες, ἔπρεπε νὰ ποτισθεῖ ἡ γῆ μὲ τὸ αἷμα τους διὰ τὸ καλὸ τοῦ κόσμου; Ἄς μὴν παραπονούμεθα λοιπόν. Τὸ Σούλι μας ἔμεινε εἰς τὴν σκλαβιάν... ναί, ἀλλὰ τὴν ὥραν τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ ὁ Θεὸς μονάχα τὴ γνωρίζει...»¹¹⁸

Χίος

«τους μεν ηλικιωμένους ἐπέρασαν ἐν στόματι μαχαίρας, παρομοίως καὶ τὰς ηλικιωμένας γραίας, τὴν δε κινητὴν περιουσίαν αὐτῶν ἐληλάτησαν ... τὰς δε ωραίας κόρας τῶν καὶ τοὺς τρυφεροὺς νεανίσκους τῶν ηἰχμαλώτισαν. Το αἷμα ἔρρευσε ποταμηδόν ....»¹¹⁹

¹¹⁷ Φιλίμων Ι. σπ. π. σ.67. Τρικούπης, Σ. *Ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως*. Αθήνα: Λιβάνης 2010, σ.145.

¹¹⁸ Περραιβός, Χ. *Ιστορία σπ.π.*, σ.189.

¹¹⁹ *Απομνημονεύματα πολιτικά του Βαχίτ πασά πρέσβευος ἐν Παρισίοις τῶ 1802, Ρεῖζ Εφέντη τῶ 1808 καὶ Τοποτηρητοῦ της Χίου τῶ 1822*. Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου: Τύποις Γ. Μελισταγούς Μακεδόνος 1861, σ.142.

Σούλι

«Στη στεριά δε ζει το ψάρι ούτ' ανθός στην αμμουδιά / κ' οι Σουλιώτισσες δε ζούνε μέσ' τη μαύρη τη σκλαβιά». ¹²⁰

Μεσολλόγι

« Έν ονόματι της Αγίας Τριάδος»

Βλέποντες τόν εαυτόν μας, το στράτευμα καί τούς πολίτας εν γένει μικρούς και μεγάλους παρ' ελπίδαν υστερημένους από όλα τα κατεπείγοντα αναγκαία της ζωής πρό 40 ημέρας και ότι εκπληρώσαμεν τά χρέη μας ως πιστοί στρατιωται της πατρίδος εις την στενήν πολιορκίαν ταύτην και ότι, εάν μίαν ημέραν υπομείνωμεν περισσότερον, θέλομεν αποθάνει όρθιοι εις τούς δρόμους όλοι.

Θεωρούντες εκ του άλλου ότι μας εξέλιπεν κάθε ελπίς βοηθείας καί προμηθείας, τόσον από την θάλασσαν καθώς και από την ξηράν ώστε να δυνηθώμεν να βαστάζωμεν, ενώ ευρισκόμεθα νικηταί του εχθρου, αποφασίσαμεν ομοφώνως:

Η εξοδός μας να γίνη βράδυ εις τας δύο ώρας της νυκτός 10 Απριλίου, ημέρα Σάββατον καί ξημερώνοντας των Βαΐων , κατά το εξης σχέδιον, ή ελθη ή δεν ελθη βοήθεια:

Α'. – Όλοι οι Οπλαρχηγοί οι από τήν Δάμπιαν του Στορνάρη εως εις τήν Δάμπιαν του Μακρη, μέ τούς

υπό την οδηγίαν των, μία κολώνα, νά ριχθουν εις τήν δάμπιαν του εχθρου εις τήν ακρογιαλιάν, εις τό δεξιόν. Η σημαία του στρατηγού Νότη Βότζιαρη θέλει μείνει ανοικτή, ως οδηγός του σώματος τούτου. Ο Στρατηγός Μακρής νά τήν συνοδεύση μέ ειδήμονες, όπου γνωρίζουν τόν τόπον.

Β'. – Όλοι οι Οπλαρχηγοί οι από τήν Δάμπιαν του Στρατηγού Μακρή έως εις τήν Μαρμαρούν μέ τούς υπό τήν οδηγίαν των, μια κολώνα όλοι, να ριχθούν εις τόν προμαχώνα αριστερά κατά των εχθρών. Ο Στρατηγός Μακρής, μέ την σημαίαν του ανοικτήν, θέλει είναι ο οδηγός του σώματος τούτου, αριστερά.

Γ'. – Διά νά μή μπερδευθη το Στράτευμα με ταίς φαμελλιαίς, δίδεται το γεφύρι της Δάμπιας του Στορνάρη, και όλοι οι φαμελλίται, εντόπιοι και ξένοι, να ταίς

¹²⁰ Είναι ο «Χορός του Ζαλόγγου», η επιλογή των γυναικών του Σουλίου, στις παραμονές των Χριστουγέννων του 1803, να θυσιάσουν παρά να πέσουν στα χέρια των Τούρκων, Περραιβός, Χ . οπ.π. , σ.187.

συνοδεύσουν και νά διαβουν απ' εκεί. Τα δύο γεφύρια είναι τό μέν διά τήν δεξιάν κολώναν και τό της Λουνέττας διά την αριστεράν.

Δ'. – Κάθε οπλαρχηγός νά σηκώνη τούς στρατιώτας του ανά έναν από τον προμαχωνά του, ώστε ο τόπος να μείνη ευκαιρος έως εις τήν ύστερην ώραν.

Ε' – Οι από την Μαρμαρούν, άμα σκοτειδιάση, να τραβηχθούν από ένας-ένας και να σταθούν εις τήν Δάμπιαν του Χορμόβα.

ΣΤ'. – Ο Τζιαβέλας, με όλον τό Βοηθητικόν σώμα, να μείνη οπισθοφυλακή • αυτός μέ όλους θέλει περιέλθει όλον τόν γύρον του Φρουρίου να δώση την είδησιν εις όλους και νά τούς πάρη μαζί του.

Ζ'. – Το σώμα της Κλείσοβας, οδηγούμενον από τούς Οπλαρχηγούς του, νά εξέλθη μέ τά πλοιάρια εις τήν μίαν της νυκτός, σιγανά, και άμα φθάση εις τήν ξηράν να σταθη έως εις τας 2 ώρας, όπου θα γίνη το κίνημα απ' εδώ, να κινηθη και αυτό.

Η'. – Ο τόπος, τό σημείον της διευθύνσεώς μας, θέλει είναι ο Άγιος Σιμεός. Οι οδηγοί θέλουν προσέχει να συγκεντρωθουμεν εκει όλοι.

Θ'. – Οι λαγουμτζηδες νά βάλουν εις τά φυτίλια φωτιά, λογαριάζοντας νά βαστάζουν μετά την εξοδόν μας μία ώρα επέκεινα. Το ίδιον νά οδηγηθούν και οι εις τας πυριτοθήκας ευρισκόμενοι ασθενεις και χωλοί. Ηζέβρομεν ολοι τόν Καψάλην.

Ι'. – Επειδή θα πληγωθούν και πολλοί εξ ημων εις τον δρόμον, κάθε σύνδροφος χρεωσται να τόν βοηθη και να παίρνη και τ' αρματά του, και εάν δέν είναι εκ του ιδίου σώματος.

ΙΑ'. -Απαγορεύεται αυστηρωσ κανένας νά μή αρπάξη αρμα συνδρόφου του εις τόν δρόμον, πληγωμένου

ή αδυνάτου, αργυρουν ή σιδηρουν και φύγη. Όπου φανη τοιουτος, μετά την σωτηρίαν μας θέλει δίδει τό πραγμα οπίσω και θέλει θεωρησθαι ως προδότης.

ΙΒ'. -Οι φαμελλιται όλοι, άμα προκαταλάβουν τούς δύο προμαχωνας αι άλλαι δύο κολώναις, θέλουν κινηθη αμέσως, ώστε να περιστοιχισθούν από τήν οπισθοφυλακήν.

ΙΓ'. – Κανένας νά μή ομιλήση ή φωνάξη τήν ώραν της εξόδου μας, έως ότου νά πέση το δουφέκι εις το ορδί του Κιουταχη από την βοήθειαν οπου περιμένομεν και εάν, κατά δυστυχίαν, δέν ελθουν βοήθειαν οι οπισθεν, πάλιν θέλουν κινηθη αμέσως, όταν κινηθούν αι σημαιαι.

ΙΔ'. –Όσοι των αδυνάτων και πληγωμένων επιθυμουν νά εξέλθουν και δύνανται, νά ειδοποιηθουν

από τὰ σώματά των τουτο.

ΙΕ'. –Τά μικρά παιδιά όλα νά τά ποτίσουν αφιόνι οι γονείς, άμα σκοτειδιάση.

ΙΣΤ'. –Το μυστικόν θέλει το έχομεν: «Καστρινοί και Λογγίσιοι».

ΙΖ'. –Διά να ειδοποιηθουν όλοι οι Αξιωματικοί το σχέδιον, επιφορτίζεται ο Νικόλας Κασομούλης, γραμματεύς του Στορνάρη, να περιέλθη από τώρα να τούς τό διαβάση, ιδιαιτέρως εις τον καθέναν.

Εάν δέ, εις αυτό το διάστημα, έξαφνα φανη ο στόλος μας, πολεμων και νικων νά μείνωμεν έως ότου ανταποκριθουμεν.

Εν Μισολογγίω 10 Απριλίου 1826»¹²¹

Διονύσιος Σολωμός

* «Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη Περπατώντας η Δόξα μονάχη

Μελετά τα λαμπρά παλικάρια Και στην κόμη στεφάνι φορεί

Γεναμένο από λίγα χορτάρια Που είχαν μείνει στην έρημη γη.»

*«Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει· Λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι' η μάνα το ζηλεύει. Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει· Στέκει

¹²¹ Στρατηγού Σπυρομήλιου Απομνημονεύματα για τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου. Αθήναι : Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, 1926, σ.67.

ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει: «Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τί σ' έχω γω στο χέρι; Οπού συ μούγινες βαρύ κι' ο Αγαρηνός το ξέρει.

Στην πειστωμένη μάχη

Σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κι' οι βράχοι, Και τα γλυκοχαράματα, και μες στα μεσημέρια, Κι' όταν θολώσουν τα νερά, κι' όταν εβγούν τ' αστέρια.

Φοβούνται γύρου τα νησιά, παρακαλούν και κλαίνε, Κι' οι ξένοι ναύκληροι μακριά πικραίνονται και λένε:

Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, σπαθί Τουρκιάς μολύβι, Πέλαγο μέγα βράζ' ο εχθρός προς το φτωχό καλύβι. Καθώς εκεί στην Αραπιά .....

Χύνεται ανάερα το σκυλί της δίψας λυσσιασμένο. Μες στην ψυχή την αγρικά σα σπίθα στη φωτιά της.

Και συχνά τούπ' η αράθυμη και τρίςβαθη ψυχή του:

«Κάμποι, βουνά καρπόφορα, και λίμνη ωραία και πλούσια.»

«Σ' τουφέκι αλλάξαν και σπαθί το δίχτυ και τ' αγκίστρι.»

«Μάνα καλή παλληκαριών, και κάμε τη δική σου.»

«Αιώνια ήθελ' ήτανε ο πόνος κι' η ντροπή μου.».....

«Με λογισμό και μ' όνειρο»

*Σε γνωρίζω από την κόψι του σπαθιοῦ την τρομερή,

σε γνωρίζω από την ὄψι πού με βία μετράει την γῆ.

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,

καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,

χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!122

¹²² Σολωμός, Δ. *Ἕγνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν*. Λευκωσία: Αἰγαίον 2008, σ.12.

4. «Η Ελευθερία ή Θάνατος»

Ο βίος των Αγωνιστών της Επανάστασης, τα πρότυπα και τα παραδείγματα της συγγνώμης που είχαν την τόλμη να ζητήσουν απ' αυτούς που έβλαψαν αλλά και όσους δεν έβλαψαν, η συγχώρεση στους διώκτες τους και τους δολοφόνους των παιδιών τους, όλα τα αντιπροσωπευτικά κείμενα που παρουσιάστηκαν, παραδίδονται από τις Επαναστατημένες γενιές του 1821, στις σημερινές και τις αυριανές. Ως κληρονομιά αντίστασης στον ίδιο ατιμώρητο κατακτητή και εισβολέα και τον εντόπιο εθνομηδενιστικό συνεργάτη του, που (θέλουν να) επιβάλλουν τον ολοκληρωτισμό και κάθε είδους σκλαβιά στον Ελληνισμό. Να συνεχίσουν δηλαδή τα (ατιμώρητα και επαναλαμβανόμενα) εγκλήματά τους στη Θράκη, στο Αιγαίο και την Κύπρο, εναντίον ολόκληρου του Ελληνισμού.

Έχει και για αυτά όμως απάντηση η Επανάσταση των Ελληνίδων και Ελλήνων, που με την πίστη τους στο Θεό, στα χέρια και το μυαλό τους, νίκησαν τους καταπιεστές τους. Την επιστολή του Κολοκοτρώνη στην πρόταση του Ιμπραήμ για να προσκυνήσει: «Μόνο ένας Έλληνας να μείνει, πάντα θα πολεμούμε και μην ελπίζεις πως την γην μας θα την κάνεις δική σου, βγάλ' ντο από τον νου σου».123

Η Επανάσταση και ο Αγώνας ενάντια σε κάθε καταπιεστή συνεχίζεται, «ή Ελευθερία ή Θάνατος»!

Θεοφάνης Μαλκίδης.

¹²³ Κολοκοτρώνης Θ. οπ. π, σ.123.

Содержание.

Теодора Янници: ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР ГРЕЧЕСКОЙ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ РЕВОЛЮЦИИ 1821г.....	6
Теодора Янници: НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ 1821 ГОДА.....	16
Теодора Янници: НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОЖИТЕЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ ГРЕЧЕСКОГО НАРОДА ГЛАЗАМИ РУССКИХ ПУТЕШЕСТВЕННИКОВ.....	24
Теодора Янници: НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ ГРЕЧЕСКОГО НАРОДА 1821г. в ЗЕРКАЛЕ РУССКОЙ ПОЭЗИИ.....	32
Теодора Янници: ФИЛЛЭЛИНИЗМ	50
Теодора Янници: НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОМУ ДРУЖЕСКОМУ ОБЩЕСТВУ «ФИЛИКИ ЭТЕРИЯ» 207 ЛЕТ.....	58
Теодора Янници: НАВАРИНСКОЕ СРАЖЕНИЕ (октябрь 1827г.).....	65
Йоргос Панагопулос: ПАДЕНИЕ ГРАДА – ДВИЖЕНИЕ КЛЕФТОВ и АРМАТОЛОВ ИДЕОЛОГ ГРЕЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ <i>РИГАС</i> <i>ФЕРЕОС</i>	70
Теофанис Малкидис: ГРЕЧЕСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ 1821 года.....	82

Περιεχόμενα.

Θεοδώρα Γιαννίτση: ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821.....106

Θεοδώρα Γιαννίτση: Η ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821.....117

Θεοδώρα Γιαννίτση: Η ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ 126

Θεοδώρα Γιαννίτση: «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1821 στον ΚΑΘΡΕΦΤΗ της ΡΩΣΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ».....134

Θεοδώρα Γιαννίτση: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ του ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.....162

Θεοδώρα Γιαννίτση: ΕΠΕΤΕΙΟΣ 207 ΕΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ «ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ».....170

Θεοδώρα Γιαννίτση: Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ του ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ (Οκτώβριος 1827).....178

Γιώργος Παναγόπουλος: Η ΑΛΩΣΗ της ΠΟΛΗΣ. – Το ΚΙΝΗΜΑ των ΚΛΕΦΤΩΝ & ΑΡΜΑΤΩΛΩΝ. Ο ΙΔΕΟΛΟΓΟΣ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ.....185

Θεοφάνης Μαλκίδης: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1821.....197

Научно-популярное издание
РОО «Греческий культурный центр»

www.hecucenter.ru